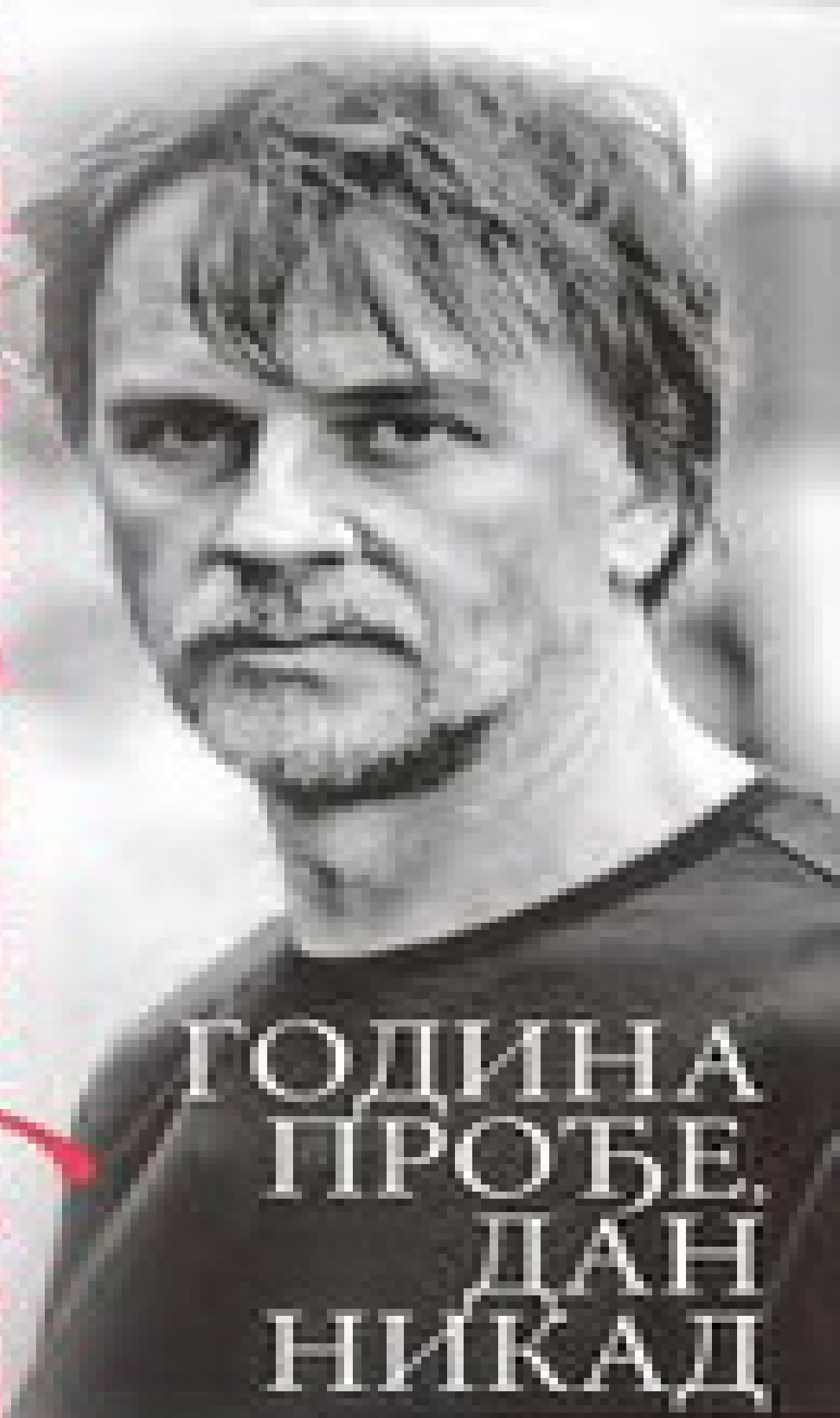
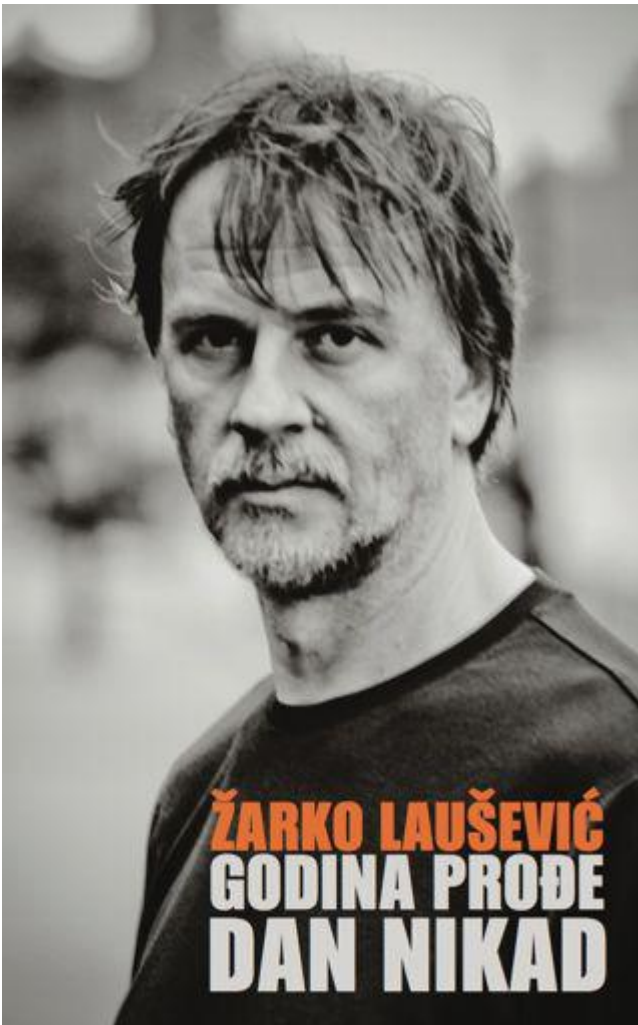

ИЖАРКО ПАУЛИЕВИЋ

ГОДИНА
ПРОБЕ,
ДАН
НИКАД

Žarko Laušević

Godina prođe, dan nikad

E-Publishing and ©Copyright

Dalibor Dugandžija

All rights reserved

lektor

Branka Lakić

Dizajn naslovne strane

Marko Srdanović

Foto

Vladimir Radojičić

Predgovor

Zoran Amar

Veliku zahvalnost autor i izdavač ove knjige duguju dnevnom listu www.novosti.rs i gospodinu Manojlu Vukotiću

ISBN 978-86-7446-207-2

SADRŽAJ

1. NOĆ KOJA SE NIKAD NIJE ZAVRŠILA
2. IME?
3. SEDAM KORAKA
4. LAUŠE, NEĆU TE OSTAVITI
5. GLAVA OD TRISTA DOLARA
6. TATA, A ŠTO NIJESI SPASIO MOG ĐEDA?
7. TI SI NAJBOLJI OVDE
8. KAD ĆE VALJEVO?
9. KAKO JE TO SVE RELATIVNO, MAINE LIEBE MILEVA!
10. VAZDA UZBRDO, NIKAD NA VRH
11. PONAHLJANJE NA ZAHTEV GLEDALACA
12. IZA ZATVORENIH VRATA

13. SAMO SE SEĆANJE SMATRA SREĆOM
14. OTAC
15. GALOPIRANJE DO GUMNA I NAZAD
16. PO MENI SE NIŠTA NEĆE ZVATI
17. NE ŽALI SE ZLONAUMNOM - UČINIĆEŠ MU DOBRO!
18. MEĐU SVIMA KAO DA JE SAM
19. ŠTA JE SLOBODA?
20. A ŠTA JE KAZNA?
21. PRVA LJUBAV
22. ZASPAĆU I SANJAĆU DA – NISAM JA
23. POGAN
24. MEDICINA JE ČUDO!
25. NA FILMU SE SVE VIDI
26. I GOLUBOVI SU ZNATIŽELJNI
27. A U AFRICI PLAČU KAD SE NEKO RODI
28. FAKULTET MOŽE SVAKI DA NABUBA, AL' NADZORNIK DA
BIDNE SVAKI – JOK!
29. NE 'VATAJ SE ŠIĆA U NEĐELJU!
30. JESI LI SIGURAN DA SI TI – TI?
31. ODRIČEM SE! ODRIČEM SE! ODRIČEM SE!
32. PODARI STRAŽU JEZIKU MOME!

33. KAKO RADI TELEVIZIJA?
34. NI PO BOGU NI PO MEDICINI
35. MEN SANA IN CORPORIS SANA
36. KAKO JE OBRAD NADVISIO HEMINGVEJA
37. NISKE STRASTI
38. CRNI LABUDOVI
39. PUŠKA IZ PRVOG ČINA
40. BUBAŠVABE I JELENCI CRNE I BIJELE GORE
41. OD TIH SE OČIJU SAKRITI NE MOŽEŠ
42. NE ZNAM KAKO DA SE BIJEM U OVOJ TUČI
43. DOGODILO SE NA DANAŠNJI DAN
44. O ETICI I NAJBOLJEM PRASETU. O LEPTIRU
45. FIGURAE VENERIS
46. DA LI SAM ZAKLJUČAO VRATA?
47. SAMICA
48. REKONSTRUKCIJA
49. BITNO SMANJENA URAČUNLJIVOST
50. ZAVRŠNE REČI
51. PRESUDA

AUTOPORTRET, ulje na platnu

BIOGRAFSKI PODACI

ŽARKO LAUŠEVIĆ

GODINA PROĐE, DAN NIKAD

dnevnik jedne robije

"A, moram!"

Šomi Roganović, mislilac iz Titograda

Majci,

MOJ KOMŠIJA ŽARKO

Pred vama je prva knjiga Žarka Lauševića. U njoj je Žarko i učesnik i tumač, i pripovedač sopstvenog greha i patnik sopstvene kazne, i dvostruki ubica i zatvorenik, i muž i otac, i brat i sin. Knjiga je teška, tačna, bolna, oštra. Jedinstvena. Neponovljiva. Iskrena.

Na vama je da procenite i time presudite u svoje ime i u ime društva i humanosti, a ne u ime suda i zakona. I siguran sam, vi ćete, brojno i strasno to i učiniti. Sud je presudu menjao više puta, a menjali su se i sami sudovi, dok je zakon tumačen na razne načine, pa su shodno tome izricane i drugačije kazne. Knjiga se bavi najvažnijim i najbolnijim pitanjem koje i dalje lebdi u vazduhu: Da li je Žarko Laušević ubica iz zločinačke potrebe, ili iz nužde?

No, nisam ja taj koji daje odgovor. Ja ukazujem na izazov koji knjiga pred vas postavlja. Neki će imati dileme, neki će verovati i plakati dok čitaju. Neki neće, i da žele, moći da promene mišljenje koje već imaju. Dilema je ogromna, a talog običaja vekovno razvijan unutar porodice i sredine određuje vrednosti i pravila života, koji ne pomažu u donošenju ove odluke. Kao i sa svakom drugom važnom knjigom u okviru jedne kulture i Žarkova će uzburkati mnoge i tek kroz njih progovoriti punim glasom. Krug će biti zatvoren u srcu i mozgu vas, čitalaca.

Zašto baš ja pišem ovaj predgovor?

Evo ovako: Žarko i ja se poznajemo više od trideset godina, snimili smo jedan film zajedno i posle toga izgubili svaki kontakt. Ja sam

već živeo u Americi kada je Žarko ubio dva mladića i trećeg ranio. Ta je priča bila za mene daleka i nejasna, nije me se ticala. Tačnije, nisam želeo da bude deo mene, izbegavao sam suočenje i sa činom, a i sa samim počiniteljem.

Već više od deset godina živimo u istom gradu, u Njujorku - prestonici svih ljudi koji žive drugi život; čak živimo i u istoj zgradi na našem voljenom ostrvu. Jasno se sećam dana kada sam želeo da propadnem u zemlju jer smo se sreli ispred stanice podzemne železnice. On se vraćao sa posla, umazanog lica i ruku, u molerskim, farbom isflekanim pantalonama, a ja sam veseo išao u grad, bez mogućnosti da ga zaobiđem, bez snage da pitam išta od važnosti, samo ljubazan, formalno nasmejan. Pamtim, i to dobro, kako mi je odjednom, pošto smo uz kratko mahanje rukom prošli jedan drugog, ponestalo vazduha i kako sam na obrazu osetio šamar koji nisam sam sebi opalio.

Zatim se desila njegova selidba u drugi stan na istom spratu i naša duga priča u mračnoj i praznoj dnevnoj sobi. I suze. I njegove i moje.

Zbližio nas je, vremenom, fizički rad, jer smo obojica bili deo ogromne armije emigranata -

umetnika i intelektualaca - koji preživljavaju radeći moleraje i polukvalifikovana rintanja. Žarko je postao odličan moler, dok sam ja bio manje nego prosečan, jedino me je vadio nadimak, Profesor.

Vreme prolazi. Mrak razaranja i serija događaja u kojima pobeđuje primitivizam stižu do nas iz majčice Srbije i njene sestrice, Crne Gore. Svaka vest odande je gora od prethodne, a nekadašnja istočna Jugoslavija se drobi i ograđuje. Deo svesti i ponosa polako nestaje, želja i dalje postoji, ali je muka sve veća.

Vreme tvrdoglavo i bezobrazno prolazi bez zastajkivanja, a Žarko i ja počinjemo da se družimo. U poslednje dve godine ja sam svedok, gotovo iz dana u dan, kako je Žarko, od stotina i stotina stranica svog Dnevnika, sačuvanog u šesnaest svezaka, iz hroničara

prerastao u pisca. Sumorne stranice zatvorske hronike pretvaraju se u intimnu ispovest.

Zatvor je bio borba za opstanak i boreći se svakodnevno da preživi i ostane normalan, Žarko počinje da piše. Pisanje postaje njegovo verno utočište, njegov izvor energije, njegova vera. A pripovedač u njemu uspeva da spoji dvostruki smisao pisanja - pisanje koje definiše posledice ljudske smrtnosti i pisanje koje čuva život od zaborava.

Pripovedanje retko opravda dugovečnu mudrost da je život određen sudbinom. Neophodan je susret čoveka koji prepoznaje i razume dubinu ljudske duše i redosled događaja koji su odraz neumitnosti sudbine. Istorija pisanja i jeste proces mnogobrojnih, manje ili više uspešnih, pokušaja da se dostigne sam vrhunac doživljenog. Posebno su dragocene one povesti koje posle tragedije ostave prostora i za buduću nadu. Čovek je krhko biće koje odlaskom iz života ostavlja iza sebe samo uspomene.

Ova knjiga dodiruje mnogo tema, predstavlja brojne likove i opisuje sijaset događaja. Žarkovo zapažanje je oštro i iskusno, ulazi pod kožu onih koje opisuje; njegovo uvo pamti suptilnosti jezika i zvukove dugačkih zatvorskih hodnika, njegova mašta razgovara sa maštom rođenog brata. U tišini, u osluškivanju, u zadržanom dahu, u tuposti prolaska vremena.

Iznad svega, i kao prava potvrda Žarkove blagosti, tokom cele knjige provejava humor. Taj humor je raznolik - kao i likovi i priče oko njega - ali je odraz snage koja ga drži da ne poludi.

Upravo sam taj humor prepoznao i zavoleo u ovom, današnjem Žarku. To je humor ljubavnika života, a ne nekakvog jetkog sumnjala. Onaj Žarko, iz knjige, i ovaj, pored mene, sa kojim pričam i šetam, slušam odlomke dnevnika, i Njegoševe stihove koje recituje, postaju jedan čovek. Ovaj današnji sagledava onog kažnjenog. Sagledava ga brižljivo, kritički, najdublje što može. I uvek, kao kratki odmor između dva dramatična časa, odmori nas humor. Žarko potiče

iz duboke usmene crnogorske tradicije koju je nadogradio prvo kao glumac, a sada i kao pisac.

Uz taj humor ide i njegov osmeh. Da, to je isti čovek.

I zato mi pre neki dan, tu, kod njega gde sedimo kao i toliko puta pre, kaže: "A da je te noći radio bar jedan semafor u Titogradu, sve bi bilo drugačije." Kaže, a zna da nije. Pamti slike koje prethode tragediji. Počinje da prepoznaje i živi sopstvenu sudbinu. Tragedija se ne može razumeti i preživeti kroz ostrašćene emocije, kroz bes i mržnju, kroz slepu ljubav, već jedino kroz prihvatanje besmisla tragedije. Dobrota, širina shvatanja, pamet, neophodni su za katarzu.

Spremite se za veliki put koji ćete proći čitajući ovu knjigu. Taj put nije ni malo lak, priča je emotivna, neke rečenice seku kao nož. Ali, ako čitate otvorenog srca, nagrada će na kraju biti posebna: upoznaćete jedno ranjeno ljudsko biće koje prolazi kroz pakao gledajući svet oko sebe sa željom da ga razume.

Zoran Amar,

u jesen 2011. godine

New York

PRVA GLAVA

NOĆ KOJA SE NIKAD NIJE ZAVRŠILA

Kasno veče, 30-i jul, 1993. Podgorica, Crna Gora, Jugoslavija

"Je l' ovdje dozvoljeno parkiranje?", pitam brata koji već izlazi iz kola.

Što ne bi bilo? , čujem odgovor pre nego se zalupiše njegova vrata.

Uzimam kožnu torbicu od koje se ne odvajam i izlazim iz kola. Oko kioska brze hrane preko puta je u toku tuča. Dvojica se rvu na zemlji. Oko njih je gomila koja vrišti i navija.

Neko trči od kioska u pravcu hotela "Crna Gora". Sa druge strane preme kiosku juri nekoliko mlađih ljudi. Mili stoji sa druge strane mog *golfa*. Pogledasmo se i vraćamo se u auto.

"Kako ti je stomak?", pitam dok skrećemo levo prema Bulevaru.

Zavija."

Semafor ne radi. I ostali semafori duž čitavog Bulevara samo žuto trepću.

"Pa je l' radi nešto još u Titogradu u ovo doba?" (I brat i ja glavni grad Crne Gore zovemo starim imenom, iako mu je odnedavno vraćeno njegovo staro ime – Podgorica.) Samo ovakvi kiosci.

"E, ajmo u "APPLE". Tamo je makar vazda bilo mirno."

Prelazimo preko *Blažovog* mosta. Titograd (Podgorica) deluje napušteno. Odnekud dopiru pucnjevi. Trideset i šest stepeni Celzijusovih. Klima u mom polovnom *golfu* to ne može da rashladi. Ponoć je skoro. Iako se primičemo kraju u kom sam proveo gimnazijske dane, uvek osetim nelagodu kad ovuda prolazim.

Ovde tačno ispred glavnog SUP-a, pre par godina me u istom ovom "golfu" sa bočne strane zakačio neki "reno 4", bosanskih tablica. Srećom ništa ozbiljno.

Malo dalje preko puta kioska "Apple", ispred Majine zgrade su me '79-e, pošto sam je otpratio do ulaza, napala neka dva brata, mojih godina i maltretirali me desetak minuta.

palo je tu par šamara, guranje, pretnje da me više ne vide u njihovom reonu. Nisam otišao kući posle toga. Sedeo sam dugo ispod mosta na obali Morače, prao lice, pušio i plakao. Te noći sam možda odlučio da, kako god krenulo, posle mog studiranja ovamo više ne dolazim.

Davne 1976-e godine, negde u ovo doba, moj ujak me vraćao kući svojim "fićom".

Sećam se da mi se neizdržljivo išlo u WC. Tamo, malo dalje odavde, na sred neosvetljene raskrsnice prema Cetinju, u jednom trenutku samo sam video nečiju glavu koja probija šoferšajbnu i pada na mene. Biciklista bez svetla se zakucao u ujakovog "fiću"! Sećam se kukanja mog ujaka. Istrčao je iz kola, išao okolo, dozivao, zapomagao. Nisam mogao ni da se pomerim, niti da govorim. Bio sam pritisnut nesrećnikom čija je glava u mom naručju krenula da se cela boji u crveno. Srče je bilo svuda, po obojici. Bila je zima, napolju je duvao oštar severni vetar. Ja sam, hipnotisan od šoka, sa obe ruke držao njegovu glavu kao neku strašnu loptu koja je krenula da se otvara i pršti po meni. Njegova desna ruka je bila preko mog ramena. Sećam se vreline njegove krvi. Ujak je pokušavao da me oslobodi tog strašnog zagrljaja, vukući biciklistu za noge. Neko je spolja vikao:

"Ne diraj ga! Možda je kičma!"

Polu njegovog tela je bilo unutra na meni, noge su mu bile sklupčane na haubi. Ujak je probao da otvori moja zaglavljena vrata i kroz probijenu šoferšajbnu plakao, ponavljajući: Čija je to krv? Čija je to krv?

Bio sam potpuno mokar. Krv neznanca, moja mokraća i znoj, ujakove suze. Sećam se smrada koji me je pratio nedeljama kasnije. (Nešto kao smrad jedne zaklane kokoši kad je iznenada linuo pljusak, na Cetinju, kasnih šezdesetih. Svi su otišli u kuću, ostavljajući poluzivu obezglavljenju kokošku da se trza na kamenom stolu. Mene je neko u toj žurbi zaboravio. Razjapljene vilice kisnuo sam pred slikom umiruće kokoške. Smrad mokrog perja i krvi. Od tada više nikad nisam okusio pileće meso.) Biciklista je bio devet meseci u komi i preživio je. Moj ujak je oslobođen krivice, ali bio je dužan da mu kupi novi bicikl. Taj bicikl je nekoliko nedelja čekao na balkonu našeg stana u prizemlju, dok se jedne noći neko nije uzverao preko ograde i ukrao bicikl. Posle toga moj otac je pozvao

majstore i ovi su napravili rešetke na balkonu koji od tada podseća na kavez.

Stižemo do raskrsnice Bulevara i Ivana Vujoševića. Još pre nego smo skrenuli levo do nas dopiru neka podvrisivanja.

"Majko moja, je li čitav Titograd noćas pijan?", pitam brata ne očekujući odgovor.

Izlazimo iz kola. Uzimam svoju torbicu i krećemo trotoarom do kioska "APPLE".

Dovikivanje preko puta ne jenjava. Nazirem grupu od nekoliko momaka. Ne okrećem se na njihovu stranu.

"Čekaj!", kažem bratu, "da mi ukradu još jedan radio u Crnoj Gori bilo bi malo mnogo.

Vraćam se do kola, izvlačim radio sa kasetofonom i stavljam ga ispod sedišta.

Nedavno sam u Morinju, u Boki, ujutru zatekao obijen auto, sa rupom pored volana umesto tek kupljenog Sony-ja.

Mili je kod kioska, vidim da naručuje nešto. Gubim ga iz vida. Ušao je kroz uzani prolaz u baštu restorančića. Pristižem. Oko kioska je mirno. Čuje se kako cvrči meso i metalna lopatica koja struže zagoreli luk. Neki mladić sedi na ogradi susednog lokala i jede hamburger. Cvećara je tamo, koliko mi se čini. Ulazim kroz uzani prostor prema bašti. Miriše roštilj. U bašti je jako mračno. Odavde ne vidim Milog. Vidim konobaricu koja se bavi pripremom hrane. Ljubazno se osmehne. Uzvratim osmeh. Ona grupa glasnih mladića kao da se udaljava, ali ne prestaju da se deru.

Kakva je ovo graja? , komentarišem pred konobaricom. Kao kad se žališ na loše vreme, na inflaciju, na nešto što ne možeš izmeniti.

Konobarica osmehnuto slegnu ramenima.

Što je tebe briga ako graju! , čujem.

Okrećem se i vidim onog momka sa ograde da se preteći približava.

To su moji drugovi! Neka graju! , nervozno žvaće hranu koja mu ispada iz usta.

Miran sam. Ili pokušavam da odglumim mir. Ima oko dvadeset godina. Pijan je.

A, izvini, samo sam pitao, onako.

Šta ti imaš da pitaš? Ko si ti da pitaš? , izazivački mi se unosi u lice.

Prilazi žurno Mili iz bašte. Široko se i prijateljski osmehuje: "Je l' ti znaš njega?", pita neznanca, pa nastavlja, sa istim nadežnim osmehom: "Je l'

ti znaš ko je on?

Što mene briga ko je on? Što ima da pita?

U međuvremenu stavljam svoju desnu ruku na njegovo levo rame, ponovivši gotovo servilno:

Izvini, momak, samo sam pitao, onako.

U istom trenu vidim novog nepoznatog mladića koji se, ne znam otkud, stvorio tu i jednako munjevito kako se i pojavio, pesnicom me pogađa posred lica! Padam! Sve pada oko mene!

Nestaje zvuk! Ništa ne čujem! Vidim betonski pod, moje lice se rolja po njemu.

Osećam udarce po nogama, nove po glavi. Moja sočiva su nekud odletela. Minus šest u mraku! Pokušavam da se zaštitim od udaraca. Neko me sustiže! Shvatam da sam već unutar baštenskog dela. Sve je i dalje bez zvuka.

Neko otima moju torbu! To je onaj prvi momak koji je sedeo na ogradi. Ne, to ne sme da se desi! Kreće neki strašni adrenalin, čupanje oko moje torbe. Uspeo sam! Odvojio sam je od njega! Hoću li stići? Imam li vremena?

Vadim pištolj iz moje torbe i istog trena ga repetiram upravljajući ga prema napadaču.

On skače na mene! Vidim mu tu, na par santimetara od mene onaj isti ludački pogled i nikakav strah. Rvemo se, stojeći, oko mog pištolja. Vidim da nešto više, ali ništa ne čujem.

Moj CZ-99 je izmedju naših grudi. Četiri ruke koje se otimaju. Pritiskam okidač. Ništa se ne dešava. Ni zvuk, niti siledžija odustaje. Pucam ponovo. Ništa.

”Bože, radi li ovaj pištolj uopšte?” Pucam ponovo. Ne znam koliko puta i ne znam gde. Mislim da sam ga pogodio. Pritisak popušta, njegovo telo se odvoji od mene.

Stojim nem, mokar, žmirim okolo, nemam vazduha. Gde je Mili? Tu, metar-dva od mene neko leži na podu. Iznad njega, kolenima pritiskajući mu grudi, je onaj što me je prvi udario i zabada mu nešto u glavu! To na zemlji je - Mili! Njegovo telo ne reaguje na udarce ovog odozgo! Uspravljam pištolj i pucam. Ne znam koliko puta. Na kraju je pištolj ostao u zadnjem položaju. Nema više metaka. Mladić pognuto, držeći se za stomak, otetura kroz uski prolaz napolje.

Dolazim do brata. Lice mu je skroz krvavo! Dozivam ga, ili mislim da to činim. Bože, je li živ? On ne diše! Je li ga onaj ubio? Jesam li ga ja ubio? Ništa i dalje ne čujem.

Drmusam očajnički Milog. Otvara oči i duboko uhvati vazduh kao čovek koji je jako dugo ronio, pa je napokon isplivao na površinu. Pomažem mu da ustane. Njegova košulja je skroz krvava. Tresemo se obojica. Ne znamo šta bi, kuda. Tu iza njegovih leđa je baštenska ograda. Na ulicu ne smemo. Moj pištolj je prazan. Šta je sa ostalima iz one grupe? Jesu li to bili oni čiju smo vrisku čuli kad smo dolazili?

Gde ćemo?

Prelazimo preko metalne ograde otprilike metar visoke i krećemo u mrak, što dalje od ovog strašnog mesta. Instinktivno bežimo prema roditeljskom stanu stotinak metara dalje.

Mili pljuje krv, zastaje, teško diše. Osvrćemo se. Držim stisnut moj pištolj, iako znam da je više neupotrebljiv, jer mi je torba sa nekoliko metaka u njoj ostala negde u bašti.

Gde ćemo? Kući? Možda nas tamo čekaju članovi iste družine. A, ako i ne, treba li otac i majka da nas vide ovakve? Utrčavamo u susednu zgradu. Tamo stanuje naša rođaka.

Dugo zvonimo na jedno dugme koje bi trebalo da bude interfon njenog stana. Nema odgovora. Nedaleko od nas Mili vidi neke siluete. Pritiskam kvaku ulaznih vrata u zgradu.

Otvoreno je!

Brzo!

Koji je sprat?

Svetla u hodniku ne rade. Možda jedno na nekom od gornjih spratova odakle dopire slabašni snop.

Treći! Ne, drugi! , Mili kašlje kao da će povratiti svakog trena.

Ova vrata? , pitam zadihan.

Ne znam. Mili gubi snagu.

Neko je ušao u ulaz posle nas. Penje se uz stepenice. Zvonim nasumce na vrata najbližeg stana. Mili na susedna. Nečiji koraci su sve bliži. Ulazna vrata se ponovo otvaraju.

Ulazi još neko. Čuje se nečiji šapat.

Kuku mene, danas zadovijek! , otvara naša rođaka vrata ispred Milog.

Odjednom smo obojica osvetljeni svetlošću iz njenog stana. Utrčavamo bez objašnjenja unutra. Mili zaključava vrata i gasi svetlo u hodniku stana. Ostaje leđima priljubljen uz vrata. Čuje se samo njegovo disanje. Naša rođaka bezglasno plače. Otrča u kuhinju. Kroz ulazna vrata dopiru nerazumljivi glasovi.

Rođaka se vraća. Donosi litarsku flašu i neki peškir. Sedim na podu, pokušavajući da dođem sebi. Tresem se. Rođaka mi rakijom čisti lice. Gledam u pištolj. Tišina je grobna.

Glasovi spolja su prestali.

Smiri se, smiri , jeca ova žena u crnini, sestra našeg pokojnog zeta. Ranije sam je viđao samo na sahranama.

Popij gutljaj, smiri se , šapuće.

Uzimam veliki gutljaj iz flaše, poslije čega čujem jedno:

Idiote, što radiš to?

Mili se posle toga srušio pored vrata, izgubivši svest.

Uzimam telefon.

DRUGA GLAVA

IME?

Drugi avgust, 1993. , gledajući kroz prozor diktira istražni sudija, pred penzijom, mladoj trudnici u crnini. Pored stare pisaće mašine *Olivetti*, u pepeljari dimi cigareta. Kasno popodne.

Ilin-dan, pomislih. Večeras je trebalo ići na slavu kod Duleta Jovanovića, u Kotor.

Vrućina je, neopisiva. Iako su svi prozori otvoreni, čak i vrata, nema ni daška vetra.

Pored prozora je ogroman ventilator. Ugašen. Tu negde blizu napolju poče da zavija policijska sirena. Iz susedne kancelarije dopire neka informativna emisija sa TV-a.

Ime? , prenu me pitanje.

Ime? , ponovih. Sudija pali ventilator koji počinje da se okreće levo-desno, ali njegova elisa ne radi.

Ajde, Žarko, ajde , pomaže sudija, brišući znoj ogromnim bordo peškirom.

Moje ime je Žarko... Laušević.... Sudija ugasi ventilator. Diktira i dalje gledajući kroz prozor:

Na pitanje istražnog sudije, osumnjičeni daje o sebi sledeće podatke: Moje ime je Žarko Laušević. Rođen sam ...?

...19-og januara, 1960. godine, na Cetinju,...

...od oca...?

... Dušana... i majke Roksande... rođene Nikač...

Preko bučnog tipkanja pisaće mašine koja beleži moju izjavu čuje se TV iz druge sobe:

"...današnja inflacija je iznosila 94,7 procenata u odnosu na jučerašnji dan, a jedna nemačka marka se jutros mogla promeniti na crnom tržištu za pet miliona i dvesta hiljada dinara..."

U vreme mog rođenja u Jugoslaviji televizija još nije bila doprla do svih domova. To je bila povlastica retkih drugova. Domaći program, sem video - testa i Dnevnika, nije postojao.

Kasnije su mi pričali da je tada kružio zabranjeni vic sa voditeljkom Dnevnika, koja je emisiju započinjala rečenicom:

Dobro večer, družo Tito!

Prvo sećanje u mom životu je vezano za to čudo domaće proizvodnje, koje smo danima neke 1964-e godine neraspakovano razgledali, čekajući da stignemo na red kod prezauzetog majstora Boža, koji je jedini u Cetinju znao kako da televizor uključi u struju. Kad je Božo napokon došao, sestra, brat i ja smo se postrojili preko puta, doterani kao kad ono moramo da idemo porodično u šetnju i onda "slučajno" naiđemo na Nika – "Ticu", fotografa, pa se, pored nekog zelenila, slikamo grupno, u crno-belom tehničarstvu.

Majstor Božo je raspakovao naš RR - Niš televizor i dugo se mrštio i mahao glavom.

Već ohlađenu kafu nije ni pogledao.

"Ne, nije dobro, nije dobro, nije!", samo je ponavljao.

Otac je bio odsutan zbog partijskog sastanka, a niko drugi nije smeo da pita Boža šta

"nije dobro". Mili je kao "zamenik glave porodice" ustao, doneo odnekud konjska klešta i stao pored Boža, ako mu zatreba asistent. Bila je tu i majčina sestra koja je živela sa nama, naša baba - očeva majka, koja je zime provodila sa nama, prve komšije, a i još nekoliko komšija sa decom sa ostalih spratova. Bio je tu i Ljubo Dapčević, sestrin vršnjak, Beograđanin-Cetinjanin, koji je već imao TV i u Beogradu i u Cetinju. Samo niko od popove familije iz prizemlja nije došao. Ukupno oko dvadesetak svedoka. Sve oči su bile prikovane za debelo sivo-zeleno staklo našeg još uvek neuključenog televizora.

Božo, da nijesi za rakiju? , usudila se majka da pita zamišljenog Boža.

U sobi je nastao tajac. Svi su se odjednom ponadali da bi rakija možda rešila Božov, a i naš problem. Božo je žmurio duboko koncentrisan. Majka se već pokajala što ga je uznemirila.

Svi su bili zabrinuti. Neko dete je zaustilo:

Mama.. a..št... , ali bilo je prekinuto sa jednim brzim: Ššššš!

Božo malko pridiže glavu, pa i dalje žmureći pozva našu majku:

“Rose?”

“Kaži, Božo?”, ustrepta majka.

Da nemaš pivo?

Svima je laknulo, sem majci koja se nešto uzmuvala po kući, slala očima neke signale našoj tetki i javljala:

Sad će, sad će pivo.

Tetka je nažalost uvek bila malo usporena i klimala je glavom, osmehujući se i dalje gledajući neuključeni televizor. Majčinu neprijatnost što nema pivo prekinuo je očev dolazak, koji je sa vrata stravljeno pitao okupljeni skup:

Šta se desilo?

Naopako, profesore, naopako”, otvori Božo oči.

Šta je naopako...? , rasejano izusti otac, prebrojivši nas na brzinu.

Vama treba ANTENA!

Pa, kupio sam antenu , objavi otac svima u prostoriji, razlabavljajući kravatu.

Otac je bio naš heroj u tom trenutku. Deus ex machina. Svi su se uzmuvali, atmosfera se naglo popravila, nekako se stvorilo i neko

pivo ispred Boža, dok se naš majstor ponovo nije zamislio i definitivno proglasio današnju misiju nemogućom: Ali nemate STABILIZATOR!

Ne, nismo imali čuvenu spravu koja je izmišljena da bi prijemnik čuvala od nestabilne struje, tako da smo TV Dnevnik mogli da gledamo tek nekoliko nedelja kasnije.

Neko je u susednoj kancelariji upravo pojačao ton:

“Sledeći broj je - dvadeset i dva!”

Istražni sudija skida noktom kap neke stare farbe sa polumrtvog ventilatora:

“I to je sve, Žarko?”

“Par minuta kasnije su došli hitna pomoć i policija.”

I poslednji broj za večeras je... sedamnaest!

Pi! , uskače nečiji glas.

Sudija diktira, tipke *Olivetti* mašine zakivaju svako slovo, ona sirena napolju i dalje ne odustaje. Spikerka sa televizije veselo odjavljuje emisiju:

...Čestitamo srećnim dobitnicima, a ostalima želimo više sreće u sledećem kolu.

Preko svih tih zvukova čujem istražnog sudiju:

... od deset godina i više, pa se primjenom člana broj ...(nisam zapamtio) Zakona o krivičnom postupku određuje pritvor, koji po ovom rješenju ne može trajati duže od trideset dana.

“Ma, kažem ti *nijedan!*”, dopire iz druge sobe.

Dragice, priškrini ta vrata! , umorno sudija zamoli zapisničarku.

Dragica, paleći novu cigaretu teško odgega do vrata. U sobi je postalo još toplije.

TREĆA GLAVA

SEDAM KORAKA

Samica Istražnog zatvora u Spužu, nadomak Danilovgrada. Treći dan ovde. Prve noći nisam spavao terajući miševе sa kreveta. Druge noći sam ih skidao sa lica. Sinoć sam u sve

moguće pukotine između zidova i poda nagurao novine koje je neko čitao ovde pre dve nedelje. Miševi su pre jutра pojeli svoje rešetke i ponovo napravili žurku.

Nema vode. Pre četiri dana u apartmanu hotela "Avala" u Budvi jednako nije bilo vode. Ovde to lakše pada. Grebem tragove krvi sa nokata, sa patika bez pertli. U potiljku još uvek osećam bol koji pulsira. Oko otekle usne napipavam skorenu krv.

Neko mi lupa iz susedne samice. Doziva me. Ne odgovaram. Ne mogu.

Čujem otvaranje proreza na mojim vratima, zatim kuckanje prstom po malenom staklu.

Prilazim. U hodniku je mrak.

Žaro? Poznaješ li me?", čujem prigušeno pitanje.

Pokušavam da nazrem lik. Vidim nečije konture, brkove. Ćutim. Neka galama iza njegovih leđa. Reza se spusti.

Hodam po sobi. Gledam kroz parče plavog neba ispresecano rešetkama...Jedan suvi oblak satima već stoji na istom mestu.

U mom gradu je uvek padala kiša. Kažu da je jednom vrhla dvadeset i sedam dana!

Od 1-og do 27-og decembra, 1935-e nije prestajala. Učili smo u školi da živimo u najkišovitijem gradu u Evropi. Bili bi zbog toga strašno ponosni kad bi se sreli sa nekim izvanjcem. Blizina lovcenskog masiva prouzrokuje velike kondenzacije, tako da je, sa 4.000 milimetara po kvadratnom metru, Cetinje grad sa skoro najviše padavina u Evropi. Naravno, ono skoro kišobran. Kisnuo bih pored nje na putu do škole. Počeo sam da nosim naočare u sedmoj godini, pa sam suva stakla hodajući po kiši čuvao pognutom glavom.

Otključavaju se vrata od ćelije:

”Laušević! Advokat!”

Idem kroz hodnike, praćen jednim mlađim komandrom. Jedne rešetke, druge...

Prolazim pored nekolicine zatvorenika koje sprovodi drugi komandir. Tišinu pri mimoilaženju su ubrzo prekinuli komentari koje nisam razabrao. Neko me je dozivao. Ne okrećem se. Ispred jednih vrata sam morao da se okrenem prema zidu i da sačekam da me stražar pretrese.

U manjoj kancelariji čeka me doktor Rajko Danilović. Reče da je moj advokat. Ranije sam ga viđao samo na televiziji. Krupan čovek, u košulji kratkih rukava, okupan u znoju.

Prostorija je ispunjena njegovom eau de cologne – Pino silvestre. Ja smrdim.

Sedi, sine. Izvadi iz neke ogromne crne torbe puno papira i krenu da lista.

Kako je Mili? , pitam.

Ko? , odsutno se zaustavi kod nekog dokumenta.

Moj brat, Branimir.

A, bolje je. Neće imati posledice. Malopre su ga doveli iz bolnice.

Gde su ga doveli?

Ovde, u Spuž. Ne gleda me i dalje nešto pokušava da nađe.

Zašto je on zatvoren?

Pa i on je pucao! , postaje nervozan.

On? To nije istina.

Jeste, jeste, sine, istina je i on je nosio pištolj te noći i pucao je.

Kad je pucao?

Doktor je napokon našao papir koji je tražio.

Slušaj, sine, jako je važno da mi ispričaš istinu...hoću da mi kažeš šta se *tačno* dogodilo te noći.

Dok mu pričam, ne mogu da odgonetnem zašto stalno ima osmeh na licu. Niti ću ikad saznati koji je papir tražio. Nije ništa zapisivao. Samo me je, tako osmehnut, gledao.

I to je sve? , upita pošto ispričah sve što znam.

Ja mislim. Da, kasnije sam otkrio da su mi sočiva bila samo pomerena od udarca. Nisu bila ispala.

Dobro, a je l' tebi neko rekao šta se desilo sa njima?

Ne... nije mi niko ... ništa rekao.

Vrata od kancelarije se odjedanput uz tresak otvoriše. Gledamo obojica. Promaja.

Komandir, koji je ostao u hodniku, pojavi se i pita:

Gotovo?

Ne, nije , kaže mu Danilović, vetar je otvorio vrata, hoćete molim vas...?

Stražar nestade, nešto mumlajući. Gledajući me, kao da traži nešto oko moje glave, prvi put bez onog osmeha, čini mi se, advokat izusti:

Mrtvi su obojica.

Mrtvi?

Mrtvi. A treći je ranjen...

Mrtvi. Treći...? Nisam video... trećeg.

Ranjen je u zadnjicu, testise. I u ruku.

Šta je s njim? Kad sam ga ranio?

Preživeće, ali je pitanje da li će moći da ima dece.

Osetih odjednom užasnu žeđ. Gospodin Danilović je imao čašu sa vodom ispred sebe.

Bi me sramota da tražim. Njemu se u međuvremenu ponovo pojavio onaj osmeh na licu.

Slušaj, sine, ovo je izuzetan slučaj! Jedinствен u sudskoj praksi! Ne treba da ti govorim da si u dobrim rukama. Jedino što je važno je da budeš strpljiv i da znaš da ćemo pobediti.

Ovo je bila nužna odbrana i ja ću to uspeti da dokažem. Ti si legitimno branio svoj život, jer je tvoj pištolj svakog trenutka mogao da se nađe u njegovim rukama. Ti si spasao bratu život jer ga je ovaj drugi udarao polomljenom flašom po licu. Jedino, to moraš da znaš, ovo je Crna Gora, a jedan od dvojice koje si ubio je bio – jedinac! Tebi ne moram da govorim, ti znaš šta to ovde znači...Ovde su ti novine od prethodnih dana", izvadi iz torbe gomilu štampe, "cela zemlja bruji o ovome. Tu su i neke španske novine. Bilo je i na CNN

–u. Uglavnom su na našoj strani...Evo ti i ova sveska i olovka. Šalje ti sestra. Kaže, možda će ti zatrebati...

Rukovao se sa advokatom. Već sa druge strane vrata isti komandir mi naređuje da se okrenem prema zidu. Ponovo me pretresa i oduzima novine.

Ne može, zbog istrage. , službeno i mrzovoljno objasni, ostavljajući mi svesku i olovku. Vraćam se u ćeliju. Smanjila se u međuvremenu. Gledam kroz prozor. Napolju je vrelo.

Onaj oblak je i dalje na istom mestu. Hodam. Hodam satima. Ima tačno sedam koraka.

Sedam u jednom pravcu. Okrenem se i koračam sedam koraka na drugu stranu.

Smračilo se. Moglo bi biti blizu osam. Da legnem? Umoran sam, ali rano je, mnogo rano za spavanje. Imam ovu svesku. Šta to da zapišem?

Ubio sam dva momka što su tek zakoračila u život!

*Da nisam, mi bi bili mrtvi! I Mili i ja. Da mi je oteo pištolj, ubio bi me!
A onaj drugi je –*

klao Milog kao životinju preda mnom. S kolenima na njegovim grudima mog brata onesvešćenog i nepomičnog – kolje slomljenom flašom! Pucao sam. Nisam imao izbora.

Nisam umeo ništa drugo. Nikad to sebi neću oprostiti.

Noć. Noći. Noći. Noć. O, noći! Noću. Noći.

ČETVRTA GLAVA LAUŠE, NEĆU TE OSTAVITI!

Kupam se. Posle pet dana i noći. Pokušavam da sperem sa sebe znoj i krv koje vučem od one strašne noći. Čija je sve ovo krv? Mrtvih, bratovljeva, moja.

Jutros su me preselili u grupnu sobu na prvom spratu. Ima ih sedmorica. Najstariji je naš komšija sa Cetinja, Nikola Kaluđerović. U jednoj tuči gine mu sin i on, nekoliko meseci kasnije, ubija ubicinog brata i nehatno još jednog čoveka, taksistu, potpuno nedužnog u čitavoj priči. Osuđen je na dvadeset godina za ubistvo iz bezobzirne osvete, ali već pet godina sedi u istražnom zatvoru i čeka pravosnažnu presudu.

Okupao sam se, ali metalizirani miris skorele krvi ne izlazi iz mojih nozdrva.

Gledam ljude oko sebe. Ćutimo.

Kupam se ponovo. Čudno me posmatraju, ali ništa ne zapitkuju. Ovde je voda dragocenost, jer su slavine uglavnom suve, pa se u retkim časovima kad je ima napune sve raspoložive plastične flaše i prinesu vreloom prozoru. Onda se u mračnom WC-u polivaš sa dve-tri flaše tako pripremljene vode. I to je *kupanje*.

"A, ti se, Žaro, spremaš za neku veliku švaleraciju noćas!", komentariše Nikola moje drugo kupanje i izaziva smeh kod ostalih. I ja se osmehnuh. Prvi put u *ovom* životu.

Pričam dugo sa Nikolom. On ima neki poluslobodni tretman u zatvoru. Kako nije normalno da neko može da sedi u Istražnom zatvoru tolike godine čekajući presudu, izborio se za pravo da, dok traju šetnje, on sve vreme može biti na krugu. Pitam ga da li nešto zna o mom bratu. Bio je sinoć, kaže, do njegove samice, ali Mili ga nije prepoznao, baš kao ni ja.

"A to si bio... ti?"

Klima glavom. Nudi me cigaretom. "Lovćen". Priča dugo i teško o njegovoj tragediji, o našem gradu:

"Cetinje ti je dobro samo za umiranje. Živi će 'oćeš, samo tamo nemoj. Ali, kad osjetiš da ćeš da krepaš trči na Cetinje. Niko te ljepše neće olelekat' nego oni. A, ako neko gleda sa strane reći će: "Bože,

kol'ko je ovaj čovjek ima' prijatelja!" Još ako je bio kriminalac – skupiće se svi! Što je veći lopov bio, više će mu ljudi doć'. A, ako si, ne daj Bože, bio pošten – ne nadaj se *mnozini*. Ne vjerujem da je u Crnoj Gori bilo poštenijeg od onog Vrbice, a nijesu mogli četvrtoga nać' za konop."

Njegov katunski govor vraća me u detinjstvo, ali mene, za razliku od Nikole, Cetinje asocira na najsrećniji period života.

Ceo moj svet je bio skupljen tu, na Cetinju. I bilo mi je dobro. Nesrećna zaljublivanja, srećni trenuci provedeni u Gradskoj Biblioteci... ništa neubičajeno. Bio sam odličan đak. Čak su mi u sedmom razredu dali "13-o novembarsku nagradu", kao najboljem učeniku Cetinja.

Nisam imao sreće sa "ženama" u to vreme, tačno je. To sam pripisivao ogromnim naočarima koje sam morao da nosim. Jednostavno, nisi mogao biti frajer i nositi naočare. Frajer je, kad Ljubo Dapčević nije bio tu, bio jedan Kela, koji nije nosio naočare i vozio je Pony – bicikl! A svi smo bili zaljubljeni u nedodirljivu Ivanu.

Tih dana, dok se u Americi dešavala afera Watergate, otac je došao sa vešću da se selimo u drugi grad. U Titograd. Nismo se mi selili zbog prvog napuštanja predsedničkog položaja u istoriji USA. Naprotiv, otac je mrzeo Nixona, jer je, još na prethodnim izborima polagao velike nade u McGaverna, zbog obećanja da će prekinuti rat u Vijetnamu. Ne, za selidbu je naveo pragmatične razloge:

"To je univerzitetski centar, glavni grad Crne Gore i biće mnogo bolje za djecu." Kad smo izlazili iz tog stana na Cetinju, u Bajovoj 47, na moj četrnaesti rođendan, 19-og januara, 1974-e, otac je, zaključavši vrata, misleći da ga ja ne vidim, jer se ljubav u našoj porodici nikad javno ne pokazuje, zagrlio moju majku i rekao joj:

"Ovaj stan nam je bio srećan!"

Titograd nikad nisam osetio svojim, niti mu ikad pripao. Jedino što me vezuje za njega je činjenica da u tom gradu danas žive moji

najbliži. Da, tamo sam i upoznao Maju, moju ženu.

Sedim u sobi za posete i gledam Maju kroz plastični paravan sa rupicama kroz koje prolazi prigušen glas. Gledam njeno lice kao pri prvom susretu. Kose oči i isturene jagodice mora da su donešene sa nekih davnih istočnih putovanja njenih predaka po majčinoj liniji, čuvenih moreplovaca sa Korčule. Familija Arneri, kasnije su dolaskom u Srbiju dodali "ć".

Pored mene sedi komandir i ispunjava ukrštene reči. Nije još počeo.

Lauše, ponekad imam utisak da ću da se probudim i da sve ovo nije stvarno.

Gde su deca?

Duku smo poslali u Beograd, Asja je sa mnom.

Komandir pored, je našao prvu reč pod 14. vodoravno – limun.

Ćutim. I Maja gleda negde u stranu.

Gotovo! , objavi komandir.

Neću te ostaviti , izusti Maja i urola usne na unutra kao da je rekla nešto zabranjeno.

Priljubismo dlanove odvojene paravanom. Ode. Krećem i ja, mehanički.

"Ti ostani, imaš još jednu posjetu.", zaustavlja me komandir.

Klimam glavom. Želim da sam ... drugde, samo ne ovde. Želim da budem sa ženom.

Svojom, bilo gde. Šta je ova skrušena žena skrivila?

Ulazi Krsto-Drago Nikač, moj ujak. Mršav, pogrbljen, neispavan. Odmah pripaljuje

“Lovćen”. Gledamo se. Ćutimo. Komandir je odustao od ispunjavanja ukrštenih reči. Sad vežba potpis na margini “Eureka”. I ujak i ja gledamo u te potpise. Ima ih već desetak.

Komandir iskosa ocenjuje svoj rad. Deluje zadovoljan. Napokon ujak progovori:

“Mali, išao sam na saučešće kod ovih nesrećnika. Prihvatili su zato što nijesam Laušević.”

“Kunu li?”

Komandir je prestao sa potpisima, sad podvlači one najuspešnije. Brzo, dvaput, snažno, skoro cepa papir.

“Donio sam ti cigare. Daće ti ih poslije.”, izvlači se ujak.

“Što govore Rose i Dušan?”

“Ništa... Rose kuka, Dušan ...”

“Dušan...?”

“Ništa... plače. Plače, mali, što će drugo? Velika se nesreća desila. Za sve. I za njihove i za sve nas!”

“Što pričaju ljudi?”

“Znaš i sam, neki te brane, neki osuđuju, opet svi znaju da su ovi momci bili problematični... no ti mi reci, pušti ljude. Je li se to moglo drugačije završit’?”

“Moglo je ujače, moglo, ali bi onda ti pravio izbor ko smije na saučešće Lauševićima da dođe.” Zapali novu cigaretu. Gleda zamišljeno negde u stranu, pa kao da se seti nečeg, upita:

“Je l' tako bilo?”

“Tako je bilo, ujače! A mogao sam i Milog da ubijem! Bi li mi se tek onda vjerovalo?”

“Polako, mali, polako. Smiri se. Ja ti vjerujem.”

“A znam šta Dušan sad misli: “Trebalo se savladati!” Je li trebalo da mu dam pištolj, je li trebalo da mirno gledam kako ovaj drugi ubija Milog?”

“Nemoj tako, Dušan je...”

“Siguran sam da je Dušan rekao - “da bi bolje bilo da je jedan od nas dvojice poginuo te noći!”

“Ajde, mali, ne znaš što pričaš. Nemoj, molim te!”

“Šta nemoj, je li trebalo kao što je i on četrdeset i druge...?”

“Gotovo! Idemo”, preseče komandir.

Vraćam se u sobu.

“Kako je bilo, Žaro?”, pita Nikola. Slegnuh ramenima. Ležem. Okrećem se prema zidu.

Uzimam svesku koju mi je poslala Branka. Žvrljam bez veze. Ne mogu ništa da pišem.

Odjednom, nekontrolisano počinjem da vežbam svoj potpis. I podvlačim ga dvaput. Dva puta!

Dvostruki ubica!

Dokle si stiga’, Žaro? , pokušava da me dozove Nikola.

Je li to neki scenario? , pita drugi.

Jedan, preko mog ramena, glasno čita:

“Ovaj stan nam je bio srećan.”, Zatim znatiželjno pita:

”A, ima li mene tu neđe?”

Četrnaesti dan

Monotonija. Trajanje. Dosada. Dani. Noći. Isti. Sve gluplji. Isprazniji. Loši snovi. Svako svoje muke. Prigušeni nagoni. Logoreja o zločinu. Trpanje u stomak. Nervi. Pevušenje uz suze. Bromirana erotika. Lažna heroika.

Da! I Mili je nosio pištolj one noći! I pucao je! Nikola je šetao sa njim i ispričao mu je šta on zna o toj noći. Kad je oboren na pod, izvukao je pištolj i pucao.

Koliko puta? , pitam Nikolu.

On misli jednom.

U koga?

Ni u koga. Uvis.

I šta je bilo poslije?

Ničega se on više poslije ne sjeća , kaže mi Nikola, zna da si ga ti podiga' i da ste prešli preko *nečesove* ograde.

Nikolu često muče zubi. Malo dijabetis, malo gotovo nikakva mogućnost za popravke, a nešto i sopstveni nehaj, učinili su da mu, ionako dotrajala proteza, stalno pričinjava bol i tera ga na tikove. I sad se ustima muči oko nje. Gleda mimo mene i pita, šapatom: *O'li* mi nešto, ma pravo, reć'?

Kaži, Nidžo.

Za tebe znam, reka' si mi. Nijesam njega *stio* da pitam, no ću tebe... što će njemu *levor*?

On radi u Elektrodistribuciji, naplaćuje struju, nosi pare, dobio je dozvolu.

Nikola se pridiže, uzima kutiju "Lovćena" sa svoje kasete:

"De mi je upaljač?", pita sobu.

"Evo, čika-Nikola", prilazi Bobo, najmlađi u sobi, donosi šibice.

Nikola odlazi do umivaonika, Bobo za njim. Nikola otvara praznu slavinu, pljunu u lavabo, opsova *Rim, nesposobni*. Bobo uzima flašu vode pored umivaonika, poliva mu. Nikola se umiva, otresa šake. Bobo brka flašu, peškir i šibice.

E, popišam im se na pravdu, ako vas i dana *jednog* osude! , presudi Nikola, otirući lice rukama.

Ljubo mi dolazi, Ljubo Dapčević, naš prijatelj od rođenja. Malo šuška kad priča, uvek sam voleo da ga imitiram, najviše pred njim.

Izlaziššš, nevin si, nema prićće, lijevo – desno, to je jasno!

Nešto od one štampe koju mi nisu dali *zbog istrage* da vidim pre dva dana nalazim u ovoj sobi. Jedan hrvatski novinar se pita u GLOBUSU: ŽARKO LAUŠEVIĆ – KRATKOVIDNI UBOJICA ILI TRAGIČNI JUNAK?

Da li muka *kriv – nevin* ostaje i posle presude, ili se čovek pomiri sa nekom kaznom, pa onda jednostavno broji mesece i godine, ne tražeći od života i vremena koje prolazi neki zanimljiviji izlaz? Kao kad se voziš liftom, pa onako glupo čekaš, buljeći u nepoznatog, koji oseća istu neprijatnost. Ti tada ne živiš, samo čekaš da stigneš do nekog drugog nivoa, gde će se tek nastaviti život. Držiš smerno ruke ispred sebe, preko šlica, možda zviždućeš, pevušiš nešto. Za to vreme oči kao da ispituju krov lifta koji je obično *jako zanimljiv*. Možda ćeš se priglupo osmehnuti, ako ti se oči sretnu sa nepoznatim, pa čak i vrlo bistro i bitno konstatovati: Vruće danas.

Da li je moguće tako provesti i više godina u takvom, zaglavljenom liftu?

Trenutno jedva čekam da ostali počnu da večeraju, jer će jednom od njih to biti dobar razlog da prestane da peva, da zviždi, pa opet da peva neku pesmu koju ni sam ne zna, ali povremeno izbací: "... aman, aman, na put sprema..."

Pesma mu traje već dobra dva sata i liči na pokvarenu slavinu koja noću kaplje. Sutra izlazi, ili se makar nada tome. Čudno, kao da se nama koji ostajemo kazna time povećava.

Vreme. I vrijeme.

Danas su mi u poseti bili prijatelji iz Beograda - Petar Božović, Voja Brajović i Miša Janketić. Oni su poznati glumci.

I ja sam. Snimio sam preko trideset filmova. Igrao sam mnogo glavnih uloga i na televiziji i u pozorištu

PETA GLAVA

GLAVA OD TRISTA DOLARA

U Budvi sam 24 sata pre tragedije, završavajući svoju poslednju predstavu, Njegoševog "Lažnog cara Šćepana Malog", otišao sa scene, komandujući kao knjaz Dolgorukov na ruskom: V tamnjicu!", osuđujući Šćepana Malog na robiju.

To sam, izgleda, sebi doslutio. I presudio.

Život ne liči na moj film "Bolje od bekstva". Za sad. Tamo mi u sceni posete u zatvoru Claire Beckman, alijas Stamen Ljubibratić, saopštava da me napušta i da odlazi sa našim sinom u Ameriku. A, Maja je rekla: "Čekaću te."

Doktor Rajko Danilović za svoju odbranu traži petnaest hiljada maraka! On ima i svog pomoćnika, advokata Vučkovića. Sa njima su u timu i advokati Djuranović i Golubović. Ova dvojica me zastupaju besplatno.

Ja nikad u životu nisam ni zaradio, ni video, toliko para na jednom mestu!

Proleće, 1989. Snimamo "Boj na Kosovu". Deliblatska peščara. Dolazim na snimanje i shvatam da imam novog konja!

"Gde mi je Lisa?", pitam.

"Lauše," odgovara mi Dagi, pomoćnik režije, moj dugogodišnji prijatelj, "televizija više nije mogla da plaća usluge dosadašnje ergele, pa su odlučili da se snađu, kako-tako. Imaš od danas novog konja! Pogledaj, kako je lep!"

Gledam zaista prelepog konja, okupanog u peni i znoju.

Prilazi lik kog nisam ranije viđao na filmu, u društvu sa Fićom, kaskaderom. Fića je moker:

"Ne brini, Žare, jahao sam ga celo jutro, biće miran."

"Fićo, ovo nije jahaći konj! Ovo je pastuv!"

Novi lik, očigledno vlasnik, ponosno potapša pastuva i uzgred mi dobaci:

"Jebi ga, jednom se u životu igra Miloš Obilić!"

Nešto kasnije se kombi, sa kamerom koji je snimala "Obilića" u galopu, prevrnuo u jarku jer ga je moj pastuv prestigao. Šofer mi posle reče da su išli 60 km/h kad je primetio da ih s konjem sustižem i krećem na njih. Nisam mogao da ga zaustavim. Isprobao sam sve što sam učio u jahačkom klubu "Milicioner", na Banjici, i ništa nije radilo. Onda sam, u galopu, krenuo da se oslobađam teške opreme koja bi me mogla ubiti pri padu. Bacio sam najpre koplje, zatim i kacigu. Konj je nasrtao na sve što bi nam se našlo na putu. Kao kroz maglu se sećam da su neki ljudi u poslednjem trenutku skakali u stranu.

Shvatio sam da moram da skočim sa konja, jer se namerio da me otrese o kamion sa agregatom, koji je bio nekih pedesetak metara dalje. Možda samo par sekundi ranije sam se odupreo rukama o sedlo i odbacio unazad. Padam. Vidim ispred sebe konja, koji se brzo, nakon oslobađanja viška sa njegovih leđa, mirno zaustavio. Ležim i počinjem da osećam žmarce svuda po telu. Ne pomeram se. Pritrčavaju ljudi iz ekipe. Iznad sebe vidim živu legendu jugoslovenskog filma Batu Živojinovića, koji se sa pola ulepljenog brka upišava od smeha. Žmarci postaju sve prisutniji. Kao da mile po meni. Zašto se Bata smeje?

"Kure, pao si na mravinjak!"

Posle sam, nepovređen, seo na istog konja i ponovo snimio scenu. Bata mi kaže:

"Kure, jašem četrdeset godina i još nisam video takve oči kod konja. On je hteo da te ubije. Ma, neka to, nego ste mogli i mene i ovu

devojku, Anitu, što mi je lepila brkove da oterate u pičku materinu. U poslednjem momentu smo skočili u stranu.

Pitam sa konja Dagija:

”Kaži, majke ti, kol’ko su plaćali konja kog sam jahao do juče?”

”120.000 dinara dnevno!”

”A ovog konja”, pokazah na sebe, ”plaćaju 90.000!”

”Bruto!”, nemoćno se nasmeja.

U tom trenutku za 90.000 dinara u Jugoslaviji, dakle, pre reforme Anta Markovića, moglo se kupiti \$15 USA. Tako da je najhrabrija srpska glava, ‘ Miloš Obilić’, pojačala budžet familije Laušević za tri stotine američkih dolara!

Danas, ovog nekog glupog avgusta, 1993-e, u Jugoslaviji, za svoje poslednje penzije, zajedno, moji roditelji su mogli pre nedelju dana, kad ih je poštar doneo da kupe četrdeset nemačkih maraka. Ujutru. Istog dana, uveče - dvadeset i četiri.

Ljubo Dapčević kaže da je advokat njegova briga.

Košarkaš Predrag Danilović mi jednako kao i Ljubo poručuje da treba da mislim o sebi.

Ovih dana je trebalo da završim sa snimanjem jedne reklame za TV. Bio sam ...

sprečen. Producent te reklame Bojan Maljević, nije bio sprečen da, i pored neobavljenog posla, uplati na moj račun kompletan iznos!

Još uvek kriju od nas kad odlazimo za Beograd, u Centralni Zatvor, na neuropsihijatrijsko ispitivanje. Ići ćemo, to je jedino izvesno, *maricom*.

Tamo, u Centralnom zatvoru, u Beogradu, sam snimao najteže scene iz "Bolje od bekstva", "Braće po materi", "Sivog doma"... Poznajem jako puno stražara. Da, poznajem i Upravnika. Štaviše, njegova i moja majka su dve rođene sestre. Kome će biti neprijatnije?

Njima, ili meni? Hoću li morati da prođem kroz ona ogromna plava vrata koja su me čak i na filmu sablažnjavala svojom pneumatskom neumitnošću? Hoće li se tim veštačenjem dokazati da sam bio neuračunljiv? Ili će utvrditi suprotno? Hoće li bilo koji ishod tog ispitivanja, ili bilo šta što nam budu radili narednih meseci, nekoga oživeti, zadovoljiti, doprineti bilo kakvom popravku noći između 30-og i 31-og jula?

Veče. Jedan iz sobe, Boško se zove, kao i obično, vrlo ozbiljno raspreda jedno od svojih seksualnih dostignuća:

"U Milanu? Evo, gorio ka' ovi cigar ako lažem, samo u Milanu - četiri lezbijke sam izliječio..."

Njegovu priču samo prekida nečiji cik oduševljenja, ili Nikolino:

"E, ne boj se upale mozga, Bole, slobodno možeš glavu pod studenu vodu, pa na promaju. Samo - pazi krajnike.

ŠESTA GLAVA

TATA, ŠTO NIJESI SPASIO MOGA ĐEDA?

Devetnaesta noć

Vozimo se za Beograd. Mrkli je mrak. Preko puta sedi moj brat Mili.

"Nikakav razgovor nije dopušten. Jasno, Lauševići?"

Klimamo glavom. Napred su dva policajca i jedan civil. Nas dvojica ćutimo, njih trojica napred vode dijalog o aktuelnoj političkoj situaciji.

Ma, najebaće se Milošević milosne majke i ustašama i balijama.

Aha, videćeš ti kad se mi sami pokoljemo među sobom.

Ko?

Mi, Srbi i Crnogorci.

Neće više nikad Srbin na Srbina.

Oho, nije to Srbin na Srbina, nego Srbin na Crnogorca.

Aj', ne zajebaj i ti. To je isti narod....

Moj otac bi nam često pričao o srpskom poreklu Lauševića i o davnom dolasku sa Kosova. Brat je, u medjuvremenu, postao član Liberalnog Saveza Crne Gore i ozbiljno se deklariseo kao Crnogorac. Ja bih, povremeno dolazeći u Crnu Goru i prisustvujući tim raspravama, koje su ipak imale jedan prilično akademski, nikad svađalački ton, naginjao na očev autoritet i erudiciju i naravno prihvatao njegovu priču o migraciji sa Kosova u Crnu Goru, pre 400 godina.

Diskusija bi se redovno završavala sa bratovljevim zaključkom: Tata, možda ste ti i Žarko došli sa Kosova – ja nijesam!” Za mene u Beogradu tvrde da sam Crnogorac, u Crnoj Gori kažu – Beograđanin. Otac, eto, naučno dokazuje da smo Srbi, a ja, kao Cetinjanin, zebem od mnogo mišljenja. Volim i da svima dam za pravo. Volim i kad me nađu još negde.

A najvolim kad me nema nigde.

Sviće polako. Kroz prljave rešetke koje nas dele od policije nazirem Šumadiju.

Slabo se putovalo u to vreme. Komunistički režim nije branio izlaske u inostranstvo, ali sa novcem koji se tada zarađivao gde da se putuje? Otac je, kao direktor Državnog Muzeja odlazio, povremeno, sam na službena putovanja po Evropi, a majka je jednom bila u Trstu.

Otac je, iz Grčke, za vitrinu u dnevnoj sobi, doneo male mermerne makete Miloske Venere i Atine, a iz Pariza za vitrine Muzeja - sablju Kralja Milutina iz XIII-og veka. Majka je iz svog jedinog inostranstva donela plastičnu gondolu.

Mi smo bili srećni kad odemo na letovanje sa majkom u Bečiće, pored Budve, a znali smo da ćemo za polamaturu i maturu - ići na ekskurziju po Jugoslaviji.

Došao sam u moj Beograd. Smušen sam. Kao prvih dana u Spužu. Kao u ruskim filmovima o Oktobru. Kao nula. Ništavan kao buba. Smrdljiva buba. Preda mnom je malena fotografija moje dece i glupi nostalgični (*sic!*) miris jabuka iz spuške L-2 sobe. Sada sam na Godeljenju u Centralnom Zatvoru. Zašto nešto što prođe - uvek bude lepše? Zašto je sutra uvek

- isto, a ružnije?

Strah me je. Ponovo. Strah od ničeg. Strah za njih dvoje malih, koji stalno menjaju izraz svojih lica na toj fotografiji staroj dva meseca, ali tako davnoj. Ta me lica sad gledaju nekako iznenađeno, kao kad nekog prvi put ugledaju. Ne boje se, ali nemaju ni poverenja u ove oči koje ih traže pred san. Do juče sam bio ubeđen da mi se smeškaju očekujući neku tatinu glupost, koja će im taj suzdržani osmejak razvući u srećan prasak, u erupciju smeha. Kako će me sutra gledati?

Iščekujem neki poznati glas. Nikolin prividan mir bi meleman bio.

Svratili smo danas na putu u neku kafanu da pojedemo nešto. Krio sam se od tuđih pogleda koji su nekad vrlo imponovali. Ne znam gde je Mili. Opet. Na brzinu i ćutke smo podelili majčinu hranu i razdvojili se. Opet.

Samica u kojoj sam, je veličine spuške grupne sobe, ali je sablasno prazna. Iznad vrata, čitavom dužinom zida, su otvoreni prozori koji valjda treba da odaju neke zvuke pri eventualnom pokušaju samoubistva.

Ne mogu da spavam. Kroz prozore koji sprečavaju samoubistva čujem raznorazne zvukove i glasove. Čujem i iritirajući, piskutavi zvuk sa nekog radija. Sa neke druge strane opet dopire mnoštvo nepoznatih glasova. Ne, kao da razaznajem jedan od njih. Da, Mili je. Priča sa nekim, tu blizu. Neko se smeje na njegovu priču. S kim je? Je li siguran?

A, možda ja ovo, ipak, samo sanjam. Možda i ne postojim? Možda je sve to samo dobro smišljeno kao u "Zoni sumraka". Da, znam ova će me tema sada odvesti do moje dečije ideje o kosmosu:

"Mi smo ustvari svi unutar jedne čestice prašine na jastuku nekog užasnog Džina, a sve ovo trajanje, od postanka sveta pa do danas, je samo par njegovih trenutaka, dok se Neman ne probudi i prodrma jastuk. Njegovo je vreme kratko zato jer je ogroman, a naše predugo, jer smo tako mali da smo svi stali u tu Česticu i tu svašta uspeli da napravimo, i vatru i točak, atomsku bombu, pištolje i zatvore."

Dobio sam pola mogadona. Sad ću da spavam i sanjam Veliki Prasak.

Budan sam sačekao poziv za razgovor sa Doktorom Islednikom. On je obrijane glave, sa najvećim podočnjacima koje sam video u životu. Šta treba otkriti? Da li sam ja ustvari normalan celog svog života, pa sam samo te noći bio lud, ili obrnuto?

Sedimo, gledamo se. Ćutimo. Uzima cigaretu, pa je vrati nazad u paklicu. "Drina" bez filtera. Kao da je oboma neprijatno. Odjednom, kao da se doseti nečega, doktor počne rukama naglo da trlja lice, kao da se umiva.

"Pričajte mi o svom ocu!", progovori upirući prstom u mene. Mamurni profesor je našao teško pitanje za nespremno studenta.

Napolju je jeziva buka. Neko u pravilnim razmacima udara neke eksere, šta li, jednako sa dva, tri udarca. Možda je i to deo posebnog tretmana, ko zna?

"Rodio se u Prvom ratu, negde... 1916-e. Rodni list je, kao i majčin, izgoreo sa crkvom." Doktor, a možda i profesor, klima glavom, odobravajući. Izgleda da dajem tačan odgovor.

"Je l' bio jedinac?"

Nije ...bio.", kratko odgovorih. Zaćutah i odlutah sa ocem u jednu davnu popodnevenu šetnju po brdima oko Cetinja.

Tata, a ti nemaš ni brata ni sestru?

Bilo nas je petoro, Žaro. Komnen je bio najmladji, još u kolijevci, napravljenoj rukama mog oca Toma, tvog đeda, kad je zaspao zauvijek, negdje oko 1920. godine. "Španjolica" je te iste nedjelje odvukla sa sobom sve, sem mene. Pored Komnena, Stanu, Janju i Milku. A od mojih stričeva, Jovana i Rada, tada su nestala sva muška djeca, njih još petoro, Mileta, Milan, Radomir, Milutin i Momčilo. To je bila strašna bolest. Ja sam ostao od tri brata jedino muško dijete.

Jesi li i tada plakao?

Sreća, Žaro, što ti je đed bio stolar, pa je mogao za tako kratko vrijeme da napravi toliko mrtvačkih sanduka...

Oni udarci spolja kao da se približavaju ovoj prostoriji. Doktor opet protrlja lice. Vrti onu paklicu cigareta, kao da hoće da je zašrafi za sto. Ćutimo.

"Vaš otac je profesor istorije?"

Klimnuh, potvrdno. Zvoni telefon na doktorovom stolu.

Opet kao da čujem očev glas, kao da je na saslušanju:

Bio sam učitelj u rodnim Tepcima, do poziva u vojsku u jesen 1940. Služio sam u Zemunu i gledao sam Hitlerove bombe kako šestog aprila '41 padaju preko Save i ubijaju Beograd..

Telefon je uporan. Doktor ne želi da se javi. Gleda me dugo, napokon podiže slušalicu.

"Da? Jesam....Eee, ti si.... nisam nešto bogzna, uobičajeno, znaš i sam... kad?" Vadi cigaretu, lizne je i zapali sa maskirnim ZIPPO upaljačem, spretno i brzo. Otpuhne dim. "Ja sam za....pa, ima uglja od prošlog puta, a šta smo to ubili?...Nema 'tice ka prasice, hahaha..." *Nijesam, sine, nijesam u ratu nikog ubio. Ja sam bio odan kralju, ali sam morao u partizane. Gadno je to vrijeme bilo. Morao si biti na jednoj strani. Zbog toga su me kraljevi četnici u odsustvu osudili na smrt, a tvog đeda su ubili Njemci. To je bila neka kaznena ekspedicija, 1942-e, koja je češljala Durmitorski kraj. Bio sam sakriven iznad rodne kuće kad su došli da me traže. Bilo ih je više od dvadeset. Doveo ih je jedan seljak. Vidio sam kad su izveli tvog đeda. Rekli su mu da su mene ...zaklali. To je bilo poslednje što je čuo. A onda su ga ubili, kundacima...*

"Jesi imao pušku?"

"Imao sam pušku i ...dva metka."

"Što nijesi spasio mog đeda?"

"A... đe bi ti... danas bio?"

"Dobro, Lauševiću", prekide moje lutanje doktor, ugasivši s gađenjem cigaretu, "možda ćeš sutra biti raspoloženiji za razgovor.

SEDMA GLAVA

TI SI NAJBOLJI OVDE!

Otkrivam polako moju okolinu. Vrata od ove prostorije ne zaključavaju, pa se može izaći u hodnik, omeđen rešetkama od drugih, beskrajnih hodnika. Ti drugi su, opet, zakatančeni više puta i tako sve do one plave pneumatske kapije kroz koju sam sinoć ipak morao proći.

Malopre čujem tihe korake ispred vrata i oprezno pitanje:

”Ko ima tu, je l’ ima neko tu?”

”Ima , odgovoram, ne znam kome.

Ti si novi, je l’ da?”

Da, sinoć sam stigao.

Vrata se otvaraju. Ulazi tridesetogodišnji mršavko, bled, upalih očiju, bez tri-četiri prsta na levoj ruci.

Imaš vatre? , pita.

Imam.

A, je l’ mogu ja da dođem ponekad, pa da zapalim cigaru od tebe, pošto više nemam šibica i tako...

Možeš, zapali , nudim ga i cigaretom.

Marlboro?

Aha.

Original, američki? , raširio oči.

Valjda... , palim i njemu i sebi.

Marlboro ...ti pušiš dobre cigare. Glas mu je vrlo tih.

Šta ti je s rukom? ,pitam da mu skrenem neprijatan pogled.

Preveliko punjenje , analizira cigaretu koju puši.

Bomba... s ratišta?

Ne, petarda, a ti?

Šta... ja?

Šta si ti uradio? , pita bojažljivo.

Prvi put za ove tri nedelje da neko ne zna ni ko sam, a kamoli šta sam uradio. Onda izgovorih jednu rečenicu, koju kao da odnekud ponavljam, a i kao da želim da saznam šta u stvari znači. Kao da je govorim na nekom stranom jeziku koji sam učio, ali nisam nikad tako dobro savladao.

"Ubio sam dvojicu, a trećeg ranio."

Stojim tu pred nekim čudnim neznancem, i prvi put svezah neke reči, teške reči u prvom licu jednine, koje nisu pisali drugi ljudi. Te reči sam ja stvorio u svojoj glavi, nastale su kao posledica onog što sam ja uradio.

"Ubio dvojicu, trećeg ranio!", zvoni mi u ušima i dalje, dok jednako tragam za značenjem izjave.

Ubiti, znači - učiniti nečiji život gotovim, nasilno ga okončati, onemogućiti ga protiv njegove volje da dalje diše, govori, misli, voli, da postoji.

"Jesi bio mnogo ljut?", pita mršavko.

"Nisam bio... ljut, nego sam se branio", kažem.

"Aaaa, vidiš, a ja sam bio ljut!"

Kad si bio ljut?", pitam, a nisam siguran da želim odgovor.

"Pa, tada kad sam zadavio ženu."

Ćutim. Ćuti i on.

"Čiju ženu?" , ipak upitah.

"A, svoju, svoju", umiruje me, "a onda mi je umrlo dete."

"Kad ti je umrlo dete?"

"Pa, tada kad sam zadavio ženu."

"Od čega ti je umrlo dete?"

"Od gladi", mirno i razložno mi saopštava, "ja sam nju zadavio i otišao, a beba nam je umrla od gladi tri dana posle."

U trenu shvatih da želi da me fascinira svojim zločinom.

"Pa, jesi li ti...", htjedoh da kažem *lud* ili *normalan*, svejedno, pa shvativši svu ispraznost ove konverzacije, nastavih sa - "...bio pijan?"

"A, jesam, jesam...", izgovori to kao neoborivu, olakšavajuću okolnost, pa, da pojača kvalifikaciju, dodade: "... a bio sam i LJUT!"

"I ljut", ponovih za njim.

"Strašno ljut!", popravi nas obojicu, značajno ističući kažiprstom ovo *strašno*. Klimam glavom, pušim, ne znam šta ću sa svojim gostom.

"To su tvoja deca?", gleda malenu fotografiju.

Ćutim. I on očuta malo, pa, klimajući glavom, zaključi:

"Ti si najbolji ovde. Ti bi mogao da pređeš u našu sobu."

Polaskan, što sam, eto, kvalifikovan za njihovu sobu, dadoh mu par cigareta, prateći ga ka vratima.

Odlazeći, moj gost se doseti i vrlo ozbiljno predloži:

"Molim te, dođi da nam vidiš sobu!" Izgledalo je kao da me poziva u diplomatski salon dvorca Kralja Nikole na Cetinju. Odoh, šta ću, ipak je to poziv najbližeg komšije. S vrata me zapahnu smrad mokraće, isti onaj koji je ovaj nesrećnik doneo u moju sobu.

Idem ja sad, da ne naiđe komandir”, izvinjavajući se prekidoh posetu. Posle trideset sekundi je ponovo došao da zapali cigaretu i istim onim tonom kojim je zastupao svoj slučaj objasni da je njegov cimer ubio majku i brata.

Majku i brata , kažem.

Da, majku i brata.”

Naglo umoren,odjednom, krećem prema krevetu. Pođe za mnom, setivši se:

”I babu!” Kao da mu je ono prvo dvoje delovalo nekako premalo, pa je u trenutku odlučio da sahrani i nesrećnu babu.

”I babu.”, potvrdih.

”I babu, babu,” složi se i on, ”i babu.”

”Mora da je bio strašno ljut”, ležem.

”Aaa, mnogo ljut i... neuračunljiv i... nužna odbrana. Nabraja i gradira kao da se ispred njega nalazi lično Robert Ripley, beležeći novi slučaj za svoju rubriku *Verovali ili ne!*

VEČERAAAA!” , prolomi se spasonosni poziv na uzburu, na šta se moj komšija bez pozdrava stušiti na vrata.

Opet negde blizu kao da čujem glas mog brata.

Danas sam bio u upravnikovoj kancelariji. Lepše je delovala nego ranije kad bih svraćao da se vidim sa bratom, ili ređe, da obiđem nekog. Video sam sekretaricu Petriju. Oči su joj bile crvene.

”Nešto sam prehladila”, kaza.

Brat od rođene tetke, Upravnik Centralnog zatvora stoji ispred mene i tiho pita:

” ‘Bratski’, kako si?”

Setih se:

”Dobro, dobro.”

Kasnije sam sedeo u istoj sobi u kojoj sam snimio zatvorsku scenu u filmu ”Bolje od bekstva”.

Scenu mog plakanja ponavljamo nebrojeno puta. Ne pitam za razlog. Sedim sam na podu u uglu, čekam da me pozovu ponovo u kadar i plačem, satima. Moja filmska žena Stamena, (Claire Backman) dolazi u zatvor da me obavesti da me napušta i da našeg sina vodi u Ameriku. Snimim kadar, odlazim u svoj ugao, a suze ne prestaju. Ne znam šta se dešava sa mnom. Da li sam samo koncentrisan na scenu, ili tečem suze za neko drugo vreme? Ekipa se trudi da me ne remeti, a starog Miluna fascinira moja opsednutost:

”E, jebo ti američke glumce!”

Milun se, inače (pored ”filmske kritike”) bavio guranjem fara od prvog do poslednjeg mog srpskog filma. ”Farom” se, u filmskom žargonu zove kamera postavljena na specijalna kolica koja klize po šinama, nalik železničkim, samo užim. Ta kolica neko mora da gura. Milun.

Kad smo snimali moj poslednji film ”Kaži zašto me ostavi”, umrla mu je žena. Sahranio je u jednu nedelju, a u ponedeljak je ponovo gurao ”far” i tajno mi dao znak da ponovim kadar.

Dok ovo pišem doziva me neki lelujavi i usporeni glas iz hodnika. Kaže: E, Žare! E, izadi slobodno, e! Neću da te zajebavam, e! Hoću samo da te zagrlim e, brate!”

Srećni su što sam tu, što smo sad isti, što jedemo ista govna. Čujem komentare na moje filmske partnerke i šta bi im sve oni radili. Njima je lakše otkad su čuli da sam tu, meni -

nije.

Kasno popodne je. Preseljen sam u prizemlje, u dva i po - sa tri metra dvokrevetnu ćeliju koja smrdi na buđ i farbu. Sa plafona na nekoliko mesta kaplje, a šerpa - plava boja zidova je povremeno ispresecana vlažnim zardalim linijama. Jedan od komandira je primetio moj pogled kad sam ulazio u sobu, pa je požurio da mi pokaže i ćeliju, prvu do ove. To je samica namenjena osuđennicima na smrt, a izgleda kao smrt sama. Beznadežna, bez svetla, vode, ima jednu kofu i nešto što sam mislio da postoji još samo u istorijskim filmovima – okove!

”To je mera predostrožnosti”, objasni mi poučnim tonom stražar, “da ne bi osuđenik na smrt nešto uradio od sebe.”

I koliko čeka na izvršenje? , pitam.

”Zavisi”, odgovara mi uniforma sa akcentom iz istočne Srbije, ”mesec, dva, godinu, pet.” I drže ga to vreme tako?

”Pa, mora, ovo je bolnica, da ne digne ruku na sebe. ‘Ajd’ sad, pa pripazi kako se ponašaš!”, zalupi vrata za mnom, ostavljajući me da, šta bih drugo, ipak uživam u komforu moje nove, kako reče komandir – tek renovirane sobe. Renoviranje se sastojalo u krečenju plafona, koji je potpuno mokar, ne od farbe, već – još uvek ne znam od čega.

Moj cimer će biti Zef, Albanac i Amerikanac, otac osmoro dece, dvostruko ubistvo.

Prvi osećaj u sobi me asocira na boravak u jednoj od najčudesnijih pećina na planeti, slovenačkoj Postojni. Imamo izvor koji se lagano sliva sa jednog zida, a čuje se i kapljanje vode. Jednom će se tu pojaviti stalaktiti, ili stalagmiti, sad svejedno. Otac mi je u proleće ‘74-e objasnio razliku između jednih i drugih kad smo kretali na polumatursku ekskurziju po Sloveniji. To je bilo jako važno da znam, jer sam tako mogao preduhitriti vodiča u tumačenju postojnskih čuda.

Zef je, očigledno, dugo bio izolovan, pa sam tako od dva popodne do devet, koliko je sada, detaljno upoznao njegovu 1983-u godinu. Moći ću i da je prepričam svojim rečima ako me bude propitivao.

Elem, kad je ubo Aliju s *nožom dugim tačno osamnajes centi*, beži preko Sežane, Rima do Čikaga. Tamo je posle doveo *celji familjija*. Đavo mu nije dao mira, pa je hteo da prisustvuje ćerkinoj svadbi u Prizrenu, 87-e. Tu je, posle nekog šamara, ubio sinovljevog šuraka i dobio četrnaest godina. Pre dva meseca je, u Istoku, gde je odležavao kaznu, zbog ukradenog boksa cigareta ubio drugog robijaša, i eto, sad smo tu da se dopunjavamo i ćaskamo.

Deluje inteligentno. Govori tiho, ali i mnogo, prepoznatljivim albanskim akcentom, smireno i bez jeda. Verujem mu. Ponešto. Kad ćuti, što je retko, pomislio bi da si u društvu nekog preživelog Solunca. Ima pravilne crte, ćelav je, sa brkovima iz oba balkanska i celog Prvog rata. Ima 69 godina.

Dvadeset i drugi dan

Jutro je. Otkrivam nove znamenitosti ovog egzotičnog mesta.

Toalet. To je zaseban deo sobe, pregrađen i bez krova. Ne znam kakvi su WC-i u drugim sobama, ali ovaj naš se odlikuje *kineskim mučenjem*. Ne mogu još uvek da dokučim da li je i kojom tehnikom to moguće izbeći, ali *tamo* ti tačno na teme i u jednakim razmacima kaplje, fino, kap po kap. Ne znam koju su tečnost stari Kinezi koristili za mučenje, ali sam ubeđen da bi se silno obradovali ovoj inovaciji. Kod nas kaplje *prirodna* voda iz WC-a sa gornjeg sprata, tako da i Zef i ja s ponosom možemo da konstatujemo: *sve što je ljudsko pada nam na pamet*.

Jutro je, ali samo napolju. Dnevno svetlo nikada ne dopire do ovog ćumeza. Sunce, kad se pojavi napolju, na krugu kratko se zadržava. Kao u nekom kanjonu. Kao u očevim rodnim Tepcima, u kanjonu Tare. Uglavnom uživamo u difuznom svetlu. Pogodno za film.

Nema oštih senki. Ne vide se podočnjaci. Ne vidim ih ni ja.

U zatvoru je ogledalo zabranjena stvar. Kao i bilo koje staklo. Staklo ne služi samo za punjenje pića, ili u saradnji sa srebrom za ogledanje, već i za seču vena. Tuđih i svojih.

Zabranjen je i sat. Ne zbog staklenih delova, već ti jednostavno ne smeš da imaš precizan pojam o vremenu. Vreme ne postoji. Ono stoji. Postoje druge odrednice. Imaš doručak, šetnju, ručak, večeru, terapiju i spavanje. Zar je važno u koliko sati nailazi neka od tih blagodeti? Je l' žuriš negde? Hoće li iko ovde zakasniti?

A da li kriza dolazi uvek u isto vreme? Ne, po tome se ne može odrediti doba dana ili noći. Ona, kriza, mimoilazi ove termine usluga osoblja. Ona naiđe onako, nenadano, usred šetnje, velike nužde ili malog sna. Odstoji malo sa tobom i potom ode nenajavljena da pruži svoje usluge nekom kome je u tom trenutku još nepotrebija.

U ono malo sna koji sam ugrabio između žuborenja fekalija i tokivokija iz hodnika, pohodio me lično njegova svetost Patrijarh Pavle. Bio je, kao i obično, vrlo tih i ležao je sve vreme. Govorio mi je o grehu i pokajanju, ali je, mada u crnoj mantiji, delovao kao tumač neke istočne religije. Opet mislim da znam otkud je san došao. Sinoć sam se namučio da otkrijem na koga me podseća moj sustanar, ali nisam uspeo da dokučim. Otkrio sam to jutros kad je stavio svoje male naočari, pokušavajući da nešto pročita. Liči na Mahatmu Gandiju, i to mi je, eto, kroz san naišlo kao pomešane dve filozofije, kao Gandi koji me u Pavlovom liku teši, kori i savetuje. Pred spavanje me je Zef ozbiljno savetovao *da ne vršim sopstvenji ubistvo* mada ničim nisam pokazao tu nameru.

Napolju vreme stoji. Ne može se dokučiti koje je doba.

Kako dani teku, a ove stranice bivaju sve ispunjenije, sve češće postavljam sebi pitanje:

”Šta ja ovo pišem?”

Svoj život egzibicionistički izlažem papiru, dakle i nekom čitaocu ovih slova?

Pokušavam sebi da protumačim sebe? Želim da opravdam svoje prisustvo na zemlji? Da li iz bilo kojeg od tih razloga ima svrhe naglabati o jednom životu za koji ni sam ne mogu izreći neku jednostavnu i preciznu definiciju, ili ga okarakterisati na bilo koji jasan način? Sve odrednice, poput smeran, častan, srećan, nesrećan, isprazan, bogat, ostavljaju me u nedoumici, jer nijedna od njih mi nikako ne paše uz ovo što sam dosad radio i kako sam živeo. Smem li sebi dati kompliment, ili se optužiti da mi je život bio ispunjen svim tim stvarima. Da li bi me povremeni asketizam terao na greh, ili bi me greh vraćao prahrišćanskom moralisanju sveta?

Nisam umeo da živim *na ler*, a i kakva bi vajda bila od toga? Izvesno je da ću tu količinu goriva, zacrtanu i datu na korišćenje svakom živom stvoru, potrošiti pre vremena, ali isto tako je izvesno da mi je ta prebrza i neekonomična vožnja i prijala i dovodila često do one

tačke, kad čovek može sebe da posmatra kao tuđe biće, ali u sopstvenoj vlasti, kad duhom, kao u kliničkoj smrti, nadzirava svoje telo, ali može i da ga pomera, dajući mu pritom natprirodne moći.

Bože, šta ja ovo? Reklo bi se odjednom da delujem vrlo zadovoljno, čak i u ovom neljudskom trenutku, dok čekam slobodu, robiju, ili nekog nepoznatog dželata. Kao da prostruji katkad kroz čoveka neka nepoznata krv, nečija tuđa snaga koja ga, ili obmane trenutnom svežinom, kao poboljšanje stanja umirućeg, ili ga stvarno očisti od greha, slabosti i bolesti, kao dobar san, kao neočekivana ljubav.

OSMA GLAVA

KAD ĆE VALJEVO?

Zef sad mirno spava, a ja ću biti tiši i nežniji od savesti tek rođene bebe, samo da ne bih opet morao da glumim pažljivog slušaoca. On, doduše, veći deo dana provodi spavajući, što mu, kaže, ne smeta da i *celji noć ljepo sanja*. Juče mi je računao, a to sabiranje je trajalo koliko i kazna sama, da je od '87-e do danas - *četiri godine spavao u zatvor*.

"Ubiješ čovek, pa ne moš' ti sa veljiki mislji da ga vratiš. Onda ti ja uzmem, pa ga spavam, spavam".

Od svih smišljenih prilagođenja, jedino sam sebe pred san uspeo da ubedim da je šum kanalizacije, koja se sliva sa plafona niz oba bočna zida, ustvari umilno žuborenje čistog potoka, koji me svojim šapatom odnosi u neku pitomu daljinu, bez ljudi i opasnosti, u nirvanu nekog praistorijskog mira prvog čoveka.. Ihaaaj.... Fino zvuči, a?

Idemo dalje da tražimo lepote i prednosti mesta i vremena u kom se sad nalazi moje telo. Kad bih na slobodi imao toliko vremena da svoj duh toliko upošljam sećanjem i predviđanjem, kao sada? Koje bi mi to vreme ili mesto omogućilo toliko poniranje u sebe i u druge ljude? Kad bih, na kraju, prepuštajući se brzini inercije nizbrdice, sve

to uspeo da zapišem? Kad stignem do dna? Kad se ova mašina jednom, istrošena, sama ne zaustavi?

Tada, bojim se, neće biti vremena ni za lucidnost, ni sećanje, ni za poštenje prema sebi, čak ni za cinično preletanje preko neispisanih slova o jednom životu.

Bivao sam par puta na ivici života i smrti. Priče o prolasku kroz glavu slika iz celog života su, ili besmislica, ili to onda nije bilo predvorje smrti.

Argentina, januara '88-e. Na snimanju "Putu na jug", u Buenos Airesu, smo dobili nekoliko slobodnih dana, koje nam je ljubazni domaćin i producent Horhe Estrada Mora ponudio da provedemo malo južnije, u Mar del Plati. Takvu ponudu teško da bi neko odbio.

Malobrojna ekipa se smestila u neveliki hotel na samoj obali i odmah krenula u potragu za što boljim provodom. Izbor je, uz svesrdnu pomoć domaćina, pao na čudesan restoran na Acontilados Mar del Plata. Mar del Plata se nalazi južnije od Roga Afrike, objašnjavao nam je domaćin geografske zanimljivosti, pa zato talasi koji troše ovu obalu znaju da budu i preko dvadeset metara visoki. Tako obala Acontiladosa i izgleda – perfektna visoravan koja se naglo završava ambisom negde i više od 30 metara, na čijem dnu flamingosi između dva talasa love meduze i ošamućene mlade morske pse.

Restoran u koji smo otišli je tako nekako projektovan kao naš Ostrog i njegova cela fasada se pitko uklopila u taj krajolik. Iznad najgornje terase, opasno isturene iznad ambisa postoji tenda koja štiti goste od žestokog sunca. Iznad, na visoravni sa pučine, duva užasno jak vetar, viento fuerte, Argentinci ga zovu sudestada ... Stajali smo blizu ruba provalije raširenih ruku, gotovo ležeći na vetru. Osjećaj je bio fantastičan. Kao kad u onoj igri poverenja padaš na leđa i puštaš da te prijatelj uhvati pre samog pada. Ovde ti je prijatelj - sudestada i padaš napred, gledajući prijatelja u oči. Vrištali smo prema Africi:

"Ko nas čuva od smrti, od pada? Nos amigo - sudestada!"

*Nagomilani adrenalin smo zatim trošili nazdravljajući zalasku sunca
domaćim viskijem*

*”Tres criadores”. To je bila južnoamerička idila i već smo kolektivno
mogli da se uklopimo u taj ljubavni žanr.*

*Ono što se dešavalo nakon tog zalaska pripada sasvim drugom
”umetničkom” pravcu.*

*Tražeci mog umornog prijatelja Karpa Godinu ja sam, umoran
jednako, izabrao neka pogrešna vrata u mraku. Teško ih otvaram,
osećam, nisu baš svakodnevna i zakoraćih na nešto mekano.
Lelujavo hodam ...lebdim skoro, mislim, možda je od umora...
nastavljam... mnogo je meko ... uporan sam ...*

*Odjednom se pali sva svetlost ovog sveta i ne vidim ništa, samo -
sve vidi mene...Okolo mene polako razaznajem sombrera, neki su
gologlavi, neki viču, ali svi imaju po pištolj čija je cev uperena ka
meni! Neki sede na ogradi, neki su došli kroz ona čudna vrata, neki
su zakoraćili na ovo isto mekano mesto. Shvatam da sam na TENDI!
Na ciradi iznad ambisa!*

Svi smo znali u tom trenu da moj život ne vredi ništa.

*Trebalo je samo naći najmanje bolestan izlaz iz tog besmisla. Bio
sam brži od mog streljačkog voda za... milisekundu. Mogao sam da
kleknem, mogao sam da zaplačem, mogao sam da se onesvestim,
da skočim u mrak...ne... počeo sam da se - histerično smejem!*

*Valjda je njihova spoznaja o mojoj nemoći i činjenica da mogu da me
likvidiraju kad i kako hoće (baciti me sa tende u ambis, ili ispaliti
jedan, nikad registrovani metak, u moje čelo) učinila da se cela
atmosfera dovede do apsurdna lakoće i besmisla. Ja danas mislim da
me je spasila ideja histrionstva, igra...igra (Andrićeve) Aske pred
zbuđenim vukom. Kad su shvatili da čovek pred njima nije pretnja
njihovom gazdi koji je iz nekih prilično sumnjivih razloga unajmio
čitavu armiju još sumnjivijih likova, pristali su na moj smeh i – postali
deo te histerije.*

Gomila ludaka u noći, na tendi razapetoj iznad Južnog Atlantika, boreći se za vazduh previja se od zaraznog smeha!

U onom trenu, pre spasonosnog praska u smeh, kad je moj život već bio dat prošlosti, ništa iz te iste prošlosti nije prolazilo kroz glavu, ne. Bio je to neki beli prekid bez pokreta, emocija i ičeg sazajnog, to je bilo - apsolutno ništa!

Zef se okrenuo u snu prema meni. Otvorio kratko oči i ponovo zaspao.

Još jednom sam bio gotovo siguran da je moj život završena priča. Bilo je to 29-og septembra, 1981-e godine, u otetom Jatovom boingu 727, koji je slobodno padao ugašenih motora, kao kamen sa visine od 10.000 metara, nezadrživo, stremeći mediteranskoj plavoj grobnici.

Ali, otkud ja u tom avionu?

Tih dana sam, kao svršeni student treće godine glume, snimao svoj prvi film "13-i jul". U

tom velikom i brzo zaboravljenom projektu igrao sam epizodnu ulogu, Janka "Kvislinga". Uloga ni teška ni značajna, ali sam kao i svaki pripravnik služio kao - zakrpa. Da popunim kadar, da nešto iz mase glasno doviknem...

Bilo kako bilo, znam da sam imao popriličan broj snimajućih dana, što je činilo da često putujem za Crnu Goru, ali da se zato i gotovo istodnevno vraćam u Beograd, gde je trebalo prisustvovati obnovama starih predstava. I tamo sam, takođe, imao neke "zapaženije" uloge.

Osećao sam se kao idiot na tim letećim probama, takozvanim "talijankama", gde se donosioci pisama, ili izranjavljeni glasnici, uglavnom preskaču, ali se njihovo eventualno odsustvo pomno registruje.

Sećam se, tada sam poverovao da se u Narodnom Pozorištu spremaju da mi dodele glavnu ulogu u predstojećem projektu Steve Žigona "Romea i Julije", pa sam prihvatio da statiram u "Veličanstvenom rogonji" Fernanda Kromlenka. Glavnu ulogu je igrao i tada veliki Manojlović, sa kojim ću posle probe spavaćim kolima iste noći nazad za Titograd. Taj gospodin nikada nije bio deo nijedne malograđanske storije, pa sam se postarao da ga ne zamaram znatiželjom oko Šekspira koji se planira u njegovoj kući. Umesto umetničkih, nekako smo došli do saobraćajnih tema i moje zapitanosti - otkud mi u vozu noćas?

Kako ja nisam imao ni status zvezde, niti posebnih prohteva, interesovalo me što sam mu 'pridodat', odnosno, što se to noćas mi klackamo vozom umesto da smo već, posle pola sata leta avionom, recimo na terasi Hotela "Podgorice". Miki mi priča sledeće: Ne znam tačno kad je to bilo, ali bio sam mnogo mali. Vraćali smo se iz Dubrovnika za Beograd. Otac, majka i ja. Bio je to neki Douglas, DC-3, mislim. Mali avion. Upali smo u strašnu oluju. Ja sam sedeo sam, valjda sam hteo tako, neki nepoznati čovek je bio pored mene, moji su bili ispred nas. Nisam se plašio letenja, nisam imao formiran odnos prema tome.

Kad je naš avion krenuo da se bori sa nekim velikim oblacima i da pada u neke još veće provalije, moj sused je krenuo da se gornjim delom tela savija prema kolenima, pokušavajući da zagrljenim rukama dohvati lopatice. Nisam znao šta da radim i trudio sam se da ga ne gledam, dok nije počeo kroz smrznute poluotvorene usne da kuka:

"Kaćevajevo....kaćevajevo....kaćevajevo....."

To je bilo - strašno! HTEO sam da ga ne gledam, ali njegova molitva mi to jednostavno nije dozvoljavala. U prvom trenutku nisam bio svestan šta on to izgovara, a onda sam shvatio da on priželjkuje da mi što pre stignemo u - Valjevo! To je u stvari bilo:

"Kad će Valjevo? Kad će Valjevo?"

Zbog njegovog užasnog straha i drhtavih usana koje su se plašile i jedna druge, to je izlazilo kao "kaćevajevo". Da, on je dozivao – Valjevo, i udišući i izdišući vazduh.... Od TADA završi svoju priču Manojlović - ja više ne ulazim u avion!

Pokušao sam da tražim više detalja, ali Miki mi je samo objasnio da on tada nije znao da li je čovek IZ Valjeva, pa želi da pogine u toj regiji, da li je Valjevo neka šifra ili...u tom trenutku se dešava neka lomljava, popadamo Manojlović i ja, koji sekund posle, sve se uz jezivu škripu i vrisku, umiri...

Naš voz je iskočio iz šina!

Napolju je bio mrkli mrak. Pitao sam Mikija:

"Jesmo blizu Valjeva?"

Napravio se da me ne čuje i samo procedio :

"Uzmi stvari!"

Pokušavali smo ostatak noći da nahvatamo makar malo sna u taksiju koji nas je za neku precenjenu cifru vozio za Titograd. Sećam se da smo sutrašnji dan, neispavani, proveli prepričavajući, između dva kadra, Mikijevu sinoćnju priču s posebnim osvrtom na momenat iskakanja voza iz šina. Ovo je moralo da ima posebnu specifičnu težinu, jer smo večeras i Manojlović i ja morali ponovo za Beograd. Ja sad ne mogu tačno da se setim koji je bio povod, ali mislim da to nije ni bitno.

Bitno je što Zef trenutno hrče, a ja sebe nalazim u nekom drugom svetu i vremenu, bežeći iz ovog. Dobro? Ne znam. Tu sam - gde sam. Zovem se tako. U zatvoru sam.

U nagovaranju da se u Beograd ipak vratimo avionom nisu uspeli ni mnogo veći glumački autoriteti od mene, poput Miše Janketića i Marka Nikolića. Rastadosmo se rečima:

"Miko, dok se ti budeš klackao oko Bijelog Polja, ako prethodno ne iskočiš iz šina kod Mojkovca, mi ćemo piti viski u 'Stupici'".

Aerodrom u tadašnjem Titogradu je bio posebna priča. Uvek me je fascinirala brojnost rođaka i prijatelja koji tradicionalno prate nekog svog.

Jednom, kao student, bio sam prisutan kad je čitavo kolo, sve sa "levatorima" i flašama pratilo regruta i tako malo po malo 'ojhajući' ušlo – u avion! Onda se čula molba stjuardese:

"Molimo sve koji PRATE da napuste avion!"

"Oću, oću, sine, oću, ali pripazi mi ovog đetića ovđe, evo sam ti ga sjela blizu." Zatim bi ista tetka zavereničkim glasom pitala:

"A koji vozi?", pa bi, na stjuardesin odgovor:

"Kapetan ...taj i taj, prokomentarisala:

"A, taj je dobar, iz Velestova, je li?"

"Ne znam, kevo, stvarno, da li biste bili ljubazni, moramo da krenemo?"

"Oću, oću, sine samo mi pripazi ovoga malog, očiju ti. A, slatka li si mi, strelica mi te ne fištala, čija bješe ti?"

Excuze me?

Tu bi se dodali još neki podaci, razlozi puta đetića, sa još par familijarnih detalja.

Zef u snu nešto mrmlija. Razaznajem:

"Aha....., ...tačno!"

Ni tog 29-og septembra, 1981-e, nije bilo ništa manje zanimljivo. Milicioner Miko koji kontroliše putnike nam se svima poverio, moleći

tiho za razumevanje :

"Juče sam ima' svadbu. Mali od sestre mi se ženio."

Bio je mamurno pesnički zagledan u budućnost, i istinski ponosan što je bio deo te istorijske sutrašnjice njegovog malog od sestre. I onda je, u to ime, u jednom trenutku, revolucionarno, široko i galantno - SVE pustio u avion! Prethodno je onu svoju viljušku, koja svira na metal, promovisao u nekakvu nagradu i svečano je dodelio "odličnom čovjeku i velikom fudbaleru Cacu Ljumoviću." Caco ljubazno odbi viljušku i, iznenađen, produži prema avionu... A kad je, povrh Caca, video glumce Nikolića, Janketića i sve ostale fudbalere

"Budućnosti", milicioner Dragoljub - Miko Savov Nosivoda, glasno zaključio :

"Više nema potrebe da budem ođe!", pa se onda, duboko i strogo zagledan u jednu donju tačku, uputi prema šanku da proslavi sva ova znamenita viđenja.

Avion je posle uzletanja iz Dubrovnika (tada su spajali letove zbog štednje kerozina) ošet od strane neke hrvatske družine. Tu počinje naša odiseja koja je preko Atine, Tel Aviva, Kaira do Larnake na Kipru trajala punih 14 sati! Setio sam se negde pred zoru Manojlovića i shvatio da je već odavno stigao u Beograd...A tamo je negde i "Stupica".

Preskočiću detalje, pa ću se ograničiti na ono zbog čega sam i počeo ovu priču - veliki strah, blizina smrti.

Negde iznad Sredozemlja, pošto su nas prethodno izraelski "fantomi" oterali sa njihove teritorije, (Jugoslavija i Izrael tada nemaju diplomatske odnose) iz kabine je izletela stjuardesa Radica i "smireno", gušeći se u suzama, vrisnula:

"Imamo goriva za još pet minuta leta!"

Svi smo joj bili vrlo zahvalni zbog tih taktičnih i umirujućih reči. Ja, pogotovu. Sela je pored mene i nastavila da plače. Sa moje leve strane je Miša Janketić konstatovao da smo po položaju zvezda negde južnije od našeg neba. Ja nisam ni plakao, niti prihvatao Mišinu orijentaciju. Čekao sam tih pet minuta. Svitalo je. Na nebu nije bilo ni jednog oblačka. Idila. Bili smo na visini od 10.000 metara. Prošlo je tih pet minuta i onda je naš avion postao tiši. Prvo se ugasilo "nešto", pa još "nešto"... i onda je nastala apsolutna tišina. Naš avion je potom krenuo da se kljunom nakrivljuje prema dole i da... PADA!

Ni kao dete nisam voleo ringišpile, brze liftove, a o toboganima da i ne govorimo. Ovo je prevazilazilo taj osećaj. Ovo je prevazilazilo svaki realan strah. I bilo je dugo. Beskonačno dugo. Bio sam siguran da je to pad u smrt. Ne sećam se sopstvenog straha, niti bilo kakve reakcije. Ali, ne lažem ako kažem da NI TADA nisam video nikakve ranije preživljene slike, niti sam išta drugo osećao, sem straha pred neizbežnom smrću.

Avion, naravno, nije pao, ovo inače ne bi bilo napisano. To je samo mogao Salman Rushdie u svojim "Satanskim stihovima". Naš pilot, Veljko Zekavica je, ustvari, napravio varku ubeđujući otmičare da više nema goriva i... neki drugi put više o tome.

Svi su izgledi da ja ovde u zatvoru vidim preživljene slike iz svog života, pre nego što sam za to imao prilike mesečareći iznad Južnog Atlantika, padajući u Mediteran, sudarajući se kolima, skačući sa pobesnelog pastuva u punom galopu, kršeći se kawasakijem, ili daveći se u Crnom jezeru. Slike iz prošlosti mi nailaze sada, a ne u tim kritičnim trenucima kada samo jedna tanana nit, jedan nepoznati detalj, odlučuje o granici između života i smrti.

Ili je možda ovo vreme od tridesetog jula do sada - *taj trenutak koji mi je dat da rezimiram život?* Možda su ipak u pravu zagovornici neobjašnjive moći ljudske duše da u jednom jedinom trenu pred smrt – vidi svoj čitav život?

Možda ovo sve i traje sekund? Možda me, dok sam pucao u onog drugog koji je pritiskao kolenima grudi mog nepomičnog brata i zabadao nešto u njegovu glavu, možda je mene neko upucao i ovo sve je priča tog jednog trena. Otkud mi možemo pouzdano tvrditi da smo svesni vremena i jave?

Možda "Zona sumraka" ipak postoji?

Nisam u "Zoni". Tu je Zef sa svojim zvukovima da me približi realnosti.

DEVETA GLAVA

KAKO JE SVE TO RELATIVNO, MAINE LIEBE MILEVA!

Dvadeset i četvrti dan

Ponekad u smiraj dana, a češće u svitanje osetim neku utehu. Taj osećaj da sam pobedio još jedan dan, savladao još jednu noć, porazio neko, ma i malo vreme, bez obzira na sva iskušenja i krize kojima sam u tom periodu bio izložen... čini da, skupljen, šapatom ohrabrim sebe – mogu ja ovo!

Dobio sam neku nagradu u Nišu. Dobio sam i nagradu u Herceg – Novom pre petnaestak dana. Kako je to sve relativno, meine liebe Mileva! Nema glumca koji mi ne bi pozavideo na tim velikim priznanjima. Ali i nijednog koji bi se menjao sada sa mnom.

"Čovjeku je sreća nepoznata,

Prava sreća za kom vječno trči,

on joj ne zna mjere ni granice.

Što se više k vrhu slave penje

*To je viši sreće neprijatelj"... Petar Petrović – Njegoš, Luča mikrokozma **Dvadeset i peti dan***

Navikavam li se na okruženje, ili počinjem da tupim?

Malopre je došao izvesni Milence da otpuši WC. Imao je on motku i neki drugi pribor, ali je tu intervenciju obavio - golim rukama! Slobodnjak je u bolnici, već dvadeset dve godine i svi su odavno zaboravili šta je uradio. Mogao je, pričaju stražari, još pre više od deset godina napolje, ali njegovi najbliži baš nisu bili oduševljeni da ga prime. Ostao je ovako tu na stanu i hrani u CZ-u kao ispomoć za ove *čistije* poslove. Pretpostavljam da, iz njegovog ugla gledano, on radi *macho* posao, a način realizacije njegovih usluga je sračunat na fasciniranje publike.

Otupljujem i na Zefa. I na njegovo povremeno riganje i iskašljavanje neke guke *koja mu se napravio u grlo* od 1953-e do '56-e u Borskom rudniku. Ponekad pomisli da je na ivici da je iskašlje i hitro poskoči sa kreveta sa jednim značajnim povikom: "A-ha!" Onda nastaje čitav oratorijum raznih nakašljavanja, uzdisanja, grgoljenja, lukavih prilazaka istoj guki, dubokih ušmrkavanja kroz nos, raznih vrsta arapskog "H", podrigivanja, pljuvanja i uopšte svega što bi čovek mogao da namašta za četrdeset godina pokušavanja da se oslobodi takve napasti.

Pitam ga:

"Šta su ti rekli lekari?"

"Njišta!

"N...jišta?"

"Njizam ga pitao, pa njišta ne kaže."

Da ne bih slušao borbu sa njegovim problemom, prstima pritiskam usne šupljine, izazivajući pritom neki šum, kao šuštanje suvog lišća. Kad primetim da Zef izlazi iz WC-a, brzo sklanjam ruke sa ušiju da ne bih bio zatečen, kao dete koje radi zabranjenu stvar i onda, Bog zna kako nadežno, pitam:

"I?"

Zef rezignirano odgovara:

"Njišta". Ponekad samo, nabrane brade i beznadežno napućenih usana, zavrti glavom, zažmurivši na tren, čime mi jasno stavlja do znanja da ekspedicija ni ovog puta nije uspela.

Da imam trećeg u sobi i da sam bolje volje, možda bih mu predložio stari i oprobani recept za sve bolje ovog sveta, koji sam čuo od nekog medicinskog genija, pa se i meni odomaćio kao nepogrešiv savet kad ti se neko požali recimo na nesanicu, bol u bešici, ravne tabane, ili već bilo šta zašta jadnik misli da je savremena medicina nemoćna. Lek se sastoji u predlogu: "A da uzmeš neku mast, ili nešto?"

Pri čemu je ovo *nešto*, naravno, mnogo efikasnije od *neke masti* i obično se uzima samo ako *neka mast* (što je retkost!) ne daje rezultate.

Dok čekam da ugase svetlo, predviđajući kad će sledeća kap da se otkaçi sa plafona, posmatram šta radi Zef. Upravo je završio sa čitanjem intervjua sa Raquel Welch, zadovoljno klima glavom i glasno komentariše:

"A, svaka čas', svaka čas'! Kako im ga je kaz'o, kako ga ljepo diktir'o!" Onda uzima olovku i vrlo značajno stavlja svoj potpis na pročitani članak. Overava.

Ostavlja trag. Obeležava pobedu.

Klanjam se. Ja na njegovom jeziku znam samo da opsujem.

Dvadeset i sedmi dan

Sumorno jutro. Kiša. Po prvi put. Trčim svakog jutra. Ukrug. Svakog jutra povećavam broj krugova. Krug ne mogu povećati. Sačekuje te svakog puta istovetan. Krug. Zašto ga krugom zovu kad je pravouganog oblika? Valjda zbog bezizlaza koju ta forma nameće.

Pametno. Inventivno. Kao i sve ovde. Stimulativno. Ne smem se ljutiti na krug, jer mi je taj bezizlaz - jedini izlaz. Ne dirajte u moje krugove! , preklinjem nedeljom kao Arhimed.

Nedeljom krug ne radi. Dan za posete.

Shvatam da, popevši se na stočić koji mi, zbog svetla stoji blizu vrata tako da mi svetlo od sijalice pada s leve strane, mogu da vidim krajičak kruga. Upinjao sam se nekih pola sata tražeći Miloga lik, ali očigledno on nije u ovoj grupi. Pokušaću kasnije ponovo. Opet sebi delujem kao uplašeno dete koje radi zabranjenu stvar. Razmislivši šta da lupim, ako bane komandir i zatekne me u tom položaju, koji se može tumačiti i kao pokušaj samoubistva, nosim sa sobom i jučerašnju BORBU, sa namerom da planinarenje objasnim kao želju da napravim neku vrstu molerskog lustera, da uspavanom Zefu ne ide svetlo u oči. Inače bih, možda, bio optužen da *vršim sopstvenji ubistvo*.

Otkrivam da iz tog položaja mogu da se ubijem na tri načina.

Prva mogućnost je sa stočića skočiti još pola metra uvis, tu se zadržati, lebdeći, onoliko vremena koliko je natprosečno spretnom prosečnom intelektualcu potrebno da od sijaličnog gajtana napravi omču. Istu, zatim, još uvek odlučno prkoseći gravitaciji, navući oko vrata i onda odahnuti, to jest prepustiti se zemljinoj privlačnosti. Način je dosta opasan iz više razloga.

Može se dogoditi da zadobijete opekotine od sijalice, a moguće je i razvlačenje gajtana od vaše težine, jer je možda samo plitko i lukavo

ukopan u, sad otkrivam i zašto, vlažni beton.

Drugi način je isto tako opasan, kao, uostalom, i većina pokušaja samoubistva, a zahteva i jednu vrstu tvrdoglave upornosti. Primaknete se sijalici, odvrnete je i ugurate dva prsta u sijalično grlo. Ovaj pokušaj zahteva tanke, umetničke klavirske prste i istrajnost dok te drma struja. Postupak će biti mnogo efikasniji ukoliko tim istim gajtanom uspete da fiksirate ta dva prsta pri izvoru struje, kako vas prvo pec-pec ne bi obeshrabilo. Ne preporučujem ni ovaj stil, jer zahteva više operacija, a možda u međuvremenu opet nestane struje, pa bi, priznaćete, delovali prilično glupo kad bi vas tako, u polumraku, našli da visite okačeni jednom rukom za crknuti gajtan.

Treća mogućnost koja vam stoji na raspolaganju, kad ste već na stočiću, je najjednostavnija, ali ima dve mane: bolna je i traži veći broj ponavljanja. Evo u čemu se sastoji: iz već opisanog položaja izvesti prelom, pa lastu na glavu. S obzirom na to da je stočić visine 90 cm, dakle, po JUS-u, potrebna je zavidna veština da bi se s te distance glavom susreli sa betonom. Ali, *život nije bajka*, što bi rekao jedan moj prijatelj.

Možda bih mogao da otvorim savetovanište za samoubice. Mislim, ne ono da ih razuveravam, već da, kroz konstruktivan dijalog, zajednički pronađemo najadekvatniji način za njegov slučaj. On dodje sa idejom Ane Karenjine, ja ga ubedim da je Jesenjinova metoda, ipak, mnogo pouzdanija.

Napolju je u šetnji u ovom trenutku ženska kriminalna momčad. Odustajem od nadgledanja, ne verujući da su Milom priuštili to zadovoljstvo.

Posmatram Zefa dok spava. Pokrio se jednom duplom stranicom POLITIKE da sakrije kapke od sijalice. Ne hrče, ali bučno menja vazduh. Udiše kroz nos, isprekidano, pri čemu se donji deo lista, sa "Vodičem kroz Beograd", drhtuljeći približava njegovom nosu, a kad izdiše, onda to radi ustima, odbijajući od sebe "Važne telefone". U jednom trenutku ga je podatak, da u Beogradu večeras nema predstava, toliko zagolicao po nosu, da je kinuo tako snažno da je

odletela cela stranica sve sa čituljama na drugoj polovini. To kijanje se ubrzo pretvorilo u kašljanje, kašljucanje, u čitav onaj ritual, koji bezuspešno traje već decenijama, a koji ni ovog puta nije imao bolji ishod.

Sad će me sigurno pitati: "Žarko, jesi lji umoran?", pa onda: "A da igramo ša'?" To "h" ne izgovara, pa i ja njemu dajem: ša', še', šu'.

Zef nije ravnopravan protivnik, ali ja sam šahovski zavisnik. Ulogu ću često odbiti, dve stisnute pesnice koje kriju raznobojne pešake – teško. Kod Zefa mi se posebno sviđa što najviše vremena utroši razmišljajući koji potez prvi da odigra sa svojim belim figurama. Uredno složene figure, stoje ponekad i po pet minuta, a on, kao da rešava užasno složen problem, razmišlja, povremeno ubacujući po jedno "aha", "tako daklje", "aha", "viđi, viđi", "šta to?" Zovu me kod Upravnika.

" *Bratski*, (tako me uvek oslovljava) želi neko da te čuje", pruža mi slušalicu jednog od tri telefona koja su me uvek intrigirala, čemu li služe?

"Sine?"

"E, majko..."

"Miško mi kaže da si dobro, da ne treba da brinemo, da on vodi računa o tebi, a evo, i sad je rekao da će te dovest' kod njega da se uvjerimo."

"Sve je dobro i biće dobro", odgovaram.

"Evo, da se ne troši Miško, daću ti brzo tatu...."

Moj otac bi uvek, pre i posle razgovora telefonom, kratko dunuo u slušalicu da malo osveži vezu, da skine prašinu sa loše komunikacije. Evo i sad, dunu opet. Govori slabije nego inače:

"Žaro, sine, ja sam... ", opet čujem da otac popravljia vezu.

“Čujem te, tata!”

“E, ja sam. Vidi, ti si kazao Dragu, ujaku... ja jesam *pomislio* u jednom trenutku da bi bilo bolje da je... jedan od vas ...poginuo te noći, ali ja, Žaro, to nikad ne bih nikom rekao, (čujem majku koja nešto interveniše) pusti me ti sad, ... ja sam to pomislio ...ja nijesam sve znao šta je bilo te noći, oprosti mi, molim te i molim te da i Milom to preneseš, ja nijesam znao da je... to tako...(plače, a onda se pribere, pa ponovo dunu u slušalicu) Žaro, mi smo spremni za vas ... i ponosan... “, majka uzima slušalicu:

“Žaro, ne brini se ti za nas, molim te čuvaj zdravlje i zahvali se Mišku...”

“Evo, Rose ti se zahvaljuje.”

“Što nisi još pričao?”

“Ma, dobro je i ovoliko.”

“Sedi, hoćeš nešto da popiješ?”

“Imaš li još one rakije s Ljubotinja?”

Ustaje, otvara iza njegovih leđa plakar koji krije odličnu kolekciju alkohola. On sam nikad nije mnogo pio, ali mu je urođeni šlif nalagao i gostoljubivost, gde god bi se nalazili.

Donosi dve čaše, sipa. Nazdravljamo. On srknu, ja samo pomirisah.

“Ajde, Bratski, biće to dobro”, kuraži me.

“Znam. Nemoj da se ljutiš, ja bih išao sad. Hvala ti.”

“Čuvaj se... i ... ja sam tu.”

“Znam, hvala ti.”

Dugo odlazim kroz lavirinte Centralnog zatvora do svoje sobe. Sprovodi me komandir kog znam odnekud. Očeve me reči i suze i dalje prate. Sad znam da oboje kriju svoje oči jedno od drugog. On pesimista, svašta preživio, ona optimista, videla još gore stvari. Jača od njega.

Ona će plakati i mimo sebe.

Pričam o suzama mojih roditelja. A kakve li su suze roditelja onih koje sam ubio?

Dvadeset i osmi dan

Probudio me je nevoljni krik komandira: "Šetnja!"

Na krugu saznajem da sam dobio Grand Prix u Nišu – "Ćele kulu".

"Najveća glumačka nagrada u Jugoslaviji", kažu glumci, jer je daju - glumci.

Vodili su me u grad na pregled očiju. Ljudi u očnoj klinici su se došaptavali. Jedna starija žena u čekaonici je držala u krilu dete od tri-četiri godine sa flasterom preko jednog oka.

"E, sine moj!", pokazala mi je stisnute palčeve.

Bilo je puno dece na ulicama. Delovala su mi srećno. Gde li su moja sada? Deluju li i ona nekome srećno?

Shvatam da sam uglavnom bivao odsutan kad su mi dodeljivali neke nagrade. Ili nisam mogao da se radujem. Slast uspeha po dobijanju Zlatne Arene u Puli za Oficira s ružom, uspela je da pomuti jedna novinarka nekim izmišljenim intervjuom. Tada sam, inače, snimao mini-seriju "Mamma Lucia", u Pančevu i Košutnjaku. Bila je to ekranizacija romana "The Fortunate Pilgrim", Maria Puza u produkciji Karla Pontija, sa Sofijom Loren u naslovnoj ulozi.

Sećam se njenog komentara kad je na snimanju čula za moju Arenu:

"Ti si sad najbolji glumac u Jugoslaviji!"

Sećam se i mog potuljenog "pravdanja":

"Ne, ne znam...nisam, na Pulskom festivalu ove godine, možda." A na njeno pitanje:

"Zašto igraš tako malu ulogu? , iskreno sam priznao:

"Zbog dolara gospodina Pontija."

Napravila se da me nije čula.

Na poslednjem jugoslovenskom pozorišnom festivalu u Novom Sadu, 1990-e godine, dobio sam Sterijinu nagradu za ulogu "Svetog Save", u istoimenoj predstavi. Kad sam istu predstavu pokušao da odigram u svom matičnom pozorištu, dogodio se jedan od najmračnijih događaja u istoriji jugoslovenskog teatra. Vojislav Šešelj, lider Radikalne Partije, pojačan sa jednim bivšim popom, Žarkom Gavrilovićem i njegovom Svetosavskom strankom, divljački su prekinuli moju predstavu i onemogućili njeno izvođenje.

Ja mislim da je građanski rat u Jugoslaviji počeo te noći.

Sa balkona i iz zadnjih redova partera seva mržnja i jednoumlje. A da ne bi delovali suviše banalno, neki pevaju himnu svetom Savi.

Neko mi dovikuje:

"Ustašo!"

U filmu "Braća po materi" igrao sam ustašu (i ustaškog sina!), koji iz emigracije dolazi da sabotira Titov režim... Ustaše su pripadnici poraženih hrvatskih vojnih formacija iz Drugog Svetskog rata, kad je na teritoriji današnje Hrvatske i Bosne (bez Istre i većeg dela Primorja koji su ustupljeni Musolinijevoj Italiji) funkcionisala profašistička tvorevina Nezavisna Država Hrvatska. Jedna od glavnih političkih doktrina te države je bila proterati, asimilizovati ili pobiti Srbe.

Pedeset Lauševića nisu ni proterali, ni asimilizovali...

Drugi viče:

"Obiliću, stidi se!"

Moji otac i majka sede u trećem redu. Moj profesor Minja Dedić u njihovoj blizini. Sam sam na proscenijumu. Iza mene postrojeno

četrdesetak glumaca. To liči na odstrel. Jedan od glumaca, Žarko Mijatović, kao slepi Miroslav, svoju ulogu igra sa povezom oko očiju, onim povezom koji se stavlja i osuđenima na smrt, da egzekutori ne bi zapamtili njihov pogled.

To je bila dobra, poštena predstava. Niko tu nije demistifikovao svetog Savu. Ni pisac, Siniša Kovačević, ni reditelj Vladimir Milčin, ni ja. Naprotiv. Ludilo, kom su podlegli oponenti, se odnosilo na Srbiju *pre* Save gde je i pisac, a ja sam to prihvatio, hteo da prikaže rasulo, blud i... Onda jednog čoveka koji uvodi red i formira državu. Ali, crkva, radikali, hoće bezgrešnu Srbiju, gde nikad - ni *pre*, ni *posle* Save - nije moglo biti grešno. Žao mi je.

Ispred mene je prepuna sala JDP-a. Mislim da je to negde oko sedam stotina ljudi. I ovaj broj ljudi iza i ispred mene će sigurno negde ostati zabeležen. Ali, to nije ni važno. Važno je da polazem najvažniji ispit u životu. Pred svojim roditeljima, profesorom, pred svojim pozorištem, pred javnošću, istorijom. Povuci se pred ruljom, pristati na njihovo "marš sa scene!", ili boriti se za slobodu profesije, za dostojanstvo?

Jedan visoki policijski oficir, sa suflerskog mesta mi podnosi raport da demonstranata u sali ima tridesetak i da su neki i naoružani:

"Ako Vi hoćete, Lauševiću, policija će intervenisati, ali ...može biti mrtvih." Pretvaram se da ne čujem njegov "predlog". Gledam oca, majku, profesora, gledam sedam stotina ljudi. Glumim da sam jak.

Tri dana *branitelji srpstva* prete preko svih novina i televizija da će ovo uraditi. Jedva sam i ja ušao u svoje pozorište od silne policije, i onda mi ta ista policija javlja da su demonstranti u sali naoružani!

Valjda je negde prirodno u balkanskoj duši da je snaga otpora upravo proporcionalna apsurdnoj nemoći i izražena je kroz najjaču i najstabilniju filozofsku odrednicu Srba - inat. Što je apsurd veći i otpor beznadežniji, time je i naša sumanuta odlučnost da istrajemo u tom neravnomernom duelu - veća!

“Braćo! Srbi! Pogledajte se nad ovim svetim moštima koje su vam dale život! Stefane!

Vukane! Podajte jedan drugom svoje ruke i srca. Bog čuva Srbe! Moramo mu i mi u tome malo pomoći....”, pokušavam da se izborim za predstavu, izgovorivši jedan dugačak monolog kojim Sava miri svoju zakrvljenu braću. Najednom, tajac u sali. Svi pomno prate. Prolomi se snažan aplauz na kraju. Aplaudiraju mi i demonstranti. Ali, kad najavih da ćemo početi predstavu ispočetka – prisetiše se zašto su dovedeni i postadoše još ozbiljniji: “Napolje, napolje!” Nisu pomogle ni kolege, Berček, Cvejić, koji su izlazili na scenu podsećajući na neka druga vremena i poslednju zabranjenu predstavu na istoj sceni, koju je 1968-e zabranio lično Josip Broz Tito. Ovog puta nije zasedao Partijski Komitet (ili možda jeste), ili se šefu države nije dopala predstava. A ni u to više nisam siguran.

Ovog puta je to bio savez crkve i radikala. Da li je od tih ljudi iko video predstavu, čitao komad? Ne, grupa nahuškanih čuvara pravoslavlja je pronašla odličan povod da demonstrira patriotizam i da krene da vrišti zbog ugroženog srpstva. Optuženi smo da smo jednog sveca unazadili u političara, u živog čoveka, od ljudi koji su jednu političku stranku unapredili imenom tog istog sveca.

Primećujem kako mom ocu, dijabetičaru, blede usta.

“Nemoj sad da kolabira”, grozničavo poželeh.

I dalje odbijam da se povučem sa scene. Gore, na balkonu, Milena Dravić ima žestok monolog pred jednim od demonstiranata, koji se samo glupo osmehuje u stranu, nemajući nikakav odgovor na njenu odbranu teatra. Borka Pavićević iz partera dovikuje da “će oni biti odgovorni za konc-logore”.

Zaludna je ta naša upornost bila. Danas mi i tužna deluje, jer je toliko očigledno da je Nekom bilo jako stalo da se taj skandal dogodi. Da Miloševićeva Srbija pokaže zube i Jugoslaviji i mangupima u sopstvenim redovima. I pokazala je. Jesu li ti zubi bili zdravi sa svežim dahom ili smradni krnjaci? Pokazaće vreme.

Rano sledećeg jutra krećem, neispavan, u Novi Sad na celodnevnu probu "Kanjoša Macedonovića", literarno-rediteljsko delo briljantne Vide Ognjenović. Treba retko igranog

"Kanjoša" prilagoditi teškoj Velikoj sceni novosadskog teatra. Najveći nacionalni festival –

Sterijino Pozorje. Preksinoć sam tamo igrao "Svetog Savu". Doživeo ovacije. Danas, treba igrati jednu drugu glavnu ulogu. Proba traje celog dana. Vida nas muči do nekih šest popodne, a u osam ću ponovo na scenu da odigram troiposatni komad, koji će mi doneti moju najdražu nagradu "Zoran Radmilović". Ubeučen sam od umora. Teši me moj prijatelj Božo Koprivica podatkom da i Lejkersi imaju iscrpljujući trening na dan utakmice.

Zašto ovo pominjem? Zato jer je onaj raspop Žarko Gavrilović u NIN-u od 10-og juna, 1990-e, izmislio da sam *sutradan* (sic!) posle prekinute predstave naišao kod *Beograđanke*, gde su članovi njegove političke stranke postavili štand.

'Naiđe Žarko Laušević, a neki hoće da ga biju. Ja kažem: "Nemojte, braćo Srbi! I sprečio sam tuču." Plemenit i istinoljubiv lik!

Imenjaka Gavrilovića sam, posle skandala u Jugoslovenskom Dramskom video samo dva puta. Prvi put nekih pola godine kasnije na Lešću, nakon kremacije Majine bake - *None*.

Neko mi u vrat zaverenički dahće:

"Je l' treba opelo?"

To liči na ono – "devize, devize!"

Ja se okrećem i vidim poznatu bradu, koja se, prepoznavši me, žurno okrenu i brže bolje udalji.

Drugi put smo se sreli kad sam sa Terazijske česme, u martovskim demonstracijama, 1991-e govorio upravo odlomke iz predstave

“Sveti Sava”, Siniše Kovačevića, na šta mi je

“upućeni” predsednik Srpske svetosavske stranke, gospodin Gavrilović pohvalno dobacio:

“E, TO je trebalo da glumiš one noći, a ne ONO!”

Na ovo mu je Tale, izlazeći na improvizovanu scenu u prolazu kratko odbrusio:

“Pope, popneš mi se na....”,

“Tu je, da nam da podršku i legenda jugoslovenske televizije i filma Josif Tatić!” prekide ga voditelj.

Gde odoh? Počeo sam o nagradama koje mi nisu uručene, ili su mi presele, a završih u jednoj od najmračnijih noći u istoriji jugoslovenskog teatra.

Da nije bilo te noći, ne bih dobijao pretnje da ću biti likvidiran. Iz istog razloga vrlo brzo posle ovog događaja ću, po savetu policije, kupiti pištolj, a posle još jednog nemilog događaja u “Bojanu Stupici”, dakle, ponovo pod istim krovom, taj isti i početi da stalno nosim sa sobom u kožnoj torbi.

Dvadeset i deveto jutro

Bio sam u Nišu noćas.

Stojim na sceni. Treba da mi uruče "Ćele-kulu". Nema tona, samo je sve u slow motion tehnici. Majko moja, što smo toliko ljudi? Napravili smo spomenik od posečenih glava. Da bi zapamtili? Da bi se osvetili Turcima?

"Naljutila se budala na selo, pa odsekla sebi kurac."

Evo, izlazi žiri na scenu. Ne razumem, ova procesija je novost, ovo nije bivalo ranijih godina. Otkud ovaj pop u žiriju? Dolaze i neki ljudi u crnim košuljama. Neću da gledam, okrećem se prema publici. Srećni su, iskreni. Eno ga i moj Mili u trećem redu. Ustaju, aplaudiraju. Ja se klanjam, klimam glavom, šapućem: "Hvala". Neko me vuče za rukav. Onaj pop je predsednik žirija. Ja se i dalje klanjam. Groteskno, neprijatno. Pop me zaustavlja jednom rukom, a u drugoj drži tešku metalnu maketu "Ćele-kule". Pokušavam da pronađem Milog ponovo. Oko njega je neka gužva. Neko iza njega, kome ne vidim lice, lagano seče njegov vrat. Pršti krv, on i dalje stoji i aplaudira mi. Vrištim mu ime, glas se ne čuje, pop me vuče, ja se i klanjam, nekako, moram, ne smem da prekinem predstavu – show must go on.

Uzimam nagradu, pop me ljubi, jednom, drugi put... pre trećeg iskrećem glavu da pronađem Milog, tamo iz njegovog vrata šiklja gejzir, niko me ne čuje, gađam "Ćele-kulom" koljača...

Brzo moram negde na neko lepše mesto. U neko bolje vreme...

Sećam se prošlog života i brzine rada na nekim stvarima. Sećam se koliko sam puta samo stojeći progutao ručak žureći na snimanje, ispio kafu na eks kasneći na probu, ili presvlačio kostim brže od svih u "Pozorišnim iluzijama".

Ali sam opet u nekim drugim stvarima uživao, osećajući svaku milisekundu, želeći da je razvučem što je moguće duže. Gluvarenje, nežnosti, kupanje ili najobičniji špricer. Ono božanstveno kasno popodne u maloj bašti "Manježa", tako negde s proleća. Nemaš predstavu, nigde ne putuješ. Uz pola *banatskog* i sifon sode, život deluje jednostavan i gotovo savršen.

U "Manježu", kad tražiš belo vino, možeš da imaš samo dilemu koji ćeš rizling –

banatski ili karlovački?

To je, inače, naša dualistička realnost, prisutna u svemu. Zvezda ili Partizan? POLITIKA ili NOVOSTI? Kafa ili kava? Prividna mogućnost biranja, seksualna monotonija sa različitom ambalažom.

Što se tiče ove brzine kojom započeh bekstvo od noćasnog sna, stvari su se ovde okrenule. U jelu više uopšte ne uživam, ali mi zato obroci nikuda i ne žure. Večeru mogu da razvlačim i po sat vremena. Kafu, kad je imam, tretiram kao božanski napitak, i sitničavo u ostatke pene, pri dnu šolje dodajem još malo vode, dobivši tako *repete*. Oblačenje i svlačenje nema ovde nikakvo ni scensko, ni ljubavno obeležje, niti želim da Zefa fasciniram brzinom kojom zakopčavam košulju.

One druge stvari kojima je dužina bila sastavni deo lepote, ovde su se, nažalost obrnule. Dugo kupanje je obično protrčavanje ispod tuša, špricera, začudo nema ni praznicima, a na nežnosti vas samo pokatkad podseti jedan deo tela kome ste se nekad divili zbog dvostrukog života, a koji se ovde sveo na svoju banalnost.

Zef se pretvara da spava. Ljut je, ali neće da pokaže. Popio sam kafu bez njega. Sinoć me je mučio do ponoći, nekom od svojih priča iz *hiljadu i jedne noći*, pričom koja nije imala kraj, a imala je svoju *rašomonijadu*. Ispričao mi je verziju svakog učesnika nekog događaja iz 1969-e. Sećam se samo da je hteo da u nekoj tuči uzme: "Od čovek koji napao mene... nov mauzer, ljep... se sjaji".

Zamolio sam ga da mi pustolovinu dovrši sutra, jer sam bio u *stanju bitno smanjene uračunljivosti*.

Dok ovo pišem traje tretman u jednoj od susednih samica. Nijaz je narkoman. Doveden je preksinoć, i, čim je stigao, zubima je iščupao i pokidao venu na nadlanici.

Ćelije su inače napravljene po takvim akustičnim principima kojima ne može da se pohvali nijedno beogradsko pozorište. Ne samo da se zvuk u sobi nekom volšebnom zakonitošću multiplicira i odzvanja tako da svaki šum iz WC-a doživljavaš kao da ga sam proizvodiš, ili kao da imaš najsavremenije stereo slušalice na ušima, već i glasovi iz drugih ćelija su tako čujni (čak i iz onih najjudaljenijih), da se nikako ne možeš osetiti usamljenim.

Ponekad pomislim da to Zef doziva komandira, a ne deda iz sedmice; da je stražarev toki-voki ispod mog jastuka; lučim pljuvačku na zvuk kazana kao da je ispred mojih vrata, a ono se tek alkoholičari na drugom spratu raduju pošećerenim makaronima.

Vezani Nijaz vrišti:

”Ubij me, pičko, ubij!”

Šamari pljušte i po našim ušima, onda se prepliću sa nekim muklim udarcima, koji su, opet, izmešani sa bolnim jaucima. Zef, oguglao, hrče, deda iz osmice, koji je ubio vlastitu ćerku počinje da cvili... A gde ja da odem?

DESETA GLAVA

VAZDA UZBRDO, NIKAD NA VRH!

Blagutin Stojić-Kiki je upravo stigao iz Podujeva u našu sobu. Nosi i krevet sa sobom.

Već sa vrata je krenuo da nam priča svoju priču:

"Pre mesec dana sam ubio ženu jer mi je 1971-e, ona, pokojna moja Veselinka, rođena isto Stojić, opijumom i amajlijom, osušila levo jajce. Već smo imali jednog sina, pa, kako je Veselinka jedanaest godina starija od mene, žene u selu su je podgovorile da ne bi ganjao druge, iz predostrožnosti, da mi - osuši jajca! Lekari su mi spasili desno, neza'vaćeno amajlijom i tako sam ja tada oprostio Veselinki i napravio joj onim, preteklim, dakle, desnim jajcom, još dvoje dece, k'o jabuke na grani.

Dok traje ovaj monolog, Kiki se raspakovao, skinuo u pidžamu i legao.

Zef ga *analjizira* i kaže:

"Tačno."

Onda je došla sestra Biserka, koja mu je dala neku injekciju. Kao da je oduvek primao tu istu injekciju, Kiki nastavlja:

"Pre mesec dana sam opet osetio temperaturu na srce, *češku balegu* u glavu i na pupak. Dakle, isti simptomi kao '71-e. Da ne bi uradio nešto nepromišljeno, i da bi bio siguran, pođem odma' kod hodže, u koga svi imaju poverenje i najpametniji je u Podujevo. Hodža mi je potvrdio sumnje i ja ti se onda povrnem kući, poljubim ono dete od 21-u godinu, što sam pravio s oba jajca, a poljubim i drugo dvoje, odlazim u *sobi*, uzmem dugu devetku i kažem ženi:

"E, Veselinka, tako ne da ide!"

Ispaljujem prvo dva metka, pa kad je Veselinka pala, jos osam metaka u predelima grudnog koša i stomaka. Eto."

Želim sebi ugodnu noć večeras. Možda u petak idemo za Spuž. Uželeo sam se svetla.

Ne mogu da spavam. Zef je u WC-u, već pola sata. Meni je neprijatno zbog Kikija.

Objašnjavam mu da Zef ima probleme sa stomakom. Kiki, razglavljene donje vilice, drogiran od one injekcije, ponavlja:

”Aaa, problem, čujem, čujem!”

Blagutin, za prijatelje i pokojnu Veselinku – Kiki, sedi na krevetu, gleda me i – hrče! Ne mogu da se smejem, jer me gleda i ništa ne mogu da mu kažem – da ga ne probudim. Da ipak ne bi ostao u tom položaju sa oklembesanim rukama i glavom koja se klata, gleda i hrče, Zef i ja ga, malo kasnije, ušuškamo u krevet.

”Jadan čovek - ubio žena!”

Zef završava tom rečenicom ovaj teški dan.

Trideset i peti dan

"Kad bi me neko osudio da celog života budem u šupljini sasušenog stabla i da samo povremeno vidim pticu i parče istog neba, ni to ne bi bilo tako strašno. Mislim da bih se i na to navikao. Albert Kami

U stvari, zavisi šta čovek ište od života. Gde mu je smisao? U čemu je *taina* njegovog cilja? Ukoliko ne postoji cilj, onda jedna takva moguća kazna i nije strašna. Ako živiš da bi ručao, pa posle malo odmoriš do večere, pre spavanja, onda je šuplje stablo, ili onaj moj zaglavljani lift, nešto što ne treba mnogo da uzbuđuje. Možda bi bilo i prirodno za nekog kome je taj lift – kolevka, šuplje stablo - mesto rođenja, pa i ne zna za postojanje ostalog, boljeg.

Treba li onda da se kaješ i osećaš krivim što je jednom taj lift bio ispravan i vodio negde?

"Dabogda imao – pa nema!" , kunu Jevreji.

Video sam Milog. Komandir mi je dozvolio da mu ja odnesem Kamijevog Stranca , kog je tražio od mene. Najradije bih, umesto bilo kakvog dijaloga, predložio bratu partiju šaha.

Rukovao sam se s njim. I poljubio.

Uvek nam je u životu obojici bilo naprijatno kad se pozdravljamo. I kad se sastajemo ili rastajemo. Neprijatnost je danas bila još veća. Ni on ni ja nismo znali zašto se poljubismo? Nit'

se sastasmo. Ni rastasmo. Tu smo. A nismo tu. Zajedno. Odvojeni.

Pokušao sam da nešto budem duhovit. Time sam, valjda, hteo da mu javim da sam dobro, čim se, eto zezam. Ja *vladam* situacijom. Aha. Ne znam šta rekoh, ali je bilo usiljeno i glupo. I neduhovito. Nasmejao se. Da mi učini. Ništa strašnije nego kad glumcu odzvoni geg, kad publika ostane hladna.

Za tu priliku se još od Neronovog doba koriste *klakeri*, plaćeni gledaoci, koji se smeju, da lošim glumcima ne propadne štos. Ostatak tog manira je onaj nasnimljeni smeh u savremenih engleskim i američkim humorističkim serijama. Moj brat je bio moj *klaker* danas.

Nisam umeo to da mu kažem, ali sam strašno ponosan što je On moj brat. Baš on. I što je živ. Moj veliki brat. Prvi put sam osetio ponos što sam ga spasao te strašne noći. Mali brat je pomogao velikom. Kao mali, bio sam ljubomoran na njegovo društvo kome nisam mogao, ali sam osećao da nikad i neću pripadati. Kad bih mu se tih mojih cetinjskih godina, dakle do moje četrnaeste poveravao, žalio - imam problem, bio je, sećam se, strašno pravičan. Nikad nije koristio prednost starijeg i jačeg.

Sa Zefom i Kikijem više ne govorim. Nismo u svađi, ali ja ne umem ništa više da im kažem, a oni, opet, ništa i ne traže. Osećam se kao u samici. Oni su uspostavili odličan odnos, a ja imam više vremena. Ne moram da slušam Zefa, to sad radi Kiki. Krađu mi cigare, ali to posle i prijave. Pravim se i da ne vidim i da ne čujem. Kiki nije zao, ali je glup. Zef se pretvara da nije ni jedno ni drugo.

Snimali su mi glavu danas. Proces liči na kombinaciju *hladne trajne* i električne stolice.

Preživio sam stolicu, frizuru imam istu. A što mi ne puste krv? Ili, da mi daju *neku mast*? Ili, *nešto*?

Danas je završena ekspertiza nad zloglasnom braćom Laušević u Bolnici KP Doma u Beogradu. Kasno je popodne. Čekam da se Kiki vrati sa kupanja i da preuzme Zefovu priču.

Kikija sam ubedio da je za njegovu *češku balegu* najbolje da se okupa. Za to vreme čujem okrajke Zefove priče:

"Imao sam pas. Bio mi je žut. Kao dukaaat."

Kikijeva priča je dinamičnija i slikovitija. Kad objašnjava recept za spravljanje specijalne češke, sveže balege, ima koreografiju. Stalno pokazuje i traži sličnosti po sobi. Kad objašnjava boju balege, dođe do Zefa koji u tom trenutku mota cigaru.

”A boja od balege je ista ko ovaj duvan!”

Na to Zef, možda iskreno, ali prezrivo kaže:

”Pii, kako možeš da pričaš za Žarkov duvan tako?”

Kiki se, izgleda, detaljno pere. Zef nastavlja priču:

”Kupio mu sanduk kad je umro, kao za minjistar.”

Ne uspevam da povežem, a i ne želim da znam ni ko je umro, da li žuti pas, da li je njemu bio namenjen ministarski kovčeg. Umoran sam. Srećom, utrčava Kiki, okupan, svež, sinuo.

Čujem bratovljev glas. Tamo, iz sedmice. Glasniji je od drugih. Kao da oseća moju nesigurnost, posustajanje, pa tom glasnošću hrabri.

Kako je tužno, čini mi se, što čovek nije bio svestan svojih najlepših trenutaka u životu. U tim trenucima čovek obično neskromno svoju sreću smatra tek jednim od stepenika do nekog vrha, koji tek treba da mu se dogodi. Na kraju, kad spozna da posle tog stepenika nije vodilo nikud više, može samo da žali što se uludo nadao boljem i još lepšem stepeniku i što makar taj trenutak nije proživeo sa svešću o njegovoj punoći i krajnosti. S druge strane, kad bi mu neko sveznajući nagovestio tu kulminaciju rečima: ”Ovo će ti biti najsrećniji trenuci u životu - da li bi umeo njima više da se raduje, ili bi, time, postao nesrećniji, pronalazeći u svojoj najvećoj životnoj sreći mane i nesavršenosti, usput shvatajući da se boljem od toga više ne može nadati?”

Valjda je Bogom dano neznanje o tom trenutku bolji izbor, jer ipak ostavlja prostor za nadu. Ma kako ona nerealna bila.

Jednom mi je, u rano jutro, iguman nikšićkog manastira, stari Koprivica nazdravio rečima:

"Dabogda se cijeli život penjao uz brdo i da Bog da jaki da NIKAD na vrh ne izađeš!"

U prvom trenu beh zatečen, kao da čuh kletvu, a onda shvatih plemenitost želje. Sa vrha se nema kud više, može samo nadole.

Sad znam zašto neko piše u zatvoru. Nije to samo zabašurivanje situacije. To je i duboka potreba da se, i svezan, negde dokazuje. Da, i pri ugašenom svetlu, gleda. I sputanih nogu, korača. Da, gladan, gladi stomak. Da prkosi logici zatvora.

Belina papira kao postrojene figure pred početak šahovske partije. Kao neizvesnost oplodnje. Sve je moguće. I pobeda i jalovost pacerskog poteza. Protivnik samo trpi, kao teniski zid. Jajna ćelija čeka. Kao papir. Sa najboljim slovom će zaneti. Kao kompjuter. Poznate informacije će ispljunuti nazad. Pokušaj ponovo! Papir se cepa od smeha tvojoj nemoći. Na sve će pristati. Boliš ga do krvi, ali ćuti. I čeka. Čeka pravu reč.

Dva popodne. Šta li sam radio prošle godine, četvrtog septembra, u dva popodne?

Prisećam se. Mučilo me igranje u prvom domaćem akcionom filmu "Gidra". Pred kraj meseca čekala me Španija, Expo 92. Bližio se i povratak Maje i dece iz USA. Sređivao sam stan. Pravio radnu sobu za sebe.

Posle sam se predomislio i tu sobu ustupio tek rođenoj Asji. Tih dana su u mom stanu bili naši izbegli prijatelji Milisavljevići, iz Sarajeva. Toza, kapetan JNA, svršio tri fakulteta, poslednji je od svoje familije došao iz Sarajeva. Bio je to maj, 1993-e, vreme kad se JNA transformisala u JA. Bio je oficir u Railovcu u kritično vreme i nije hteo da se ponovo zaklinje.

Jedan od najvećih Sarajlija koje sam sreo. Došao je razočaran, ni poljubio decu nije, ode do Žarkova, do Vojne Uprave. I, tamo se olakša:

“Zaboravite da sam ikad bio u vašoj službi!”

Sedimo Toza i ja. Teško nam.

“Ja ću da zovem”, presudih.

Okrećem njegov broj u Sarajevu. Javlja se muški glas. Predstavih se.

“O, šta ima?”

“Nako”, velim nadežno. Toza pritiska speaker phone. Hoće da čuje dijalog.

“Otkud ti?”

“Pa, znaš kako je, jaro, moj kum je živio dugo u tom stanu ...”

“Onaj četnik?”

“Nije to baš tako, ali, ‘ajd’ sad da ostavimo to, mogu li te nešto zamolit’?”

“Valja, jarane, vazda sam te volio....”

“Ima tu, u stanu... nekih fotografija... diploma... uspomena... htio sam te zamolit’, ako može, da mi to sačuvaš....?”

“O, kasno ti je to, moj glumac, sve smo to mi već zapal’li!” Protrljah nervozno nos, Toza pripali cigaretu.

Sad je u Kanadi, sa svoja druga dva fakulteta.

Dva popodne. Šta ću raditi iduće godine četvrtog septembra u dva popodne?

Da li je sad svima dva popodne, ovog datuma? Da li neko živi već u maju iduće godine?

Čujem u hodniku crnogorski akcenat. Pouzdan znak da sutra idemo u toplije krajeve.

Znam i ko je doveden. Pita Zef šta je uradio. Kažem:

"Ubio zbog njive."

"Zbog njive ubio čovek?"

"Ti si ubio zbog boksa cigareta?!"

"Aaa, to je drugo!"

"Pa si, drugi put, ubio zbog šamara!"

"Žarko ti si naaaaš, Crnogorac, ti znaš šta pričam. Znaš da morao sam." Htedoh da mu kažem da nisam njihov. Da sam ničiji. Da sam Eskim. Da sam sa Novog Zelanda. Iz Sibira. Da sam *Slovenc*, da sam ...

Odustajem od diskusije, jer kao da se na neki bolestan način i radujem ovoj gluposti koja me trenutno okružuje i koja će sutra nastaviti bez mene. Znam da ostavljam dvojku, koja već sad neskriveno pati. Zef - zbog duvana, Kiki - zbog hrane koju donosi Maja. Kiki je pitao:

"Šta ćemo sad da radimo?"

Zef je odgovorio:

"Da čekamo."

Semuele Bekete, ne znam kako da ti ovo saopštim, ali ja imam ispred sebe najboljeg Vladimira i Estragona, koje istorija teatra može da ponudi. Oni će za par trenutaka da počnu da se glože, čute, vole. I da čekaju svog Godoa.

Strašna, a istinita slika Albanca i Srbina. Koji se ni po čemu ne razlikuju.

Šesti septembar, 1993-e

Spakovan sam. Čekam. Kako to *spakovan* uredno zvuči. Jedna mala torbica i kesa sa četiri jabuke.

Sećam se odlazaka na more kad nas je otac pakovao po dva-tri dana ranije, a Mili i ja bi šaputali, za sebe: "tata pakuje". On je to tako solidno radio! Kao da putujemo brodom do Australije. Pakovalo bi se i posuđe, escajg, garderoba za "iznenadnu promjenu vremena", šah, hrana za prva dva dana, lekovi za sve dane i sve bolesti... ozbiljne smo stvari nosili. A išli smo, sa majkom, nikad i sa ocem, od Cetinja do Budve, Bečića, u stvari, tu do Rafailovića, nekih trideset kilometara. Putovali bi "Tarinim" autobusom, čiji su se prozori spuštali na dole, tako da si mogao, odozgo da se presamitiš, pa se i izljubiš sa nekim ko te prati. Sećam se kako bi uplašeno poslušali Bogdana, jednog od najpoznatijih cetinjskih šofera, koji bi redovno, pred nailazak na neki od mnoštvo tunela na tom starom i opasnom putu, naređivao: "Sagnite glave, nailazimo na tunel!"

Eto mi iz sećanja izlazi i stara priča o jednom Talijanu i njegovoj cetinjskoj avanturi.

Enzo je bio vojnik koji se gledao sa Vasiljkom, bogami, jedno dve ratne godine. Puče Musolini, i Enzo bi, je li, trebalo da "vata džadu". No, ostade Enzo, mimo drugih. Prihvatiše Enza i dopade se Cetinjanima, zato što oni znaju sa najgalantnije svetske visine da oprostite i najstrašnije poraze. Pobednike baš nisu ljubili, draži su im gubitnici. I, zapati se Enzo na Cetinju. Četiri ćerke je dobio. Ali, Vasiljka nije bila rada da ga ikad pusti do Italije da makar na

'quattro giorni' oveseli majku u Spoleto. Opet, nekè66-e, mislim, pristade Vase da Enza "pušti na riječ".

I eto je ova scena na autobuskoj stanici. Prati ga Vasiljka, a onda - po starini, Elena, Davorjanka, Jovanka i najmlađa Stanka. Scena

izgleda vrlo uobičajeno, kao i svaki teški, pomalo patetični rastanak među dragim ljudima. Enzo se, kad je autobus krenuo, ispružio kroz do pola spuštenu prozor, počeo da ih ljubi i grli i obećava brzi povratak....Onda autobus ubrzava, uz onu pedencu iznad stanice, ćerke duuže ruke prema tom prozoru, ruke se raskidaju, i onda Enzo krenu da kroz taj isti prozor sipa jed, gomilan skoro dvadeset godina:

"Aaaaa, Vasilka! Stupida Vasilka! ADIO! Nikad vise! Adio, luda Davorjanka, nema vise, ciao ide Enzo, nece dodze, nikad, nikad vise...Stanka, ti moze da dodze, da me nadze...

Počinje Enzo da plače, svi to vide. On plače od sreće što je jednom pretvaranju došao kraj, one, njih četiri, sad emociju rastanka sa dragim bićem, prelivaju u očaj definitivnog odlaska nekog ko je tolike godine čekao priliku da pobegne iz te tamnice. One i dalje trče uz taj odlazeći autobus, uz odlazećeg oca, dok Vasiljka stoji nema i s malo ukošenim vratom gleda tog čoveka s kojim je delila postelju više od dvadeset godina.

I, kad je ovaj rastanak već počeo da poprima formu svršene stvari, odjednom autobus poče da kroz auspuh daje znake ozbiljnih problema. Krenu da usporava, dahćući uz očigledno nepremostivu uzbrdicu Crne Grede i napokon - stade! Vojka, prvi ženski šofer u Crnoj Gori, samo preko ramena objavi: "Pauza od po' ure!", podiže ručnu i ode da vidi šta je s motorom.

Enzo je poslednji izašao iz autobusa. Stanka je, brišući rukavom nos, ušla da mu pomogne oko kofera. Vasiljka je prekrštenih ruku čekala na polaznoj stanici nekih pedeset metara niže.

Onda su Enza, kao na streljanje, sproveli do kuće.

Na kraju te povorke osmogodišnja Stanka se sama mučila sa tatinim koferom.

Naš odlazak za Spuž se pomera za popodnevene sate...

Sećam se detinjstva. Šesti septembar je, sem ako ne pada u nedelju, značio i početak školske godine. Tog dana, 1966-e, sam se svečano spremio, zatim neoprezno pretrčao Bajovu ulicu i sudario se sa jednim biciklistom. Nisam imao prvi školski čas u životu. Otišao sam tek na drugi, propisno ufašovane glave, ruke i noge. Svaki početak je težak.

Šestog septembra, 1978-e, sam sa ruksakom krenuo u osvajanje Beograda.

Četiri godine kasnije, 1982-e, sam pozvao Maju i kazao joj da sam zakazao venčanje za jedanaesti septembar, u opštini Stari Grad:

"Dođi, ako misliš da to može imati smisla."

Šesti je septembar i dalje, vreme sadašnje, Centralni zatvor. Pet sati popodne.

Ovo je zemlja gde se u svemu kasni.

Samo se umire pre vremena.

JEDANAESTA GLAVA

PONAVLJANJE NA ZAHTEV PUBLIKE

Povratak u Spuž je bio iscrpljujući i ponižavajući. Ne treba mnogo mašte da bi se zamislio transport *maricom* dug osam sati. Dve metalne klupe, jedna naspram druge. Prilika da budem s bratom? Upozoreni smo ponovo da ne smemo razgovarati o delu. Ne znam, ionako, šta bi trebalo da pričamo o nečem gde on nije ni učestvovao, sem bio žrtvom. Uglavnom smo, sa lisicama na rukama - ćutali.

U tom delu, *putničkom*, i nema svetla, pa je nešto svetlosti samo dolazilo kroz rešetke koje dele naš i policijski deo. A, kako smo putovali noću, svetla je bilo jedino od farova iz suprotnog pravca, ili od paljenja cigarete. Normalno je da se na takvim sedištima ne može zaspiti, čak ni dremnuti, jer postoji realna verovatnoća da se samo stropoštaš na pod i sa sputanim rukama – dobro ugruvaš. Brat i ja ćutimo i kao da se u mislima utrkujemo ko koga više žali u ovoj situaciji. Ako pri nekom svetlu i vidimo jedan drugom oči, obično odustajemo od dužeg gledanja.

”Spava ti se?”, tiho pita.

Klimam glavom.

A da se nasloniš na mene?

Znaš da ne mogu da spavam sa sočivima.

Što ih ne skineš?

Ne znam, bojim se da mi ne ispadnu.

Koji minut kasnije ipak odlučujem da ih skinem, jer osećam kako mi oči otiču od dugog nošenja tih mojih tvrdih sočiva. Desno sam uspešno uspeo da naciljam u dlan leve ruke, ali kod drugog je *marica* naletela na neku rupu, sočivo je promašilo dlan i završilo u mraku oko mojih patika i one kese sa jabukama.

Mili je oduvek bio strašno pogođen tom mojom velikom dioptrijom. Minus šest. Patio je zbog toga više od mene. Sećam se i zašto.

Braća se, kad su sama, i svađaju i potuku ponekad. Ja, zbog razlike u godinama, nisam imao šanse u nekom fizičkom obračunu, pa bih pribegavao, kad tako zaratimo - nekoj uvredi.

Kad smo imali osam, odnosno trinaest, meni je njegov pubertetski nos delovao podesan za uvredu. On je na moje: "Nosonjo!" samo nemo prolelujao ispred svog lica sa četiri prsta, što je trebalo da znači: Ćoro, kol'ka vidiš prsta?

Nažalost, odrasli smo u podrugljivoj sredini gde se lako žigošu ljudi, a teško pokazuje ljubav. Ima u romanu "Ratna sreća", Mihaila Lalića jedan tačan opis naših ljudi. Nadam se da bi mi ovaj veliki pisac oprostio što ću ga parafrazirati:

'Slabosti' se kriju... slab vid da te ne nazovu Ćoro, a potomstvo Ćorovići...Ne smije se počesati kad ga zasvrbi, jer bi ga mogli nazvati "Češo" ili "Šogalj"; a ne dao mu Bog da se zaplače na ženinoj sahrani, neko će pomisliti da je tu nesrećnicu za života i VOLIO...

Nas dvojica se tako izvredasmo, ali je mene, valjda, zbog nežnijih godina to više zbolelo. I on je to video. I nikad to sebi nije oprostio. Mislim, nikad mi nismo o tome razgovarali, ali on je to jasno pokazivao. Više je od mene brinuo kad ne mogu da ujutru pronađem naočare i bio je presrećan kad sam dobio kontaktna sočiva. A to je, tada, 1976-e bila velika stvar. I skupa. Ali, kako su moji mislili da ću, ako moja kratkovidost nastavi da raste tom progresijom, za koju godinu oslepeti, nisu žalili da urade sve, ne bi li mi spasili oči.

Ne znam gde je sočivo završilo. Nisam hteo da od toga pravim dramu. Imam naočare i šta ćemo sad o tome? Ali, njemu nije bilo svejedno. Kad nekog dobro poznaješ, onda kao da možeš i da pratiš tok njegovih misli. A, ako je taj neko još i tvoj rođeni brat, onda je verovatnoća da ćeš taj tok njegovih misli sigurno i dobro rekonstruisati – mnogo veća.

On sad misli:

Ja sam mu predložio da skine sočiva, on me poslušao i sad je jedno izgubio.

Ja mu u mislima odgovaram:

Mili, nemoj da se osjećaš krivim, ionako bih noćas morao da to uradim.

On čita moje misli:

Da, ali bi to uradio, kad stanemo neđe, ili u nekom drugom dijelu puta.

Nemo odmahujem glavom:

"Misliš da je ono maloprije bila jedina rupa na putu od Beograda do Spuža?" On i dalje klima:

Dobro, batali, molim te. Znam da sam ja kriv.

Zašto si ti kriv?

I za ONU noć sam JA kriv. , misli moj brat.

Šta si ti to loše te noći uradio? , gledam ga zapanjeno.

Mogao sam da te nagovorim da odemo na neko drugo mjesto... ne znam, ja znam ove ljude, ove probleme bolje od tebe, ti si tamo u Beogradu, ne znaš ove ovđe.

I zato si TI kriv? , ne mogu da verujem šta mu nalazim u glavi.

Malo li je? Sad bi ti bio na mnogo ljepšem mjestu i u boljem društvu.

Naviru mi suze na oči:

"Bolje društvo od tvog ne bih tražio, a mjesto sam sam našao." Našu priču u mrklom mraku remeti komandir s pitanjem :

"Lauševići, što ste se ućutali? Jesmo gladni, žedni, oće piški, kaki... jebe nešto?"

Jesmo prošli Valjevo? , gledam u mrak.

Još je noć. Spuški zatvor. Procedura ulaska i izlaska iz zatvora je valjda smišljena kao deo torture. Brat i ja stojimo ispred prijemne službe, čekamo da sa dežurnim nadzornikom obavimo razgovor. Pored mene je neki hipik, Dževdet iz Ulcinja. Amanetno mi šapuće: To nije bila moja nafta."

Klimam glavom. Čekamo. Spavamo, stojeći, vezani. Posle obaveznog intervjua, krećem u istu sobu, L2. *Zbog istrage*, ne smem da se pozdravim s bratom. Trepnusmo, razumesmo se.

Jutro. Pijem kafu sa Nikolom. Žali mi se:

"Bože, kako je ovđe nekad finog svijeta dolazilo, ima' si s kim da prošetaš, o nečemu pametnom da popričaš. Ovo danas? Žaro? Strašno. Straaa-šno! Toliko se ološa na jedno mjesto još nije skupljalo!"

Volim da ga slušam, ali u ovom trenutku ne znam da li to sad on preko mene šalje poruku nekome u sobi, ili je to samo posledica loše partije preferansa sinoć. Ne želim posle teške noći i takav dan. Odvraćam ga od njegove teme, pričajući mu kako sam u kesi sa jabukama iz CZ-a jutros našao svoje kontaktno sočivo.

"Ma, jesi li, Žaro? Daj da te vidim!", tera me da ustanem, pa me razgleda kao da isprobavam novo odelo.

"A, dobar si. Dobar! , grli me, zbunjenog. A, *pogani* pričaju da su te dvaput skidali sa vješala , zasuziše mu teške oči , pas im se mesa napoteza'. Imalo me srce okinut'.

”Dobar sam, Nidžo, dobar”, tapšem ga, tišim glasom. Prihvata ponuđenu cigaretu.

Sedamo na njegov krevet ponovo.

”Tačno je to, Nidžo, što si čuo, ali nijesu ti rekli detalje...”

”Žaro?”

”Objesio sam se ja već iz prvog pokušaja, nego sam na zahtjev publike to morao da ponovim.

Nikolin smeh se proširio i na ostale u sobi.

Deset sati i deset minuta. Za zatvor to je već duboka noć. U sobi vlada idilična atmosfera. Čašćeni smo produžetkom svetla za još sat vremena. Samo nas je petoro u sobi u ovom trenutku. Njih četvorica igraju preferans i mislim da je samo pitanje minuta kad će ovaj mir da se razbije u paramparčad. Obično se partija završi kletvama i obećanjima da *više nikad neće sjest' zajedno*. To je i razlog što mene nikad nisu uspjeli da nagovore da igram. Međutim, noćas dolazi do promene. Partija se privodi kraju sa visokim uzajamnim uvažavanjem. Samo što se ne persiraju. Mislim i da znam razlog. Sutra je poseta. Niko ne želi sa lošim emocijama pred svoje.

Živimo od četvrtka do četvrtka za tih dvadesetak minuta gledanja kroz plastični paravan s rupicama. Ponekad ne verujem da sam i ja tu. Kao da neko drugi živi moj život, *hoda mojim koracima, sanja moje sne*. (Iz jedne pesme moje Branke) Čekam. A šta je drugo život nego čekanje smrti?

Kao u nekom Čistilištu. Kao u velikoj čekaonici osluškujemo spoljašnjost.

Vrlo precizno u svesci koju mi je poslala sestra beležim svaki datum, posetu, promenu.

Kao da će zbog te pedantnosti sve biti manje bolno. Kao da će ta urednost skratiti Vreme. A ovde sve traje... Od posete do posete. Od podizanja optužnice do suđenja. Od suđenja do drugog, jednom do presude. Onda do žalbe, jedne, pa druge. Do skraćanja. Do ludila. Do trena kad se izgubi mera za vreme.

Sad znam, ko god je ušao ovde, već je kriv iz jednostavnog razloga što je on mali, a društvo je veliko, kao u onoj mojoj dečijoj predstavi o kosmosu. Njegovo je vreme veliko. Jer je on mali. A džinu je to tek milisekunda i neće se, valjda, taj džin baviti sitnicama. A, uostalom kako taj džin uopšte može i biti svestan našeg postojanja?

Septembar, jutro...

Kad će Valjevo?

Tek je osam. Napolju je predivno. Kao kraj aprila u Beogradu. Kao rano ustajanje u neku studentsku nedelju.

Terazije su polupuste. Ali ja – neću kupiti POBJEDU u kiosku kod Terazijske česme . I neću popiti tursku kafu u bašti Hotela "Moskva". Ne čitam ni beogradske novine. Ipak, vidim po okolnim kioscima da je na svim naslovnim stranama dnevnih listova - ista vest: DRUG TITO SE

VRATIO IZ KOREJE. NEZAPAMĆENI DOČEK VELIKOG PRIJATELJA KOREJSKOG

NARODA.

Zašto je "Moskva" važna?

Zato što smo se tu, ispred "Moskve", kod Terazijske česme svake večeri od devetnaestog januara 1979-e, do desetog aprila 1982-e, tačno u sedam i petnaest, sretali Maja i ja. I ti časovi glume na FDU, kod profesora Miroslava - Minje Dedića, zbog naše ljubavi nisu smeli trajati duže. Zbog Maje. Dobro.

Ja sam na Terazijama, preko puta, jer mi je "Moskva" uvek delovala neosvojiva. I nikad nisam ušao unutra za sve te četiri godine. E, tu sam sebe poredio sa Bonapartom i Hitlerom.

Od ovih žestokih momaka me je, ipak delilo i odsustvo ambicije, kad je Moskva u pitanju.

Makar, ova beogradska. Tu sam, preko, u Express restoranu, pored hotela "Kasino". Odatle gledam na "Moskvu" i na njene Crnogorce. Ne poznajem ih. Ljubo Dapčević je sva moja beogradska Crna Gora. Nedelja je. Strpljivo studiranje, prijatna neizvesnost karijere i bezbrižna ljubav sa Majom, budućim profesorom arapskog jezika.

Danas sam pozvan kod njene None na ručak u Majke Jevrosime 19. Pohovani teleći mozak sa tartar sosom. Kao aperitiv, pijem sa gospođom Lenkom čašicu Rubinovog "Vinjaka", a u toku fenomenalnog ručka slušam ponovo priču o njenom ocu koji je 1928-e godine osudio Josipa Broza Tita, kao teroristu u onom "bombaškom procesu". Njena škripava priča se povremeno zaustavlja, ne bi li došla do daha od kašlja, pa opet nastavlja, uz novu cigaretu, sa pričom o njenoj porodici Arneri, sa Korčule, o bratu Rafu ...

Kasnije ljubazno odbijam krempite, i – ustajući, prihvatam njeno izvinjenje zbog odlaska na popodnevni počinak. Zatim pokušavam da malko zloupotrebim atmosferu, uživajući sa njenom snebivljivom unukom u rizičnosti trenutka.

Iste noći gledamo Ibzenove "Aveti" u Jugoslovenskom Dramskom Pozorištu, nakon čega joj, posle drugog piva, u "Manježu" objašnjavam SVE o teatru. Posle je pratim do Majke Jevrosime 19, jer Maja mora biti u jedanaest kod svoje None "da ne remeti život". Do jedanaest i deset, na stepeništu iste zgrade, bez lifta, stvaramo uspomene. Potom ja, patetično nesrećan, iz prizemlja čekam njenu ruku sa petog sprata, što je dokaz da se vidimo sutra uveče u sedam i petnaest, kod "Moskve".

Šezdeset i peti dan

Prazan dan. Kao beli papir. Kao promašen penal. Mrtvorodenče. Osvanuo glup, bez ideje i smisla i još *nikakviji* se gasi. Jalovo vreme.

Sa slobode na zatvorenike gledaš kao na posebni, niži sloj ljudi, nikad i ne pomišljajući da bi jednom mogao da im pripadneš. Našavši se među njima, otkrivaš da su manje niski i manje opasni nego što si očekivao. Zato ti je sloj slobodnih ljudi, kojima si do juče i sam pripadao, postao mnogo dalji, ne verujući niti da si ikad bio deo tog društva, niti da ćeš se ikad više vratiti među njih.

Sedamdesetog dana dobijamo optužnicu. Imam utisak da je tužilac bio na nekim teškim drogama pišući ovaj papir. Piše da smo OBOJICA izvršili krivično delo ubistva više lica i teškog ranjavanja! Sve sa umišljajem! Nalazi lekara iz Beograda još nisu stigli, ali tužilac već *zna* da smo, u trenutku vršenja dela, bili potpuno uračunljivi. "Sočiva mi se nisu morala pomeriti od udarca u bradu, a i da jesu, sasvim bih dobro video sve oko mene".

Želim samoću i samicu. Odjednom, sve oko mene deluje tako iritirajuće.

DVANAESTA GLAVA

IZA ZATVORENIH VRATA

Pri škiljavoju svetlosti jedine od nekad tri planirane sijalice, počinjem ovaj jutrošnji zapis.

Napolju - kiša i depresivni polumrak jeseni. Svi su sebe naterali da se posvete nečemu, makar i besmislici. Neko čita, ili samo bludi u ta slova. Drugi spavaju, ili se pretvaraju.

Iz sobe pored, dopire jeziva buka. Obično igraju *ćorave bake*. Malo grublju varijantu.

Letos, u vreme onih velikih vrućina, iz iste sobe su pored buke, dopirali i krici. Svu vodu koju bi dovukli sa šetnje iz dvorišta bi prosuli po sobi i onda *plivali*.

U toj sobi je i jedan od Rumuna. Mario ga zovu. Natuca malo talijanski. On, i još nekoliko njegovih sunarodnika, u zatvoru su uglavnom zbog sitnog šverca, ili ilegalnog prelaska granice. Jugoslavija im sada služi kao tranzitna zemlja, koja je nekad, doduše, bila na zapadu, ali je poslednjih godina, nažalost, postala istočnija i od njihovog istoka. Bez namere da se tu duže zadržavaju, a bežeći nekad od režima Čaušeskua, sada od nove vlasti, nesrećno ulovljeni, ovde deluju veseliji od ostalih zatvorenika. Nadaju se da ih neće vratiti nazad u Rumuniju i sebe ponosno smatraju *političkom emigracijom*. E, sad, Bože moj, ako se na tom trnovitom i neizvesnom putu ka zapadu i ukrade neka kokoška, valjda će Sud razumeti da ničiji stomak nema ideoloških predrasuda i da radi na nešto prizemnijim frekvencijama.

Svi Rumuni, pa i Mario, gledani su sa simpatijama ovde, ali i sa one crnogorske visine.

Bio je sluga u zatvoru, posilni i stražarima i robijašima. Sitnije popravke, usluge, pozivi za posete, bacanje đubreta, trčkanja za vodu...

A, neće , 'dati-ni-da-jaki-Bog', neko od naših ić' za vodu? , definiše situaciju nadzornik Rajko. Ili, isti on:

Ko da vi o'čepi nužnik? Ako ću, pomamio se zvat' ikoga! Evo, pitajte Rumuna, ako će on da vi to učini, inače, ne znam što da vi rečem, trpite se s velikom nuždom!

Dobijao je Mario cigare i hranu od svih. Ako bi ponekad postojala sumnja, da li nešto baciti ili pojesti, dilema se prelamala rešenjem – *daćemo Rumunu.*

Nikad ništa nije odbijao, niti probirivao. Da li iz straha da bi nekim komentarem poklonjenog izgubio mogućnost nastavka *saradnje*, ili, iz nekih samo njemu znanih razloga, ne znam, tek, kad god bi čuo: Mario, vieni qua! , spremno bi odizao donji deo prljavog žutog džempera, jedine preostale uspomene iz domovine, kao da javlja: "Trpaj, sve nosim!" Išao je uglavnom bos, pa i nije neko čudo što su mu se često dešavali napadi tuberkuloznog kašlja za koji Mario nije baš mnogo mario. Bledožutog, ispijenog lica, sa sitnim, ali bistrim i lukavim očima, imao je skrivenu biografiju.

Osjećam da je radio kao žigolo , tvrdi naš Boško, specijalista za seksualne nedoumice.

Devetog septembra je u njihovu sobu došao Dževdet iz Ulcinja. Doveden je zbog šverca šest kanistera nafte iz Albanije u Crnu Goru i bačen je u osinjak, još uvek nesvestan mesta u koje je prispeo. Šverc, privatni, u Crnoj Gori, je strogo zabranjen.

Odmah po dolasku, Dževdetu su sobni drugovi obrijali glavu, ubedivši ga da je to obavezna procedura.

Na prvom pojavljivanju na krugu, Dževdetova snežno-bela ćela je bila počašćena arlaukom sa velikog broja prozora. Jasno su se videle i krvave brazde, koje su se ubrzo inficirale, a još uvek žestoko septembarsko sunce je učinilo da, za par dana, cela njegova glava poprimi neku plamenu boju. Bolno je bilo i gledati ga kako se, užarenog i nepravilnog temena, sa jednom kraćom nogom, teško

lomata pistom ne bi li izdržao šetnju, za koju mu je rečeno da je jednako neizbežna. Naravno, sve je bilo smišljeno zbog zabave i iz čiste dokolice.

A onda se jednog dana nije pojavio na krugu. Ni drugog, ni trećeg. Nije bilo ni Maria tih dana. Raspitivali smo se kod njihovih iz sobe, ali ovi nisu bili voljni da pričaju o njima. A, onda je jednog dana neko video u hodniku Maria, sa ufašovanom glavom i izubijanim licem. Kako se u zatvoru ništa ne može sakriti, jer intima ne stanuje ovde, saznali smo šta se dogodilo.

Mario je jedne večeri, uz bučno navijanje ostalih, krenuo da izvodi striptiz, da bi se sve završilo prisiljavanjem nesrećnog Dževdeta da ustima odradi ono što je Rumunu već bilo dojadilo da radi rukom. To je, naravno, ispraćeno oduševljenjem cele sobe, dok se odjednom nije probudilo, napokon, i nešto ljudsko kod jednog od zatvorenika. Otrgao je Dževdetovu glavu iz Rumunovih ruku i onda pesnicom posred nosa siledžiji prekinuo zadovoljstvo. To kao da je bio znak i za ostale iz sobe, pa su se pridružili u premlaćivanju. Kažu, da ga je od smrti spasao Dževdet, koji je klečao sa strane i povraćao.

Stani, stani! Ubiste ga, stani!

Dževdet je ubrzo pušten, jer se dokazalo da ono stvarno nije bila njegova nafta, a Maria su prebacili u bjelopoljski Istražni zatvor.

Sedamdeset i šesti dan

Način na koji Nikola gleda ljude posle gubitka sina navodi te na pogrešnu pomisao da on gotovo mrzi tuđu sreću, mir i decu. Zapravo, on saoseća vrlo sa nesrećom, sa tuđim jadima i kao da mu jedini prijatelji mogu postati njemu slični gubitnici. Kao da su srećni ljudi neke druge rase, njemu toliko strane, dok njegovoj mogu pripasti samo odabrano nesrećni, beskrajno tužni, kakav je i on postao. Ima jedna crnogorska izreka "Ne traži pjevidruga, nego plačidruga".

Evo ga Nikola, dolazi u sobu, miran, čak nekako čudno veseo. Nisam mogao da to ne primetim:

Što je bilo, Nidžo?

Na ovo je usledio jedan ravan odgovor:

Potvrđeno mi je dvaes' godina.

U tom trenutku sve je stalo. I naši poslići po sobi i velika trajanja svih nas ovde, zatvorenih. Čisteći široko rukom neke mrvice sa zategnutog kreveta, Nikola je jednakim glasom dodao:

Migo im je uteka'.

To je, naravno, makar za trenutak, izazvalo radosne komentare. Odmah su Migu pripisani epiteti:

Strašan je Migo!

Legenda, sve je on to odavno proračunao.

Kompjuter je to!

On se pravio da ima te bolesti.

Iz bolnice, Nidžo?

E-e.

Nikola je zauzeo svoju uobičajenu ležeću poziciju, dohvatio neki časopis sa njegove kasete i mirno krenuo da lista.

Svaka mu čast! Legenda.", neko iz tišine odade još malo počasti za Miga.

Kralj! , složi se Boško.

Malo kasnije više se ništa novo, ni laskavo nije moglo izmisliti za odbeglog, meni znanog samo po zatvorskim pričama, *kralja* Miga, pa smo se, opet, svi ćutanjem vratili Nikolinoj pravosnažnoj presudi.

Nikola se, ležeći, tobože ozbiljno zainteresovao za svoj ilustrirani časopis. Ovde si obično upućen na taj svoj prostor koji je oivičen nogarima tvog kreveta. Tu sediš, ležiš, onda malo ustaneš, pa sedneš i na kraju opet legneš. Ponekad se ode u goste kod nekog. Ali, kako se u tako skućenom prostoru ubrzo zasitiš svega, tako se i ta gostovanja vremenom proređuju.

Sada su uglavnom svi, a ima nas osam u ovom trenutku, u svojim ćaurama, okupirani kobajagi malo pre prekinutim radnjicama, a u stvari zaneti Nikolinom presudom.

Dvadeset godina! To je nečije celo prisustvo na ovom dunjaluku.

Balša, tu zbog nasilničkog ponašanja, će tek idućeg meseca napuniti toliko. Doveden je u našu sobu pre nedelju dana, na Nikolinu intervenciju zbog jednog dalekog kumstva. Do malo pre je radio trbušnjake na krevetu. Sad je prešao na pod, radi sklekove. Crven u licu teško odbrojava:

sedamnaes , osamnaes

Nikola ga gleda krajičkom oka. Pa, našavši nešto vrlo zanimljivo pri vrhu magazina koji lista, procedi:

Pazi da se ne usereš, Bale!

Smeh je najbolji izlaz i iz ove muke bio. Balša je prekinuo svoj trening, i brišući se nekom majicom, došao do Nikolinog kreveta i, još uvek teško dišući, pitao: Što planiraš sad, čika - Nikola?

Nikolin odgovor je, kao i obično, bio nemilosrdan:

A, kuku mene, pa *tebe* je glava samo za preznojavanje. "Što planiram"? A vazda li ja nađem da primim nekog suludnjaka u sobu,

pa se poslije čudim što mi se šećer diga'! Što planiram? Planiram da putujem na Mjesec!

Kratak smeh je opet vrlo brzo zamenjen teškim mukom. Od kog se nema kud.

U toj napregnutoj tišini prišao mu je Bobo, osuđen pre par dana na dvanaest godina zbog ubistva. Daje mu boks cigareta i upaljač koji svira prilikom paljenja: To ti šalju moji, čika – Nikola. I – fala ti... za ove dvije godine... Ja idem u KP Dom.

Možda sutra.

“Dođi da te poljubim”, razneži se Nikola.

Taj upaljač je odmah isproban. Svira Betovenovu Bagatelle u a-Molu “Za Elizu”. Muzika traje dok je i plamena. Iako smo svi nebrojeno puta čuli tu melodiju, sad nam, u tišini ove mučne sobe, deluje kao špica našeg životnog filma. Bilo je nekog, velikog i patetičnog bola u tom trenutku u našoj sobi. Bola izazvanog tom muzikom. Bola koji zbližava.

Trenutak kasnije je neko ustanovio da upaljač nešto slabo kreše, pa su svi požurili da savetima, ili postojećim alatima otklone taj kvar. Bila je to nesvesna potreba da se pobegne od malopredašnjeg stanja knedle u grlu i da se bilo šta radi, ne bi li se odagnala i pomisao na tu opštu slabost. Zaličila mi je ta popravka na Rembrantov “Čas anatomije dr Nikolasa Tulpa”.

Grupni portret sa upaljačem, umesto sa lešom.

Ali i naš pacijent je ubrzo izdahnuo. Prvo je potpuno izgubio mogućnost davanja vatre, a onda je prestao i da svira.

“Destregaste li ga, destregaste!”, zaključio nezainteresovano Nikola celu epizodu, listajući dalje magazin.

TRINAESTA GLAVA

SAMO SE SEĆANJE SMATRA SREĆOM

Danas, 14-og oktobra, 1993-e je određen sudija koji će presuditi u slučaju braće Laušević. To je sudija Milić Međedović. Dobijam i zvaničan poziv za deveti, deseti i jedanaesti novembar, 1993-e godine, u 9 ujutru.

Od juče nosim talisman Mister Ljubiše. To je iscelitelj koji ima svoju emisiju na TV-u, i koji sve zna. Njegov talisman, na Brankino insistiranje, svi porodično nosimo. Dozu nošenja talismana treba povećavati svakog dana za po jedan sat. Tu se ne bi smelo preterivati, jer prekomerno druženje sa istim izaziva simptome slične hipervitaminozi.

U svojoj kolekciji amajlija imam i crni kamen, iz Novog Sada, koji odbija crnu magiju, a privlači pozitivnu energiju. Zatim, tu je i mala trokrilna trojeručica, iz Hilandara i Božovo malo srebrno raspeće. Onda, pored je i veliki drveni krst od tisovine, kupljen u Budvi letos i osvećen u Novom Sadu, od jednog sledbenika Učitelja Vatre, Raula Amona. Dalje, imam i prvi zub od mog Duke koji treba blago privijati na obolelo mesto. Posedujem, takođe, i narukvicu od četrnaestokaratnog crvenog konca jedne Dore i, koja se opet zbog svoje izuzetne snage i radijacije, sme nositi samo četvrtkom kad su posete. U tajnom skrovištu, neposredno kod mog uzglavlja nalazi se i jedno drveno srce, koje se putem tajnog koda otvara da bi otkrilo dva mala lika, koja se uvek iznova iznenade kad otvorim srce. Trajni sam vlasnik i jednog piramidastog kamena, u ovim krajevima poznat pod imenom *krš*, ili *bubulj*, otkriven u okolini Manastira Ostroga, pa mu se pripisuju isceliteljska svojstva. Isti se ponosi činjenicom da je jedino hladno oružje u sobi, mada propoveda da bi, u trenutku takve zloupotrebe, bio u stanju da se u letu transformiše u parče hleba, i to bez korice.

Među svim ovim relikvijama mirno sedi, crno-beo i mlad, Fjodor Mihajlovič Dostojevski, prekrštenih nogu. Presvučen je plastičnom folijom da bih ga sačuvao od buba i zuba vremena.

Moguće da je u ovom nabrajanju i nešto propušteno, ali stvarno mogu da se pohvalim, otkad sam počeo da se koristim svim tim dostignućima savremene medicine, da apsolutno nikakvu razliku ne osećam u odnosu na vreme kad sam živeo u neznanju da takve stvari mogu da mi pomognu.

Spremam se za spavanje. *Jastuk groba moga* je tvrd. Obično se jastuk prilagođava glavi, ja glavu prilagođavam jastuku. Ujutru, umesto udubljenja na jastuku, gde je prebivala moja glava, pronađem udubljenje na glavi, gde je pritiskao jastuk.

Sedamdeset i deveti dan

Polegla trava na krugu. A on težak. I dug. I usporen. Neprekidan, kao krug. Kao ja.

Neko peva:

”Na morskome plavom žalu...”

Prati ga hor spuških dečaka, zviždukom. I ja, u sebi. Opojni zvuk slobode. Za treptaj i šum srca. I još kraće. Strah. Hoće li me biti za neki još treptaj. Stereo strah u mojoj glavi. Kao igla jedna u centar centra za ravnotežu.

Duvanski dimovi režu mi grlo. Stežu srce.

Na radio Zagrebu strepe od novog srpsko-hrvatskog rata. To je, posle ukidanja istoimenog jezika, očigledno i jedina stvar koja se još može održati na neko duže vreme. Da, izgleda da se napolju sprema neki novi rat. Strašniji od ovih dosadašnjih. Krvoločniji, jer će biti *bratskiji* od prethodnih. Ako su dosad ratovala braća od stričeva i tetaka i braća po materi, ovaj će voditi najrođenija braća.

”Što ti je oko tako duboko?”

”Iskopao mi ga je brat, zato je tako duboko”

Pobiće se svi, svako sa svakim, zbog svačeg. Zbog ničeg. Zbog gladi, zbog para, zbog ljubomore, zelenog džempera, crnih očiju, zbog plave krvi, zbog nečiste krvi, zbog tri prsta, zbog dva prsta, zbog druga dva prsta, zbog srednjeg prsta. Zbog Boga, zbog drugog Boga, zbog istog Boga, zbog riječi i zbog reči, zbog mora i zbog gora. Zbog solidarnosti, zbog gluposti, zbog neznanja i primitivizma, zbog toga što tako treba, a zašto tako treba, to niko ne zna, a ako neko ne zna, on neće ni da pita da ne bi ispao glup pred društvom. Pa se i on smeje, iako ne zna u čemu je vic. Pa se i on bije, iako ne zna zašto.

Zašto su nas napali nastradali momci?

Ne verujem da su znali razlog. Nisu imali para da plate račun u kafani, pa da naprave frku? Možda, ali ne verujem. Prosto, tako je trebalo. Tu im je na dohvat ruke onaj glumac Laušević, prosto im se nudi, pa zar da prođe, a da niko ne iskoristi tu priliku? Zamisli da mu sutra kažu: "Prolazio je onaj Laušević pored njega, a on – ništa! Da se makar nakašljao, podrignuo, prdnuo - ne, ništa, *puštio* ga je da prođe ...Pi! " I tako će, naravno, biti prokažen, obeležen u svom društvu.

Hteo-ne hteo, vraćam se na početak. I biva mi opet žao nesrećnika koji su, zbog ničeg –

izgubili sve.

Dobio sam pismo:

"...ja, vaša majka, molim vas da tog dana budete uredno i pristojno obučeni, ozbiljni i dostojanstveni. Ma kako se odvijalo suđenje, budite sva tri dana jednako raspoloženi, bez promjene na licu, bez naglog podizanja i spuštanja glave (uvijek glavu gore). Nemate se čega stidjeti, ali ne treba se, *tada*, ni ponositi, jer velika se tragedija dogodila, i vi i mi bi sve dali da se to nije desilo...

Uvijek, bez imalo uznošenja, bila sam ponosna na vas, ponosna sam i sad i biću do kraja života..."

Devedeset i drugi dan

Sumorna subota sa suncem. Slično sunovratu. Sklupčan smišljam smisao. Setio sam se: spuški smrad sa susednog svinjca svi smatramo sopstvenim sranjem. Smanjujemo se.

Stiskamo. Samo se sećanje smatra srećom. Stop.

Ponoć je. Zaboravili su da nam ugase svetlo. Svi spavaju, ili se pretvaraju. Ja se pretvaram da mi se spava.

Razmišljam o suđenju. Kao da sam već tamo. Hoće li biti teže nego u Jugoslovenskom Dramskom Pozorištu, 30-og maja, 1990.? Hoće li mi dobacivati, pretiti? Biće to najveća bitka u mom životu. Pitam se, koliko zavisi od mene? Koliko ja mogu da utičem na njen ishod? Hoće li mi smetati, ili koristiti dok budem govorio što sam glumac? Prvi put ću pred toliko ljudi govoriti svoj tekst, nenaučen.

Prepričavaću, trenutno nalazeći najbolje reči, jedan banalan dan sa svim njegovim nezanimljivim detaljima. Krenuli smo od kuće, tada i tada, dogovorili se šta da jedemo, on je išao napred, ne, ja sam išao pozadi ... i tako par sati. Biće to najduži i najteži monolog u mom životu. Neće biti nikakvih reakcija publike. To i neće biti scena za nju, ili hoće? Ili samo za sudiju, koji je sada vlasnik naše slobode. Pa i života.

Poslednje večer oktobra, devedeset i treće. Hladno je. Obučen ležim ispod tri ćebeta.

Mislim. O sebi. Hipohonderu. Asocijalnom. Nestabilnom. Depresivnom. Melanholičnom.

Sebičnom. Nepredvidivom. Nezahvalnom. Zlopamtilu. Perfekcionista. Promašenom pesniku.

Nezavršenom glumcu. Polutalentovanom slikaru. Netalentovanom pevaču. Potencijalnom taksisti. Erotomanu. Nikotinomanu. Bratu od

tetke Upravniku Radomanu. Zatvorenom ocu.

O sebi to mislim. Kao o osumnjičenom licu. Kao pritvoreniku. Robijašu. Nenađene zrelosti. Neživljene mladosti. Manijakalno-depresivnog tipa. Prepoverljiv. Nepoverljiv.

Snalažljiv. Smotan. Zanimljiv. Dosadan. Rečit. Čutljiv. Ubedljiv. Odgovoran. Nepouzdan.

Tvrdoglav. Egocentrik. Povremen muž. Biološki otac. Naivan. Prevejan. Preiskren. Luckast.

Uplašen. Zbunjen. Politički polupismen. Nacionalno poluneopredeljen. Demagog. Romantik.

Banalne završnice. Maštovit. Istrajan. Kratkog daha. Nepromišljen. Mazohista. Kitnjast.

Daltonista. Pogrešan ocenjivač ljudi. Nedovršeni poliglota. Skeptičan. Sujetan. Ledenih nogu. Vrele krvi. Odan. Osetljiv. Netalentovan kockar. Školovan šahista. Igrač sumnjivog valcera. Druželjubiv. Neosvetoljubiv. Samostalan. Bez sočiva ne može da podseče nokte na nogama. Znači - velike dioptrije, bez obzira na kratke noge. Nosilac više ratnih i mirnodopskih priznanja iz oblasti kerebečenja pred puno ljudi. Promenljive sreće i frizure u životu.

Suicidan. Voli da nosi crno. Muromant, neizlečiv. Barokni tip. Ličnost renesanse.

Čistunac. Prži povremeno dobru kajganu sa slaninom, sa i bez origana. Dobar, čak natprosečan rešavalac ukrštenih reči. Uvek namešta i koriguje usta dok isprobava nove pantalone. Nosilac šešira u sezoni 1992/93. Dva puta nosio rep u životu. Mitoman, alazon.

Mistifikator. Oponent. Dobar polemičar. Operisan od slepog creva, krajnika i sluha. Čekač boljeg života. Pacifista. Veliki hrvatski glumac. Nešto manje srpski. Crnogorski, za sad ništa.

Putnik po puno sveta. Voli Argentinu i Makedoniju. Ne voli železničke stanice. Izbegava koncerte Stinga i "Bijelog dugmeta". Na ostale ne odlazi. Ume, ponekad, u bilijaru da ubaci crnu kuglu u srednju rupu. Ponekad, ne. Reumatičan.

Voleo SFRJ i plakao kad su makli F. Voleo Tita, kao svi što su ga voleli. Više od tate i mame. Kad je ovaj umro, išao da ga vidi i suzio kao i svi. Danas ne može da veruje da je u tom mimohodu učestvovalo samo nekoliko ljudi. Ostali su svi slavili kod kuća što je *Maršal napokon crk'o*. Nikad nema ideju gde bi mogao da slavi Novu godinu. Ove godine je na vreme rezervisao mesto. Uhvaćen par puta da čita Politikin ZABAVNIK. Pravdao se činjenicom da je Dostojevskog već dvaput pročitao. Dugo vremena, u strahu od rata, tajno kupovao konzerve.

Kad bi ostajao sam kod kuće, brojao ih i posle gledao porniće. Uvek je priznavao samo drugi porok. Zna puno stihova, pogodnih za udvaranje, uz mirišljivu so i sveće.

Tajno voli Klaudiju Šifer, a javno traži Miloševićevu ostavku. Nameravao da upiše školu okretnih i južnoameričkih igara, karate, esperanto, ali se u poslednjem trenutku zadovoljavao činjenicom što može da prati devojkicu do kursa za naučne i stručne prevodioce.

Ponekad se folira slušajući ozbiljnu glazbu. Neozbiljnu nikad ne sluša. Savete, vrlo retko. Samo ako mu odgovaraju. Ljubomoran. Tradicionalan. Konzervativan. Nervozan je.

Često ga zatičemo u besmislenoj šetnji tamo-amo i obratno (amo-tamo), sa rukama na leđima, ili u džepovima. Nikad ruke ne drži napred dok šeta. Bilo bi nepristojno, a i nepraktično.

Napisao je naučno-fantastičnu priču "Put na sunce", ali je ZABAVNIK nije objavio. Od tada sa indignacijom preskače sve SF-rubrike. A voli prženice. I salate, razne. Pravi divan pire.

Palačinke, takođe. Jednom je u letu uspeo da dve palačinke prebaci iz jednog tiganja u drugi.

Nikad više kasnije nije ponovio taj podvig. Poznaje lično Nadu Topčagić i Liv Ulman. Obožava filmove strave i užasa. Gleda ih ubrzano, ili bez tona. Donji pritisak mu naginje gornjem.

Rasipnik. Ponekad tvrdica. Negira i jedno i drugo. Zaboravan. Voli mandarine i da zavrne rukave od rolke. Prvo mu žao, zbog dece, drugo mu brane. Kad ostane sam, nekad rukave od rolke zavrne do ramena i bude bleskasto srećan.

Boji se aviona i iz istih razloga ne jede ništa što leti, čak ni zimi. Pretvara se da se razume u strane muzičke sastave i očajan je kad mu ne veruju da je grupa "Swingersingersi" zaista postojala. Prevtljiv u dijalektici i dijalektima. Uvek govori jezikom sagovornika. Željan znanja. Bio jednom žirant i bio strašno ponosan. Pasionirani posmatrač dunje na ormanu.

Bezbožnik. Sledbenik kosmičkih religija. Veruje Nostradamusu i Denikenu. Navijač reprezentacije. Upoznat sa aktuelnom političkom situacijom, kod nas, a i šire. Znao je, do skora, koji je glavni grad Obale Slonovače.

ČETRNAESTA GLAVA

OTAC

Poseta. Otac je opet zadržavao suze i pokušavao da mi nečim ugodi. Nudio mi je njegovu tamnozelenu hemijsku olovku, pa futrolu za naočare... Ta olovka je, mislim, starija od mene i njemu predstavlja mnogo više od bilo kakvog skupocenog naliv-pera. Posle mi bi žao što je ne uzeh. Došao je sa štapom koji sam mu doneo pre godinu dana iz Sevilje, iz Španije, odakle je on meni pre dvadeset i pet godina doneo cipele, koje sam smeo da nosim samo u finim prilikama. Kako nije bilo finih prilika, nisam ih nikad obuio.

Kroz glavu mi proleće jedno sećanje iz Sarajeva, zime, 1987-e. Svake noći, posle snimanja, umoreni, odlazili bi u provod, jedan musliman, Faruk (Piragić), katolik Davor (Korić), pravoslavci Brana (Vranić) i ja. Radili smo TV - dramu "Rimski dan", Miodraga Žalice.

O njihovim veroispovestima, i svojoj, tada nisam razmišljao. Nisu ni oni. To je moja naknadna i nakaradna religijska analiza. Izvinjavam im se. A ubedjen sam da sam, od sve četvorice - ja bio najekstremniji vernik.

Nisam zbog toga počeo ovu priču. Posle obilaska "Šentade", u kojoj sam saznao da ću postati otac, prvi put, pa "Pošte" gde bih se video sa mojim Tozom, ili već nekim od "JOKS-ovaca" (JOKS - Jebo ih Onaj Ko ih Sastavi), čiji sam bio jedan od najozbiljnijih kandidata za dopisnog člana, zatim posle posete Sultanu (sad pokojnom), preživljavali bi jedino Faruk i ja.

Vrana bi, u međuvremenu podlegao Minkinim čarima. Davor bi odlazio kod svoje Ane, a nas dvojica ostajali da se desnoj obali Miljacke pohvalimo za nađene ideje u našoj drami.

Jednom smo do nekih studenih tri ili četiri ujutru, pričali o očevima. Bila je zima, 87-e.

Tu sam nit i hteo da pratim od početka ovog zapisa. OTAC. OČEVI. Faruk mi je tog februara, u smrznutom Sarajevu (Miljacka se nije dala) rekao:

Postaneš zreo, odrasteš, tek kad izgubiš oca. Dok god je živ, ma kako star i nemoćan bio, ta vertikala, samim svojim postojanjem, čini te neodgovornijim u životu, nepromišljenijim.

Kao da uvijek možeš reći: "Otac je tu, moja sigurnost." I tek kad ga izgubiš, postaneš svjestan da si sad ti na vrhu te vertikale, da nemaš prava, ni da više, makar u očima, tražiš onu podršku koju si imao, kao i pomoć i razumijevanje od svog oca. Tek tad, valjda, postaješ svjestan da si i ti nečiji otac i da u tebi sad neko nalazi ono isto pokroviteljstvo, mada si, već nečijim ocem odavno postao."

Ovih reči sam se danas setio, gledajući oca, već ostarelog, sedamdesetosma mu je, kako se bori sa svojim životom, ne bi li nam produžio tu tako potrebnu podršku koja se ipak više ničim neće moći nadomestiti. I osetih odjednom užasan stid što sam ga jednom davno kao dete optužio za kukavičluk. Stid, što sam i nedavno nanovo posumnjao u ispravnost njegove odluke, da 1942-e godine ne spasava oca, sa dva metka, od dvadeset Nemaca.

Faruk je negde neposredno pre snimanja ostao bez oca i, mada već u zrelih godinama, nije se postideo da mi približi svoje tugovanje.

A, opet, setih se i Sartra:

"Postao sam slobodan tek onog dana kad sam ostao bez oca!"

Otac dolazi u svaku posetu. Teško hoda, ali četvrtak ne propušta.

Uglavnom je bežao svojom profesijom od nas, njegove dece. Kad se Branka upisala u prvi razred osnovne škole "Njegoš", on je prešao u cetinjsku Gimnaziju da tamo predaje istoriju. Kad je ona prispela do gimnazije, on je, prethodno dovršivši Filozofski fakultet u Sarajevu, prihvatio mesto upravnika Državnog muzeja Kralja Nikole.

Sklanjao se i preko leta. Mi smo sa majkom, sekretaricom one iste osnovne škole

"Njegoš", letovali godinama u cetinjskom odmaralištu, u Bečićima, dok bi se on sam u septembru ukopavao u ulcinjski pesak. Imamo dve ili tri porodične fotografije.

Ljubavi je sigurno imao uvek za nas, ali je podrazumevao i prećutkivao. Bio je uvek ozbiljan, zabrinut zbog politike. Zbog rata u Izraelu je 1967-e nakupovao silno brašno, bojeći se novog svetskog haosa. Posle je bio neizmerno srećan kad se brašno - čekajući rat, ucrvljalo. Svoju brigu je prenosio i na majku, koja nas je uvek čuvala kasnih sati i ranih ljubavi.

Gledam ga. Kosu je uvek češljao na gore, što mu je još više isticalo ionako visoko čelo.

Nekako teško komuniciramo. Hteo bih da ga zagrlim, ali znam da bi nam obojici posle bilo neugodno. Mi smo se u porodici kratko grlili, jedino pre, ili posle duže odvojenosti. Ako se nigde nije putovalo, nismo se ni grlili. Najbliži sam ocu bivao kad bih mu skraćivao kosu na vratu. Nije bio zadovoljan nekim bricom, a i plašio se povrede jednog mladeža.

Imam mladež na istom mestu.

Ubijam muvu dok ležim. Sletela je, odnekud, na moje koleno. Ubijam je preklopljenom jučerašnjom POLITIKOM i ne ustajem da pronađem leš. Pristajem da noć provedemo zajedno.

Mrtva muva i (mrtav) ja.

Sećam se stare prodavnice POLITIKE na Cetinju. Moj otac je čitao samo te dnevne novine. Radio je u njoj jedan stari gospodin, Vuksanović, čini mi se, koji je toj radnji davao takav autoritet da sam se tada mogao mirno zakleti u majku, bez bojazni da ću ostati siročče, da je isti - autor POLITIKE! Ma, još više! On je bio i glavni urednik svega što piše u tim strašnim novinama, koje je otac svakodnevno

brižljivo i zabrinuto studirao. Ponekad bi otac i podvlačio sa dve olovke, plavom i crvenom važne stvari, a najvažniji i za život neophodni članci bi se isecali i odlagali u njegovu biblioteku.

Često sam odlazio po te novine. Smatrao sam da od blagosti i strogosti gospodina Vuksanovića zavisi i sudbina sveta, pa sam se sa velikim strahopoštovanjem prema njemu i odnosio, svestan opasnosti da se može razgneviti. I moj otac će, onda, svašta pročitati.

Sav ostali svet je bio smešten iza nekih vrata odakle bi gospodin Vuksanović, sa šeširom na glavi, došao kad bi začuo zvono koje bi zatreperilo čim bi neko prekoračio prag njegove prodavnice novina.

Dolazio je uvek odsutan i zabrinut i ja bih, ukoliko mi on sam ne bi pružio očev primerak, prošaputao:

“Tatinu POLITIKU, molim Vas.” Jedino sam tako tiho mogao da ne pomutim neke njegove namere u Izraelskom ili Vijetnamskom ratu, za koje sam mislio da ih lično on vodi, tamo iza tih njegovih strašnih vrata. Pretpostavljao sam da su Kenedijevi, Niksonovi vojnici, u stvari njegove zelene igračke kakve sam i ja imao, ali on je svoju igru stavljao u novine koje su brinule mog oca. Isti moj otac nije nikad mario za neku moju sličnu igru, pa sam zaključivao da sa ovim čikom nema šale.

Samo trenutno odsustvo volje, ili nešto jače? Kupleraj u srcu. Dijalektika. Zagonetka budućih dana i istovremeno ravnodušnost prema toj neizvesnosti. Kriza u Italiji. Biće skoro Treći svetski rat, pa šta? Čim su poslednji nazvali Drugim, znali su da će biti i Trećeg. Što Drugi nisu nazvali Poslednji svetski rat? Hladno, racionalno, globalno promišljanje svetske politike. Kao o tuđem filmu.

To je i tvoj film, idiote! I ti ćeš biti kažnjen za lakomislenost. Stradaćeš! To te ovog puta neće mimoići. A bilo je dana i vremena. Sad je kasno. Sad imaš samo *sad!* Ne moraš da misliš o *danas* jer ga nema, već samo to jadno, minorno *sad!* Bedno kao i njegova dužina.

Kad bih mogao, odavde bih samo sećanje odneo. Da se ne zajebem ponovo.

Ovde se brže stari.

Sto i prvi dan

Jutro. Za dvadeset i četiri sata biću pred mnoštvom sveta. Neki će biti željni krvi, osvete, drugi će strepeti za Milog i mene.

PETNAESTA GLAVA

GALOPIRANJE DO GUMNA I NAZAD

Sinoć je došlo do prekida struje oko deset sati. Uključio se agregat. Buka koju pravi ovo dostignuće nauke je nepodnošljiva. Kao da si u potpalublju nekog ogromnog broda, privezan ušima za to tandrkanje. Napolju je besnelo užasno nevreme. Spavali su samo nagluvi i drogirani. Jutros, teška magluština pritisla čitav Spuž. Prvi put otkad smo tu.

Jedan vrabac nam je jutros ušao u sobu.

Već obučen u odelo, otišao sam na šetnju pokušavajući da se usredsredim na ono što me očekuje. Jedno mi se stalno vrzmalo po glavi. Kako je na otvaranju Olimpijade u Barseloni onaj invalidni strelac uspeo da plamenu strelu ubaci u onaj graal i tako da znak da je Olimpijada počela? Razmišljao sam jutros o njegovom strahu i neverovatnoj koncentraciji, koju je morao imati u tom trenutku.

Odvezeni smo, sa lisicama na rukama, mračnom *maricom* bez prozora. Pre nego što je zalupio vrata, jedan od komandira je dobacio:

I bez razgovora!

Mili ga je u mraku dopunio:

Jer smo u istom djelu.

Brza vožnja do suda traje neobično dugo. "Iz bezbednosnih razloga", kako mi je posle otkrio jedan komandir, naša *marica* je išla nekim zaobilaznim putevima. Sudeći po velikim rupama i džombama na koje smo nailazili, korišćeni su neki seoski putevi. Pokušavam da Milom objasnim tehniku kojom se trenutno služim, kako bih sprečio sudaranje glavom o krov kombija, ili neko ušinuće kičme.

To ti je kao na konju kad galopiraš.

Marica povećava brzinu, kao da se utrkuju sa nekim.

Ne smiješ da sjediš, moraš da se popridigneš malo

Ne vidim ga i ne znam da li prihvata moje instrukcije. Ćuti.

Mili?

E?

Jesi dobro?

Jahao sam magare ... jednom , čujem.

U tom trenutku je *marica* naglo zakočila, pa sam udario glavom u metalnu pregradu koja nas deli od milicije, a Mili je završio preko mene.

Jesi li dobro? , sad Mili mene pita.

A, ne znam, zveknuo sam se dobro!

Posle ovog naglog kočenja, naš prevoz je nastavio nekim ravnim putem, tako da do dolaska pred sud više nije bilo turbulencija.

Ispred zgrade suda prošli smo kroz špalir inspektora i policajaca. Ulazak u sudnicu bio je popraćen jednim jezivim unisonim zvukom koji je dolazio od oštećenih porodica. To je bio jedan bolni, neartikulisani jecaj koji je ubrzo nakon toga prerastao u kuknjavu, kletve i pretnje.

Stajali smo mirni, ne pokazujući da u nama ključa nemir. Glavnu reč je vodio, čini mi se otac od Popovića koji je vikao na svoje, tražeći mir, ili da idu kući, ako ne mogu da podnesu suđenje. Usput nije propuštao da me *predstavi*:

“Evo ga Artuković!”

(Andrija Artuković je bio hrvatski *ministar smrti* iz Drugog svetskog rata, blizak saradnik Ante Pavelića, a imao je čast i da se sretne sa Hitlerom. Odgovoran je za smrt više hiljada ljudi.

Isporučen je, napokon, 1986-e godine, iz USA Jugoslaviji i osuđen na smrt. Zbog bolesti kazna nije izvršena, umro je u zatvorskoj bolnici. Skoro sam saznao zašto sam ja – *Artuković*. Nekog je naše prezime Laušević, asocijalo na Aušvic, ovo na zločin i tako smo dobili novo prezime!) Čuo sam i:

“Ma, ti si mrtav čovjek!”

To je došlo od brata ubijenog Dragana Popovića.

To nije bila sudnica s kraja dvadesetog, nego gumno iz sedamnaestog veka.

Odgovarao sam nekih sat vremena na pitanja sudije Međedovića. Svedočio je i ranjeni Kovač. Drugačije sam ga zamišljao. Ispričao je mnogo kontradiktornih stvari.

Povratak u zatvor je trajao mnogo duže. Mili i ja ćutimo. Kao da više i ne obraćamo pažnju na neravnine na putu. U jednom trenu sam uspeo da se sudarim sa enterijerom, onim istim mestom na glavi. Ispustih neki prigušeni jauk. Izlazeći iz *marice* ispred zatvora, Mili nije odoleo:

Sreća tvoja što znaš da galopiraš, inače ne bi živ stigao.

102-i dan

Na nastavak suđenja jutros odlazim nemirniji nego juče.

Danas je ipak sve bilo malo civilizovanije. Čulo se povremeno jecanje iz sale, ali onakvih dobacivanja i komentara poput jučerašnjih, danas nije bilo. Petočlano Veće je već bilo na svom mestu kad smo mi ulazili, a naši advokati su posljednji ušli. Kasnije sam saznao da je juče, posle našeg odlaska iz sudnice, Rajku

Daniloviću prećeno i da je psovan od rodbine oštećenih i da je morala da interveniše policija. Saznajem i to da su glumicu Svetlanu Bojković, Predsednicu Udruženja Dramskih Umetnika Srbije, juče u sudnici psovali, a Jovana Ćirilova, Upravnika Jugoslovenskog Dramskog Pozorišta je Popovićev brat čak i pljunuo!

Saslušani su i svi svedoci, sem R.M., koje jednostavno - nigde nema. To je konobarica koja je u predistražnom postupku za nas dala ključni iskaz. Ostale dve, D.B. i B.S. su bile u takvom šoku, da nisu mogle ni da stoje, niti da govore. Ipak su ostale pri svojim izjavama, iako je veliko mučenje bilo slušati ih. Ostala svedočenja su bila interesantna. Mladi A.J. je svoju izjavu počeo rečima :

“Ja imam bazen kući”, a završio je time da me je “prepoznao (a bio je nekih trideset metara daleko) na ulici, iz filmova “Crni bombarder” (gde sam ofarban u plavo) i “Oficir s ružom” (u kom sam stalno u uniformi, vojnički podšišan), i vidio je da pucam na njega i ostale, i jedan metak mu je prošao pored glave”. (Jedna od konobarica reče da su, prilikom naplate, uvek morali da izlaze na trotoar ispod uličnih svetiljki da bi videli o kojoj se novčanici radi.

Toliko na temu vidljivosti u kafiću.) Upitan da kaže s koje strane glave mu je prošao metak, A.J. je rekao:

“S desne!”

I ostali svedoci - učesnici su bili nedosledni, pokušavajući pred svima, a pogotovo pred rodbinom oštećenih, da ostave utisak da su i oni bili ugroženi i napadnuti i kako su i oni svoje živote stavljali na kocku, da bi spasli svoje drugove. Nadao sam se da ću saznati nešto više o toj noći. Od ovih neću. Kasnije istog dana u Spužu smo, prilikom slučajnog susreta sa jednim od advokata koji zastupa oštećene, čuli:

“E, sad možete da očekujete proširenje optužnice”.

Naravno, to je bio ironičan komentar na svedočenje A.J.

Danas su u dnevnim listovima objavljeni opširni članci o suđenju. Jovan Dujović, u EKSPRES POLITICI, prenosi na prvoj strani rečenicu: "Ovo je mrtav čovek!" To je i naslov preko čitave stranice u unutrašnjosti lista. U članku je preneo atmosferu iz sudnice, psovanje nas, kolega mojih i njegovih, da bi članak završio svedočenjem Kovača 'da mi je bio okrenut licem, kad je dobio metak u zadnji deo tela'.

Sto i četvrti dan

Lekari iz Beograda su zatražili dodatno vreme da, u skladu sa, na pretresu saznatim pojedinostima, daju konačno mišljenje o našoj uračunljivosti *tempora crimminis*. Sud je to uvažio. Ni odbrana, ni tužilac nisu imali primedbe.

Umoran sam.

ŠESNAESTA GLAVA

PO MENI SE NIŠTA NEĆE ZVATI

Na vestima Radija Crne Gore čujem tužnu vest. Umro je glumac Gidra Bojanić.

Radili smo tri filma zajedno: "13 jul", "Lazara" i "Šmekera". Zajedničku scenu smo imali samo u ovom poslednjem. Sećam se njegove treme kad je na snimanju došlo do panike ko da vozi tramvaj, koji treba da se zaustavi na par santimetara od moje glave. Njegova žena, Ljiljana-Ljalja (Kontić), takođe glumica, je bila školska drugarica moje majke, pa je to dodatno pojačalo njegovo osećanje odgovornosti. Bilo mu je drago kad sam ja presudio (kako je velikodušna bila ta ponuda producenta!) da to ipak on uradi.

Scena je izgledala ovako: Moj lik, Pavle, mrtav pijan, hoće da se ubije i pada pod šine nailazećeg tramvaja, prethodno salutirajući životu. Zoranu Amaru, reditelju filma, se dopao predlog da, padajući na šine, upotrebim pad koji je kasnije na Fakultetu Dramskih

Umetnosti kod profesora scenskih borbi Milovana Gadjanskog dobio moje ime.

"Po meni se ništa neće zvati". I tu smo brigu prebrinuli. Jedan strašan PAD je dobio moje ime. Kad već nisam mogao biti upamćen po usponu, neka me pominju po padu.

Taj pad sam zaista ja smislio, priznajem, mada, ko god je gledao kako to radim, smatrao je, u najmanju ruku, da nešto nije u redu sa mnom. Ima ona izreka: Čega se pametan stidi, time se budala ponosi!

Ja sam tako ginuo kao Julijin brat, Tibald, u Žigonovoj režiji "Romea i Julije", u Narodnom Pozorištu, 1982-e, treće...ne znam koliko je predstava odigrano, možda tridesetak.

Nismo slavno prošli.

Dok ovo pišem napolju se odigrava neka gužva. Tuča je u pitanju. Svi smo nahrupili na prozore. Meni je samo Mili na pameti. Ne, nije on. A ne vidim ni Nikolu na krugu. Umiren, vraćam se na svoju postelju, dok ostali načičkani na rešetkama paze da nešto ne propuste.

Bife u Narodnom je te godine već bio "napravio" podelu, gde sam za nekim stolom, ili pri šanku bio "viđen kao Romeo". To je svakako imponovalo, mada, danas mislim da sam imao ludu sreću da se to ne desi. Romeo je jezivo nezahvalna, teška i neatraktivna uloga. Nisam siguran da bih ja uspeo išta da uradim od toga. Ulogu je igrao moj, godinu dana stariji kolega sa Akademije, Tihomir Arsić (Julija je bila Dragana Varagić). Meni dopade Tibald i najsvežije što mi danas ostaje u sećanju je da smo svi mi, zajedno sa Žigonom, sa velikom strašću ušli u taj projekat. Možda i neprimerenom strašću za Šekspira. Danas tako mislim. Ali, tada nisam. I smatrao sam, a to će me osećanje progoniti još mnogo godina kasnije, da život biva još samo večeras. Posle toga se može umreti i nestati i sve to nije ni bitno, važan je taj noćasnji trenutak poverenja i predavanja publici.

U ime te velike strasti, zaista, smišljam na prvoj generalnoj probi, kad me Romeo probode mačem, da uradim sasvim suludu stvar, da tako ukočen sa floretom u desnoj ruci i dugim bodežom u levoj, sebe zamrznem, sačekam par trenutaka dok se statisti i ostali ne odvoje od mene i onda kao sveća krenem da padam unazad, sa ispruženim rukama ispred sebe, kao daska...kao dileja!

Zalud me je dr Stanislav Živković, gospodin koji je kao iskusni mačevalac postavio naše borbe, molio da tako nešto ne radim, da time samo povređujem sebe. Nije vredelo. Mene je zahvatilo hipnotičko ludilo scene i ubeđenje da mi se na toj sceni ništa ne može dogoditi. Taj tresak čoveka – daske na premijeri, a i kasnije je uvek izazivao kolektivan šok u publici. Nikad nisam uspeo da saznam da li je publika dolazila da gleda akrobatu ili glumca, budalu ili artistu, umetnika ili naturščika...

Kako god, danas ...žiga ... i... ne savetujem ovaj pad bilo gde, sem na debeloj, "žutoj" strunjači, zar ne profesore Gađanski?

Gde odoh?

Elem, Gidri je moja odluka da on vozi taj tramvaj vratila samopouzdanje i... padoh ja -

opisano, on rizično i precizno zakoči tramvaj tik uz moju belu obrvu i, koliko se sećam, to smo kasnije pošteno proslavili.

Loše se ćutim. Eto, sad se ja, mladi glumac, dočepah Gidre, legende, pa ko velim da ispričam nešto i o sebi. Sad me sramota. Oprosti, Dragomire. Nisam to hteo, ponela me gluma. Zajedno smo se i stideli i zavisili od iste.

Bio je to veliki kauboj italijanskih "špageti westerna", gde je odigrao pet-šest glavnih uloga.

"Arivederci, Anthony Gidra."

Završava se ovaj dan. Jedan dan više u zatvoru. Jedan dan bliže slobodi, ma kad bila.

I jedan dan života manje.

SEDAMNAESTA GLAVA

NE ŽALI SE ZLONAUMNOM – UČINIČEŠ MU DOBRO!

Počeli su sa grejanjem našeg životnog prostora, pa sve deluje malo podnošljivije.

Napolju - severac i mrak. Sad u Argentini počinje sezona kupanja. Kod nas izbori i po koji blesak noža za seču sve gušćeg mraka. Palim svetlo i dalje unutra i tu ga ekonomično održavam. Taj luč slabašno samo tinja, ali štitim ga od vetra i s velikom ljubavlju ga negujem, kao bebu. Kao redak pelcer.

Noje nije u svoju barku odneo oganj. Ja u svoju - moram. Ako ikad ugledam kopno, ako se ptice jednom ne vrate, da razbuktam taj plamičak, da ogrejem još nekog. A dotle će se boriti da preživi u meni, koji, okružen *odabranim* vrstama, čekam kraj potopa. Noje je imao veliku prednost, spoznaju da će živeti hiljadu godina, pa je ta jedna godina provedena u barci dok je potop trajao morala delovati bezazleno.

(S druge strane imao je privilegiju da, kao Izabrani, bude spasen, pa je taj provod u barci upravo bio i spasenje i njega i žene njegovе, i Sima i Hama, i Jafeta, sinova njihovih i snaha i ostale mnogobrojne rodbine. Iako su za vreme potopa bili pod potpunom blokadom, imali su vremena da se pripreme. Bog im je vrlo blagonaklono nagovestio sankcije, pa je Noje imao vremena da napuni zamrzivač. Snahe su već ranije nakupovale zalihe “Pampers” pelena, jer, kad prođu sankcije moći će opet da se vole, a “a ko se voli - taj se množi”, pa posle i sasvim prirodno – piški.

Neće mi samo biti jasno u kom životnom dobu su odbacivali pelene? Kako su živeli uglavnom tako po osam – devet vekova, mora biti da

im je đaćko doba trajalo negde do dvestote, a verovatno potreba za pelenama prestajala negdje oko pedesete.

Ima jedno unuče Nojevo koje mi je odmah privuklo pažnju. To je Simov sin, a zvao se Lud! Ne piše u starom Zavjetu da je imao poroda, iako za svu i rođenu braću i braću od stričeva nalazim iscrpne podatke. Ja mislim da je lukavi Vuk Karadžić, prevodeći Stari Zavjet, to namerno izostavio, ne želeći da ovom narodu otkrije njihovog praoca.) Vanredno stanje u zatvoru. Neko je udario Đuku, komandira i čitava soba L-6 je završila u kažnjeničkim ćelijama. Svi su isprebijani i narednih nekoliko dana i noći će provesti sa lisicama na nogama i rukama, s tim što su ruke dodatno vezane za dasku na kojoj se spava.

Danju se daska podiže i zaključava pri zidu, a jedino ćebe - uzima. Nema šetnji, nema poseta.

Zatvor je odlegao od krikova i batinanja. Razmišljam na čijoj li sam strani? Trenutni status bi mi nalagao da stanem u zaštitu kolega, robijaša, a opet to ne mogu, jer ne opravdavam napad na Đuku, jednog od najpoštenijih stražara.

A i kakvi god da su policajci, mi smo malo gori od njih.

“Vreme je majstorsko rešeto”, ne znam čija je to mudrost, ali ja bih pre tog *vremena*, čije trajanje potpada pod neke druge sfere, koje ne razumem, niti na njih mogu uticati, rekao *zatvor je najbolje rešeto*. I za ove sa ove strane rešetaka, ali i za druge, van, čiji je neko ovamo. Možda tako samo patnja zna da definiše ljude. Kao posle dugogodišnjeg treninga, kad od čoveka otpada deo po deo suvišnosti. Kao posle višenedeljnih proba, kad od uloge otpadaju balasti pogrešnih usmerenja. Kao kod pesnika Miljkovića, posle požara, *ono što ostane je – čovek*. I sa ove i sa te strane.

Osećam neophodnost promena. Kako čovek brzo dojadi čoveku svojom prirodom!

Smeta mi što jedan stalno šmrkće, nikako da upotrebi maramicu. Drugi to radi mnogo temeljnije i posesivnije. Ne dozvoljava svojim izlučevinama da se otuđe od njega. Stalno ih vraća nazad i to radi tako temeljno i snažno, da se u njegovoj blizini osetiš nesigurno, kao da će i tebe odvući. Očigledno da autoru te navike, to stvara neopisivi osećaj muževnosti, koja ovde, po njemu, nema mogućnosti da ičim drugim bude iskazana, pa tim preglasnim ušmrkavanjem, nelogičnim i nepotrebnim, nadoknađuje privremenu uškopljenost.

Žao mi je što nisam rođen ili malo gluplji, ili malo pametniji. Gluplji da ne primećujem neke stvari oko sebe, ili pametniji da ih primećene, ne komentarišem, ni na ovim stranicama čak. Takav sam, tu ne mogu ništa. Ali, ćutim. Ako išta pametno naučim ovde, to će valjda biti moć trpljenja, samosavlađivanja i prećutkivanja. Da li i drugima sa kojima se trpim isto tako smetaju moje osobine i navike?

Osam uveče. Osećam se poput umirućeg mladića u bolnici za tuberane u "Zapisima iz mrtvog doma" mog Fjodora Mihailoviča. Hteo bih sve da smaknem sa sebe, čak me i labavi končić malene Dore oko levog zgloba pritiska. Hteo bih go da odem.

Takodje mi ovo što zapisujem liči na postupak onog snimatelja koji, u trenutku dok mu lav odgriza glavu, okreće kameru na sebe, da ovekoveči sopstveni kraj.

Kritikujem li društvo ili sebe?

Ili sebe u tom društvu?

Ili to društvo u sebi?

Dragi moj glumac,

Javljam ti se iz jedne srede. Obične, moje srede. Jedino se razlikuje od ostalih belosvetskih sreda po tome što sam u njoj, u *sredi*, dobio tvoje pismo. Kao klinac sam, sećam se, uvek uživao u sestrinoj priči iz škole o jednom profesoru, koji je nešto predavao u *petku*.

Ne znam što mi to pade na pamet. Pišem bilo šta, samo da pobedim vreme sadašnje, lokalitet

- Spuž. Uхватim sebe da ponekad izmišljam reči, da slažem slova drugačije, da bih makar formalno nešto promenio.

Vidim, tamo nije ništa pametnije nego ovde. Ja sam, doduše, u prednosti, jer su mi ovde uskraćene i alazonske iluzije da tamo nešto mogu promeniti. Na sumrak sveta, sa prvim znacima totalne noći na Balkanu, gledam kao oni silni proroci srbijanski, sa onim - *javlja mi se*.

Da li je svakoj generaciji imanentno to osećanje beznađa? Ili je to u novijoj istoriji samo naša privilegija?

Hteo bih opet nešto veselo, smešno da ti kažem. Hteo bih da te utešim. Sebe. Ne umem. Svi hoće da se odvajaju, svi bi svoje države. Nek' je mala k'o naprstak, samo da je država! , napisa Simović u "Boju na Kosovu". Hoće i srpska enklava u Crnoj Gori da proglasi nezavisnost. Potpuno razumem njihov problem. Imam isti problem u sobi. Kad nekom u ovoj sobi zasmeta moje hrkanje, onda i ja zagovaram secesiju. Neću nigde, ali tražim autonomiju.

Svako svoje probleme, onda. Tu smo i dalje, ali da postanemo gluvi jedni za druge, da ne čujemo kad neko noću hrče. Ili plače.

Stephen Hawking kaže da se polako, ali sigurno, približavamo stanju haosa i poredi svet sa čašom koja se lomi u sve sitnije krhotine.

Beži glumac iz ove zajebane zemlje! Beži i ne okreći se! Nemaš zašto. Naći će se već neki komesar da nam premeri pozorište i da se potruđi da ukloni tragove nasih *zločina*. Nailazi veliko "Novoe doba" *preživših* pacova, rezistentnih na sve ljubavne napitke ovoga sveta, koje smo, naivno verujući u njihovu isceliteljsku moć, upravo za njih spravljali i tu smo se najviše zajebali. Pobeđiće ljubav, pravda, lepota, smisao? Neće.

Pobeđiće lešinari i bubašvabe.

Pitaš me za suđenje. Ne znam šta da ti kažem. Jedan od svedoka reče da me je prepoznao po ulozi "Šmajsera", iz "Crnog bombardera", pa mi ostaje da se samo nadam da mi neće, kao Kamijevom Mersou, biti suđeno i za ulogu, odnosno za ispijanje bele kafe iznad kovčega sa mrtvom majkom.

Zavidim svima u sobi, bez obzira na visinu kazne, izuzev nesrećnom Nikoli, koji je sve izgubio. Meni, ni kad izađem odavde, nema više normalnog života u ovoj zemlji. Je li to privilegija slave? Ovi ostali u sobi su manje popularni od svojih zločina i svi će im zaboraviti grehe. Moje grehe će uvek moći da osveži neki gledalac, jednom jedinom duhovitošću iz sedamnaestog reda i veka: "Ubico"!

Ta reč uvek s lakoćom skine slabašnu skramu sa mojih rana i ovde, neizgovorena.

Ovde se ta reč čuti, jer uvek ima povratno dejstvo. Ovde se ni reč *zločin* ne pominje. Kaže se *delo*. Kad si *delo* napravio? Koliko je prošlo od tvog *dela*? Mi tek ovde postanemo humani, pažljivi jedni prema drugima.

Hteo sam da bežim makar slovima odavde. Ne ide. Oprosti, kao da mi bude lakše kad se požalim. Samo se prijatelju smeš isplakati.

Ne dao ti Bog da se požališ na zlo onom ko ti zlo misli - većega mu dobra ne možeš napraviti...

OSAMNAESTA GLAVA

MEĐU SVIMA, KAO DA JE SAM

Glasine. Sudija Međedović hoće da nas oslobodi...

Bila mi je Maja danas. Bili smo sami nekoliko sekundi. Trenuci iz "Ponoćnog ekspresa", reprizirani u glavama Spuža. Trenuci bezizlaza, finansijskog i životnog beznađa. Tuga. Velika kao zatvor. Poželeh da joj vidim grudi. Oćutah želju. Ona je jaka. I voli. Očaj,

veliki kao samoća i odvojenost. Počinjem da osećam protok Vremena i njegovu težinu. Je li najgore prošlo? Ili tek dolazi?

Tuga kao velika reka Vremena, kao velika voda, kao okean. Suze.

Hoću da spavam. Dugo.

Hoću da se probudim, jednom.

Čist.

Ja bih da me neko voli , zahteva moja sestričina Dora.

Spavaj, malodušniče! Spavaj i sanjaj drugo Vreme. Makar bez tebe u njemu. Sanjaj da te nema.

Sto dvadeseti dan

Kažnjavam sebe zbog jučerašnje slabosti čitavog dana fizičkim poslovima i teškim vežbama. Mogu ja da robijam! Mogu da robijam i više nego što zaslužujem. Da, i: “Ne mogu oni mene toliko da kazne, koliko ja mogu da robijam”!

Možda ovaj dan nije ni postojao.

Sto dvadeset i deveti dan

Bledo jutro. Tišina koju ometa samo ključanje lipovog čaja. Miris lipe me vraća tamo gde sam rođen i gde sam hteo ponovo da odem. Je li lipa endemit? Kad bih se mogao ponovo roditi, pa usporavati lepotu detinjstva, vreme koje se više ne može ponoviti... Detinjstva devedesetih nisu takva, njih niko neće prizivati na reprizu. Ako posle ovog rata iko i ostane da bilo šta priziva.

(Što se tiče lipe, kao "endemita", ti si pametan dečko, nemoj više tako glupa pitanja da postavljaš.)

Prehlada. Povodom iste teška depresija koja bi me uhvatila i da sam na nagradnom boravku lanca Hayat Hotela.

Sto trideset prvi dan

Poseta – advokat Danilović. Sudija Milić Međedović napušta slučaj! I ne samo to –

napušta sudijsku funkciju! Novi sudija će biti Miraš Radović, dosadašnji sudija porotnik u našem slučaju.

Ovi moji igraju karte, ja ležim. Imam temperaturu. I da sam zdrav, ne bih igrao sa njima.

Ne umeju ni da pobeđe, ni da izgube.

I nacion nam je takav. Histeričan i u slavlju i u žalosti.

Sećam se jedne sahrane u Puli. Čovek se rodio tu *neđe oko Cetinja* i posle se preselio u Hrvatsku. Sin mu je postao veliki sportista i kupio je ocu stan blizu Pulske Arene. Prođe život i otac u osamdeset i šestoj - umre. Sahrana. Dolazi brat iz... tu *neđe oko Cetinja*, da ožali brata kako dolikuje. Turistička sezona u punom jeku. Stranaca, najviše. Brat je, primičući se kući, pored Arene, krenuo da leleče. Stranci su na ono lelekanje potegli fotoaparate, kamere, misleći da se radi o zanimljivom uličnom performansu, ali kad je krenuo da se šaketa po glavi, razbežali su se na sve strane. Neko je pozvao policiju i ubrzo su došli, sve sa kolima hitne pomoći i odvedoše nesrećnog brata sa čvrsto uvezanom ludačkom košuljom.

O tempora, o mores!

Doživljam ponekad ovu sobu kao kabinu na nekom preookeanskom brodu, koji nikako da pristane, da pronađe svoju luku. Mi, njegovi zlehudi mornari, daleko od domovine lutamo beskonačnim morima, čekajući dan iskrčavanja. Ponekad, kao da nekom od nas zaikri nada da je baš danas brod pristao u njegovu luku, ali se ta varka ubrzo raspadne kao pena ovog uzburkanog okeana. I zvuk koji začujemo pri nestanku struje, zvuk zatvorskog agregata, učini se pokatkad kao velika i moćna mašina koja će nas

sve konačno negde i dovesti. Ali, ova barka nema tu sreću koju je imao Noje. Naš put je mnogo duži. Trenutnu posadu čine četiri nečista i dva čista stvora. Skor - sedam ubijenih. U proseku 1,16 po mornaru. Ja sam natprosečan i spadam u nečiste.

Dokle smo stigli, Žaro? , pita Nikola.

Do podna...”, odgovaram nesiguran u izvesnost trajanja. Toliko pokazuje sat, ali dokle smo stvarno stigli, zna samo neka druga čudesna sila. Koja jedina svemu zna meru, cenu, smisao i kraj.

Brata već danima nisam video.

Trava u zatvorskom krugu je preko noći osedela, a ono malo ruža preživelih posle poslednjih kiša sad je sasvim ostalo bez latica, tako da, kad čovek ne bi znao koji je datum, pre liče na pritke pasulja u proleće, odakle tek treba da izbije život, nego li na umiruće šiblje ovog plemenitog cveta.

Proći će i ovaj dan... , komentariše moj pogled u tmurno nebo komandir Šljivo, dobroćudno saučestvujući u mom razočaranju ovim bezizglednim danom.

“Proći će svi dani...”, pomislih da kažem, ali mi nešto ne dozvoli da te reči i izgovorim.

Neka ravnodušnost, lenjost ispreči se na tom kratkom putu gde se ta misao rodila, do organa govora, pa se pretvori u samo jedan zahvalan treptaj očima, koji nije to mišljeno značio, ali je bio odgovor na tu pruženu ruku razumevanja. Više on nije ni očekivao, jer je i sam tu svoju rečenicu izgovorio sa patosom jednog Vladike Danila, ali sa onom dovoljnom dozom čujnosti i za druge. *Među svima, kao da je sam.* Naravno, ta teatralnost u njegovoj rečenici nije bila namerna, niti bi je iko, drugi sem mene, tako doživio. Rečena je mirno, a ja sam je dramatisovao u svojoj glavi, tražeći joj svojstvo pozorišne replike. Kod Šljiva nije bilo ni izbliza želje da jutros filozofira, jer sam i ja osetio taj užasni mamurluk koji nije mogao da sakrije iza otečenih, poluspuštenih kapaka.

Je l' bilo sinoć ... malo? , pitam. Pitanje toliko razumljivo i prepoznatljivo u svetu dobroćudnih pijanaca. Odgovorio je sa jednim nostalgičnim i otegnutim: Ih! , što je u prevodu značilo: "Malo je reći - malo".

Preksinoćno poređenje mog okruženja sa brodom danas mi opet deluje slabašno.

Ponekad vidim naterane monahe, silom privedene isposnike u neko semenište, gde nevoljno čekaju završetak školovanja. Svi ćemo izaći odavde sa tom diplomom koja će biti štampana na duši. Sa pečatom Velikog Vremena.

Stigli su nalazi iz Beograda. Ja sam bio "u postkomocionom stanju, bitno smanjene uračunljivosti". Dijagnoza neophodna za oslobađajuću presudu. Ali ne i dovoljna.

DEVETNAESTA GLAVA

ŠTA JE SLOBODA?

Od pre neki dan imamo minijturni televizor u sobi. Stvar je zabranjena, ali ovo su nam progledali kroz prste. Normalno, Nikolina zasluga.

Prvi susret sa tom spravom posle toliko vremena izgledao je kao neprijatno sučeljavanje starih poznanika koji se dugo nisu videli, a imali su neku besmislenu čarku i svi su već odavno zaboravili oko čega. Tako se i naš TV u početku nešto jogunio, nećkao, mršteći se svojim snežno zamućenim likom. Kao *ličnost sa televizije*, ja sam morao da pregovaram sa Kutijom.

Malo kasnije su nesuglasice zaboravljene, zahvaljujući jednoj žici i aluminijumskom tanjiru.

Iako sam sa *nje*, nisam gledao u nju.

Dobili smo poziv za novo suđenje. Biće to na dan Svetog Save, 27-og januara.

29-i decembar, 1993-e godine

I oštećene porodice su dobile poziv za predstojeće sudjenje. Današnja POBJEDA.

Preko četvrtine strane - čitulja familije Popović.

"... Suđenje ubicama za nezapamćeni masakr u Podgorici je u toku i sudija je Miraš Radović."

Spuštam novine. Napolju pljušti kiša. Neće biti šetnje danas.

"Da l' da se umijem, il' ubijem?," tobože naivno se pitaju u moje ime, udruženi Slobodan Aligrudić i Zvonko Lepetić.

S druge strane svesti Pepi Laković umiruje:

"Polako, Lauše, polako. 'Ustupi vremenu prolaz!'"

Naglo ogladneh. Nađoh neku šniclu od prekjuče. Pušim umesto salate. Gledam kišu.

Svi u sobi se pretvaraju da su negde drugo. I ja to hoću za sebe. Udara neko po vratima:

"Laušević, posjeta!"

Vrsta posete: slobodna.

Posetioci: Majka, sestra, njene ćerke i bratovljeva žena. Ujak.

Posećena lica: Mili i ja.

Komandir: Šljivo.

Odsutni: otac, moja žena i deca, bratovljevi sinovi.

Utisci: toplina, harmonija.

Želje: prevelike, nerealne.

Neumitnost: zatvor, Nova godina i sankcije.

Ljubav: pritajena, latentna.

Ja: objektivno sumoran.

Mili: drag, porodičan, razložan.

Njegova žena: trenutno srećna.

Majka: zabrinuta, skriveno nadežna, lucidna.

Sestra: smušeno nesigurna, zabrinuta, usamljena, inklinira majci, rasejana i lepa.

Njene ćerke, Maša: racionalna (na babu i oca), i mlađa, Dora: pričaće jednog dana o stupidnosti trenutka.

Ujak: puši sve vreme, nije tu.

Komandir Šljivo: normalan, mamuran, pošten.

Vreme: pretprazničko veče.

Temperatura: oko 19 stepeni Celzijusovih, dakle - kreativno idealna.

Vlažnost: nepoznata i nebitna.

Drhtavica zemlje: (po Richterovoj skali) zanemarljiva, ali prisutna.

Vazdušni pritisak: propušten podatak.

Krvni pritisak: labilan, donji blago povišen, ali u granicama ranijih relacija.

Namere: odavno otkrivene, time i neatraktivne, ali i tople u svojoj dosadi.

Prostor (gledano sa strane posetioca): druga levo soba za slobodne posete.

Prostor (gledano iz ugla lica lišenog slobode): kancelarija DB-a.

Inventar: klupa, stolica, sto.

Pod: od linoleuma, ispunjen pokislim stopalima u rasejanju, oslonjenim punom težinom.

Poslednji dan ružne 93-e. A, onda... da, opet neki početak. Obavezujući. Trudimo se da startujemo dobro u životu, školi, braku...Kasnije, kad nam krene nizbrdo – nije mnogo ni bitno.

Važno je da smo dobro počeli.

Uvek očekujemo gotovo nemoguće od svakog početka. Volimo da se za Novu Godinu izuzetno doteramo, dajući tom početku skoro mističan značaj. Kao da će taj famozni Prvi Januar satrti sve naše nedaće i, očišćene nas, uvesti u jedan nov okupan svet koji će biti sušta suprotnost onom prošlogodišnjem, a i svim ranijim. Mi smo, bez obzira na silne hramove, u duši ostali primitivni pagani, koji se mistifikatorski hvataju za milione svojih fetiša kad god im srce jače zalupa. Posle ćemo se, reda radi, ipak prekrstiti, otići do crkve, dati prilog za Svetu Petku, ali sve to, opet, samo da bi od sebe sakrili svoje mnogoboštvo. Naroda koji više priziva, pominje Boga, a manje mu se nada, od ovog našeg nema na kugli zemaljskoj.

Naši mitomani veruju u dve stvari: ili je on taj izabrani, dakle sam Bog, ili makar ima razloga da veruje da Bog prema njemu mora imati neku posebnu naklonost. Ima nešto u njegovom tajanstvu koji to podrazumeva, makar jednim uzdržanim osmehom koji znači upravo to: Imam ja svoju šemu s Njim, ali ne bih to baš delio sa drugim ljudima.

Dovoljno jake ideje koje ne obavezuju na bilo koju emotivniju vezu sa Bogom. Ja mislim da nam problemi kreću odatle. Srbi podrazumevaju Božju naklonost. *Bog čuva Srbe*. Aha.

Malo morgen! Ni susjedi nisu gori: *Bog i Hrvati!*

Pokušavam da se setim jedne Poslanice crnogorskog vladike Petra Prvog koji, kao i kasnije Nikola Prvi smatra da je Bog na našoj strani. Jes, baš nema pametnijeg posla, no da na sedu glavu metne crnogorsku kapu, pa obrne, recimo, put dubrovačkog ratišta...Poavetao Bog pod stare dane. A to je možda i tačno, jer evo i Biblija i Kuran najavljuju skori dolazak *novog* Mesije. Reče, eto, i preosvećeni Amfilohije da će skoro. A što bi novi Mesija dolazio ako je ovaj dosadašnji bio najbolji? Jedino da nam javi da stari više ne valja? Da je - demode!

Badnje večē.

Hoće li skoro kraj istrage? Hoće li me istražiti već jednom?

Napolju ne prestaje pucnjava. Tužna, uporna, besmislena, glupa, beznadežna, beskrajna. Koliko još imaju municije?

“Hristos se rodi!”, svi javljaju.

“Vaistinu se rodi!”, aminujem, ne polemišući. Kad sam ono davno živeo TAMO, pa kad bih bivao strašno nesrećan, onda bih tugu odgonio zavaravajući sebe i druge sopstvenim uverenjem da umem da glumim. Kad bi me provalili, onda bih bivao još nesrećniji, pa bih pribegavao nekim još drakonskijim merama kao što su igranje bilijara, bezrazložno trošenje dizela po zaspalom Beogradu, slušanje Kelnskog koncerta, Keith Jarrett...

Kad ovde osetim bezizlaz, ja čvrsto zažmurim i poželim da dobijem pismo od Tebe...

Lutam još vitak između moja četiri zelenkasta zida. Vidiš da ovde nije sve tako sivo, kao što Ti, možda, misliš.. Samo kad provirim kroz

rešetke, vidim sivo nebo, sivo drveće. Sivo sivilo.

Živim nekako. Raspolučen, ali živim. Najteže mi padne kad mi moja leva polutka krene da ubeđuje svoju susedku (onu drugu, lepšu polovinu), da su (obe) krive, pa su, stoga, i na pravom mestu. I da, zato treba dići ruke od svega, pa na sebe. Onda mi strašno biva potreban neko da je (polutku) pobedim, ubedim, premlatim na kraju krajeva, zainat nepoznatom reditelju koji me je ubacio u ovu neželjenu podelu.

Dugo mi nema pisma od Tebe...

Kako je, znam, Tebi teško da nađeš reči mojim povodom! Daj da Ti pomognem. Znaš ono, kad je neko teško bolestan, pa svi to kriju od njega, a on se takođe pravi blesav, pa mu godi (ako tada išta može da godi) da ga lažu:

“To nije ništa... Pa, kad izađeš iduće nedelje; pa, samo da ti *to prođe*, pa ćemo onda mi... kao ono onda...” I sijaset gluposti koje smo toliko često i sami izgovarali i slušali kad dođemo kod jadnika koji nas unezvereno gleda, gutajući (svesno) svaku našu laž. E, onda kad jednom i sami dopadnemo bolesti, onda nas bude i sramota što smo jednom nekog (plemenito?) lagali i postane nam jasno da smo, sa ovim aktuelnim bolesnikom, svojevremeno zajedno učestvovali u nekoj sličnoj prevari i znamo da ga sad ne možemo obmanuti. Onda se povlačimo, krijemo pogled, odlažemo kontakte.

Sad Ti je već lakše, zar ne?

Jutros sam, *greškom* jednog dobrog komandira pričao sa Milim par minuta kroz prorez njegove sobe. Sanjao je da smo otvorili neku prodavnicu boja na Cetinju. U snu sam ga pitao je li to san, ili ono kad sam bio glumac.

U sobi trenutno, stari Šabo, musliman, optužen što je hteo da baci bombu na Šešelja šiša Toljagu, optuženog za terorizam nad muslimanima.

Današnja POBJEDA. Čitulje. Pokojni Dragan je rođen kao i njegov ubica, na Bogojavljenje, trinaest godina kasnije.

Maja sa decom odlazi za neki dan iz zemlje. Ne znam kad ću ih ponovo videti.

“ A oni NIKAD više neće videti svoje sinove!”

“Hoćemo li opet o tome?”

“Moramo.”

“Do kad tako?”

“Do poslednjeg dana!”

“Ali, Bog vidi...”

“Ti ne veruješ u Boga!”

“Verujem u istinu!”

“Bog je jedina istina.”

“...Reci mi tvoju istinu!”

“Ti je jedini znaš....”

Polako otiče sve od mene. I porodica i prijatelji. I život. Da li i ja to polako nestajem?

Odlazi i ponos, dostojanstvo, hrabrost... sve ljudsko od mene. Ostaje krhotina koja će sve da otrpi. Da se sagne i kad treba i kad ne treba. Belina čoveka. Praznina. Poslednji izbleđeli otisak kome ni original potpis više ne daje nikakvu cenu. Bezvredna kopija. Gde sam to ja? U

izmoždenoj rupi koja zjapi? I da li se više ikada mogu izvući? Krug. Zatvor.

Može li se dublje? Je l' ovo dno? Kiša. Ništa. Nedolaz. Neizlaz. Bezizlaz. Sve reči koje sadrže izlaz. A njega nigde.

Librium. 5mg. Ne pomaže.

Pomoć je negde drugde. I život i ljudi. Možda i ja. Znam samo da ovde nisam. Svuda sam - u paklu ratišta, u kletvama, u tuđim nesrećama, samo ovde ne mogu biti. Želeo bih da me zamrznu da spavam hiljadu godina, pa, ako oživim u nečijoj zabludi, neka me onda, tek.

Isisavam se iznutra kao nekim ogromnim špricom i iznutrica nestaje. Srce, pluća, mozak, krv.

Kosti će ostati da pridrže kožu. Kao beživotni ofinger. Strašilo samo sebi strašno. Sopstvena krvopija. Parazit sebi dovoljan. Hodam bez traga. Bos, iznad tla. Prolazim rukama kroz sebe, propadam kroz krevet, prolazim kroz druge ljude, stvari. Zid ne mogu da savladam, kroz njega ne mogu da prođem. Samo tada osećam da postojim pri tom hladnom susretu. Samo to jeste.

Samo tada jesam.

Sutra je 19-i Januar, Bogojavljenje. Život mi se tog dana dogodio. Kojim povodom, da mi je znati?

Šetnja u mimohodu pored godišnjih doba. Odeš u leto, zatekne te jesen na pola kruga.

Vraćaš se u sobu u duboku zimu. Samoća u totalu.

Sličnost sa prvim danom. Bih li lakše disao sa spoznajom trajanja, ili me to neznanje jedino i drži, dajući nadu da je kraće nego što negde zapisano stvarno jeste to nepoznato Veliko Vreme?

Tražim iskru, ponovo. Pokušavam da održim onaj plamen. Sve je teže, sve je veći mrak.

Od silne želje da se održi, plamen je sagoreo sam sebe. Ostaje samo dim kojim sam ispunjen do malog prsta na nozi. Kao da svaku cigaretu sahranjujem u sebe. Izdišući život - usisavam smrt. Ni disao nisam, zato je plamen i nestao. Ništa ga spolja nije grejalo. Ništa mu vazduha davalo.

I? Kuda sad da banem? Sad bih da sam sam, plakao. Da sam slobodan, ridao bih, gušio se u suzama. Smešno, zar ne? Umesto da čovek bude srećan, ovako neuplakan, kuka što ne plače. Kako se divno život igra.

Kako ja više ne bih da se igram. Kad će to Valjevo?

Poslednji trenuci 19-og januara, 1994- godine

Ovo što sada radim je priličan luksuz, ako noćno bdenje posmatramo kao otkidanje od jedinog i vremenski ograničenog sna, ali ima draži koje toliko nadmašuju prednosti dobro prospavane noći. Tamo, u tom spoljnom svetu, sam bio pronašao savršen alibi za život noću –

nikad ne pamtimo dobro prospavane noći, već samo one druge, koje smo probdeli, bivajući ponekad lucidni, opijeni, voljeni, a ponekad čak sposobni da i sami volimo.

Ovde baš nemaju mnogo razumevanja za moju filozofiju, ali velika svečarska, pomalo i bordelska crvena sveća, nikome ne smeta, sem mojoj dioptriji.

Pokušavam upravo da odgonetnem suštinu reči - sloboda.

Slobodu često zamišljam kao ženu. Golu, normalno. Potpuno logična posledica polugodišnjeg boravka iza rešetaka, reći će neki psihijatar. Reč mi izaziva i još jednu asocijaciju slične egzibicije, a to je – sopstvena nagota! To bi čika – psihijatra već moglo dodatno da zabrine, ali tu imam jedan zanimljiv otklon u odnosu na očekivano, gde me je zabrinuti gospodin već video tako golog i prepletenog sa

onom prvom asocijacijom. Ne, u tim trenucima ne zamišljam nikakve ljubavne prilike, niti neki konkretan povod sopstvene golotinje.

Ne, vidim samo kretanje golog tela kroz neodređeni svetao prostor.

Pokušavam da dokučim odakle ovaj poriv dolazi i shvatam da ja sopstveno telo i lice nisam video od – letos! Ogledalca, zabranjena inače, koja služe za brijanje kod starijih i ceđenje bubuljica kod onih koji bradu još uvek nemaju, su toliko mala da, iako si recimo bio razrok na slobodi, to ćeš ovde sigurno zaboraviti, jer oba oka nikad nećeš moći da uloviš istovremeno.

Kupanje je, recimo, idealna prilika da se čovek nađe malo sa sobom, nasamo.

Nemoguće! Ni u jednom od zatvorskih kupatila nema svetla, tako da čovek može samo još čulom dodira da ustanovi da je još uvek tu. Ostale varijante sagledavanja sopstvene intime se graniče sa nastranošću, jer kako bi čovek mogao inače da nazove pojavu da se neko šeta go po sobi u kojoj, pored njega, živi još petoro, najstariji pedeset i šest godina, najmlađi sedamnaest.

Eto, dakle, dođoh do zaključka da je sloboda - promenada sopstvene nagosti.

Sloboda je i kad čovek može da se isplače, pa mu posle bude lakše.

Nesloboda je kad se ovde neko isplače, pa mu posle bude još teže.

Ovde si ti tuđa svojina i objekat posmatranja. Drugi ljudi su u prednosti nad tobom, jer znaju više o tebi, nego ti sam. Vide kad oslabiš, kad ti izađe nešto na čelu, kad ti se plače (a nećeš) i kad nisi bio svestan da si nesrećan, neko će te već podsetiti na to. Vide te ovde i za par godina... Ti sve to ne možeš sam, ali zato su oni tu da pomognu, podsete, poguraju kad zatreba.

E, kako je sloboda sada jednostavna. Da hodam go, ili da plačem. Istovremene radnje bi bile krajnji cilj, ovaploćenje Velike Slobode. Ali

toliko neskroman ipak nisam.

Kako se spremamo za velike datume? (Je li to sutra?) Za velika putovanja?

Rano ležemo, proveravamo svaku sitnicu. Hoće li moja okupanost sutra smanjiti moju kaznu. Hoće li noćasnja pedancija sutra nešto promeniti?

DVADESETA GLAVA

A ŠTA JE KAZNA?

Dragi moj kolega,

Ulisičenih ruku pred izlazak iz *marice* uvek se poljubim u mraku sa vezanim bratom i obećamo jedan drugom da ćemo biti jaki.

Pitaš kako izgleda naše sudjenje.

Pa, ništa egzotično, moram da priznam, ako izuzmemo činjenicu da su me oštećeni ovog puta nazvali ženskim polnim organom i još lajavom, ili lažavom, sad ne mogu tačno da se setim.

Novi sudija?

Novi sudija Radović na sve te *primedbe* oštećenih samo kucka hemijskom olovkom po stolu i nervozno šara pogledom po sudnici, malko se popridižući u stolici. Jednom je rekao:

“Neka!”

A jednom i:

“Neka TO!”

Svedočila je i ona treća konobarica R.M. koja je kao i druge dve izjavila da moje pitanje:

“Kakva je ovo graja?”, nije bilo nikom upućeno i da je bilo postavljeno normalnim tonom.

Potvrdila je i izjavu druge dve svedokinje i da sam se izvinjavao, da sam umirujuće spustio svoju desnu ruku ne njegovo levo rame i da je mislila da nikakvog sukoba neće ni biti.

Našli su lekara koji mi je ustanovio potres mozga. Pozvaće na naredno ročište i njega i još jednog koji je postavio istu dijagnozu kod Branimira. Danas je svedočio milicioner koji je potvrdio da sam povraćao te noći kad sam bio u *betonjerki*.

Sećam se da je bio pažljiv prema meni i da me je često izvodio iz ćelije. Ta ćelija, *betonjerka*, je ustvari mračna kutija, metar sa metar i po. Ima neki polomljeni ležaj unutra.

Sećam se tog smrada mokraće, mrtvih i živih bubašvaba, cigarete na cigaretu. Šibice ti oduzmu.

Suđenje je odloženo za 21. februar, '94. Tada će biti saslušani veštak – hemičar i balističar. Biće saslušani i lekari bolnice Centralnog Zatvora iz Beograda.

Ponoć je, dragi kolega.

Za trenutak mi je ovih šest meseci od 30-og jula do noćas, stalo u sekund samo. Kao da obeliš prošlost i pretvoriš se u to banalno *sada*. Kao životinja. Ali, i životinja pamti bol, udarac, patnju ...zlo. Koliko batina treba da dobiješ dok ne počneš da se braniš?

Raduje me tvoj optimizam. Otvaranje novog teatra, rođenje novog bića, mora biti plod ljubavi, a neću da verujem da počinjemo da volimo iz očaja. Već iz vere u nešto bolje.

Za tri sedmice ću ponovo pred lice pravde i svaki je ishod moguć, od zaprećene smrtne kazne, pa do oslobađajuće presude. Ja znam da će moj sudija naći neko srednje, umereno i manje smrtno rešenje, ali ne bih o tome.

Pišem ti, a sve vreme pokušavam da izbacim iz glave jezive slike Sarajeva. Markale, juče. Ne mogu da verujem da sad negde živi, spava vlasnik prsta koji je povukao obarač tog oružja.

Bio nam je Žirinovski. Posle njega Šešelj. Sve koji nisu vikali: "Hoćemo Ruse!" proglasio je za izdajnike srpstva. Ja neću *te njegove* Ruse. Ja sam izdajnik.

Šetam ponekad sa Šabom, frizerom. Tu je već skoro dve godine. Oko prvog maja, 1992-e je bacio bombu na Šešelja, promašio i dobio petnaest godina. Ponekad mi, šapatom, prizna da se kaje. Neću da ga pitam – zbog čega. Ja mu solim pamet o istovetnosti vera, on me ošiša zauzvrat.

Dolaze mi otac, majka i sestra, koja više robija od nas dvojice.

Napustila je i posao da bi mogla više da se posveti nama dvojici. Muž joj je sahranjen par kilometara od našeg zatvora. Ona je nekad bila u ljubavi sa jednim velikim šahistom, zbog kog sam i ja pomislio da nema ništa važnije od šezdeset i četiri polja. Taj velemajstor je onda, jednom, nepromišljeno žrtvovao svoju damu. Ali, mi smo kasnije dobili Mirka, doživotnog brata.

Mrtvog. Živog. Svejedno.

A, mog Milog još drži njegov humor, ili se samo pretvara.

Tražio mi je da mu pošaljem neke knjige, što i uradih ne znajući šta će se desiti. Među knjigama je bio i "Mladić", Dostojevskog. Kaže da mu se dopao. Dok je čitao, pita ga Risto, radikal iz sobe, u istrazi zbog nekog saobraćaja:

Mili, što čitaš to?

Mili mu pokazuje korice plave knjige na kojima piše "MLADIĆ" i kao usput dodade: Biografiju Ratka Mladića.

Nemoj zajebavat, ko je napis'o?

Nemam pojma... neki Rus.

Pa, normalno, ko bi drugi? Daj da vidim, molim te!

Ne može, sad ja čitam.

Danima ga je Risto moljakao, požurivao, a Milog opet nije mrzelo da mu samo povećava apetit.

Uf, ovo je strašno! , ponekad bi prokomentarisao pročitano.

Na kraju mu je dao i gledao ga kako se muči, mršti, hvatao mu iz prikrajka pogled. Na kraju ga Risto pita:

A što ovo nema ništa o JNA?

Dokle si stiga ?

Do četrnaeste strane.

A to je rano još, to će tek kasnije.

Risto još čita knjigu. I čeka našu slavnu armiju.

Vreme je stalo. Kao kad čekaš Godoa. Meseci prolaze, to prokleta *sada* - ne mrda.

Prekraćujem ga pisanjem i crtanjem klovnova koji se opraštaju od dece ili samo skidaju šminku. Klovna uvek ima moj lik.

Kad god dobijem tvoje pismo, moj dobri kolega, osetim miris one naše nezagrejane scene i onda te noći sanjam da glumim. Posle odmesečarim do bratovljevih snova i tamo njega mučim pitanjima šta je san zapravo?

Pokušavam da zaspim, kao i sve prethodne sto devedest i dve noći, sa željom da se probudim negde drugde. Ili barem, kao neko drugi. Ali, ne vredi mi kad ne umem ni da zamislim kako bi moja sloboda mogla da izgleda.

A, šta je kazna?

Je li to vreme dovoljno da te živog sahrani patnja, ili je to neko drugo vreme potrebno da drugi nepogrešivo(?) presudivši ti neki period izolacije, kroz tebe morališu, stavljajući se u tvoju kožu? Sem nepristojnosti prilikom posezanja za tuđim telom i smeštanjem sebe u njega, to moralisanje sadrži i jednu šizofrenu karakteristiku sa mitomanskim predznakom:

“To se meni ne bi desilo”!

“Ja bih to drugačije rešio!”

Ne može to, na žalost, niko znati dok sam ne iskuša. Verovatno bih se i ja bavio moralitetima, da nisam odgovoran za mortalitet.

Šta je kazna? Vreme potrebno da iznedri katarzu. Čiju katarzu? Oštećenih? Javnosti?

Vreme da se popraviš?

DVADESET I PRVA GLAVA

PRVA LJUBAV

Umrla je Rahela Ferari, zamamna baka naše glume, moja *verenica* po njenom kazivanju. Pre samo deset dana sam sebe optužio za nemar koji više neću moći popraviti.

Prvi put sam Rahelu video u seriji "Grlom u jagode", i zaključio - *ova teta ne zna da glumi! Odgledao sam celu seriju i polako krenuo da joj opraštam. I počeo po prvi put da se pitam – a šta je to gluma, i šta mi se to toliko sviđa šta ova gospođa radi?*

Nisam u titogradskoj gimnaziji "Slobodan Škerović" tako dobar đak, kao u osnovnoj školi na Cetinju, ali uvek me bira profesor srpskohrvatskog, Baćo Kruščić, da čitam nove pasaže iz udžbenika. Umem da razvučem to čitanje, pa onda tog časa ne bude ispitivanja.

U punom sam zamahu zbližavanja sa svojom šesnaestom godinom. I igram šah u klubu "Titograd". Nisam loš među svojom generacijom. Dere me jedino neki Srđa Darmanović.

Ima petnaest, ali ne mogu mu ništa.

Jednog dana je moja dobra prijateljica, Vesna Radunović iz drugog odeljenja, mislim da je bilo "Drugo E" (ja sam bio u "Drugom K"), obilazila školu sa misijom otkrivanja talenata za recitatorsku sekciju. Ja sam tog časa, međutim, otkrivao "Malrboro", u školskom WC-u.

Profesor Kruščić me je, ne sumnjajući u moju opravdanu odsutnost, od srca upisao u Vesninu sekciju.

Vesna me je danima nagovarala da nema bolje varijante bežanja sa časova od učešća u sekciji. Napokon, pristadoh.

Kasnije sam pobedio na nekim recitatorskim takmičenjima, zatim upoznao pozorišnu družinu "Dodest" i genijalnog "Musu" - Sloba Milatovića i... onda sam prestao da se ozbiljno bavim šahom.

U sobi se, naravno, sprdaju sa mojom tugom, otkad su čuli podatak o Rahelinim godinama (rodjena je 1911). Ovde i danas je smrt toliko obična i kad su u pitanju i vrlo mladi ljudi.

Rahela je redovno dolazila na moje predstave i bila, možda, moj najžešći kritičar. Ja ovim ljudima ne mogu da objasnim da u glumi nema godina. Glumci nemaju godine.

Igrali smo zajedno, nažalost, samo na filmu. U "Sivom domu" smo se zavoleli, pristala je da prisustvuje mom venčanju u "Bolje od bekstva", a negde malo ranije, kad se moj Dušan rodio, Bela Rohel Frojnd, kako je u stvari bilo njeno pravo ime, poklonila mi je za njega lančić sa Davidovom zvezdom. Iste noći je nazvala moju Maju i tada napravila jednu od njenih neponovljivih glumačkih parada. Teško je opisati dijapazon i šarm njenog glasa kojim je više pevala nego govorila.

Aloooo , od "a" do "o" je već bila cela oktava.

Da? , javila se Maja, odmah prepoznavši sagovornicu.

Je li to gospođa Lauuuuušević? ovo "auuuuu" je bila nova oktava.

Da, s kim imam čast? , pravi se nevesta moja žena.

Imaš čast sa - devojkom tvoga muža. Tu je Rahelica spustila ton kao da kaže: e, sad ćemo da igramo otvorenih karata .

Da, i... ? , i Maja je uživala u ovom razgovoru.

Dobili ste dete, to je divno, čestitaam! , ovo je odjedanput izletelo iz potpuno drugog žanra, to je bila sapunska opera.

Hvala.

Je li sladak mali? , nastavlja neku svoju nit Rahela.

Jeste, baš jeste. , kuturna je ponosna mama.

Na tatu i na meeeeneeeee! , poentira moja "devojka".

Da, svi to kažu. Maja joj je bila odličan sparring partner.

Slušaj, lepotice, (da skratimo mi ovaj razgovor) a je l' ako da me tvoj muž, moj dečko, (znate o kome pričamo) vodi na pivo i da ti ga vratim posle?

Naravno, gospođo Rahela, ja sam najsrećnija kad je on sa vama. , odade se Maja.

ljuuuuu, pa ona znaaaa o kome se radi! , Rahela se tobože zaprepastila kako je njena

"suparnica" uspela da joj otkrije identitet. Ovo iznenađenje je bilo upućeno svima u salonu Jugoslovenskog Dramskog Pozorišta, odakle je ovaj telefonski razgovor i krenuo.

Ceo vek je skoro glumom označila, imajući za partnere sve najznačajnije glumce, predratne i posleratne Jugoslavije.

Poslednji glumački susret smo imali pre tačno godinu dana, snimajući film "Kaži zašto me ostavi", reditelja Olega Novkovića. To je bilo negde oko prvog rođendana moje Asje i prilika za nju da mi ispriča da se i ona jednom slično zvala - Aksinja. To je bilo u "Jegoru Buličovu", gde je doživljavala na svakoj predstavi najužasnjiju uvredu od svog partnera legendarnog Milivoja Živanovića, kad bi joj rekao:

Aksinja, ti si kao ruZan san!

Znaš , sećala se Rahela, on nije umeo da izgovori neka slova, ali, to niko nije primećivao, on je to pokrивao snagom kojom je zračio sa scene. Tako da to "ruZan", umesto

„ružan“ niko ne bi čuo, svi bi osetili samo energiju.... ja.... uvređena..... straaašno!

Posle ovog sećanja odigrala je antologijsku scenu, smeštajući sve ratove ovog veka u jednu rečenicu. Njena gluma i jeste uvek bila

sažimanje, neprestana improvizacija i stalni hod po užarenoj crvenoj liniji, koja je svojstvena samo najvećim majstorima.

Ne znam tačno kad mi je ispričala, ali mislim da ne treba ni to da se zaboravi.

“Bila sam mlada, luuuuuda, igrali smo nekog Nušića u Novom Sadu. Ja sam igrala epizodu, tek me ima u drugom činu. Neki đavo mi nije dao mira, ni to malo uloge što sam imala, leeeeenja sam bila, nisam htela da učim. Prva generalna, ja nešto vrdam, reditelj se žali, ja sve obećavam. Dođe i premijera, a ja ne znam tekst i dalje. Pitaju me:

”A kako ćeš danas?” Ja sve nešto - okolo.

Poče predstava, završi se prvi čin, pitaju me:”

Je l’ znaš ulogu?” “Je l’ sve u redu?” Ja kažem – “Jeste!”

”Je l’ znaš tekst?” Ja kažem: “Znaaaam”...a ne znam.

Traje pauza, pa traje, pa nikako da počne drugi čin. Kad ono, odnekud dođe neki žandar, ili đeneral, koji li je moj, izađe na scenu i objavi da drugog čina neće biti:

“Ubijen je naš Kralj Aleksandar u Marselju!”

Eto vidiš, osetila sam da ne treba da se mučim.”

Bela Rohel Frojnd, bićete uvek moja devojka!

Zima je, ako je i bilo, u Spužu odavno već gotova, tako da su napolju oni dani koje sam najviše voleo i koji me nostalgično vraćaju u neka lepša vremena. Zima i ružna jesen su u zatvoru mnogo podnošljiviji. Kad vidiš neki sumoran dan, lakše ti bude, jer, i da si na slobodi, ne bi znao šta bi sa njim. Muka je kad se prolepša vreme, pa kad počneš da otvaraš beogradske bašte... Bez tebe u njima...

Kao da u mislima već oblačim Beograd u april, otvaram bašte, prelećem iznad vedrog Ušća. Zaustavio bih se iznad parka kod

Jugoslovenskog Dramskog i na čas mu vratio izgled osamdesetih.

Moja kafana - "Manjež". Sešću za početak sam. Još se ne odlučujem koga ću sačekati.

Moj sto. Nema kuvanih jela nedeljom, ali time ni gostiju koji u "Manježu" vide samo restoran i nalaze samo hranu. Imam cigarete. Dve kutije. Daću znak nekom od dražih konobara, iako se za njihov sto naguralo nekih pedesetak, koliko ih je prodefilovalo kroz ovu instituciju, poslednjih petnaest godina. Pozvaću nekog ko neće morati da prelazi dupli put da bi shvatio da treba da donese vinjak i malu kiselu.

Ne odlučujem se još uvek za buduće društvo, čak mi pomalo prija ta neizvesnost.

Dokolica. Ne znam da li sam oženjen. Prvi gutljaj vinjaka puštam da brzo sustigne i malo ublaži, ne i pokvari, mnogo manji srk kisele vode, koja je dobra samo ako je hladnija, od vinjaka. Palim cigaretu i puštam da konobar nepoznatog praznog lica ispriča nešto o mojoj jučerašnjoj avanturi. Po osmehu prepoznajem da je očigledno bilo zabavno i njemu.

Daj mi žeton za telefon , molim ga.

Evo ti ključ, zovi iz kancelarije. Mora da je sinoć dobio zanimljiv bakšiš.

Prolazim sad kroz prazan enterijer, nema ranijih kandidata za konobara decenije, samo memljivi smrad duvana. Miris "Manježa", koji ostane u kosi i odeći - najjači alibi pred sumnjičavim ženama da nisi bio negde drugo.

Još uvek ne znam koga ću pozvati, tako da i ne žurim prema telefonu. Zavirujem u kuhinju, iza čijeg šanka se zagonetno smeje debela starija kuvarica, vrlo naklonjeno i predusretljivo. Odbijam od sebe i pomisao da istražujem razloge njenog osmeha, zadovoljavam

se znatiželjom, sopstvenom, oko najboljeg parčeta teletine i odlazim do telefona.

Kroz staklo, koje deli kancelariju od kafane, još uvek stojeći sa podignutom slušalicom, šaram pogledom po kafani.

U međuvremenu se napunio čitav "Manjež" mojim mrtvim kolegama i prijateljima!

Pijani mrtvaci mi nazdravljaju podignutim čašama.

Otežao od pića, Bogdan Kalafatović mi rukom daje znak da požurim. Moris Levi i Ivo Jakšić su prvi put dozvolili sebi da, evo, popiju čašicu više. Moris je još malo bleđi, čika Ivo se malo zarumenio oko jagodica. Sam za stolom, pravih leđa, otmeno sedi Miloš Žutić, željan razgovora. Sto dalje, Radmilović nešto žestoko podvaljuje Aligrudiću, ili se ovaj samo pravi naivan. Mira Trailović samo odmahuje glavom i javlja mi da požurim. Za malim stolom, do prozora, sedi sa čašom belog vina, Vlado Popović i kao da mi skromno daje znak, ako budem imao vremena da sednem sa njim. Paja Vušić naručuje pivo za Rahelu Ferari, koja je upravo ušla u kafanu sa njenim prepoznatljivim cijukom:

"Ijuuu, kakva banda!"

Sa strane, otmen kao i uvek, u fraku iz neke uloge, stoji Zoran Milosavljević. Kao da se blago klata, ali sve još uvek drži pod kontrolom. Vuksan Lukovac je u ćošku i histerično mi se smeje. Vidim jasno dva njegova prva razmaknuta zuba. Ispred njega Gidra nešto žučno objašnjava Stojanu-Coletu Dečermiću.

Želim da zažmurim i da se prisetim telefona koji mi se vrzma po glavi. Ne uspevam. Kao da me kapci ne slušaju. Nalazim način kako da izbegnem poglede mrtvih pripitih kolega -

sedam i gubim ih iz vida. A zašto ne mogu da žmurim, pitam se?

Gledam telefon. Nema brojeva u rupicama, samo nule.

Morao je ovo znati konobar, mislim se i ustajem.

Mrtvi su još uvek tu, ali kao da su postali brojniji. Dobro, barem ne obraćaju više pažnju na mene. Prolazim pored njihovih stolova i shvatam da moj Mili seda za jedan sto i upravo naručuje nešto od konobara u mantiji. Hvatam ga pod ruku, odvodim ga napolje. Užasno dug put između stolova...Mnogo više stolova, nikako da stignem do bašte. A, usput nas neko stalno hvata za ruke, poziva, vuče.

Vidim i ljude koji su sedeli napolju, u bašti, ali su u međuvremenu ustali i priljubljeni uz izlog daju nam znake da požurimo. Irfan, Pera Kralj, Tale, Ristovski i Gaga Nikolić. Panično nas požuruju. Staklo iza kog strepe moji prijatelji, samo što se ne rasprsne. Vesna Trivalić lupa pesnicama po njemu. Pored nje Merima Isaković grčevito pritisla prepletene šake na grudi.

Ostajemo zaglavljani u malom hodniku između dvoje vrata, između zainteresovanih mrtvih i živih prijatelja.

Ne, nisam sanjao. Hteo sam samo malo da sanjarim o prolećnoj dokolici na omiljenom mestu. I ode u mrak.

Napolju se isto smračilo. Malopredašnji zalazak je već negde drugo, kao i moj bezuspešni pokušaj da uspomenama rastočim tugu. Emocije koje naviru mogu samo da na čas okupaju telo blagim drhtajem. Kao kad se prisetiš prve ljubavi.

Je li prva ljubav lepša kad se doživi, ili kad je se setiš?

DVADESET I DRUGA GLAVA

ZASPAĆU I SANJAĆU DA - NISAM JA

Ponoć. Pišem pri sveći. Često mislim o tome. Trenutak kad ugasiš sveću dahom, a ne prstima, tako se dobro oseti u čitavoj prostoriji, ma kolika ona bila. Sveća - ugašena sa crvenim žiškom na fitilju, tim umirućim tragom života. I taj poslednji trzaj i pokušaj sveće da zadrži

plamen...Kako panično i koliko samo vazduha u tom trenu sveća pokušava da udahne, očajnički se boreći za život. Taj smradni pokušaj preživljavanja, tako sebičan dok truje vazduh okolo, toliko je ljudski, da ne mogu ponekad da poverujem da sveća nije ljudsko biće, da ne oseća, živi, da ne umire.

Je li i čovek toliko sebičan u strahu za svoj život?

Je li to osveta umiruće sveće?

“A pres moi le deluge!

Sutra nam opet sude.

Dvadeset i prvi februar, 1994-e

Mili je sanjao da smo na nekom parobrodu. Bila je oluja. Ali, video je i ptice.

Ista procedura sa celivanjem Miloga u obraz. Pozdrav, čije bi izostavljanje verovatno imalo nesagledive posledice. Jedan u nizu postupaka koji se ne sme preskočiti i koji je moje ranjivo i sve opširnije sujeverje pretvorilo u primoranu radnju.

Peti dan suđenja je protekao u uobičajenoj atmosferi, što će reći da nam je već na vratima rečeno da smo *krvoloci*.

Danas su saslušana dva lekara koja su potvrdila svoj stav da sam imao potres mozga.

Sudija je proceduralno upitao na kraju obrazloženja dr. Vukčevića: Potražujete li od suda kakve troškove?

Pre nego je i stigao nešto da kaže, od oštećenih je došlo:

Mi ćemo mu platit !

Autor tog obećanja je *oštro* ukoren, onim istim kuckanjem olovke po stolu. Ne, u sudovima Jugoslavije ne postoji sudijski čekić, a

zastašivanje svedoka, pretnje i fizičko ugrožavanje neistomišljenika je sastavni deo folkloru.

Strašna olovka je čekićala i nešto kasnije, kad su novinarki Zdenki Aćin rekli da je kurva! Sudija Radović je potpuno bez autoriteta.

Rutinski je nakon toga ispitan veštak-hemičar, čiji je izveštaj usvojen bez komentara.

Danas je saslušana i dr Vera Petrović, predsednik komisije veštaka KPD Centralnog zatvora u Beogradu.

I Branimir i Žarko su, shodno dokumentaciji koja nam je predočena i ispitivanjima koja smo mi sprovedi, imali smanjenu mogućnost uračunljivosti prilikom kritičnog događaja.

Značajan faktor u formiranju ovakvog mišljenja je činjenica da su obojica pretrpela potres mozga. Kako je kod Žarka potres izazvan pre izvršenja krivičnog dela, to je naš zaključak da je njegova sposobnost da upravlja svojim postupcima bila bitno smanjena. Kod Branimira je potres nastupio posle izvršenja krivičnog dela koje mu se stavlja na teret, pa je naša ocena da je njegova sposobnost bila umanjena do granica bitnog.

Advokat koji zastupa oštećene je pitao dr Petrović:

Da li neko, ako je u nesvesnom stanju, može da preskoči ogradu?

Ne može! , odgovorio mu je sudija umesto doktorke.

Dok traje proces, osećam da me izdaje stomak. Ne jedem pre suđenja, ne pijem ni kafu.

Ni pred predstavu to nikad nisam običavao, ali eto...Počinjem da se znojim. Nisam više prisutan. Radije bih bilo koju kaznu, nego da tražim pauzu. Muti mi se u glavi. Čujem sudiju Radovića koji se obraća balističaru:

Branimirov pištolj je pronađen sa odvojenim šaržerom u kom su bila četiri metka, od kojih je najgornji bio okrenut naopačke...

Ja to prvi put čujem. To je vrlo neobičajeno. , zbunjen je specijalista balističke struke.

Koncentrišem se. Hoću da mislim o nečem drugom. Prijećam se *brzalica* sa Akademije:

"Stala mala Mara na kraj stara hana sama!" Ponavljam u sebi pet puta. Svaki put brže od prethodnog.

Kako se u tom slučaju ponaša pištolj? , pita sudija.

Pa, ne znam, to bi moralo da se ispita.

"Okolo dođoh, vođo, potokom topovskom rovu!", molim se sad na "O" još intenzivnije.

Je li može iz takvog pištolja da se puca? , nastavlja sudija.

Vjerujte da ne znam. Nijesam još imao takav slučaj u

"Mirili Mirini mirisni i divni šimširi!" pokušavam na "I". Opet pet puta. Sve brže i brže.

Koliko metaka može da stane u šaržer Branimirovog pištolja? , sudija postaje već i malo nervozan.

Pa, ne znam, ali, ako hoćete, ja sve te provjere mogu da izvršim do sljedećeg ročišta .

"Ludu bulu u tu gustu šumu vuku!", urlam u sebi nadajući se da će se moja nevidljiva agonija što pre okončati.

"Novo ročište je dvadeset i prvog marta, kad će biti ponovo saslušan specijalista balističke struke.", zaključio sudija Radović. I ja ga naglo zavoleh.

Na jučerašnjem sastanku sa Vukčevićem, pomoćnikom advokata Rajka Danilovića, insistirao sam da traže od suda da se Milom ukine pritvor. Međutim, danas je Danilović zatražio puštanje obojice na slobodu, što je kod oštećenih porodica izazvalo salve ironije: Nijesu ih oni pobili!

Puštite ih oboje! , odjekivalo je sudnicom.

Naravno, sud i tužilac su ovo rutinski odbili kao *deplasirano*. Dok sam izlazio iz sudnice brat pokojnog Popovića mi je poslao poljubac. Mene su mučile druge misli u tom trenutku.

Vidim ja lijepo što oni oće , komentariše u sobi Nikola, 'oće Miloga da nagrde.

Zašto njega, Nidžo, ne shvatam?

A, kuku mene, Žaro, nemoj, molim te, to da me pitaš, *e/e* ću se ozbiljno zabrinut' za tvoju glavu. Kako - *zašto?* Pa, to se iz aviona vidi. Ti se biješ s jednim, je l' tako?

Klimam glavom.

Dolazi drugi da mu *pomože* da ti uzme *levor*, je l' tako?

Nemo odobravam.

Vidiš trećeg đe ti uzima život bratu, je l' tako?

Još uvek ne otkrivam poentu Nikoline priče.

A čuo si da ih ima još ispred kafane. *Kolicina* su bila?

Trojica.

Još trojica i

l' ?

Mučni, Žaro, glavom. Ti si bio *sam* protiv *šestine*!

Pa, dobro, ali ova trojica nijesu došli...

Nijesu, al' su mogli i došli bi, garantujem ti, da ti je *ovi* prvi uzeo *levor*.

Nidžo, ne ljuti se, ali i dalje ne shvatam šta hoćeš da mi kažeš.

'Oću 'ajvane, da ti rečem da tu ne može bit' nikakve krivice, ako se braniš *sam* od šes'

pjanih avetinja.

"Oni kažu da sam i ja bio pijan..."

"Ajde, ne avetaj, Žaro, popio si dva piva i *poslije* malo rakije što ti je ova žena dala." Ali...

Stani malo! Ali, ako je i Mili bio svjestan svo vrijeme, ako je i on ubio, ili ranio nekoga, onda je to druga rabota!

Ali, nije bio svjestan, i taj jedan metak nikog nije pogodio, to je već dokazano i to ti znaš.

Znam ja i znaju svi, ali su uprli iz *petnija* žila da Miloga što više uplekaju, da bi i tebe tako kičmu polomili. Da mogu da kažu - dva brata sa *levorima* pobiše nedužne momke.

Vidim, kroz rešetke, počinje kiša.

Zašto sve to ... tako?

Nudi me cigaretom. Lovćen .

Ne mogu, Nidžo, fala.

Drži ponuđenu kutiju i dalje. Uzimam. Nikola me tiho pita:

Kol'ko ima Lauševića u Crn u Gor u?

Ne znam tačno, možda jedno petnaest porodica.

Nikola ustaje, traži rasejano neku vatru, muči se sa protezom i onda prošaputa: A Popovića i Vojovića po petnaes iljada! A mislim da sam malo kaza'.

Palim obojici.

Misliš li ti da je sudija Međedović *pasa'* u advokate što su mu manjkale pare?

Sležem ramenima.

Nije, Žaro, nije - no su mu manjkala muda!

Prisetih se i brzalice na "E":

"Nevesele snene žene plele teške mreže!"

Pljusak napolju. Danas neće biti šetnje.

Draga koleginice,

Tvoja pisma imaju onaj toliko željeni miris teatra i Beograda tako, da ponekad uhvatim sebe kako ih iščitavam do nekog erotičnog mazohizma.

Oprosti, ja ne znam šta pričam, ali ti znaš šta mislim.

Tebi mi nekako ipak najlakše i najlepše bude uputiti neke reči. Sa onim patosom koji kao hrana biva. I žalom za prošlim. Kako se sve čoveku u trenu preokrene. Radi nešto celog života, blago zaverenički zagledan u neke buduće dane i najjednom se sve rasprši i stane, te ti onda ne preostane ništa drugo, sem da pokušaš da živiš od nostalgije.

Beše mi suđenje pre neki dan. Čula si verovatno da je ponovo odloženo.

Moj advokat mi je svojevremeno rekao, sa neskrivenim oduševljenjem, da je ovo *izuzetan slučaj*. Kao kad bi onkolog zapljeskao pri susretu sa novom vrstom kancera.

Ali, patnja nije patnja ako je čista u svom obliku. S vremena na vreme naiđe i po nešto lepo, da bi te uverilo da je svet sazdan i od nekih lepših niti, ili, upravo, da bi dokazalo snagu i postojanost te iste patnje.

Usred mučnog skupa, u sudnicu raspolućenu po sredini pripadnošću nekim prezimenima, banuo je prekjuče jedan gospodin. Očigledno nije bio svestan gde dolazi.

Nije čuo da je njegovom prethodniku, na upit suda - *da li potražuje neke troškove*, iz oštećenog tabora rečeno - *da će mu oni platiti*. Nije znao ni da je taj ostao konsterniran i da nije umeo da nađe izlaz iz tog strašnog suda.

Ušao je, dakle, skupa sa svojom funkcijom, onako ruku pod ruku. Njegovo zanimanje je veštak-hemičar. Obukao je za ovu priliku karirano dvoredno odelo, sa ništa manje veselom kravatom.

Da, nešto sam preskočio. Pre ulaska u salu, u kojoj kipti mržnja i ključa krv kod njene desne polutke (gledano iz sudijskog nepristrasnog ugla) i gde se dvadesetak palčeva krije na levoj strani, začulo se – kucanje na vratima! Taj zvuk kao da je malo prenuo publiku iz dotadašnje podignute atmosfere i nastala je po prvi put – tišina. Kucanje se, zatim, ponovilo i kod svih izazvalo isti osećaj - zbuđenost. Da li se to neko igra sa njihovim bolom? Sudija je, gotovo postiđen tom školarskom učtivošću, otkinuo sa brkova jedno - *Slobodno!* mada u toj prostoriji apsolutno ništa nije zasluživalo da dobije taj epitet, izuzev možda volje jednog dela puka, izražene kroz nesputane opise svojih namera.

Pouzdana tvrdim da autor tog kucanja nije mogao čuti to *slobodno!*, ali je, ipak, ušao u sudnicu. Vedar čovek, ponosan, neskriveno značajan, vrlo glasno i zdravo nazva: Dobar dan!

Ako je išta moglo da približi jedne drugim ove osakaćene ljude, koji su se do pre neki minut užasavali i činjenice što dišu isti vazduh sa onim drugima, onda je to verovatno bilo ovo -

Dobar dan! Svima je laknulo, u to sam siguran. Možda su se i postideli u jednom trenu što mu niko ne otpozdravlja. A onda je nastao dug tajac, kao da će iz tog beskrajnog ćutanja nečije drugo *Dobar dan!* označiti slabost toga koji se, eto, spušta na taj *primitivan* nivo novopridošlog, pa se upušta u neku davno prevaziđenu konverzaciju .

Tako sam poželeo u tom trenutku da ja budem taj primitivac, ali strah (malo)građanski mi to nije dozvolio.

Kako je načas delovalo kao da će veštak-hemičar jednostavno otići otkud je i došao, jer je još uvek stajao na vratima, čekajući potvrdu njegove upravo izrečene želje o kvalitetu dana, brkovi su se mrdnuli i začu se:

“...dan !”, sa očiglednim izbegavanjem bilo kakve procene kakvoće dana.

Moguće da sam otišao mnogo daleko i da se čak sve ovo nije ni dogodilo, ili ne ovako, ali to je za tren ublažilo patnju, pa nastavljam.

Sjedite! , kažu brkovi.

Ne, hvala , stoički odgovara karirani veštak-hemičar, još uvek u punoj formi. Početni nesporazum sa kucanjem i ... *danom*, ga nije obeshrabrio.

Vi ste taj i taj..

Tačno! , čula se afirmacija kojoj je samo nedostajalo :“Da, gospodo, ja sam vam taj”, mada je bila sadržana u toj beskrajno ponosnoj potvrdi. To - t *ačno!* je pojačano i jednim popridizanjem na prste i klimoglavom, tako da je celo telo učestvovalo u toj izjavi. Ličio je na dobitnika neke velike nagrade, koji pokušava da zadrži skromnost, dok mu nabrajaju sve zasluge, pre nego mu i zvanično dodele priznanje.

Vi ste sačinili ovaj izveštaj o tragovima barutnih gasova?

Znaš, naravno, gospođu Zagu, tehničkog direktora u našem pozorištu. Uvek me je ludo zabavljalo da joj nazovem “dobar dan, jutro, večer”. Nikad ne bih dobio odgovor, već umesto njega, jedan suzdržani dugi treptaj pun razumevanja za moj *problem*.

Tako nešto je i gospodin u kariranom izveo kao odgovor na pitanje sudije. Bilo je i malo kolegijalne tajne u tom treptaju. Ali, brkovi nisu imali razumevanje za njegovu pantomimu, pa su glasnije i oštrije ponovili pitanje, sa dodatkom:

Da ili ne?

Da-da-da-da! , zabrza veštak, da ne bi naljutio sudiju.

Ostajete li u svemu pri svom izveštaju?

Ne verujem da bi ga Dunav mogao pomeriti u njegovoj nepokolebljivosti tog trenutka.

Ostajem! , opet se popridigao, spojivši šake ispred sebe vrhovima prstiju, kao da drži neku zamišljenu kuglu.

Hvala, možete ići.

Zastao je potpuno ukočen, tako popridignut. Prvi put se pojavila ozbiljnost na njegovom, do tada zadovoljnom licu. Nije mogao da veruje. Onda su se njegove pete lagano prizemile.

Zar ga neće više ništa pitati? Ne, mora da se šale, odavao je njegov izraz. Nije mrdao.

Hvala Vam, slobodni ste! , začuo se neumoljivi *sikter* od sudije.

To je ... sve? , gotovo panično je počeo da se pogledom raspituje po poroti, advokatima, tužiocu...

Jeste, hvala i doviđenja!

Potpuni slom jedne ličnosti! Otišao je povređen zbog tolike površnosti, nerazumevanja i mislim da nije ni otpozdravio pri odlasku.

Ne mogu stalno *ovde* i *ja* da budem. Hoću neko drugi da jesam.

Jedan je noću. Sveća. Sad ću je ugasiti, zaspaću i sanjaću da ja - nisam ja.

Mogu ja to. Laku noć, koleginice.

DVADESET I TREĆA GLAVA

POGAN

Počela je sa emitovanjem serija Crni bombarder , u kojoj igram Šmajsera , ludaka koji iz svog nadimka puca po prolaznicima. Naravno, to će neki sada da gledaju drugim očima.

Rano jutro, ili kasna noć, sedamnaestog marta. Nisam mogao da spavam. Plakalo mi se. Upalio sam sveću da ne budem sam i da budem ružan svetlu, ako mi se to desi.

Dobio sam "Kristalnu prizmu", noćas. To je nagrada Filmske Akademije Jugoslavije.

Kako ću ja i gde sa "Prizmom", kad sam upravo u snu pucao i ubio Rahelu Ferari, koja je mom Milom izbijala oko tom istom prizmom. A šta sam mogao, oprost mi Rahela, molim te? Gde ću sad?

Kakav ću ovakav među ljude?

Kad će Valjevo? Ima li bar smrti tamo?

Dve stotine trideset i četvrti dan, šesti dan suđenja

Đe ste glumci?

Đe ste krvoloci?

Neka to!

Veštak–balističar izveštava prisutne da se šaržer, sa jednim metkom okrenutim naopako, nije ni mogao staviti u pištolj i da Branimir nije ni mogao pucati iz takvog pištolja.

Tek mi sad ništa nije jasno! , izjavi tužilac Radonjić.

Htedoh da citiram Nikolu da se *iz aviona vidi* da je neko treći, posle našeg odlaska, dirao taj pištolj, ali valjda će se i sami dosetiti.

Na današnjem ročištu sudija Radović saopštava da je Vijeće odlučilo da zatraži novo mišljenje od komisije Sudsko-medicinskog Odbora, sastavljenog od stručnjaka Medicinskog fakulteta iz Beograda. Oni treba da daju odgovor na isto pitanje - da li sam bio uračunljiv te noći i da li sam imao potres mozga?

Dva dana nakon suđenja u posetu mi dolaze moji bliski prijatelji, Božo Koprivica i Ljilja Todorović. Vraćaju se za Beograd, pa da me još jednom pozdrave. Uvek su na suđenju, baš kao i moji kumovi Nebojša Janković i Goran Svilar, nezaobilazni Ljubo Dapčević, Dule iz Kotora...

Branka je danas dovezla Ljilju i Boža. Uvek mi donesu dobre emocije. I danas su. Ali, nekih pola sata posle njihovog odlaska, počinjem čudno da se osećam. Neki osećaj teskobe, nesigurnosti, straha, drugačiji od ovih poznatih, zatvorskih. Setih se da sam se tako jednom osetio kao student i da me je, posle neprospavane noći, taj osećaj naterao na neplanirani put za Crnu Goru .

Pola osam je ujutru. Dolazim sa aerodroma. Nemir me i dalje drži. Plaćajući taksi ispred stana u Podgorici, vidim oca na balkonu kako zaliva biljke. Pitam ga, sa ulice:

“Kako je majka?”

“Otkud ti?”

“Kako je ona?”

“U bolnici je... ko ti je javio?”

Nelagoda se nešto kasnije pretvorila u oštar bol u glavi, koji je počeo da se prenosi i na

- ostale u sobi! Boško je krenuo da se davi od kašlja, a ja sam se jedva uzdržao od povraćanja.

“Neka *pogan* je u vazduh’, nema druge!”, zaključio Nikola ispivši dva kafetina. Malo kasnije bol je prestao. Kod svih!

“Strašan je *ovi* kafetin!”, reče Nikola i zaspa.

Sutradan ujutru zovu me kod Upravnika. I Mili ide sa mnom. Gledamo se u hodu i ćutimo. Čeka nas neki gospodin u civilu.

“Istražni sudija - Gazivoda”, predstavi se.

“Branka?”

“A, javili su vam?”

Mili me panično pogleda: “Što se desilo?!”

“Kako je?”, prošaputah.

“Biće dobro. Svi će biti dobro.”

Sinoć je Branka, vozeći Ljilju i Boža na aerodrom, pokušavajući da izbegne psa na putu, izgubila kontrolu nad volanom njene ASCONE i doživela težak udes. Nikome nije jasno kako su ostali živi. Kola su se prevrnula desetak puta i potpuno su uništena. Oni su, pri tom prevrtanju, ispadali iz kola i prošli sa neznatnim ogrebotinama. U bolnici su, ali nikakvih posledica neće imati.

Ulazi majka sa našim ujakom u tom trenutku. Prilazi, opipava nas, zagleda, kao da smo mi imali udes i ponavlja:

“Dobro je, dobro. Dobro.”

Ako postoji bežična telefonija, što ne bi telepatija? Ili, *neka pogan u vazduh*’, što reče Nikola.

Malo kasnije ujak mi nasamo, otpuhujući veliki dim u stranu, govori:

“Mali, moram ti reć’, ne zato što se mi ne bi snašli, no što mislim da ga je *prećera*.”

Rajko Danilović je zvao Rosu i tražio još 1000 DM!”

DVADESET I ČETVRTA GLAVA

MEDICINA JE ČUDO!

Duboka noć. Vrata od sobe se uz tresak otvoriše. Blesnu svetlo.

“Lauševiću, 'aj' spremaj se, ideš za Beograd!”

Nikad neću pronaći u tajne policijskog zanata. Ili to nije zanat nego umetnost? Što mi sinoć ne rekoše da putujem, makar da popakujem stvari. Ili to neko voli da osmatra tvoje reakcije pri svakom šoku. Biće da je tako, jer kako inače da tumačim znatiželjan pogled stražara, dok čeka da se probudim i da mi njegova naredba ne dopre do svesti.

“Hoćemo li preko Valjeva, ovog puta?”, pitam. Nikola se osmehuje dok mi pomaže oko pakovanja.

Sat kod dežurnog komandira pokaza, par minuta kasnije, tri i deset. “3:10 to Yuma”, setih se filma sa Glen Fordom. Da, i Mili je sa mnom. A zašto - to niko ne zna.

Zašto ide sa nama na veštačenje, ne zna ni jedan deda iz Tivta. Neko je pokušao da mu obije kuću i on je pucao. Nije ga ni ranio, ali kako se radilo o policajcu u civilu koji mu je provaljivao u kuću, stari ide sa nama na veštačenje da utvrde da li je bio normalan što je branio svoju imovinu. Tako bar deda tvrdi, a šta li je istina, to će da otkrije medicina.

Kao da sam se iznenadio što u sobi nisam zatekao Zefa. Sačekao me je Bojica *od Milutovac*.

Čuje se sve okolo. Toki-voki, telefon, glasan razgovor komandira, sirene automobila koji prolaze Bačvanskom ulicom i negde peva Džej –“ Rađaj sinove!” Sa kruga dopiru komande koje nečiji sin sebi zadaje i sam ih izvršava:

“Mir-no! Nadesnora-vnajs! Ravnajse, ravnajse, ravnajse! Mir-no!
Marš u pičku materinu!

Hahahahahaha!“, uživa.

Dve stotine četrdeset i treći dan

Danas oko pola dva ću biti gost i predmet razgovora na kolegijumu klinike. Šta će hteti od mene? Da pričam o činu koji tužilac naziva zločinom, ja - nužnom odbranom?

Ulazim u biblioteku punu belih mantila. U središnjem delu autoritativno sede profesori, dok po obodu prostorije zabarikadirani iza beležnica sede studenti, ili se možda radi o specijalizantima. Biće ipak ovo prvo, jer su čitav razgovor propratili ćutanjem. Gospodin do kog su me seli, profesor očigledno, jedini u civilu, svojim pijanim dahom daje intonaciju čitavom skupu. Uporno se trudi da mi objasni šta se to, ustvari, meni dogodilo te noći.

“Da Vas ćujem?“, počinje *ekspertizu*, šarajući vodnjikavim očima po sali, da bi me konačno otkrio tik uz njega.

“A šta želite da ćujete?“, mislim da sam se izvinjavao dok sam ovo pitao.

“Te noći, te tragične noći, svi se slažemo da znamo šta se dogodilo, odnosno možemo da pretpostavimo taj kaos ispunjen kricima, pucnjima, lomljenjem, ali interesuje me, dok se sve to dešavalo – vi...?”

“...ne razumem pitanje...?”

“Sećate li se da ste govorili, vikali, vrištali?”

“Ne sećam se nijednog zvuka u tim trenucima. Već sam rekao da nisam ćuo ni pucnje iz sopstvenog pištolja.”

“Baš tako! A znate – zašto?”

“Pa, ne znam, valjda od udaraca koje sam trpeo.”

“Ne! To je zato jer ste - vrištali!”

“Ne znam da sam...”

“Ja znam! To je bio primalni krik!”, primače mi se bliže da mi potvrdi dijagnozu, pa osetih da je noćas bio na vinu i nikotinu.

“Ne sećam se da je iko pomenuo od svedoka da sam vrištao...”, govorim u stranu, kao da meni smrdi iz usta.

“To je bio primalni krik!”, uporno ponavlja. Ostali ćute. Svima je neprijatno.

Po teoriji dr-a Arthura Janova i njegovoj knjizi koja se upravo tako zove “Primalni krik”, radi se katarzičkom vrištanju, preko koga se osoba oslobađa najranijih strahova. To vrištanje je inače deo terapije.

Dr. Mamurni je otkrio:

1. Da sam vrištao te noći i
2. Da sam se te noći oslobađao najranijih strahova

Šta lekari, psihijatri, mogu znati o zlu, o krvi, o strahu? Jesu li doživeli takvo zlo, takav strah? Oni porede ono što vide u mojim očima, što čuju iz mojih ustiju, sa onim što su čitali u knjigama. Strah je nepostojanje vremena. Strah je odsustvo bola. Strah je bez oblika.

Strah postoji pre i posle. Između pre i posle je životinja. Pre i posle si samo čovek.

Šta doktori kažu za strah? Šta glumci govore o strahu? Kako se odigrava strah?

Ne znaju ni glumci, ni lekari. Oni nisu ubili. Oni konsultuju literaturu i mene, da bi proširili svoju bibliografiju. Onda mi kažu da je to bio –

pradoživljaj.

”PRA-DO-ŽI-VLJAJ! Razumete?”

On je bio tamo *pra, p* a zna. Ja ne znam. Ja sam samo ubio. Posle ću od lekara saznati kako, zašto. Ja ću pričati, oni će se smeškati, superiorno prepoznavši slučaj iz udžbenika. Ja nisam bio po udžbenicima, ja sam samo ubio.

Oni su naučili sve o strahu. Oni se više nikada ne mogu uplašiti. Ja nisam učio kad je trebalo. Sad ne vredi, sad je kasno. Oni su studirali strah tolike godine, a ja sam se bojao samo nekoliko trenutaka kao životinja. Izmedju *pre* i *posle*.

I onda sam se oslobodio straha. Vekovnog straha. Strah mojih predaka, njihovo smerno mirenje sa nasiljem, iscurelo je, eruptivno oslobađajući se kao čir koji je pukao šikljajući kroz cev mog pištolja, te poslednje julske noći, 1993-e godine. Tada su, u ime praiskonske vertikale, raspakovani svi nagomilani strahovi i uzmicanja, progovorili i oslobodili se kroz tu jednu cev, tog jednog minuta. Kao što kroz penis struji život vertikale, kroz ovu cev je potekao vekovima gušeni ustuk pred smrću te iste vertikale.

Iza mene se tiska povorka mojih pradedova koji pred rimskim legionarima, pred slovenskim kneževima, turskim agama, pred srpsko – crnogorskim, hrvatskim, nemačkim, talijanskim dželatima pognuto stoje u redu čekajući malj u glavu ispred velike rupe u istoriji.

Treba se produžiti. Ne podići glas. Ne usprotiviti se. Ne uzvratiti.

Ja sam te noći pucao, iz bezobzirne osvete, u sve one koji su vekovima tucali u glavu moje đedove, silovali moje babe...

Medicina je čudo.

DVADESET I PETA GLAVA

NA FILMU SE SVE VIDI

Bojica od *Milutovac* je izgubio sina pre pedeset i dva dana.

Na sina se izvikao nastavnik fiskulture, šesnaestogodišnjak je to doživio kao kraj sveta i pucao sebi u usta iz očevog *tetejca*.

Znajući za razlog, Bojica, našavši mrtvog sina, uzima isti pištolj, odlazi do Samira, nastavnika fiskulture, kući. Kad mu je ovaj otvorio vrata, rekao je:

“Ti mi ubi sina, a sa’ ću ja tebe!“, i zatim spraznio *tetejca* u nesrećnika.

Bojica živi u ubeđenju da je osvetio sina.

Može li bilo kakva vrsta osвете da umiri bol za sinom?

Deluje vrlo mirno, čak zadovoljno povremeno.

Prvi april, 1994.

Dobijam informaciju da je sudija Radović dozvolio da Mili i ja budemo zajedno u sobi!

Po zakonu to je bilo dozvoljeno već po završenoj istrazi, odnosno po podizanju optužnice.

Kasnije u toku dana stiže nova odluka od istog gospodina:

“Posjeta samo za najužu rodbinu i njih dvojica moraju ostati razdvojeni!” Ne mogu da verujem da je ovo bila prvoaprilaska šala?

Nisam noćas mogao da zaspim. Neko je kašljao celu noć. U početku sam hteo da ne obraćam pažnju na to i okretao sam se u krevetu, tražeći onaj položaj koji će me sigurno odvesti u san. A onda je

počela da me progoni pomisao da to možda kašlje – Mili. Ne, to nije njegov kašalj. A, otkud znam?

Ne sećam se kad sam ga poslednji put čuo da kašlje. 1968-e, kad je umao upalu pluća?

Ovo je neki užasan, sipljiv, sitan kašalj koji potiče od bolesnika u već odmakloj fazi, recimo, tuberkuloze. Zvučao je tako kao da se autor te muke vrlo sviklo i indolentno odnosi prema tom iritirajućem nadražaju iz dubine grla. Kao da kroz kašalj čuješ i mirenje sa tom bolešću.

Ne, to sigurno nije Mili. On je hipohonder, poput mene, i ne bi mogao toliko dugo da proizvodi taj zvuk, a da ga ne komentariše, psovkom, ili neprijatnošću što teroriše usnule uši robijaša sa G - odeljenja.

Opet, u jednom trenu kao da prepoznajem njegov šapat, između dva naleta kašljucanja... Ustajem. Primičem, infantilno, uvo vratima, mada tako neću čuti ništa bolje, jer zvuk, ovde, kao što već znamo, dolazi odasvud. Osluškujem, čekam. Tišina. Da, to je njegov šapat, to već pouzdano znam.

Kašalj ponovo. On je! Šta da radim? Zašto ne pozove komandira i traži lekara?

Ustajem, šetam po mračnoj G-1 sobi, trudeći se da ne probudim usnulog Bojicu.

Ponovo naleti kašlja koji me potpuno izbezumljuju. Zašto li mene to više dotiče nego njega? Da, on neće da zove komandira. On to noćas neće uraditi. Ja ću. Moram. Ne bih to sebi nikad oprostio.

“Šta, budalo?”

“Pa, to da kašlje celu noć i da se muči.”

“Može li da umre od toga?”

“Čuti, kretenu!”

Stajem tik uz vrata i spremam se da izgovorim :”Komandire!”
Koncentrišem se.

Treba to reći taman toliko glasno da se ni Bojica, niti bilo ko drugi u zatvoru, ne probudi, a komandir da me čuje. Treba to izvesti tako da me ni Mili ne čuje.

Kako putuje glas? Kako mogu da ga plasiram jednom putanjom, jednim snopom do komandira, a da, pritom, van snopa taj poziv ostane nečujan? Kao u nekom tunelu.

“Seti se časova tehnike glasa kod gospođe Erenrajh!”

“Kako impostirati glas? Kako ugasiti sveću šapatom na pola metra?”

“Umeo si to, seti se!”

Usmeravam, nišanim, merim. Ćutim još uvek. Opet osluškujem. Ćekam neki trenutak kad bi komandir mogao da bude najefikasnije dozvan. To mora biti urađeno iz samo jednog pokušaja. Ćuje se toki-voki. Ne, sad nije trenutak. Ne bi me čuo, morao bih da ponavljam.

Ponovo čujem kašalj. Da, tada treba pozvati komandira, kad se Mili zakašlje sledeći put.

Ćovek dok kašlje, ništa ne čuje. I tako neće brinuti zbog moje brige. Ćekam sledeći napad kašlja. Neko hrće. Traje moje išćekivanje beskonačno. Kao da Mili shvata da zvuci koje proizvodi remete ljudima san, pa ga sputava. Zvoni telefon. Jebi ga, on sad kašlje preko zvona telefona, amortizujući tako svoju muku. Ćekam ponovo jako dugo i taman kad preko novog kašlja htjedoh da izustim – “komandire!”, čuje se iza mojih leđa jedno stravljeno:

“Aaaaaaa!” Bojica se probudio i uplašio od moje siluete na vratima.

“Ššššš, ja sam, ja, spavaj Bojice.”

“A, ti si!”

“Ja sam, ja sam.”

“I' bre, što se iseko'.”

“Ja sam, spavaj.”

“A, šta radiš to?”

Ako sad krenem da mu objašnjavam sve ispočetka trebaće mi cela noć.

“Ništa, samo ti spavaj!”

Bojica poslušao, ali Srbijanac je to, osećam da je zažmurio samo na jedno oko, a drugim stražari. Kašalj je još dosta puta ponovljen, ja sam se vratio u krevet, da ne zbunjujem Bojicu.

Morao sam da sačekam dok zaspi, pa ponovo u akciju.

Napokon sam procenio da je došao pravi trenutak i izgovorio, najpozorišnije što sam umeo:

“Komandire!”

“Šta je?”, pita, ali ne komandir, nego Bojica koji je naravno ostao budan.

Ponovo zovem komandira, zaboravljajući na sve tehnike školovanog glasa i ... budim čitavo G-oddeljenje.

“Ko zove?”, pita Buda, nadzornik, zajeban tip.

“Jedinica“, kažem.

“Šta 'oćeš?”, glasno pita, prirodno se ne ustručavajući da li će pritom probuditi ono par robijaša koje ja - još nisam. Kako sad čoveku, u dve reči, da objasnim šta hoću? Odlučujem da ćutim, pa će valjda doći da vidi šta hoću. U međuvremenu je i Bojica ustao, došao do mene i bojažljivo sa svojih metar i 64, šapuće:

“A, stvarno, šta ‘oćeš?”

“Šta ‘oćeš, bre?“, isto ponovo pita i Buda, ali i jasno i glasno stavljajući do znanja svojom intonacijom da će *neki* da najebe noćas. Ustaje sa svog *komandnog mesta* i u hodu, vrlo *rešitelno* i kratko pripita, sasvim drugim, dubljim tonom:

“Ko se to, bre, zajebava?”

“Jedinica“, opet kažem, ali ne misleći da se zajebavam, već ... sad sam ionako već sve uprskao. Pali se svetlo u našoj sobi. Tik uz moje rame vidim Bojičinu uplašenu facu:

“Zdravo!“, kaže tiho i smeje se bezazleno.

“O, kako si?“, odgovaram. Otvaraju se vrata i na pojavu strašnog Bude uspevam da, najservilnije moguće, pronađem u dve rečenice razloge što ga remetim:

“Komandire, oprostite, mislim da moj brat u *petici* ima ozbiljne probleme, čujete taj kašalj, on bi crk'o noćas, al' ne bi nikog zvao. Možete li da mu pomognete, molim vas?“ Jedno kratko vreme Buda me gleda, pa malo nakrivi glavu, čas na jednu, pa opet na drugu stranu, sve žmureći na jedno oko, pa bez reči izađe i zalupi vrata. Bojica mi odozdo zinuo u oči. Par sekundi kasnije čujem otvaranje nekih vrata i Budino strogo pitanje:

“Je l' tu treba neki doktor?”

Čujem odgovor Stošića, cimera mog brata:

“Izvinite, komandire, uzeo sam već duplu dozu tog sirupa protiv kašlja, ali ne pomaže.

Kišno jutro. Šetnja.

“Svi zajedno!“, tako su rekli.

“Razmak između soba pet metara i nema razgovora!”, precizan je komandir koji jutros nadzire šetnju. Rominja sitna kiša koju ne osećam uzbuđen činjenicom da sam identičnu scenu već doživeo u filmu “Braća po materi” na ovom istom zatvorskom krugu! Slavko Štimac i ja se tu zagrlimo i, makar u zatvoru, budemo ponovo zajedno, pronađena, davno rastavljena braća...

Milog i mene nije rastavljala politika, ni rat. Mi imamo neku drugu priču. Živeli smo zajedno do moje četrnaeste na Cetinju. Mi se selimo u Titograd, on je čvrsto bio odlučio da ostane na Cetinju i odatle će ići na neko jalovo studiranje prava u glavni grad Crne Gore. Ja sam uglavnom sam proveo gimnazijsko doba u Podgorici.

(Branka je posle završenog fakulteta ponovo živela s nama, ali, kao da me je tih godina pubertet privremeno udaljio od sestre. Sećam se da sam kao desetogodišnjak zbog njenog odlaska u Beograd na studije svake noći uplakan tonuo u san.) Mili je tada samo vikendom dolazio sa Cetinja. Sa strane si imao utisak da on tamo nešto vrlo ozbiljno radi, a otac se nemoćno borio sa tim njegovim odlascima nazad, ravnodušnom konstatacijom koju bi svi očekivali u nedeljno veče:

“Ti ode - a mi se ne dogovorismo!”

Ja sam, potom, otišao za Beograd i naša viđenja su se ograničila na neku letnju glumu u Budvi, Cetinju, ili na retke dolaske zbog roditeljskih bolesti, ali tako sve u svemu - par dana godišnje. Mi od naših ranih godina nismo ovoliko dugo bili pod istim krovom.

Ali, eto ne znamo zašto , (to sudija Radović zna) ne možemo da budemo zajedno, čak ni posle završene istrage i podignute optužnice.

Ne okrećem se, čekam prvu polovinu kruga, gde ćemo jedno vreme biti okrenuti jedan prema drugom, nemo se gledajući, makar nakratko. Okrećem se i vidim da ga nema na krugu!

Dolazim do komandira, pitam:

“Komandire, oprostite, Branimir Laušević iz ....” , prekida me njegov razgaljeni osmeh:

“Prepoznaješ li me, Lauševiću?”

Gledam ga, čekajući još nešto.

“Ja sam glumio u “Braći po materi”!”

Osmehujem se, tražeći po sećanju. Ne uspevam.

“Ovde, isto, ti i ja i Štimac...? osvežava mi pamćenje.

“Eeee, kako ste, komandire?”, ne mogu da se setim.

“A, nije dobro, nije, ne valja...”

“Šta nije... dobro?”

“Zajeb’o si me i to debelo!”

“Šta sam uradio?”

“Ja sam ovde bio na istom mestu, je l’ tako?”

“Da?”

“Ti i Štimac, onamo...”, pokazuje u suprotan kraj kruga. Potvrdih.

“I ja te pitam - vidim li se i ja?”

“Da?”

“A ti kažeš: “Na filmu se sve vidi!”

“Pa, jeste”, priznadoh.

“A, vidi se, moj kurac! Poveo ja devojkicu na premijeru u “Sava Centar”, pričam joj sad ćeš da me vidiš, evo sad, sad, sad – i .....

mene .... nemaaa!”

Ćutim. Ne znam šta da kaŹem. Da se pravdam, ne umem. Da mu prićam da glumci ne montiraju film, jednako je glupo. Stojim pored njega i ćutim. Őetnja okolo. Nema Milog.

“Rekla mi je da sam serator, da laŹem!”, nastavlja komandir.

Niti viŹe mogu da pitam za brata, niti viŹe znam da li mogu da se vratim na Źetnju.

“I, Źta ćemo sad?”, pita komandir.

RaŹirih ruke u neznanju, kriv.

“Ajde, ajde Źetaj!”, velikoduŹno dozvoli.

“Brat ti je ostao da spava, kaŹe nije celu noć oka sklopio.”, dodade mi u potiljak.

Postajem uŹasno nervozan, jer propuŹta Źetnju, a do sledeće - u ponedeljak, ima ćitavih ćetrdeset sedam sati. Moju nervozu dodatno povećava Bojićino prisustvo, koji me, kao prilepak, prati ukorak. Poćinjem da trćim. Trći i Bojica. Usporim. Uspori. Stanem. Stane. Naglo krenem. I on. I blesavo se osmehuje. Igra se.

“Mi *smemo* da Źetamo i razdvojeno, Bojice!”

“Neka, neka”, kaŹe, “vidim da si nervozan pa da ti pravim druŹtvo!” Prestajem da se nerviram.

DVADESET I ŐESTA GLAVA

I GOLUBOVI SU ZNATIŹELJNI

Ovde je nedelja, poput spuŹkog ćetvrtka, rezervisana za posete, a Źetnje nema.

Posetu nisam ni očekivao, pa sam prilegao na higijenu. U jednom trenu sam polusavijen prao veš, a Bojica je Majine orasnice od prošle vizite, kad je naišla sestra koja deli terapiju. Bojica punih ustiju ne može da progovori. Zatečen, *brani se ćutanjem*, ili bolje rečeno, mumljanjem koje je trebalo da znači:

„Izvolite kolače, sestro!“, jer je sa sve kutijom poleteo prema sestri. Dotična, inače jedina od osoblja koja zalazi u ove krajeve, a za koju bi se moglo reći da ima nešto ženstveno, ili joj srednjoškolske naočari namiču taj seksipil, pita:

“Je l’ to bila poseta?”

Naravno, pitanje je upućeno Bojici, ali, kako su njegova usta zauzeta, ja ovakav *servis* ne mogu da propustim. Želeći da joj vidim zube, perući veš, potvrđujem:

“Jeste, donela mi žena *malu* robu na pranje.”

Prirodni zubi, svi su na broju i dopadljivi. Da bih produžio taj zdravi smeh, raspričao sam se kako joj je – “mašina crkla pre neki dan i, eto ja sad, razumete, (draga) sestro?” - Razumela je, ali ne može da pomogne. Razumem i ja nju. Nisam ni očekivao pomoć, ni flert, već samo ono što sam i dobio – osmeh. Eto.

Bojica mi je malopre ponosno saopštio da nikad u životu nije oprao zube. Kao da mi otkriva strogo čuvanu tajnu, prošaputa:

„Ja sam čuo da ako i’ jednom opereš onda posle moraš – stalno! K’o ovo ti što i’ četkaš čim nešto *izedeš*. Al’ mene to ne smeta, evo ako ‘oćeš - ću ti i pridržavam ogledalo dok i’

umivaš!“

„Pridržavaj“, ulazim u omiljenu disciplinu, izgovor u dijalektu sagovornika, odustajući od namere da mu menjam navike.

“Je li , ’leba ti, kako ti ono *o’sekli* glavu u *oni* „Boj na Kosovo?“

“O’sekli, pa posle prilepili”, kažem kroz puna usta pene. Smeje se što pričam „k’o da sam *iz Milutovac*“. Smejem se i ja.

Dve stotine četrdeset i osmi dan

Skraćena šetnja.

“Lauševići su u istom delu i ne mogu da šetaju zajedno. Zbog drugih odeljenja, šetnja ekspertize se deli na dva dela i trajeće po pola sata. Žarkova soba šeta sama!” - novo pravilo.

Šetam sam sa Bojicom. Naleće na mene kad zastanem. Sapliće se o mene. Krug je ogroman, ali ne mogu da pobegnem od njegovog daha.

Očekujem advokate.

Rajko Danilović nije došao, jer su advokati proglasili štrajk što im je država propisala neki novi porez od 500 dinara!

A, kako ta tužna država može da naplati porez od gotovo 15000 DM, koje je Doktor uzeo *na ruke* od moje porodice? I sad štrajkuje na nama?!

Prođe i sedmi dan u CZ-u, a još uvek nema ni nagoveštaja od nastavka veštačenja.

Dvesta pedeset i prvi dan

Šetnja, bez mene.

Kad ostanem u ćeliji, cela ekspertiza (petnaestak ljudi), a i Mili, mogu da šetaju sat vremena.

Devet ujutru. Poseta advokata Vučkovića, Danilovićevog pomoćnika.

Ukinuo sam im punomoćja. Žao mi je što je ovaj, koji je bio vrlo korektan u dosadašnjem procesu, bio taj koji će to čuti, ali ja sam već doneo tu odluku.

Nije to samo zbog njegovog štrajka.

Mislio sam da će, erudicijom i iskustvom, koje nesumnjivo poseduje, gospodin Danilović biti dobra, ozbiljna i diplomatska ruka prema oštećenima, pre svega. Nažalost, prevario sam se. Ima, valjda, trenutaka kada treba i kontrolisati, pa zauzdati taj urođeni osmeh, pred unesrećenom rodbinom dva nastradala momka, naprimer. Nije umeo.

Odbijao je da nas poseti u Spužu, jer nije imao prevoz, a da on „iz svog džepa plaća 20

DM“ za prevoz od Podgorice do Spuža nije mu dolikovalo.

Za honorar koji je dobio mislio sam da, u doba najveće inflacije u istoriji, neće ići tako daleko. Prevario sam se. Žao mi je. On je video u našem slučaju samo šansu da dobro zaradi.

Ja sam mislio da će nas malo i braniti.

Sledeće jutro.

Pitam Bojicu :

“Je l' bilo golubova napolju?”

“Bilo, i pitali za tebe”, pokušava da me odobrovolji.

Došao glavni nadzornik Obrad i pita:

“Što ti bre, Lauševiću, ne izlaziš na šetnju?”

“Zašto, gospodine nadzorniče, niste ispunili obećanje dato prekjuče da ćete mi omogućiti susret sa bratom u prisustvu vaše službe, da bi mogli da se dogovorimo oko zajedničkih advokata?”

“Evo, već ću u ponedjeljak (danas je petak, obećanje je dato u sredu) od sudije da tražim dozvolu za taj susret.”

“Hvala, ne morate više. Stvar sa advokatima sam sam presekao juče, mada na to nisam imao pravo, jer se radi i o Branimirovim advokatima.”

Ovo je dosadno...

Hajdemo negde drugo...

Kao i naša istorija, koja je puna nikad popunjenih praznina, kao i naši životi koje ne možemo više retuširati – takva je igrice TETRIS, koju sam za razbijanje dokolice dobio ovih dana. Panično je sakrivam na svaki nagoveštaj otvaranja rešetaka u hodniku. Niko mi to nije rekao, ali sam uvrteo sebi u glavu da je i ova stvarčica zabranjena u zatvoru.

Zakon po kom nas zaključavaju je kreiran lepe i poletne 1945-e godine, u *pretetrisno* vreme, ali neka logika nalaže da mora da je zabranjena, jer služi – zabranjenoj stvari, prekraćivanju vremena. A ovde je sve sračunato upravo na obrnuto - na mogućnost da čovek, pritvorenik, oseti svu lepotu i punoću vremena. Trajanje - kao kajanje, razmišljanje i bezizlazno stanje.

Elem, u ovoj ruskoj igrici, sa vrha, sa neba tako reći, padaju razne figurice koje manevrisanjem slažeš na dno. To su četiri geometrijska

oblika i tu nastaje muka. Kako ti meteori sa neba neprestano pristižu, treba ih uklapati što efikasnije sa onim što je već palo na tlo, fiksirano zauvek bez mogućnosti da se ikad više promeni. Ako ne uspeš da novi element dobro uklopiš izmedju njih, ostaće praznine koje više ne možeš da ispuniš.

Kao istorija. Kao naše prošlosti. Kao zla kob.

Igrica me je toliko zaludela da ljude u prostoru, čak i dok razgovaram sa retkim, posmatram kao geometrijske prikaze, dodajući im kockice, linije, koje im *nedostaju*. U svemu što me okružuje nalazim praznine i pokušavam da odgonetnem kad su nastale.

DVADESET I SEDMA GLAVA

A U AFRICI PLAČU KAD SE NEKO RODI

Deveti april, 1994.

“E, brate, srećan ti 39-i rođendan!”, kažem iz moje sobe.

“E, fala!”, čujem odgovor.

“E, tišina tamo!” opominje Buda.

Nadzornik Obrad mi nije dozvolio da zagrlim brata:

“Znate, Žarko, vi ste u *istom* delu!”, obavesti me, persirajući.

Danas me je jedna doktorka pitala:

“Zašto nikad ne plačeš?”

Hteo sam u jednom trenutku, danas. Bio sam u WC-u. Sa tom idejom sam, u stvari, i otišao u tu odaju. Stisla se suza, neće. Onda sam pokušao da se setim tehnike plača koju sam koristio u zatvorskoj sceni u „Bolje od bekstva“, pa nisam ni to mogao.

Onda sam se samozadovoljavao.

Bolnica "Narodni front".

Ciča zima. 1986-a godina.

Serija "Sivi dom" je premašila sva očekivanja. Moj Šilja je bio omiljen. Upravo je uz najčitanije dnevne novine, kao poklon, išao moj poster.

Stižem na red. Iza mene je još desetak muškaraca. Mislim da sam najmlađi. Nosim tamne naočari. I napolju je tamno. Pada sneg sa kišom.

"Ime?", pita ne dižući glavu starija žena iza šaltera.

"Laušević", šapućem sagnut što bliže mogu prorezu.

"Ne čujem?", i dalje, ne gledajući, žena povisi ton.

Dajem joj kroz bankarski otvor uput porodičnog lekara. Posle ovlašnog čitanja i nekog prepisivanja iz tog uputa u neki drugi formular, žena podiže oči:

"Lauš...Šilja! Slavice! SLAVICE! ŠILJA!", zaori se ogromnom prostorijom.

Paralelno sa redom čiji sam "lider" je kolona koja hrli šalteru za PREKID TRUDNOĆE.

Sa leve strane. Sa desne je red koji pokušava da se dokopa nekog leka za INFEKTIVNE

BOLESTI. Ispred mog nosa piše PLODNOST I LEČENJE STERILITETA. Svi su saznali da je Šilja tu.

Slavica nije. Rekao bih da nije, jer iza šaltera za "triperaše" sa desne strane, nema nikog. Žena koja je preuzela moj slučaj je uzaludno traži pogledom. Hvatam sebe da je i ja tražim.

“Toliko mi je drago!”, napokon odustade od Slavice. “A oprostite što ja to pričam? Drago mi je što vas vidim, ali nije mi drago OVDE! A šta je to bilo? Černobil? (Nuklearna katastrofa u SSSR-u par meseci ranije.)

Skupih ramena u neznanju.

“Nije! Nije sigurno. Oprostite! Evo Vam čaša i idite u WC,” zatim značajno prošaputa, ”i posle nemojte da čekate ponovo red. Samo - donesite.”

Nosim staklenu čašu i osećam poglede. Hodam kao Vladika, lagano. Iz reda za infektivne bolesti neki klinac šakom cereći se svima objašnjava šta treba da radim.

Ulazim u WC. Fekalije plivaju do vrata. Izlazim istog trena.

“Gotovo?”, pita sve prisutne isti klinac. Iz zadnjih redova smeh.

Otvaram vrata drugog WC-a. Zapahnu me vonj lizola. Držim onu čašu. Nemam gde da je spustim. Iznad čučavca je poster Raquel Welch. Na mokrom podu ima par iscepanih stranica iz nekih pornografskih magazina. Medju njima je i fotka Margaret Tacher. Stavljam čašu u džep od vijetnamke, otkopčavam šlic... Ne ide.

Gledam poster sa Raquel Welch. Izgleda dobro. Na nekoj plaži, moralno podobna ovim okolnostima. Ovi doktori stvarno umeju da potrefe. Napolju čujem smeh. Koncentriši se. Ti to umeš. Hoćeš da budeš otac. Neko me udara vratima:

“Izvinite!”

Opet smeh napolju.

Da, nisam zaključao vrata! Gledam, vrata i ne mogu da se zaključaju. Neko je skinuo rezu sa zatvaranje. Vrata se i sama otvaraju, ako se ne nasloniš na njih. Jedino, što mogu da uradim je da masturbiram naslonjen na vrata. Dobro. Pokušavam da ne

gledam u zarđali čučavac. Treba izbeći i pogled "čelične ledi", prenebregnuti reski smrad lizola...

Ne vredi! Konstatujem da je klonja u "Manježu" u mnogo boljem stanju.

Žmuri! Misli o ... Napolju je neka gužva. Ljudi viču. Postaje vrlo glasno. Izlazim i vidim

da se ljudi bune, jer Slavice i dalje nema, a i jedan deda je hteo "samo nešto da pita" preko reda.

Isfunjao sam se iz Bolnice i, kako je moje potkrovlje par stotina metara dalje, posle pola sata donesoh naručenu čašu. Žena sa šaltera je provalila moje bekstvo i nije više bila srdačna:

"Ostavite uzorak i možete ići!"

Davaće mi antidepresive ubuduće. Boje se da se ne ubijem.

Neću, mada često mislim o tome.

Jesmo li ovde odaslani samo na odsluženje neke kazne, ko zna zašto zaslužene? Zar i onaj prvi plač novorođenčeta nije istinit pokazatelj da *ovo ne sluti na dobro?*

Kažu da tamo u nekoj Africi plaču kad se neko rodi. Da li su svesni kazne koja očekuje novopridošlog robijaša, ili samo imitiraju prvu reakciju čovekovu? Ne znam, ali kažu i da se vesele nečijoj smrti, valjda računajući tako da je kazna – istekla.

Računam nešto, evo trenutno izdržavam trostruku robiju.

Prva, pomenuta, hajde recimo i ne mora biti toliko osvešćena u našim glavama, mada čovek vremenom shvati da život i nije ništa drugo do izdržavanje neke doživotne robije.

Kad imaš takvu sreću da se još i rodiš u zemlji kao što je ova i koju je svet opasao bodljikavom žicom, onda se mora priznati da se radi

o dvostrukoj kazni.

Idemo dalje, pa ćemo se približiti našem slučaju. Osuđeni na rođenje u osuđenoj i zatvorenoj zemlji, mi smo, eto vođeni *tajnom rukom smjeloga slučaja*, uspeli da zaslužimo i ovaj zatvor .

Sve skupa - tri reda rešetaka!

E, sad se pitam, koliko li sam morao, u nekom ranijem životu, zgrešiti da bih toliku i takvu *nagradu* zaslužio? Nešto, neko taj u meni, je dakle u nekom ranijem svetu *do-bro* grešio.

Pa, *Upravnik* je onda pobrkao lončice.

Zar ja ne bih *tek* trebalo da ispaštam ove grehe? Ili su sva moja zemaljska sagrešenja već kazna za neka ranija? Ako postoji perpetuum mobile, onda je to kazna. Kažnjen sam grehom - jer sam grešio. Za sadašnji ću ponovo. Onda ni onaj svet ne može biti bolji.

Je li *Upravnik* sadista?

Zašto bi išta moralo da bude vrednije od trenutka u kome živim? Od vremena sadašnjeg?

Kako sam onda bespomoćan kad se klanjam trenutku u kome živim, kad taj isti trenutak ne predstavlja ništa.

Tako ništavan i dragocen istovremeno.

Otišao je Bojica.

Došao je 23-ogodišnji silovatelj sa Kosova. Crnogorac, reče da je.

DVADESET I OSMA GLAVA

Fakultet može *svaki* da nabuba, al' nadzornik da *bidne* svaki – jok!

Jutra, bez mene. Sunce, ni nebo nisam video već deseti dan. Odgovaram da mi više prija zatvoren prostor, da kad izađem u krug, dobijam osećaj kao da sam u zatvoru.

Dvesta šezdeset i treći dan

Od danas će nas braniti advokatska kancelarija Tome File. Besplatno.

Danas su doneli i novi propis da cela ekspertiza može da šeta zajedno.

Ali i addendum:

“Braća Laušević - bez kontakta i komunikacije!”

Izlazim na krug da opet posle toliko dana konačno vidim brata. Nema ga. Kažu mi da ni on nije hteo u šetnju poslednjih nedelju dana, kad već ne može da vidi brata.

Ponoć uz margarinsku sveću ručne izrade.

Ubica ne može da spava. Ostali zlikovci po ćelijama sanjaju lepšu prošlost. Ujutru ćemo svi zajedno pred lice neba, tmurno bez Sunca. Jer ga nismo ni zaslužili. Svejedno, biće to jedna dobro raspoložena grupica otpadnika, ubica uglavnom, koja će u tih skoro sat šetnje pokušati da se što duhovitije predstavi ostalima, jer su ostala dvadeset i tri sata namenjena oficijelnoj robiji, sa razgolićenom privatnošću.

Svi znaju kad si u WC-u, na kupanju, kad pereš veš, kad hrčeš, srčeš i posrčeš.

Silovatelj iz moje sobe, kad ne nabraja Albanke koje mu nisu odolele, uglavnom ćuti.

Obično šeta po sobi sa rukama na leđima. Ponekad zastane i, daleko zapucanog pogleda, prekine tišinu iščuđavanjem nad sopstvenom sudbinom:

“Kako interesantno je!”

To deluje kao profesorski zaključak nakon akuratnog izlaganja dobro spremljenog studenta.

Ime mog novog cimera je Gavriilo, za Srbe - Gašo, za Albanke - Gaši. Gaši se zabavljao par nedelja sa Fljorom i onda je ona saznala da je njen momak – Srbin! Sad da ne ulazimo da li bi mu oprostila pripadnost, ali očigledno - laž nije mogla. Krenula je u napad jedinim ženskim oružjem jačim od jezika - noktima, što je dovelo do konverzije Gašija u Gaša, koji, opet, nije mogao da *dazvolji mu neko nagrdi ljice, ej bre!* i – Fljora je, nažalost, preskupo platila svoj ponos. Prvo je silovao, onda unakazio nožem.

Sećam se Zefa. Gašo - Gaši i Zef imaju isti izgovor. Nedostaje mi Zef.

Strašno me je uvek provocirala (a, koga nije?) količina tuge, suza, bezizlaza koju bi svet pokazao i prosuo na vest o tvojoj smrti. Možda bi se mogla napraviti neka generalna proba tog čina.

Nešto poput onog što je uradio jedan od najzanimljivijih Cetinjana u njegovoj novijoj istoriji, Vido Parteli, koji je objavio (čak je i plakatirao po cetinjskim lipama) sopstvenu smrt.

Posle je, iz prikrajka, razgledao žalost daljnih i bližih (najbliže nije imao), a onda je ustao i da lično prima saučešće...

Možda bi se mogao malo modifikovati ovaj Vidov eksperiment.

Ubiti jednu svoju nogu. Žalosnu vest objaviti i videti reakcije. Možda i organizovati dostojanstveni ispraćaj mrtvog dela vas. Ukoliko osetite ravnodušnost, ili licimerje, odustanite od totalnog preseljenja na onaj svet. Zadovoljite se tim fragmentarnim odlaskom, jer svetu ne biste ugodili ni kad bi i sasvim otišli.

Ali, ukoliko jecaj za vašim levim stopalom dirne i vas, vredi ih zadovoljiti i ostatkom.

“Kad su mi nogu ovako ožalili, kako li će tek glavu!”

Dalje od glave ne treba ići...

Šetamo. Mili mora biti tačno na suprotnom kraju kruga. Dobro. Makar se vidimo.

Sretnemo očima, obodrimo.

Bolje mi je. I njemu.

Jedna od omiljenih jutarnjih razbibriga i zabava servirki u CZ-u se zove: „Gledanje braće Laušević dok se šetaju“.

Načokere se tetke na okvir jedinih vrata na krugu i...posmatraju.

“Kako interesantno je!“, rekao bi moj Šiptar.

Ponekad samo zvirkaju iz hodnika, a ponekad (što da ne, ovo je ipak njihov drugi dom) jednostavno stanu, onako komisijski, na početak kruga i...posmatraju.

A, što bih se ja tu nešto bunio? Zar nisam ovamo i poslat na - posmatranje. I servirke to znaju, pa što ne bi besplatno pomagale državi?

A, možda su se to ovi doktori, koji nikako da započnu naše veštačenje i posmatranje, prurušili u servirke?

Dvesta sedamdeset i prvi dan

Četiri nedelje CZ-a. Mesečev ciklus. 271 dan. Devet meseci. Vreme da postane čovek.

Ništa još uvek da nagovesti promenu bilo kog tipa.

Sam sam. Gašo-Gaši je u gradu. Utvrđuju da li je bio uračunljiv dok je silovao Fljoru. I Mili je sam. Njegov cimer Stošić sad spava na četvrtom spratu. Ispituju mu san. Napolju galama i fudbal koje sada adresiram na neko školsko dvorište, ne na zatvor.

“Mili?”

“Kaži!”

“E - 4!”

“E - 5!”

“F - 4!”

“Izgubio si to prošli put!”, preti.

“Igraj!”

“Nosim, E5 - F4!”

Čuju su motorole u hodniku.

“Konj na F - 3!”

“G - 5!”

Gotovo istovremeno su upali po dva stražara i kod mene i Miloga.

“Kakva je ovo zajebancija?”

“Igramo šah”, kažem, ustajući sa kreveta.

“Kakav kurac šah, gde je taj šah?”

“Pa, nema. Igramo naslepo.”

“Naslepo, je l’?”, razgleda po mojoj sobi stariji nadzornik kog nisam viđao ranije.

“Naslepo”, ponovih.

“Ajđ’ da vidim, kako?”

“Mili?”

“Molim?”

“Lovac na C – 4!”

Tišina. Nema odgovora.

“Bimba!”, doziva nadzornik komandira koji je očigledno kod Miloga u sobi.

“Izvol’te, gospodine nadzorniče?”

“Šta je bilo tamo?”

Čuje se neki nerazumljiv razgovor iz Miloga ćelije. A zatim i Bimbin odgovor:

“Razmišlja!”

“Razmišlja, je l’?”

“Kaže da je teška pozicija”, prenosi Bimba Miloga reči.

Nadzornik povisi ton da i Mili može da ga čuje:

“Slušajte Lauševíci, ako još jednom čujem za neku ovakvu zajebanciju idete na različite spratove, pa će pozicija da bude još teža. Je l’ jasno?”

“Jeste!” doviknu Mili, a ja klimnih glavom.

(Pišem i lutam. Plutam.)

Nekoliko dana kasnije

Rano jutro. Čekamo u hodniku otvaranje vrata za izlazak na krug. Okrećem se, nalazim Miloga lik. Klimne mi kratko da mi se javi, da me tim klimanjem zagri.

Ispred brata vidim neko pocupkuje, nestrpljivo u mestu, kao da uvežbava *moravac*. To je „Čokanjče“, iz Leskovca, ne znam tačno šta je uradio, obijao neke apoteke, čini mi se.

Izlazimo. Kako smo kročili na krug „Čokanjče“ izlazi brzo iz stroja i krene da piša pri zidu! Na tom mestu ima i nešto korova koji je krenuo da izbija iz mahovine. Ima je svuda po obodu kruga.

„Čokanjče“ nije mogao bolje da potrefi! Buda vodi šetnju! Nije stigao da se olakša, a sačekala ga je Budina cipela po bubrezima. Taj prvi udarac ga je nabacio na rapavi zid s kojim se sreo licem, ne stigavši da se zaštiti rukama, koje su bile zauzete drugim poslom. Samo se bolno sroljao na beton. Onda nas je Buda uredno sve postrojio, kao neki streljački vod da se lepo, iz prvog reda, svi nagledamo šta će da mu radi. Naredio mu je prvo:

“Ruke pozadi!”

Po onom, već odranom licu, krenuše da pljušte šamari:

“Stoko, 'el nemaš klozet u sobu? 'El, nemaš?”

Čokanjče bi krenuo nešto da se pravda, ali ne bi stizao i da završi ni jednu započetu reč. Čuli bi samo:

“Nadzor....izvinja....neć.. .“.

Svaki put je prekidan šamarom, od kog se svima nama vrtelo. A, ako bi slučajno

„Čokanjče“ podigao ruke da zaštiti lice, onda bi radio pendrek. Ne znam koliko bi to premlaćivanje trajalo, da se Miloga novi cimer, dijabetičar, vodoinstalater i oceubica iz Novog Pazara, nije onesvestio. Da li od prizora, ili solidarnosti nismo saznali, ali to nam je svima bio povod da se odvojimo od Budine predstave.

Negde malo kasnije, sretoh se s nadzornikovim zakrvavljenim pogledom:

“Lauševiću!”

Ukočih se. Pet koraka dalje, Mili se okrenuo u mestu i strepi. Gledam Budu, propisano, sa rukama pozadi. Ćutim, čekam. Iskrivio Buda glavu na jednu stranu, zažmurio na jedno oko:

“Fakultet može svaki da nabuba, al’ nadzornik da bidne svaki - jok!” Shvatio sam. Klimnuh glavom nekoliko puta da potvrdim.

Mili teško ispusti vazduh.

“Pišanje u prirodi je religiozni obred kojim obećavamo zemlji da ćemo se jednom čitavi vratiti u nju.”- Milan Kundera

DVADESET I DEVETA GLAVA

NE ‘VATAJ SE ŠIĆA U NEĐELJU!

Prvi maj, međunarodni praznik rada i Uskrs, ‘94-e

Hristos voskrese!

Vaistinu voskrese!

To danas nisam ni od koga čuo, pa se evo zdravim sam sa sobom.

Da ipak ne bi ispalo da su otpadnike od zakona zaboravili, Uprava bolnice je svakom skuvala po jedno jaje. Nisu stigli da ga *pituraju*, ali fala, vaistinu!

Jaje mi je doneo, ali od kuće, i komandir Stanković. Dobar momak, Dorćolac.

Ovde, kao obrok, često posluže margarin. Uzimam ga da im ne ulazim u dnevni izveštaj, sa kvalifikacijom, *odbija hranu*, a iz još jednog razloga. Napravio sam u poklopcu od Ness cafe sveću sa fitiljem od krajička čaršafa. Lepo gori, vatru sam oduvek voleo da gledam, a ovde to osećanje produbljuje i borba kojom se vatra održava. Margarin cvrči uvređeno i kao da se isčuđava svojoj primeni, a čaršafu je, iako je izgleda dosad svašta doživeo pod ovim krovom, ovo jedna od retkih stvari koje ne bi očekivao.

Poznato mu je da služi za pertle, kao kaiš za pantalone, kao konopac za sušenje veša...

U nekim romantičnijim vremenima, udružen sa još par kolega, služio je za tajno penjanje do dragog balkona, ali i za avanturističko napuštanje nekog neželjenog staništa, poput ovog. Može se sasvim dobro iskoristiti i za pravljenje opasnog oružja, efikasnog pri davljenju nepoželjne persone... i ko zna u koje još svrhe.

Naravno, stid ga je zluopotrebe, kad ga vlasnik pretvori u omču oko vrata, a istog je toliko noći štitio od prljavštine nikad opranih ćebadi i sunđera.

Da, eto, umalo da zaboravim, ponekad služi i za spavanje. To mu dođe kao neko osnovno zanimanje, nešto za šta su ga školovali i pripremali celog tkanja i šivenja.

Uprava Velikog Zida nas pored jajeta čašćava i tako što danas ne moramo da šetamo.

Ali zato, ipak, moramo da ustanemo u šest. Pitam komandira:

“Je l' ima šetnje?”, s obzirom na to da je već pola devet.

“Nema”, kaže, “praznik”!

Napolju je divno jutro. Ono nije namerno tako svanulo, ono jedno htede samo da ugodi, ne znajući da će, ako bistro osvane, samo otežati zaključanost.

Moja unutrašnja zapitanost o smislu praznika i ukidanju šetnje, dodatno isprovocirana i činjenicom da se na krugu odvija turnir u malom fudbalu, morala je da potraži odgovor od ovlašćenog, propisima dobro potkovanog lica. Dobijam odgovor da je napolju stvarno Uskršnji turnir u malom fudbalu, koji ne uključuje naše odeljenje jer smo tu *privremeno*.

Trenutno se odvija utakmica između alkoholičara i narkomana. I jedni i drugi teško dišu, dovde dopire škripa njihovih pluća i borba za vazduh. Alkosi vode 4:1.

Nešto kasnije, evo dolazi i moj omiljeni nadzornik Obrad da mi razreši dilemu.

Bio je tu i pre neki dan. Došao da me vidi, nenajavljeno, samoinicijativno, onako toplo, ljudski da me pita: „*da l' mi nešto treba*“.

“Ništa, hvala Vam.”

“Slobodno, što god ti zatreba, što je u mojoj moći ... “, i tako dalje.

Evo ga jutros opet dolazi, preplanuo od proleća i objašnjava:

“*Propis*, ali što god vam treba mi smo spremni da vam izađemo u susret.” Žmurim na kratko. Opet otvorim oči. Ne, nije menadžer nekog otmenog hotela, nego moj dragi Obrad.

Na krugu je slavlje. Alkosi su opet dali gol.

Jedino pozitivno ovog zaključanog jutra je gomila pozitivnih narkosa, a i to mu nekako dođe na negativno... Izgubili su sa 6:1, što im samo povećava bezizlaz.

Odlazeći, Obrad dobaci još jednom svoju široku ponudu: *šta god vam treba*, i ode ne sačekavši odgovor. A taman htjedoh da zaustim da mi treba Nivea, ali se u posljednjem trenutku ugrizoh za jezik, jer kakve sam kurate sreće, verovatno ni Nivea ne spada u asortiman njegovih svemogućih usluga.

Ako ništa drugo, bar nam je malo otvorio vrata.

Cipele su mu bile užasno prljave od neke farbe, sad mogu tačno da rekonstruišem njegovu koreografiju po sobi. Da, pomenu pored propisa i Kućni red, mada sam ja mislio da je to isto. Htjedoh da ga pitam je l' po kućnom redu da nam gliba sobu, ali 'ajde da ga ne zadržavam. Vidim, žuri mu se, verovatno ga je komandir pozvao baš kad je počeo nešto da kreči (iako je Uskrs).

"Srećan Praznik rada, nadzorniče Obrade!"

„Vaistinu!“, odgovaram umesto njega.

Napravih danas još jednu sveću od margarina i čaršafa. I ova je prozapadna. Stala je u pola limenke od coca-cole, s tim što je jedna stranica duža. Takva zgodno može da se okači o ekser na zidu, a može i da sakrije svoj sopstveni plamen.

Zašto pravim sveće? Je li mi neko bio voskar u porodici, pa su geni proradili? Stvarno im ne znam svrhu, jer mi ključari listom ostavljaju upaljeno svetlo.

Ko zna, možda posluže nekom ko u ovom trenu postaje ubica, pa će jednom biti u ovoj sobi. Treba li ja da mu pomognem? Ovim rečima, ovom svećom? Zna li iko šta to mog naslednika u ovoj sobi može *sada* odvratiti od nečije smrti? Šta je to što u sledećoj sekundi ubijenog može ostaviti u životu?

Možda tu sveću jednog dana, u trenutku očajanja, namažem na hleb i pojedem zajedno s fitiljem. Možda ostavim fitilj da mi izviruje iz usta, za slučaj ako jednom poželim da se sasvim rasvetlim iznutra.

Zgodno, zar ne? Mada, paljenje tog fitilja bi verovatno dovelo i do nekog buma.

Jesam li napravljen od vode, hleba, makarona i margarina, ili od nečeg mnogo opasnijeg? Čovek-bomba?

“NE PUŠITE U MOJOJ BLIZINI!”

Mogao bih da okačim neko upozorenje o vrat, ako se već budem šetao sa tako isplaženim fitiljom.

“IZVOLITE, ZAPALITE, ALI NA SOPSTVENU ODGOVORNOST!”

Možda bi saznali nešto dosad nepatentirano, a možda i ne bude preživelih svedoka.

Zgodno i za atentat na strašno značajne, a omražene ljude. Pošalješ me kod tog i tog čike, ja odem, zamolim za prijem, pijemo onda obojica kafu bez šećera, on me ponudi cohibom, ja kažem *neću fala, ja bih radije ovaj domaći, svoj fitilj*. On prokomentariše da je to *opasno po zdravlje*, ali mi ipak pripali i... buuum!

Dvesta osamdeset i drugi dan

Nedelja.

Dan odmora, dan nerada. I Svetog Obrada. Ne mogu sa sigurnošću da tvrdim, ali kao da u blizini osećam Njegovo visoko prisustvo. On se, naravno, ne zove tako, već to ja tako...

od milja. Obraduje me uvek, pa kako drugačije da ga zovem, a kamoli prezivam?

A što je on danas tu, pita se neko? Zašto se Preblagi u Svoju Nedelju prizemio?

Pa, da bi mi javio da u ovaj blaženi Njegov Dan, ja ne moram da se kupam.

NIKO danas ne mora da se kupa.

Moja dobra majka je jednom u mladosti sanjala Mariju Bogorodicu. Sanjala je u nedelju na ponedeljak. Marija je strašno naružila što se ona u taj Sveti dan drznula da mužu prišije najgornje dugme na košulji (ono dugme sakriveno iza čvora na kravati). Pošto Komunistička Partija nije tolerisala odmor ni nedeljom (tada su naši neprijatelji patili od trajne nesаницe i nisu imali slobodne dane), onda su, eto, zakazali taj Sveti Čin (sastanak), baš u nedelju, demonstrirajući celom nekomunističkom svetu svoju odlučnost i budnost.

Naravno da se na sastanak ne bi smelo otići bez kravate, propisno učvorene, ali isto tako ne i bez tog najgornjeg (najvažnijeg) dugmeta (iako, pod croatom, nevidljivog) čiji bi izostanak, autosugestivno, stvarao osećaj neformalnosti, nediscipline i naginjanja Zapadu.

Mojoj majci je sva religija bila sažeta u: "NE 'VATAJ SE ŠIĆA U NEĐELJU!" A, opet, pamtim je kako je, neodoljivo vesela, u falsetu pevala neku rusku, revolucionarnu pesmu:

“Vejsje-vejsje-čupče-ku-čer-javi!”

(Kasnije sam, recimo, savladao ruski, ali nikad nisam uspeo da saznam šta to znači.

Pitao sam i neke prijatelje, Ruse. Kulturno bi menjali temu. Dobro.) Ljubav prema mužu, strah da ga ne proglase za stranog agenta, plaćenika... je učinila da, računajući da će njeno šice ostati neprimećeno od Svevidećeg Oka (i Marije) brzo, (i od sebe se trudila da to sakrije) prišije to Važno Dugme.

I stvarno otac, muž se vratio “nevin” sa sastanka, možda (što da ne!) upravo zahvaljujući njenom podvižništvu, njenom sagrešenju, ali onda je te noći sanjala ONO.

Zašto ovo pišem?

Izgleda da je naš Obrad u mladosti imao slične nedeljne snove, pa je, stoga, u istrazi i sebi i drugima zabranio svaki rad, sve aktivnosti, pa i kupanje! S moje strane, kupanje nikad nije doživljavano kao neka *aktivnost*, ali šta da radimo kad to iz ugla svetog Obrada deluje vrlo radno i u suprotnosti je sa kanonima Presvete Istrage. Blesavo zvuči, ali voleo bih da posmatram Prečistog Obrada jednom kad se kupa. Zauzvrat, mogu da ponudim nadzor nad mojim kupanjem. Mogli bi i neki Odbor da pozovemo da nas Veštači i Posmatra, da posle presudi ko se lepše i temeljnije Kupa.

„Dabogda *nikad* ne popravio bojler, nadzorniče Obrade!

Pa ti žena poletela u zagrljaj *sutradan!*“

Ne vredi! Gasi mi se mašta. Treba mi jedna ozbiljna kunuša kao što beše Marica

“Teška”, sa Cetinja. Bila je to ozbiljna kletva: „Dabogda te vjetar nanio na Maricu “Tešku” da se s njom raspravljaš!“

Koncentrišem se, prizivam Maricu. Šta bi ona rekla u datoj situaciji. Svemoguće *kad bi* kod Stanislavskog.

Dolaze misli.....Evo je. O, majko moja!

Marica kune:

“Dabogda se ne okupa’, do Mitrova dana, Obradiću, pa te onda komisijski prali najbliži rođaci, pa sutradan za tobom polako išli!”

“Kuku meni, gde je našoh, ‘ajte gospođo Marice nazad, molim Vas. Hvala na pomoći, niste trebali.”

“A, dopalo mi se. Pušti me sad. Obrade....Obradoviću, dabogda ima’ javno kupatilo, pa se prehranjiva’ od prometa i vazda ti faljivala topla voda...”

“Molim Vas, tetka “Teška”...”

“.. i dabogda ti mušterije imale prelaznu ocjenu jedino iz muzičkog, da mogu da zaleleču kad ih Obraduješ ledenom vodom...”

Sad je gotovo. Ona to ne radi iz mržnje prema ljubljenom Obradu, nego tako, ona je profesionalac. Ne možeš je sad zaustaviti. Serdar Vukota iz “Gorskog Vijenca“ je amater, čist diletant prema Maričinoj mašti:

“Ne videlo ti kupatilo deterdženta...”

Prekidam gospođu, jer ima i drugih aspekata ovog života, mimo Obrada... nadam se...

TRIDESETA GLAVA

JESI TI SIGURAN DA SI TI –TI?

Neodređene daljine kapanje vode iz neke slavine. Taj zvuk se dobro dopunjuje sa konstantnim slivanjem u nečiji velikobritanski klozet.

Komandir odgodi pomisao na san zveckanjem ključeva, koje kombinuje povremenim vrlo tihim pročišćavanjem grla, nakašljavanjem zatvorenih usta, kao da se sprema za veliki monolog. Ključevima, kao da samo povremeno umiruje slušaoce, ali opet nikako da počne.

Negde odozgo, sa gornjeg sprata, dopire ječanje, koje se danju izgubi od zvuka videla, ali sam gotovo siguran da se i tada odvija. Taj bol je konstantan i autor ga neskriveno saopštava svetu, ne trudeći se da nadjača dnevne zvuke.

Odozgo dopire i nekakva signalizacija kroz metalnu konstrukciju ovog ogromnog kaveza. Šifra je u pitanju, očigledno, jer se radi o jednako kombinovanim udarcima ponovljenim nekoliko puta.

Sa ovog sprata jedan, potpuno neupućenog sluha, ispušta neke neartikulisane zvižduke. Kao kad dete otkrije da njegova usta kad ih napući mogu da proizvedu taj zvuk, pa vežba, vežba...Iz druge sobe neko pospano otkida:

“A, spavaj, majku ti jebem!”

Možda to niko nije rekao, a možda sam ja hteo. Odavde iz ove sobe ništa ne remeti noć, ili to ostalom svetu tako samo izgleda. A, ovde ima toliko zvukova.

Sa mnom u sobi je od pre neki dan Vidoje iz Užica. Pijan ubio pijanog milicionera, koji ga je tukao pred sinom.

“Zbog nekog *ljubomorstva* iz detinjstva“, reče Vidoje prvog dana, kad se ono robijaši predstavljaju jedan drugom.

Ja u ovom času čujem njegovu muku i kajanje. Odaje ga samo povremeno ušmrkavanje suza unazad. Izdahne povremeno i teško kroz usta samo, jer mu je nos zapušen, tako da, ako bi i tuda dozvolio vazduhu prolaz, zna da bi i mene, a i ceo sprat obavestio o svom jadu. Plače samo na oči. Da bi pokrio zvuk neminovnog brisanja nosa, popridiže se u krevetu, iskašljava se i pali cigaretu,

pokušavajući da samo jednim i vrlo glasnim i vrlo dugim ušmrkom vrati sve suze od *onog* strašnog dana prolivene.

Da mu ne remetim muku, niti čeprkam razgovorom po njoj, pretvaram se da spavam, ispuštajući dovoljno glasno vazduh da bi slušalac imao utisak tvrdog spavača. Da bi delovalo ubedljivije na njegov glasni ušmrk sam se tobože sneno promeškoltio i rekao deo neke ni meni razumljive reči :

“...skima....”

Prevara uspeva. Znam da bi hteo da pričamo, ali znam i da bi mu posle bilo još teže...

Ko vodi evidenciju o mojim zvucima, ne znam...

Za sutra je ponovo najavljen nastavak ekspertize.

Dvesta devedeset i drugi dan, pedeseti u CZ-u

Čekam. Ništa od najavljenog ispitivanja. Danas će profesori predavati novo gradivo.

Nećemo odgovarati danas.

Pita me novi cimer u sobi, dečak gotovo, Beli, da li mi smeta što me zove „Žak“?

Dokle god se odazivam, ne smeta mi nijedno ime. Kad začutim, onda mi smeta i ono kršteno, jer se moja ranija kriza identiteta razvija i dobija sasvim nove pojavne oblike.

Bez problema već sebe mogu da uhvatim u razmišljanju da se sećam da je tu i tu ulogu svojevremeno igrao - Laušević.

Ko sam ja zapravo?

Trigonometrijski prikaz svog sećanja?

Neuspela projekcija mamurnog jutra javnog tužioca?

Gomila protivrečnih, i nikad do kraja realizovanih talenata od kojih je onaj za pravljenje cigareta od *kotrobana* najubedljiviji i jedino materijalizovan?

Ko?

Nečije tuđe sećanje?

U kojoj me tehnci doživljavaju? Kao ginjol ili marionet? Crno-belo? Samo iz off-a?

I da li jesam uopšte?

Možda se radi samo o dobro napravljenom sklopu tuđih ideja i pokušaja?

Jedna od ideja je i ta, da mi je data mogućnost da razmišljam o tome i da li uopšte jesam. Ostavili su u mom slučaju mnogo nerešenih pitanja.

Nisu valjda očekivali da to sve moram sam da rešim?

Možda sam figurica u nečijem tetrisu? Ne mogu da me uklope, ni prizeme, pa me stalno okreću i na kraju su jednostavno pritisli pauzu i sad stojim tu, bez trajanja, ukočen kao onaj smrznuti oslić iz Japana, dok se baterije nečijeg tetrisa ne istroše. Ne smeju da nastave sa igrom, plaše se da ne *izgore*, a dosadašnji skor im je prilično bedan. Ostaje mi nada da će tetris dospeti u ruke nekog ambicioznijeg i spretnijeg igrača koji će uspeti da me uredi i poništi.

A, šta ćemo ako sve to nije tako nego stvarno jesam? I ovo oko mene sve jeste takvo kakvim ga vidim, doživljavam? Ako je komandir Buda stvarno komandir Buda?

Nisu valjda u mene programirali mogućnost da ja sam mogu da izmislim Budu?

Hladno mi je. Prilično ljudski osećaj. Moguće da se radi o nekom savršenom robotu sa nesavršenim mogućnostima. Nešto ga i boli, poput čoveka, životinje. Ali, ipak manje oseća.

Ume da oponaša da oseća, ne i da to stvarno čini. Oponaša strast, ljubav, druge osećaje, drugih ljudi, ali svoje nema i ne zna. *Glumac!*

Možda sam klonirano biće, stvoreno za nečije rezervne delove. To je bio neki film.

Negde ima neko važno biće koje fizički ima iste reference, a mene su napravili da mu poslužim za pozajmicu nekog dela tela kad se njemu isti pokvari. Kad sam imao sedam, uzeli su mi krajnike, jer su tom strašno važnom klincu njegovi bili loši. Sa jedanaest godina su mi opet na silu ćapili slepo crevo. Nikad mi nisu dali da vidim ni jedno, ni drugo. Naravno, meni su pričali priču: *da se to pokvarilo, pa će oni izvaditi i baciti...* a, u stvari radilo se o tom drugom kome su krenuli da riknjavaju pojedini delovi.

Posle su mi na mufte uzeli jednu šesticu gore levo, a kunem se mojim Upravnikom da je bila zdrava. Isto mi nisu dali da je vidim. Moje oči su stalno slabile. Noću su dolazili i uzimali metar po metar daljine mog vidika, da bi ih nastavljali na njegove oči, proširili njegove horizonte.

Sad već sigurno znam da je taj važan momak, u poslednjih godinu dana, u vrlo teškom stanju. Oni se još uvek očigledno nisu odlučili šta sve treba da mu zamene, zato to ovoliko traje. I mora da se radi o nečem velikom, jer me ranije nikad nisu ovoliko dugo pripremali.

Možda je srce u pitanju? Pa, ne znam, i nije mi neko, ali dobro i sami znaju da je prošireno i ima frke sa preponama. Ne preskoči baš svaku.

A, da neće možda jetru? Sad je već sasvim čista, regenerisana. Paštetu od nje da napraviš, pa da deliš na pedijatriji kao zdravu hranu za doručak. Biće da je to, ili nešto drugo što mi odmaraju.

Znam.

“Mama, ja sam ustvari muško!”

“Dobro, Slađana, dušo, razmislićemo.”

Ne treba se ipak s ovim zezati jer imaju gadan običaj da ne vrate ono što oduzmu.

Štrpnu, malo umeleme i *na psu rana, na psu i zarasla*.

A možda hoće da nas zamene – dibidus?

To i ne bi bilo tako loše. Da on bude ja, ja – on. Da. I sad više neće u delovima nego celog. Pa, pametno, da me ne muče više.

Znam, hoće da ga ubiju, pa neka nameštaljka. Ubiju mene, a njega će sa zlatom i drugim identitetom u Južnu Ameriku i kao nema ga više...Što ima veze? Biće bar lepa sahrana. Svi će posle iznositi utiske udišući vazduh na unutra:

“Što je bila lepa sahrana...”, i držaće raširenu šaku pritisnutu uz grudi da pojačaju utisak lične tragedije.

Živeo od rentijerstva kao magacin rezervnih delova, ali umro – carski!

Ko li sam, to me samo kopka taj ja , tamo?

Prolazim kroz hodnik do posete. Već sasvim dobro poznajem i nadimke komandira i brojno stanje i probleme njihovih porodica. Odlično sam već upućen i u anamnezu, dijagnozu, i terapiju velikog broja osuđenika.

O sebi, još uvek, ne znam ništa. Čak mi i pomen sopstvenog imena izaziva nevericu.

Da se možda, ipak, ne radi o onom poznatom glumcu, a ovde sam ja, neko drugi, koji je sa sindromom Napoleona ubedio sebe da se

tako zove: Žarko Laušević?

TRIDESET I PRVA GLAVA

ODRIČEM SE! ODRIČEM SE! ODRIČEM SE!

Da, tu sam još uvek, prećutno saglasan sa Upravom Velikog Zida da se i dalje odazivam na prezime *Laušević*.

Lauševići su, koliko znam iz očevog istraživanja, negde početkom XVI-og veka došli iz Lauše, sa Kosova u Crnu Goru, na Durmitor. Lauša je malo mesto u okolini Srbice poznato po Manastiru Deviču iz XV-og veka. Kad se iz Srbice krene prema Peći prvo mesto je Lauša.

*Da li je mesto dobilo ime po njima, ili obrnuto ne znam. A samo ime bi se reklo da nije slovenskog porekla. Da li je izvedeno od latinske reči *laus* (lovor), ili neke slične grčke, otac nije uspeo da sazna.*

Sećam se da me ludo zabavljalo čitanje jedne sestrine beležnice sa studija, gde se nabrajaju stare srpske, možda već zaboravljene reči, koje označavaju imena za muške pretke do četrnaestog kolena.

Znam da je ime našeg *belog orla* bilo Lauš Trepčanin, da mi je neznani *sakajtov* bio neki njegov prvi potomak, da se *kurajber* zvao Raič. Ne znam imena *ožmikura*, *pardipana*, *bele pčele*, *surdepača*, *sukordova*, *ni kurlebala*, ali *kurđe* I mi se zvao Ostoja, *askurđel* - Sava(Diko), *navrdeda* - Milić, *čukundeda* - Gligorije, a *pradeda* – Periša. Tomo je ime mog *dede*. Dušan je *otac*. I *sin*. Za mene još nema imena.

Početkom 20-og veka kretose Lauševići sa Durmitora dalje po svetu, Americi, Skoplju, Užicu, Valjevu, Beogradu, Rumi, Novom Sadu, Banja Luci i Sarajevu. Za ove poslednje ne znam da li su još tamo i da li su još uopšte živi. Ali, pouzdano znam da u Lauši danas više nema Lauševića.

Znam da su Lauševići sa Kosova došli sa krsnom slavom Svetoga Đorđa i da su u njegov pomen podigli malu crkvu u Tepcima. Šta je bilo pre toga, ko će ga znati.

Ispod prozora nam peva Gorica željna muškog dodira, pogleda, bilo čega muškog. Ista procesija se odvija svakog prepodneva oko pola dvanaest kad na šetnju izlaze žene. Prvo nam otpeva par strofa nekih meni potpuno nepoznatih pesama. Peva irealnim, izuzetno muzikalnim glasom, nikotiniziranim, sceničnim, a potom sledi dozivanje:

„Muškarci, momčine, muškarčineeee!“

Ne volim baš razgovore kroz žice, ali hteo sam da vidim vlasnicu tog prelepog glasa.

Naravno da sam se razočarao. Tužno, debelo biće, pogleda iskrivljenog od mnogih lekova, ozareno i prazno me gledala, žudno tražeći da joj bilo šta kažem. Da, ona je nažalost – luda.

„Божевыльная“, kažu Rusi.

Lepa, nežna reč, plemenita. *Omađijana Bogom*. Srbi imaju mnogo jetkije izraze za takve ljude i uglavnom su pogrdni. Ne nalazim ništa duhovito u sprdanju sa bolešću (sem sopstvenim sa svojim, bezbrojnim), pa sam samo rekao :

„Divno pevaš... Gorice!“

Ona se postideño sva iskrivila u stranu i ... počela da stiska svoje ogromne grudi.

Sklonio sam se sa prozora, ne želeći da gledam nastavak. Ali, naravno sa drugih prozora Gorica je dobila ohrabrenje i počela je da čupa sve sa sebe.

Zabava se prekida pendrekom dežurne ključarke iz dvorišta, na šta je Gorica zavapila:

„Pa pusti ih nek' me vide. I oni su ljudi.“

Ne znam da li i ja zaslužujem više taj Goričin kompliment, ali ubuduće će mi draže biti da je samo slušam.

Radio je mnogo bolji izum od televizije. Koliko li smo samo lepote i šarma dodavali vlasnicima nekih poznatih glasova sa radija i koliko je tek bivalo naše razočarenje prilikom njihove televizijske demistifikacije. Branili smo ih:

„Ne, to nisu oni! To su im naše radio zvezde „pozajmile“ glas.“
Poseta. Dva stara prijatelja. Josif Tatić i Miroslav Lekić. Negde pre tačno godinu dana sam zajedno sa njima dvojicom i ja bio u jednoj poseti. Bili smo kod našeg umirućeg druga Vuksana Lukovca u depresivnoj zgradi stare Vojno-Medicinske Akademije i sećam se mučnog utiska po završenoj viziti. Pokušali smo da u „Manježu“, viskijem, vratimo našem teško bolesnom prijatelju raniji izgled. Nije nam to, ni u mašti, pošlo za rukom. Ni u stvarnosti - Vuki je umro nekoliko dana posle toga. Pola sata posle posete mojih prijatelja, znam da, istim postupkom, njih dvojica sada pokušavaju da me puste na slobodu. Možda će izbeći „Manjež“.

Zbog uroka.

Moj novi cimer je Beli - Goran, (24) otac jedne ćerkice od šest godina koja živi u Švajcarskoj sa majkom. Njegova inteligencija je na nivou bistrog, ali i naivnog trinaestogodišnjaka.

Ne mogu da ga povežem sa delom koje mu se stavlja na teret. Baba je nađena ugušena sa uguranim krpama u usta. Goran je optužen za ubistvo iz koristoljublja, mada, sirotica nije ništa ni imala, a ništa nisu ni našli da joj je ukradeno. To nešto su, potom, tražili kod Gorana, koji takođe nema ništa. Nema ni dva prsta na levoj ruci. Nema ni ravnomeran rast kose. Na levoj strani iza uveta mu kosa raste duplo brže.

Jedino što Beli ima je baby face i neutoljivu želju za radom. Čistio bi neprekidno bilo šta.

Ovih dana je do visokog sjaja očistio hodnike, prozore, rešetke, a dok ja ovo pišem samoinicijativno riba pod u našoj sobi.

Odsekao je sebi, pijan, dva prsta do pola, srednji i kažiprst na levoj ruci. Kad popije, ne zna šta radi. Ovoj babi je sekao drva i pomagao oko kućevnih poslova, sve dok je nisu jednog dana našli ugušenu. Bio joj je na sahrani i plakao je. Uhapsili su ga nekoliko dana kasnije i pod batinama je rekao da je to on uradio. Sudiji je kazao da se ne seća, ali, ako je stvarno to on uradio da traži smrtnu kaznu za sebe.

Moj brak se raspada. Razlog? Teško je to ukratko. Zašto se ljudi razilaze? Kad prestanu da se osećaju kao *tim*? Kad sve ono što vas je spajalo, počne da vas razdvaja?

I ljudi. I vreme. I sreća. I nesreća. I bliski i najdalji. A, sve je to nekad izgledalo lako i premostivo. A sad - teško i nemoguće. Samo još retkosti povezuju obe strane. Pišem svima pokušavajući da ih zaustavim, vratim na ranije pozicije. Ne vredi. Naše okruženje je u fazi pregrupisavanja u dva tabora. Svi znaju sve bolje od nas. I niko nikog ne čuje. Predratno stanje. Samo se u tome još slažemo i u tom jedinom *razumevanju* tražimo slamku. Šaljem abere, želeo bih da vidim neke ljude. Ne vredi.

Gde se to prodaju karte za *tragičesko zbitije s konca dvadesetog veka – Lauš iza rešetaka*? Imaju i uslovi koje budući gledalac mora da ispuni. Iskreni ne mogu kod njega, a ni mnogo bliski. Suicidni ne dolaze u obzir, jer bi namerno mogli *to* da urade baš pred njim.

Dok čekam da me popijeni sedativi omalovaže, razmišljam dokle ću na čelu sa bratom, još morati da trpim neimanje sebe?

Gorica danas još uvek ne peva. Za sad samo psuje.

Zvao me je otac u snu noćas. Jasno sam prepoznao njegov glas.

Hladno mi je. Tako mi je... lepše?

Čekam ekspertizu *još vitak*.

Njima ja, u stvari, ne trebam zdrav. Potrebna im je samo moja forma pa špricom, ogromnim špricom usisavaju moju unutrašnjost, stavljajući nešto drugo, umetno, zahvalnije nešto. Za moje dobro. Kad izađem biću najbolji na svetu, spravljen po vrhunskim recepturama svega do sad patentiranog u sudsko-medicinskoj praksi. Biću još voljeniji, a možda naučim i da volim. TADA će terapija mog izlečenja biti okončana. Sad sam još uvek u početnoj fazi lečenja, ali neki rezultati se već naziru. Zatvorenike počinjem da cenim više od šefa države, a ko zna, možda bih i Miloševića razumeo kad bi mi ga doveli u sobu.

Skratio sam folijom fitilj sobne sijalice i usmerio njen islednički snop u pravcu zenica *ooka* mojih.

„Šta moram da priznam, recite mi i ja ću to učiniti, ne morate da palite i ventilator? Nije dobro za sinuse, a i trošite struju, bez potrebe. A možda vam ventilator i ne radi? “ Jeste, priznajem voleo sam Tita. Ja, dalje, *znam* da je ta moja ljubav (prva i najveća) prema Maršalu, posle sasvim prirodno dovela do kataklizme na ovim prostorima... I plakao sam, ponavljam, što sam već rekao istražnom sudiji, kad je Josip Broz umro.

Nemam opravdanja za svoju ljubav i prihvatam kaznu kakva god bila.

Voleo sam, priznajem, sve narode i narodnosti bivše SFRJ. Učio sam krijući slovenački, a makedonski, nažalost i dan danas razumem. Učili su me da psujem na albanskom. Žao mi je zbog svega.

U Zagrebu sam uvek pričao zagrebački, čak i kad sam branio Miloševića.

U Beogradu sam na ekavskom ćutao da je pedeset Lauševića jednako kao i devedeset domorodaca koji su se prezivali Tesla, ubijeno na tlu Nezavisne Države Hrvatske.

Posebno se kajem što volim neke Albance. Tu sam mnogo grešan.

Dalje, na Novu 1992-u, sam od ciganskih trubača, mojih, izvinjavam se, prijatelja, u Klubu „Bojan Stupica“, tražio da mi sviraju sa pevanjem himnu „Hej, Sloveni“ koju sam, iako svestan njenog plagijata, smatrao jedinom provokacijom za netrepćući stojeći stav.

Stidim se sada toga i odričem!

Odričem se! Odričem se ! Odričem se!

Kajem se danima već, i pljujem po sebi što se može utvrditi i analizom barutnih gasova moje pljuvačke koju možete pronaći na mom licu.

Doktori moji! Istražitelji i iscelitelji moji! Braćo, Srbi.

Ako nešto znači za moju dalju sudbinu, ja sam se već do danas dosta popravio. Ne pevušim više uopšte makedonsku pesmu: „Biljana platno beleše“, a o slovenačkoj poeziji uopšte, a posebno o Lovru Kuharu i Prešerenu mislim sve najgore.

Sve svoje bivše SFRJ nagrade sam uništio i javno se sprdam sa njima. Moja zlatna Sterijina značka je na službenom reveru poštara Bore (Debelog), a sa zlatnom Pulsom arenom se igrao moj Duka i menjao je sa komšinicom Mišom za album „Kapetana Dragana“.

Malo li je?

Odričem se svojih muslimanskih kumova! I svih hrvatskih prijatelja! (tri puta se odričem!) Ova bubuljica ispod levog uveta mi je sasvim prirodno nastala kad sam juče čuo, sa nekog radija, Balaševićevu pesmu: „Računajte na nas“, koju je spevao *na zakletvu Titu*. To vam navodim kao očigledan dokaz da sam postao i prirodno alergičan na *one* stvari, neću da ih više pominjem, ni nabrajam, jer bih sasvim uništio ten.

Očekujem da ćete prihvatiti ovo do sad navedeno kao iskreno kajanje, pa nastavljam.

Kajem se što sam se u noći između 30-og i 31-og jula, prošle godine našao u kafiću

„Apple“, kad sam mogao u to vreme mirno da igram jamb, sa kumovima Pavlom i Mirjanom Jovanović, u Gospodar Jevremovoj, pevajući:

„ Volim Sloba, mrzim Tita,

Srbija se opet pita!“

Kajem se što sam prethodno nabavio pištolj marke CZ 99, umesto da sam svoj bezrazložan strah sputavao bensedinima, ili neizlaženjem iz stana, crtajući, naprimer, Sloba i Šešelja, kako se tri puta iz zaleta ljube u usta, bez straha od infekcije.

Kajem se što sam te noći osetio banalan i potpuno bezrazložan strah kad su krenuli da nas biju.

Kajem se što nisam King Kong, ili makar Brus Li.

Kajem se što se nisam potpuno prepustio njihovoj nameri i što im nisam pomogao kad su krenuli da prevaspitavaju mog brata.

Kajem se što volim svoga brata.

Kajem se, jer, da nisam tako reagovao danas bih bio potpuno miran i sigurno se ne bi otkrila moja mračna prošlost, koju sam, priznajem, hteo da sakrijem.

U nadi da ćete me popraviti potpuno, sa željom da vaša cenjena ekspertiza ne započne još mesecima, drugarski vas pozdravljam.

TRIDESET I DRUGA GLAVA

PODARI STRAŽU JEZIKU MOJEMU!

Znam u čemu je nedeljni problem.

Ključar je ljubomoran! Mi ne moramo da šetamo i, onako obradovani osvanućem bele sijalice, možemo da se negde sve do doručka grlimo sa Sidni Kraford, Lorin Bekol, Darom, Fljorom, Goricom... ko već s kim voli. On - ne! On svoju zoru mora stoički da prikriva od nadzornika Obrada i savesno i bezgrešno, kao papski nuncije, da obavlja svoje jutarnje dužnosti.

Jutros sam bio u društvu jedne druge dame, kojoj naravno neću otkriti identitet, kad je nuncije, svojom do kraja odvrnutom motorolom, javio Papi Piju Obradu I da je spreman sa svog zvonika na sve, sem ukoliko mu Sveta Stolica ne naredi drugačije.

Potom je krenuo u obilazak svojih iskušenika... Moja dama je panično pokušala da napusti ovo sveto mesto, ali sam pokrićem čaršafa sprečio mogućnost da tako bez negližea dobije upalu pluća.

Papski nuncije je ušao tiho, kako to samo on ume, potkovan znanjem svete dužnosti i novim blokejima na svojim, kao duša mekim cipelicama, obuvenim samo da bi sakrile njegove stigme.

Kad je ušao, video sam da je Isusove rane na desnoj ruci pokrio zavojem, dok mu leva slobodno krvari. Iskoristio sam njegov ulazak i dami uradio sve što smo oboje želeli cele noći, ali nismo smeli da pitamo jedno drugo. Glupo bi bilo sada, u njegovom visokom prisustvu, pitati je bilo šta, a njoj još gluplje da vrišti kad je upravo baš to i ona želela. Volim rizik. Izbežumljuju me opasne situacije. Kako sam se napravio budan, nuncije je lagano krvareći otišao do sledeće ispovedaonice.

Opet blažena tišina. Čuje se samo cvrkut motorole, tihi tresak svakih vrata i uhoumilni susret Visokih blokeja sa betonskim podom, sračunat samo na jedno - da mu održi bol nikad zaraslih Hristolikih rana na stopalima. Tako bešumno je i u povratku ušao u keliju pored moje, praznu trenutno, izborivši se da mu jeka teških metalnih vrata i prateći zveket grozda zarđalih ključeva, od kojih se, samokažnjavajući, nikad nije odvajao, ne poremeti jutarnju molitvu i misli svetoj stolici upućene. Tek je na teško zavijanje koje je poticalo od Rakel Velč iz petice, prethodno u sebi podsetivši se na: "Bože

moj, podari stražu jeziku mojemu“, izustio jedno tiho, za četvrti sprat gotovo nečujno :

„ĆOUTI TAMOOO!“, prekidajući samo na tren vezu sa svojom Stolicom. Koliko ga je bolelo taj raskid, osećalo se iz grča i težine njegovog glasa.

Mislimo da iskušenik Bogdan iz kelije broj osam pokušava da umre. U nekoj polusvesti je već danima i tek povremeno mu namažu usta marmeladom da lepše, zdravije, vragolastije, uhranjenije i krvoločnije izgleda. Kad smo jutros shvatili da ga još od utorka niko nije miropremazao džemom, odmah smo svi uzeli nešto za smirenje, a Bogdan neće ni to.

Proveravam dejstvo amizola od 25 mg na ruži, ubranoj u trenutku nečije bitno smanjene uračunljivosti. To je antidepresiv, inače, *širokog* spektra delovanja. Deluje na gram-negativne misli i ulepšavajuće na karakter uniformisanih lica. Uzima se dva puta dnevno pred Biljom, pre ili uz makarone. (Nije dobro da Bilja naiđe posle makarona, jer amizol tada izaziva potrebu za sutlijašem) A može i na gladan stomak. (Ovo mi se posebno dopalo.) Za sad je primena ovog revolucionarnog leka dozvoljena samo u granicama Nacionalnog Parka CZ.

Upozorenje: Terapiju prekinuti ukoliko pacijent pre naglasi simpatije prema uniformisanim licima, jer je svrha lečenja postignuta, pa što da se zatvor troši?

Komplikacije: Lek se obično dobro podnosi. U trećoj godini lečenja može doći do štucanja, ali ne treba se mnogo obazirati, niti tu nuspojavu ozbiljnije medicinski tretirati.

Najverovatnije se radi o sporadičnom spominjanju pacijenta nekog od rodbine, ili je jeo nešto masnije tog dana. Pacijenta treba blago uplašiti šamarom, pripretiti mu pendrekom i reći:

“Sutra ideš kući!“, i štucanje trenutno prestaje.

Ostale komplikacije nećemo navoditi u deklaraciji (neka to bude naša mala tajna).

Napomena: u prevodu na albanski i mađarski pišu sasvim druge stvari, pa nemoj da se neko, ko zna te jezike opeče, i da im kaže pravu istinu (neka to bude naša mala nacionalna tajna).

Pod razno, umalo da zaboravimo: Nemoj neko u zatvoru da upravlja motornim vozilom dok pije amizol i konzumira alkohol!

Gledam ružu kojoj sam pre par minuta dao amizol. Ne miriše više i oklembesila je laticice.

Blago se klata napred-nazad. Misli da je derviš.

Počeo sam da crtam portet Belog. U trenutku nebudnosti Uprave, zatekosmo se u hodniku Beli, ja i ...Mili! Pita moj brat Belog 'što mu je kosa neravna?' Odgovorih, umesto Belog, koji je hteo nešto drugo da kaže Milom :

“Nisam ga još završio.“

TRIDESET I TREĆA GLAVA

KAKO RADI TELEVIZIJA?

Ko zna, možda će sutra, 24-og marta stvarno biti i završeno Superveštačenje. Članovi ekspertske tima koji su do sad danonoćno radili kao servirke, medicinske sestre, ključari, nadzornici, će možda tog dana doći lepo ukravaćeni, napokon manikirani i reći:

„Gotovo“!

Ona servirka što je, dok nam je delila hranu, jednom odbila ponuđene kolače, s obrazloženjem, da su joj „ruke strašno prljave“, možda će doći nalakiranih noktiju i reći kao u nekom kvizu gde se nepoznati na kraju predstavlja otkrivajući svoj pravi identitet:

„Ja sam doktor Mičić, a ono sa nečistim rukama je bila (Sartrova) provokacija sa ciljem da vam izmerimo prag tolerancije. Prošli ste test, obuhvaćeni ste svim metodama koje savremena medicina može da ponudi i naš rezultat je:

„KO JE UZEO KAJAĆE SE, KO NIJE UZEO - KAJAĆE SE JOŠ VIŠE“

298-i dan, pedeset i sedmi u CZ-u

Da li će naš Konzilijum opet jednostavno zaboraviti da danas treba da im privedu braću Laušević (Braću Dalton, Kanta i Laplasa, Bojla i Mariota, braću Limijer, Miladinov, Rajt, Marksa i Engelsa, Poručnika Spasića i Mašeru, i .... koja su to sve "vezana" vlastita imena koja zajedno moraju da budu zaslužna?), ili će ih možda neko unuča (posle sinoćne Tvpremijere mog filma "Bolje od bekstva") naterati da pokažu usiljenu dozu samilosti i učine, za njihovu profesiju, toliko besmislen postupak i ipak se pojave, mada oni od početka tvrde da im tu ništa nije jasno i šta se to od njih u stvari očekuje? (Svi veliki moraju malo biti i rasejani, zar ne?)

I ja sam u istoj dilemi ovog dana u tri ujutu.

Šta treba da kažem? Da mi je žao što su morali da prekinu svoja stručna savetovanja, širom nam zatvorene Evrope i sveta, što su morali da svrate u ovu smrdljivu jazbinu koja ih podseća na...ne bi oni sad o tome. Da sam radije hteo i sam sebi da presudim nego li njih da nateram da obustave svoja predavanja, redakcije doktorata, važne seminare i simpozijume.

I to baš sad, kad rade na širenju nacionalnih zenica? Pa, ja sam, među svekolikom faunom koja ih zadivljeno gleda, jedan najobičniji beskorisni miš koji im nagriza to tako skupoceno vreme, koji ih brutalno odvaja od njihovog svetog smeru kojim hodočaste do spasa sviju nas. Pa, zašto sam toliko (ponovo) sebičan kad je nacionalna Medicina, a time i spas vaskolikog srpskog bića u pitanju? Ja ih možda remetim u spravljanju novog, Teslinog amizola od 26 mg koji će zameniti i potpuno izbaciti iz upotrebe stari

dva'estopetomiligramac, koji se pokazao nehuman ne samo prema nesrpskom življu nego, nažalost...

Hajde da popijem jedan amizol...

"Šta hoće taj sud? Užasavam se kriminalaca... Niiisam čuo za tog glumca. Deca su gledala. Moja Natalija kaže da je simpatičan...Ne znam....Ne mogu da idem...

Ajde - iduće nedelje! Ili – lepo - posle praznika....Aaaaa, da, doktor Marić ima ono predavanje! Joj, što on meni smešno deluje sa tim falusoidnim idej.... Pa, dobro, 'ajde onda kad se vratimo iz Grčke.

Pa, da... idemo, ali ja više na Krf ne idem. Ne znam još uvek, znaš da Natalija odlučuje o tome. A, tako i treba. Ne mogu, brate, više. Moram da se odmorim....E, onda neka čekaju, brate.... Dobro, reci da sam na Krfu.....Znam, znam, žao mi je....

Već dva meseca su tu? A, što mi niko nije javio? A, kako misliš.. "su tu"?

A, i BRAT mu je tu? Pa, dobro, odlično, makar nije sam, je li ? A, ovaj, šta ono htedoh da te pitam, pobeže mi misao... Da! A, šta je sad, pa brat napravio?

Isto? Ne seri! Znači, ČETVORICU ubili! Strašno! Jadni ljudi! Uh, Bože, Bože...Puno, znam....Da.. Ajde, sačekaću. ...

Natalija, ljubim te, daj mi dva trodona, glava mi puca....

A, DVOJICU, ipak, aha,... ISTOVREMENO? Interesantno....Ne mogu, stvarno....

Ko štrajkuje glađu? Taj glumac? Čekaj, je l' to onaj debeli što je igrao u ..."Strašna bračna noć?" Joj, Nataliji je bešika tada jedva izdržala, a ja sam, da ti ne objašnjavam tog jutra stigao sa Zlatibora.... Pa, nek oslabi malo, to će mu dobro... a nije taj, joj... ne znam stvarno...ma jeste... i hemoroidi i onaj moj stari ulcus duodemi.... ma

pijem ...zalud. Slušaj da ti brat kaže nešto, ipak je aspirin MAJKA. Za sve, brate...MAJKA. Tako, onda, vidimo se. "Na...

Krfu", ma jok... "Simpozijum u Budvi". Da! ... Čučemo se... Zdravo.

Hvala ti, Natalija, srce si! Već mi je bolje."

Neću više piti amizol....

Kao najgori student pred ispit, sačekujem zoru. Četiri su sata, čujem od neke motorole.

Da li i ja da uzmem aspirin?

I dalje traje isti dan. Trust mozgova se još nije pojavio.

Ako budem neprijatan prema njima, mogu za kaznu da mi kažu da uopšte nisam imao potres mozga. Onda mogu da me spale na trgu kao Đordana Bruna, 1600-e.

Historia magistra vitae est. Treba da im kažem sve što zahtevaju. Da priznam super vešticama da se zatvor ne kreće, da vreme stoji i da mi je u glavi samo ravna ploča koja počiva na četiri amizola. Ne smem ni da pomislim na Eppur si muove, jer su učili to iz gerijatrije, pa bi me opet spalili.

Zauman je ovaj moj pokušaj preseljenja u bilo koju drugu sferu.

Commotio cerebri vitae est! Quod tibi anni sunt, cara medica?

Stigoste li sa Galenom da se zabavljate, ili je on generacija posle vaše?

Ipak se ništa ne kreće. Curriculum vitae stoji. Točkovi amizola šljafuju u mestu.

Uostalom, smatram da Centralni Zatvor treba razoriti!

Pola deset je. Nešto je šušnulo u blizini. Neko se prikrada krugom. Možda će ipak doći incognito. Ne, to je samo Gorica. Ne verujem da bi nekog sa takvim sluhom pustili u konzilijum.

Lexilium.

Glasovi iz kruga. „Ravnajse, ravnajse!“ Kreštavi glas pitomca sa četvrtog sprata. Buljuk ideja. Ne razabiram šta govori, niti ko je u pitanju.

Doktor Pavičić, Komesar Nacionalnog Parka mi se juče poverio da je izuzetan majstor u hranjenju *na sondu* štrajkača glađu. Ukoliko je veštinu sticao radom na sebi, onda mu se zaista mora odati poštovanje.

Pola dva je. Ne, danas su imali preča posla. Možda neki drugi put. Ili, jednostavno:

”MOŽDA SE JA DOSETIM ZAŠTO ONI NEĆE DA POČNU!”

Jedna naša draga prijateljica, profesorica engleskog inače, znala je, ponekad, da oveseli dan. Nije uspevala danima, posle nekog krečenja da dođe do slike na tv-u i žalila se...

svima. Dođu svi da pomognu prijateljici i ustanove da profesorka - TV nije uključila u struju!

Njen zabezeknuti komentar je glasio:

”Televizor na struju? Ja sam mislila da to radi na antenu!”

Na šta li radi ova medicina?

TRIDESET I ČETVRTA GLAVA

NI PO BOGU NI PO MEDICINI

Dvesta devedeset i deveti dan

Toliko smo popeli naš prag tolerancije, da me sa te visine hvata vrtoglavica pri pogledu na dole. Iako sam krio i od sebe da štrajkujem glađu (čak i na ovim stranicama), ne znajući kako da mi doakaju, bez skandala i sonde, obučili su jednu pipačicu makarona da, onako usputno, priupita Milog:

” A, što tvoj brat neće da *izede* ništa već, ček da vidim... šesti dan?”
Mili se samo povukao praznog tanjira do svog kreveta.

Da, štrajkujem... glađu. Priznajem. Jutros su me priveli na merenje. Na dan dolaska u *nacionalni park* sam 28-og marta imao 85,5, danas 74 kila. Oni to kažu, ja sam samo ćutao.

Moje telo više nije moje, zaveštavam ga Sudsko-Medicinskom Odboru Medicinskog Fakulteta u Beogradu da ga jednog dana prepariraju, našminkaju kao klovna i pokazuju nerazumnim kandidatima.

Glavna *časna* sestra mi je donela teglu meda da je sakrijem ispod kreveta i *da me Bog vidi*:

”Ih, tako se ovde stalno štrajkuje!”

Trudim se da ne govorim. Makar što manje. Pozvao sam je rukom da mi priđe:

”Lepe su ti oči.”

”Stvarno? A, ja mislila – zrikave!”, smeje se.

”Zrikave, ali... lepe.”

”Pa, hvala.”

”Nosi... ovu.. teglu.”

"Nemojte, molim Vas, nikom neću reći!"

"I nemaš šta ...ni da kažeš."

"Pa, znam, al' kako ću Vam bratu na oči?"

"Mili ima košnice u ćeliji?"

"Ne on. Upravnik, Radoman. On šalje, al' nemojte nikom, molim Vas?"

"Moj brat od tetke je počeo da se bavi pčelarstvom?"

"He, nije, nego...on vas mnogo voli...i ..ja... "

"...i ja njega mnogo volim."

"Znam, molim Vas..."

"Spava mi se, pozdravi sve pčele ovog sveta...", zamolih rukom Belog da joj doda teglu i zaspah.

U snu sam imao seks sa nekim razrokim šefom države. Ne znam koje države, ni kog je pola bio šef, ali bilo je slatko. Valjda zbog meda.

Tristoti dan

”Kad bi ste Vi, Žarko, bili sopstveni sudija, kako biste presudili?”

”Ako Vam kažem da sam nevin i da bih sebi dao oslobađajuću presudu - rekli bi ste da sam neiskren i neobjektivan. Ako kažem da bih sebi dao najstrožu kaznu, onda biste rekli: *iskren je*. Prema tome, šta god da kažem – apsurdno je!”

”Kad ste videli Kovača je li vas neko držao za ruku?”

”Kovača se uopšte ne sećam od te noći, to sam već izjavio.”

”Koliko je Vaša uloga u filmu ”Crni Bombarder” uticala na vaš život?”

”Ne razumem pitanje.”

”Koliko se Vi u privatnom životu poistovećujete sa ulogom koju trenutno igrate?”

”Igrao sam i neke duhovnike, poput Vladike Danila, Svetog Save, i nisam nameravao da se zamonašim... za sad...a igrao sam i neke homoseksualce, pa sam, mislim, ostao *straight*...”

”...da, ali uloga Šmajsera u ovom filmu je dosta ...zanimljiva”, prekida me profesor, a možda i doktor.

” Po čemu je Vama to zanimljiva uloga, Professore (doktore)?”

”Pa, Vi tu pucate po prolaznicima ...”, okrete se od mene, široko se osmehujući auditorijumu...

” Da, znači, ipak će biti reči o belo j kafi ”, odadoh se.

”Izvinite?”, našao je nekog zanimljivog u publici.

”A, oprostite, to ja nešto drugo... Kami...ništa, izvinite”.

"I", osmehnu se, tragajući po publici, "niste nam odgovorili".

"Pa, ne volim ja tu ulogu, ja ne volim svoje uloge. Većinu svojih filmova nisam gledao."

"A, ZAŠTO?", ovo pitanje nije bilo meni upućeno nego ostatku sveta. I imalo je ton pretposlednjeg izazova, nakon čega sledi katarzični, i toliko logičan zaključak porote. Ja jedini nisam imao razloga da brinem o odgovoru. I oćutah.

Ponekad kad hoću da se koncentrišem, kad hoću svoj da budem, ja trljam nos. Krenem šakom preko ustiju, kao da hoću da ugušim sebe i onda tako krenem nervozno da trljam vrh nosa. Gore, dole. Brzo, više puta. To traje kratko i žmurim tada.

Ovaj gospodin preko puta je rekao svoju titulu i dobar je, moram priznati, u javnom nastupu. Ja nisam mogao da odbranim Šmajsera. Jednom sam i Bajiću (Darku, reditelju) rekao da mi se čini da je to, onako - malo *na prvu loptu*, da smo možda trebali malo više da produbimo taj moj karakter. Sad, šta je tu je. Izgleda da je uloga – stvarno problematična. Ovaj gospodin to zna, ja sam to razoružan prihvatio, pa sad, šta mi Bog da!

I još sam trljao nos!

Jedino, sad mi nekako to prolazi kroz glavu, i ja sam dosta kritičan i prema drugim mojim ulogama i svojoj glumi uopšte. Ne znam kako ovaj gospodin to zna bolje od poznatih kritičara Mujićinovića, Pašića, Hristića, Ćirilova, čak i od mene?

Da, to je savremena medicina.

Moja gluma je u stvari bila bolest! Pomislih da poljubim doktora u oko, (majke mi, nisam hteo nigde drugo!) ali Mili, čitajući moje misli, samo malo ukosi glavu, što je značilo *ne ljubi ga*

- *zaljubiće se*. Pa odustadoh.

Sećam se jednog lepog jutra u Cetinjskom manastiru. Bilo je to negde posle onog skandala oko Svetog Save. Dakle, jun, 1990. Dobijam poziv od Mitropolije crnogorske, kad sam već tu, u Crnoj Gori, da posetim Cetinjski Manastir i da razgovaram sa Vladikom crnogorskim Nikanorom, Episkopom Bogunovićem.

Mladog Vladiku, kako su ga zvali, koji je preuzeo rukovođenje cetinjskom mitropolijom još za života starog Vladike, blaženopočivšeg Danila (Dajkovića) imao sam priliku da upoznam krajem proleća 1989-e u istom Manastiru. Preuzimajući veliku čast da, kao glumac nosim krst i panagiju, relikvije iz Manastira, u predstavi "Gorski Vijenac", u režiji Sloba Milatovića, tada upoznajem i mladog Vladiku.

Krupan, snažan čovek, unaočaren, elokventan. Ozbiljno obrazovanje. Prijatan.

Mili me čeka, po dogovoru, mada mu nije pravo, kod zgrade starog Srpskog poslanstva.

"A – lijepo mjesto za nalaženje!" , ne može da ne prokomentariše.

Smejem se i objašnjavam gde sam krenuo i da bih voleo da ide sa mnom.

"Možda bi ti bilo pametnije - bez !"

(Cetinjsku mitropoliju, odnosno manastir Sprske pravoslavne crkve većina Cetinjana poslednjih deceniju-dve ne doživljava kao svoju, već u njoj vide ekspozituru srpske politike prema Crnoj Gori. Istovremeno, paralelno sa srpskom Crkvom u Crnoj Gori funkcioniše i crnogorska pravoslavna Crkva. Ona nastoji da dokaže da je istinska u svom kontinuitetu, dok se srpskoj crkvi na ovim prostorima od kraja Prvog svetskog rata zamera da je radila na potiranju crnogorske nacije i bila samo produžena ruka isprva politike Karađorđevića, a zatim preko partijski kontrolisane Patrijaršije i Josipa Broza Tita.) Ja se ne sećam mojih reči (jer su bile prazne i beznačajne), tuđe su me tog dana ovičavale.

Nije bilo prošlo godinu dana od mog poslednjeg susreta sa Episkopom Nikanorom, kad mi je u Manastiru Praskvica, uoči premijere "Kanjoša Macedonovića", saznajući da je moj Dušan još nekršten, rekao:

"Žarko, Vladike ne krštavaju, ali ja ću da krstim tvog sina!" Stigosmo u minut. Ponudiše nas rakijom. Prihvatismo i čekamo. Sedimo u Vladičinom kabinetu. Gospodin Nikanor dolazi, zdravimo se rukom, uzdržano. Predstavljam mu Milog (Branimira).

"Žarko, dragi naš Žarko, kako si?" pita zabrinuto.

"Visokopreosvećeni, hvala Vam, kako ste Vi?"

"Nije dobro, dragi moj Žarko, nije. Sveti Sinod je zasijedao (Vladika je iz Kninske Krajine, govori ijekavski) i nažalost donio odluku da ti više nemaš blagoslov za tvoje činjenje od srpske pravoslavne crkve."

"Moje 'činjenje'?"

"...Tvoju glumu...predstave.."

"Šta to... tačno znači, Vaše Visoko Preosveštenstvo?"

"Pa to znači da više nemaš naš blagoslov za igranje tvojih predstava pod našim krovom."

"Znači, Srpska Crkva mu zabranjuje da glumi?", pita Mili, značajno odvajajući svaku reč.

"Ne! Daleko bilo! Ali, Žarko više nema naš blagoslov."

"Visokopreosvećeni, koliko se sjećam, ja nisam ni tražio, niti imao blagoslov za moje predstave?"

"Nisi tražio, ali ne bi ga za "Svetog Savu" ni dobio, ali imao si blagoslov za druge tvoje predstave."

"Za "Kanjoša Macedonovića"?"

"Da. I za "Gorski Vijenac"."

Gledam Milog. Drži onu čašicu rakije već pet minuta. Miriše je, pa je spusti na sto koji nas odvaja od Vladike.

"Ovo je šljiva?", pita.

"Predivna je. Ja slabo pijem, Žarko zna, ja sam se malo i sportom bavio, ali mi kažu da je odlična. Probajte, Branimire.", skroman je Vladika.

Gledam kroz Vladičin prozor. Vidim deo Biljarde, Reljefa. Vidim sebe kako sam, jednom, otukao koleno želeći da oca obradujem da mogu da "optrčim Crnu Goru (Reljef) za manje od minute".

(Reljef Crne Gore u okviru Biljarde su napravili Austrougari 1916-e, u razmeri 1: 10.000, da bi imali bolji uvid u okupiranu Crnu Goru.)

Shvatam da je napolju divan dan, da je sve divno, samo sam ja loš. I ne dižem oči.

"Vladiko, je l' mogu da Vas pitam nešto?", prekida moj sumor Mili.

"Izvolite, Branimire?"

"Kažete, Žarko više ne može da igra po manastirima, crkvama svoje predstave?"

"Ne kažem ja, dragi Branimire, to je odluka Svetog Sinoda..."

"Rekoste ni "Gorski Vijenac" ne može više da igra?"

" Ne, s blagoslovom srpske pravoslavne crkve, nažalost..." Gledam Milog, znam da ne počinje nikad priču da bi odvisio nego poentirao... dižem ruke, ja protiv Vladike ne mogu ništa, niti treba. To je jednostavno snaga nekih većih nivoa koje ne želim ni da dotaknem, ni da remetim. Ćutim. Gledam oca kroz prozor koji mi vezuje maramicu oko otučenog kolena.

Mili podiže onu čašicu šljivove rakije, miriše je, odloži je nanovo:

” Nema druge nego Žarko da nađe neku DŽAMIJU za ”Gorski Vijenac”!

Njegovo Preosveštenstvo se kiselo osmehnu i neki drugim tonom kaza:

” Žarko, jasno ti je da i ono moje obećanje oko krštenja tvog sina... sada....” Klimnuh glavom.

Eto. I tada Vladike i danas Sudsko-Medicinski Odbor bolje znaju da ocene moju glumu od bilo kog pozorišnog ili filmskog kritičara. Valjda smo tako vaspitavani i školovani. Da sve znamo.

Dok sam jako davno još imao zabludu da treba dati neki intervju, da si dužan da odgovoriš na neka pitanja i dok *napokon* nisam shvatio da je mnogo bolje ne davati nikakve intervjuje i da nikome ništa nisam dužan da objašnjavam van onog što radim na sceni, elem, jednom, davno pita me neki novinar - kako gledam na aktuelni sastav fudbalske reprezentacije?

Ti imaš priliku da se negde pojaviš javno, pa što onda ne bi trtljao i o politici, i o fudbalu i o svetskoj krizi i o nekoj dijeti... Jer si - *poznat*. A niko me ne pita za glumu.

Ovaj jutrošnji doktor se bavio psihološkim profilom moje uloge, ne mnome. On nas je a priori prilepio jedno uz drugo, stavljajući znak jednakosti između nas. I doneće mišljenje na osnovu toga, mogu da se zakunem. Ali, ruku na srce, doktor je makar gledao moj film i to je već nešto. Sveti Sinod je doneo jednu *presudu* na neviđeno.

Sad sam prazan. Kao stomak. A, ne! Pojeo sam čorbu od paradajza. Specijalno pravljen za Milog i mene.

TRIDESET I PETA GLAVA

U ZDRAVOM TELU ZDRAV I DUH

Vizita, oko pola deset. Obrad sa svitom dolazi da pita ...šta?

”Da l’ mi treba nešto?”

Kaže, čitao u novinama za moj štrajk glađu, pa se zabrinuo. Odmah sam tu, pred njim, pojeo celu, do tog trena neotvorenu, nikad odnešenu onu teglu meda i onu moju derviš-ružu.

Kad sam krenuo prema margarinskim svećama, blago me je potapšao, privio na grudi, onda šakama obuhvatio moje obraze, poljubio bez jezika, tri puta iz zaleta u usta i rekao s razumevanjem i tiho, ali prodorno:

”Novinari su govna.”

Izjava je ostala mumificirana u vazduhu ćelije G-1 i sad stoji tu okačena o vlažni plafon.

Da imam nešto malo zlata, dao bih da se njegova izreka odlije u Majdanpeku, pa da se stavi na neko vidnije mesto. Ispod bi stajalo:

”Obrad Premudri, 27.05.1994., iz Poslanice gladnima”

Jedanaest naveče. Mladi Raskoljnikov iz moje sobe je spavao popodne i sanjao ubijenu babu. Kasnije je shvatio da neće moći noćas da zaspi i tražio je bensedin. Dali su mu amizol.

Njegovo lice je odjedanput poprimilo sasvim drugi izgled. Ništa više od onog dečačkog nema na njemu. Nema onu naivnost sa mog portreta. 25mg amizola – 25 godina stariji. Gleda me sa nekim osmehom koji izaziva jezu. Sedi na krevetu, i ne skidajući pogled sa mene, glavu spušta čas na jedno, čas na drugo rame.

Kad će to Valjevo?

Tri stotine i treći dan, šezdeset drugi u CZ-u

”Juda Iskariotski je izdao Hrista samo zato jer je previše verovao u njegovu moć”.

Lešek Kolakovski

Da li iza svakog uspešnog mučenika stoji jedan uspešan mučitelj?

Skroman, a ipak zaslužan za slavu koju će jednom mučenik steći. Ko je tu kreativniji? I zaslužniji? I ambiciozniji?

Zar te muke Isus stvarno nije mogao izbeći, nego je, onako (mazohistički), dozvolio da se Rimljani seire nad njim, izazivajući sažaljenje i zgražavanje koje je, opet, tako godilo njegovom samoljublju? Pa, budimo razumni (Kolakovski bi se složio sa mnom) *mogao* je da se spase, jer je bio čudotvorac, a nije to uradio iz propagandnih razloga. Ili je samoljublje bilo u pitanju? Ili egzibicionizam?

Namerno je postio pred taj performans i namerno ostao u najintimnijem rublju da bi obožavateljke mogle vekovima kasnije da uzdišu za njegovim obnaženim nedrima, rebrima i bedrima. Koliko je dana odbijao hranu pred premijeru?

Pa šta, ako bogohulim? Nije mi prvi put. *Upravnik* će mi oprostiti, jer sam među onima koji *ne znaju šta rade*.

Namerno je to uradio i toliko mršav bio.

Zamislimo, recimo, jednog Buda na Raspeću. Buda bi sigurno za tu priliku obukao nešto prikladnije da mu stomak ne štrči odozgo. (Kad kažem Buda, mislim Buda, a ne neki drugi Buda).

Možda Isusa ništa nije ni bolelo to mučenje. Mene, kad me mnogo ljudi gleda i kad me mnogo ljudi voli, onda ništa ne boli i sve ću da istrpim.

Ko je moj uspešni mučitelj? Kome da zahvalim za svoju slavu mučenika?

Pa šta ako se poredim sa Hristom? On je naš nadzornik i nadziratelj. On je preuzeo na sebe naše grehe, a priori. Kakva je to iluzija da je

moglo biti drugačije?

Mi nemasmo šansu da budemo dobri. Mi se rađamo u grehu, u grehu živimo. Koja je naša šansa? I to je sve predviđeno pre 2000(?) godina.

Danas je nedelja. Na ruskom se to lepo kaže "воскресенье".

Zaključak rasprave.

Mizantrop plus mazohista jednako samoubica iz samoljublja.

Mrzim sve četiri kategorije, iako sam direktno optužen (od Maje) samo za ovo poslednje, plus dva ubistva sa umišljajem (od Višeg suda u Podgorici).

Koja reč možda najbolje opisuje zatočeništvo?

Suzdržavanje.

Trudim se već deset meseci da pokažem kako to sve mogu da izdržim. Ili se trudim da ne pokažem kako to, u stvari, ne mogu?

Tri stotine i četvrti dan

Završeno je, kažu, super-veštačenje nad braćom Laušević!

Pred streljačkim vodom belih mantila od devet sati do tri popodne sam odgovarao na kompleksna pitanja od "volim li mamu i tatu?" do onog najtežeg: " *a, koga* više volim od njih dvoje?" Ne znam kakve će posledice izazvati činjenica što povećanu naklonost ni prema jednom od roditelja nisam hteo da priznam, ni pod pretnjom da će Višem sudu dostaviti podatak da sam sa mokrenjem u krevetu prestao u devetoj godini! Hoće li to moje ćutanje biti krucijalan dokaz da nisam imao potres mozga?

Ljudi osećaju neskrivenu, a valjda i prirodnu potrebu da, koliko to okolnosti dozvoljavaju pokažu što više dostojanstva. Mislim da tu

počinju veliki problemi i da tu leži izvor mnogih nepogoda u životu. U ovoj sredini je sve podređeno upravo degradaciji ličnog dostojanstva.

Što brže kreneš u poništavanje sopstvenog digniteta, bolje ćeš i proći ovu apsanu i lakše pronaći njen tanji kraj.

Nije li naše nepristajanje na dugotrajno i iscrpljujuće čekanje da se smiluje komisija Sudsko Medicinskog Odbora i pripogledne nas bila u stvari potpuno neočekivana, drčna i nedopustiva manifestacija ličnog dostojanstva. Njih ne zanima eventualna krivica. Njih zanimaju oni. Otkud meni, u ovom metastabilnom stanju, pravo da Njima držim čas etike, Njima, koji su je svi uredno pohađali, a neki čak i doktorirali?

Nepristajanje na smeštanje u nečije kalupe iritira ljude. Oćuti! Otrpi! Sagni se! Ne pitaj ništa! Ne traži ništa! Ponudi svašta! Smanjui se, dok im ne staneš u kalup! Onda će te, tako preformulisanog i ukroćenog, uzeti u razmatranje.

Na kraju će me zbog tog mog *bezobraznog* držanja i proglasiti krivim.

Šta će im dokazi, izjave, činjenice? Ja da njima štrajkujem glađu! Ja sam se drznuo u njihove medicinske i pravne sfere, u zabranjene, i za njih napravljene, zone. A ja sam po prirodi stvari, sa ove strane, očekivano vin, lažan, prljav i spolja i iznutra. I pre i sada. I svako mora da ostane na svojoj strani.

Posle isteka desetog meseca robije, ponovo se bavim matematikom. Ovo do sad u zatvoru je jedna cifra izražena kao $1/41$ mog dosadašnjeg života. Dalje se igrajući zanimljivog računa mogao sam to da raspodelim na dosadašnji život, provodeći od rođenja svakog dana po 32 minuta i 45 sekundi u zatvoru.

Je l' bi mi tako bilo lakše?

Kad bi robija mogla da se izdržava u tuđe ime, onda bi nečije 20-ogodišnje tamnovanje moglo da odrobija 365 ljudi za 20 dana. Ili,

sedam hiljada i trista ljudi za jedan dan. Ili, 175.000

ljudi za samo jedan sat. Da li bih uspeo da nađem toliko dobrovoljaca, kad bi to zakonom bilo dopušteno, i kad bi mi strašni sud dao najtežu kaznu? Ili, da zamolim celu SADAŠNJU

Jugoslaviju od 10 miliona i 512 hiljada stanovnika da odrobija po jedan minut za mene? A da li bi cela bivša SFRJ sa svojih 21 milion etnički nečistih čeljadi odvojila po pola minuta za toliku moju robiju? Neću da idem dalje, pa da se upuštam u mogućnost da moljakam recimo celu Evropu (a treba mi 630 miliona i 720 hiljada ljudi) da me zamene na po sekund samo.

Eto, Evropa živi ne znajući da bi jednim treptajem samo, lišila jednog čoveka velike bede. Mrzim zato Evropu i neću joj nikada javno reći da svakog sekunda biva starija za čitavih dvadeset godina koje tako uludo troši nesvesna vremena.

A, da li se nečija smrt može tako deliti na sve manje i manje deliće i pretvoriti se katalizatorom mnoštva od užasnog bola koji je prouzrokuje do dodira, jednog daška, neoseta samo.

Možda bi vredelo pokušati i smrt menjati za dobrovoljačku raspodelu manje jakih bolova koji tek svojim prostim zbrajanjem izazivaju smrt. Dodir samo. Recimo poljubac u plavo nečije oko. To iziskuje neku energiju koje oko oseti. Koliko puta jača snaga treba da bude pa da poljubac prouzrokuje smrt? Treba li, opet, prizivati celu Evropu? Da poljubim Evropu u oko, nanoseći joj 630- milioniti deo smrti?

A gde su Evropi oči?

Ja sam ovde – pacijent.

Patientis. Patientia – strpljenje, trpljenje.

Trpim udarce fudbala sa kruga koji pogađaju u jednu jedinu tačku nedokučivu mom lexiliumu od 3 miligrama. Ta se tačka umrtvljuje i doseže većom kilažom lexiliuma, ali ne želim.

Ja sam pacijent. Trpim. Meni, u stvari ne smeta njihova igra, lupanje fudbalom o prozore mog hodnika. Ja, ustvari, uživam u njihovoj sportskoj igri. Oni ne arlauču, oni bodre svoj i tuđi duh.

Men sana in corporis sana. Treba sanirati duhove. I moj. Uživam u njihovoj plemenitoj igri punoj zdravlja, viteštva, ispunjenog veselim i saniranim uzvicima. Važno je učestvovati, uzeti učešća. Evo i ja učestvujem u žalosti, našoj sveopštoj, iz ovog mog simpatičnog ćorsokaka, dok družina vani *kriči*.

TRIDESET I ŠESTA GLAVA

KAKO JE OBRAD NADVISIO HEMINGVEJA

Tu, nadomak naše sobe, ćelije (*štalije?*) odmah pored rešetaka, koje odvajaju naš deo hodnika od sledećeg koji vodi na krug, nalazi se ružna drvena kutija, na kojoj crnim štampanim ćirilćnim slovima stoji napisano ПОШТА. Mora da je neko saćuvao još od "prvih slobodnih izbora 1945". Kako se ono tada zvala? *Ćorava*, ćini mi se. Kroz prorez, na vrhu, se ubaci otvoreno pismo u koverti, adresirano i sa markicom. Kad *lice lišeno slobode* sakupi, te ovde teško sakupljive stvari, kao što su olovka i papir, koverta i markica, i kad se odlući na taj korak da nekome javi gde se nalazi, onda se pomoli iznad kutije i pusti svoju jadikovku kroz prorez.

Pomoli se, jer to njegovo pismo oćekuje još prilićno dug put, bez obzira što je adresa na njemu možda prva ulica levo od zatvora. Prvo će ga ćitati nadlećni ćitaći iz zatvora, zatim će biti upućeno sledećem resornom, sudiji, a onda će ovaj dati koverat svojoj sekretarici da ga lizne i pusti u civilnu poštu.

Beli je napisao svom bratu pismo prvog dana kad je doveden ovde, pre tri sedmice.

Otada bi se uvek nadećno pridizao na prepoznatljivu škripu glavnih ulaznih vrata, odakle dolazi dećurni komandir vodeći na posetu u sobu pregraćenu debelim staklenim paravanom sa telefonima na obe strane. Raćunao je koliko je svakom nadlećnom za njegovo pismo bilo potrebno vremena, davao im ćak i po dva dana fore. Raćunao na njihovu lećernost. A onda je, poslednjih nedelju dana, poćeo ozbiljno da se brine, sluteći svakoćake nesreće koje su mogle zadesiti njegovog brata.

Jutros je Beli napisao novo pismo bratu i kao relikviju, od koje spas oćekuje, predao je u ruke komandira, kog je bezrezervno zavoleo i ćijoj se smeni radovao poput psa kad oseti povratak gospodara.

Inače, sve ove dane je revnosno čistio čitav hodnik (po sopstvenoj želji, jer je ovde bilo koji rad pa i *društveno koristan* uglavnom zabranjen), ne propuštajući da obriše sa posebnim pijetom i drvenu kutiju, kao da njenom čistoćom ubrzava put svom pismu.

To je radio i večeras, verovatno i nešto prilježnije nego inače i vratašca sa prednje strane kutije su se od pritiska – otvorila! Taman kad je požurio da rukom zatvori ponovo magičnu kutiju, osećajući da je uradio nešto strašno, nešto zbog čega će izgubiti privilegiju da ubuduće riba hodnik, iz kutije su ispala dva pisma. U prvom trenutku je sebe već video u kažnjeničkoj ćeliji, smatrajući da je počinio neoprostiv greh, a onda mu je pogled pao na slova ispisana na koverti koju je požurio da vrati nazad. Pogledao je zatim brzo i drugi koverat i

...počeo da jeca. Pismo koje je jutros dao u poverljive ruke i ono od pre dvadeset i jednog dana su ponovo u njegovim rukama! Ono prvo je sve vreme bilo u toj kutiji, u koju, očigledno, niko i ne gleda. Plačući je ustanovio da ta vratanica i nemaju nikakav ključ, ni bravu, da se samo pritvaraju. Ne znam da li je veće njegovo razočarenje u omiljenog komandira, ili fakat da ono prvo pismo nije pogledao ni neki prvi nadležni voajer, a kamoli adresat, njegov brat.

Sad je prestao da jeca, ali mu se suze i dalje slivaju niz lice, nestajući u kofi prljave vode kojom, klečeći, poliva pod. On sad i bukvalno svojim suzama riba hodnik koji će sutra ujutru ponovo prljati oni koji su ga izneverili, taj neki nepoznati uzimač, ili čitalac njegovog pisma i komandir koji ga je jutros prevario obećavši mu neki kraći put za njegove reči bratu.

Istog dana predveče, Beli još uvek plače. Ubeđujem ga da mora da se umiri, ako misli da mu večeras završim portret:

”Evo i posvetu sam ti već napisao, malo mi još treba, ali sa tim otečenim očima – ne ide.”

Pristaje, umiva se i seda, umiren.

"Kako to ti znaš da crtaš?"

"Nije to teško, samo gledaš i prepisuješ. Jesi prepisivao nekad?"

"Jesam, od Šandora, srpski u sedmom!", priznade.

Banu u tom trenu Obrad, na prstima, nečujno (a kako bi drugo?) i, pozlatile mu se, uhoudnodno izusti:

"Dobro veče!", ispunjavajući prostoriju samo njemu svojstvenom toplinom. Ja sam, ozaren, ponovio kao eho za njim tu tako dobru, preciznu misao, ali je ona, izlazeći iz mojih usta, izgubila dosta od onog sjaja kojim je obasjala vascelo moje biće u trenu (a bilo je to u 20

časova i 17 minuta) kad ju je Veliki kazao.

Potom mi je prišao, jednostavno. Zainteresovao se za moj rad, pogledao me dublje od Pacifika i (ja slobodno mogu već sutra da umrem) STAVIO RUKU NA MOJE RAME! Da li postoje reči kojima je moguće opisati blagoutrobije koje sam osetio tog trenutka. On, ON me je dodirnuo! A, tek ono što mi je tada rekao! Da li ima smelosti ova drska olovka, grešnom rukom vođena, da zabeleži ono što je Sveti tada izustio? Rekao je (a znam da greh činim što TO

olovkom beležim), rekao je:

„RADI...SAMO RADI...”

O, svete, o rešetke, svemire, da li ste svesni čega sam sada bio svedokom! Ovo je bilo ravno vatri, točku, uspravljanju čoveka. Ako je sve to prethodno uticalo da čovek podiže pogled sa zemlje prema gore, naviše, ovo večeras će učiniti da će ljudi ubuduće hodati samo u plafon gledajući. Evolucija je danas krenula dalje...

Hemingway je jednom za opkladu napisao priču od šest reči:

"For sale: Baby shoes. Never used." Na prodaju: dečije cipele. Nikad nošene.

Ali, da li je iko mogao pogurati evoluciju napred sa samo tri reči, od kojih se jedna ponavlja dva puta? Da! Obrad!

”Radi, samo radi!”

Otišao je, kako je i došao, skromno i legendarno, a ja sam ostao otvorenih usta blenući u prostor koji je do malopre zauzimala njegova svetlost. Ne znam koliko sam dugo tako stajao, možda minut, možda nedelju-dve, kad su se vrata ponovo otvorila i onda sam shvatio da je, sve ono što se dogodilo, zaista istina i da nije plod moje bolesne mašte. Na vratima je stajao komandir koji je do maločas bio u pratnji Najvećeg i pita me teško dišući, oduševljen jednako:

”Jesi li ga čuo?”

Dobro jutro, ovo oko mene je:

Prvi jun, 1994-e godine, sreda, 306-i dan zatvora, 65-i u CZ-u

”Napet si, Branimire!”, rekla je prekorno sestra dijagnostikujući, napućenih ustiju sa rukama u džepovima, njegove bolove u stomaku. Tako precizno naznačivši šta je uzrok njegovih muka, blago mu je i zamerila da je *sam kriv za svoje stanje*.

”Ajde, lepo se smiri, nemaš razloga da se sekiraš.”, reče na kraju i odšeta klompe do naredne sobe.

”Pa, Branimire, ti si napet!”, rekla je i druga, večernja sestra, kad se Mili onesvestio oko pola osam večeras. Ta dijagnoza se uči na trećoj godini srednje medicinske škole i trenutno je vrlo u trendu.

Srećom, pozvali su i dežurnu lekarku koja je zaključila da je moguće da je nesvestica bila prouzrokovana – napetošću.

”Kažem ja.”, zaključila je večernja sestra, ponosna što je ispala tako dobar dijagnostičar.

Mali Beli je od napetosti dobio meniskus sa kilom na levom kolenu. Milovan sa istim sindromom u sedmici baulja po podu. Jedan iz trojke, od napetosti zbog svevidećeg oka, odnosno kamere koju je video u uglu njegove sobe, ne spava noćima. Napeti su i komandiri jutros. Svi smo napeti. Cela zemlja je takva (a Mili je prvi počeo). Treba nam jedan veliki beli andol, jer je to umišljena bolest. Jugoslavija je veliki uobraženi bolesnik. Napeto iščekujem vizitu da mi kažu kakav sam, mada mislim da sam malo napet. Bude mi posle ipak malo lakše.

Ispravna dijagnoza je pola izlečenja.

TRIDESET I SEDMA GLAVA

NISKE STRASTI

310- dan, Centralni Zatvor i dalje

Krug. Opet. Sfere. Svi smo tangente nečijeg nepojamnog kruga. Ili je vrlo prizeman i realan, primitivan, možda? Strah me je, brate. Veliki strah. Od krugova čije centre i ne sanjamo. Od velikih krugova, čije smo tačke samo namenjene zatvaranju i ispunjavanju te velike linije. Kružne i sebične. Kao da širinom svojih leđa činim deo te velike, oble linije, štiteći nepoznati centar. Lice mi je spolja okrenuto i nikad neću saznati ko je to u stvari opisao, opasao, oko sebe taj krug i to jedno parče nazvao mojim plećima.

Tu, u krugu do mene, su i neki drugi ljudi, i ti si tu negde, brate, dovoljno daleko da se okom nikad ne sretnemo, a dovoljno blizu da glas jedan drugom prepoznamo. Stravičan glas, lažan, da obodri sebe sama i brata.

I širi postaje krug i šire se ramena, trpljenje i inat. Gledamo i dalje tvrdo, besmisleno ispred sebe. Ne možemo da pomognemo jedan drugom jer bi narušili krug, ugrozili centrifugu koja nas tako raspojasano, štiteći sebe, rasejava po svom poluprečniku.

Ne! To nije krug! To je lopta, jer i ispod i iznad mene nalazim druge ljude, druga bića. Ja sam na nečijim krilima, a moram rukama da pridržavam nepoznate kandže na svojim ramenima. Kao *kolo na kolo*, pa u krug, pa u loptu.

Svi smo tu. I naši junaci i omorike i naš ološ. Od prapočetka. Stropoštavamo se niz neku strašnu padinu, pa ko pretekne. Vidim sa strane da se otkidaju nepoznati, ali vidim i poznatog, ponekad. Na njihova mesta, kao zakrpe dolaze novi ljudi, neke nepoznate kreature.

Iza mene osećam guranje. Neko bi na ovo moje mesto. Ta centrifuga ga tera od centra, udara po leđima te velike lopte. Traži izlaz. Ili kraj.

Suprotno lavini, naša kugla se kruni i postaje sve manja. Nije to bila grudva snega, nego neko ogromno i slabašno klupko čiji je početak neko blesavo zadržao nogom pri vrhu i sad gleda kako se, padajući, tanji i stiže do podnožja kao graška zaludnog znoja. Kao kap.

Kao suza, samo.

Jesmo li mi to deo neke Bošove slike?

Napolju – pljusak. Bez mene. I mračni se, u mom odsustvu. Da ne mitomanišem mnogo, sve prirodne pojave bi se nekom svojom neumitnošću jednako revnosno odigravale, bio ja tamo ili ne. Naravno, da se i neke neprirodne stvari dešavaju van mene, mog znanja i prisustva. Neko vodi ljubav (naravno da sam ljubomoran), neko se svlači van moje miopije, neko banči kao da ja i nisam ovde.

Najviše će me, jednog dana, pogoditi rečenica :

”U, jebo te, k'o da su te juče zatvorili!”

Ajnštajne, Ajnštajne, jesi li mogao bez tih svojih teorija! Ljudi bi više osećali moju muku i moje vreme, da im ti nisi pootvarao oči. Ovako, moja zaptivenost stvarno i može potrajati kao nečije pijanstvo u krevetu. Kao put od malog prsta do Bermudskog trougla, gde su izgubljena i mnogo ozbiljnija ostvarenja od mog malog mozga, koji, eto, ne može da pojmi sopstveno trajanje, nekmoli tuđe minute, lepe i besmrtno, poput leptira.

Da, znam, ovo je metamorfoza, ali naopako okrenuta. Sada ću gamizati još dugo, tromo, lepljivo se ne mogavši ni za tren odlepiti od svoje sudbine oivičene guseničijim trepljama, a dobro se, pritom, sećam svoje leptiraste prošlosti. Neumitnost obrnutog smera preobražaja mi nameće budućnost lutke i na kraju samo povratak u veliko ništa. Možda sam mogao solidno završiti u nekoj privatnoj zbirci leptira, mumificiran i obezbeđenog samoljublja za dugi niz godina. A možda bi se čak i neki muzej zainteresovao za ovaj primerak što bi isposlovalo besmrtnu odu i hranu mojoj sujeti. Ne, to mi se nije dalo. Trebalo je okrenuti proces. Deformisati metamorfozu.

Sakriti se u gusenicu, pa nek se nadam larvi. I ostaviti mi sećanje. Da mi bude teže.

Da, sad znam šta je kazna. Osećam je celim svojim dlakavim, sporim, mekim puzećim telom, koje se skrušeno i kastrirano samo priseća onog svog jedinog dana.

Ne, veštačenje još nije gotovo!

Svetli Obrad nas je lično pratio. Kako je to izgledalo?

Nije bilo lako.

Obojici su nam gurnuli glave u nuklearni reaktor da nam izmere koliko smo poremećeni.

Da bi umirili ekologe, nazvali su to *skenerom*.

Mi smo iz ekološke države Crne Gore i nisu uspeali da nas zavaraju. Dok smo zagađivali ekološki hodnik duvanom čekajući da iz reaktora izvuku prethodnog srećnika, došla je nuklearna sestra sa tamno braon mladežom veličine klikera. Mili je zbog boje mladeža bio mnogo konkretniji u asocijaciji, ali ja ću se zadovoljiti da ga zovem klikerom. Imao sam neki sumanut utisak da je mladež vrlo mobilan i da se u jarko crveno ofarbana sestra jutros pred ogledalom odlučila da ga prilepi uz ... levi list.

Došetala je do nas sa zapaljenom cigaretom, zataknutom među prstima gurajući krevet na točkiće, od kojih je jedan bio zaglavljnjen i dlakav i nije slušao sestrine komande. Na krevetu je, ležeći, želeo da diše neki nesrećnik pokušavajući da ispljune jedno plastično crevo zabodeno u njegov dušnik, valjda sa idejom da mu upravo olakša disanje. Ugasih cigaretu.

Sestra je, treba li to napominjati, imala klompe koje su kao fanfare još iza ugla najavile njenu isceliteljsku moć.

U čekaonici se zatekao i jedan neobrijani filmofil sa šlogiranom taštom i ženom, koja će se šlogirati par minuta kasnije, kad bude shvatila da je njegova briga za mamu nehajno ustupila mesto zainteresovanosti ovim glumcem.

"Umrta mama ili ne, to mu nikad neću oprostiti. A ni ovom glumcu, jer će ga, normalno, pustiti preko reda, a mi smo sa mamom prvi došli! Mrzim "zvezde"! Šta ovaj umišlja, došao sa četiri telohranitelja! Pa, makar da su u civilu, nego onako, bez pardona - u uniformama! Užas!" Nije htela da mu to kaže sada, biće vremena, samo da mami bude bolje.

Komandiri su očima pretresali novopridošle i skromno uživali u posedovanju tako zanimljive zverke. *"Nemoj neko da ga hrani! Može da se pipne, ali samo iz moje ruke!"* List sa mladežom je seo preko puta praveći neuobičajeno širok zaveslaj pri prekrštanju nogu. Da. Shvatam. Gledala je Basic Instinct sa Sharon Stone. Kao, veli, slična je situacija: preko puta je gomila policajaca, baš kao u ONOJ sceni i idealna prilika da se zamisle nosim li ja donji veš, ili ne. Ja sam se, međutim, ljut na njene klompe, a i u civilu, odlučio da za kaznu gledam u njen mladež, ne razmišljajući o egzistencijalizmu (njenog veša).

Iznad glave Prečasnog Obrada, koji je blagoizvoleo da nas oblaži svojim prisustvom i koji je bio zagledan u moju zagledanost, pojavio se oreol, poznat kao *oblačić* u stripovima:

"Kakve li teške muke muče ovu čednu lepoticu dok navlači, ili skida najlon čarape?" (+

Iz 69-og Obradovog psalma, Poslanica Dorćolkama)

Dok su me bombardovali radijacijom, u mislima sam ipak podigao pogled sa mladeža nekoliko santimetara više, u pokušaju da na tom snimku moj mozak ispadne što nepodobniji, ili makar nemoralniji.

Nekoliko minuta kasnije, Milog podvrgavaju istom tretmanu. Sestra sa crvenom kosom, mladežom i pacijentom koji želi da diše, pali

novu cigaretu. Delovala mi je kao raspuštenica u najavi; došla u park, sa bolesnim svekrom čija pokvarena kolica povremeno ljuljane. Vrlo poslovno nadnosi šaku negde iznad njegovih ustiju da vidi *bori li se još* (a ličilo je i na kratko ispruženu ruku kad, sklonjen ispod neke *strehe*, proveravaš da li je prestala kiša).

Dileme, koje možda nikad neću razrešiti u životu, su bezbrojne i ne znam šta mi je trebalo da sebi danas natovarim još jednu:

”Da li će crni mladež ostati doveka da krasi levi list raspuštene sestre, ili će vremenom, pod uticajem rasejanih X-zraka izvršiti harakiri, dozvolivši Obradovoj najlon čarapi da se nesmetano navuče na celu nogu?”

Koliko je lascivnosti u vazduhu po bolnicama, zatvorima, na groblju!

Čovek tera od sebe strah od smrti, od bolesti, od uskraćenosti, izvrgavajući nadmeno ruglu drugu, mrtvu, bolesnu, zaptivenu stranu. Svojom naglašenom verbalnom potentnošću, izazvanu strahom od njene konačnosti, mora preglasno da komentariše, jasno, time obznanjujući i okolini, a i Onom tamo gore da je on sa druge strane i da nema nameru svoj potentni status tako olako da menja, krati ili ograđuje nekim kavezima, ili - *daleko bilo*, nadgrobnom pločom.

Seksizam je prirođen svima, od najprimitivnije servirke koja ni za živu glavu neće propustiti da uz deljenje doručka prokomentariše noćasnju noć, da se požali na komandira koji samo obećava, do najfinijeg lekara koji će, između latinskih redova njemu već odavno zaboravljene dijagnoze, uspeti da provuče misao da *bez starca nema udarca*, obraćajući se dvesta godina mlađoj kolegini.

To ih sve jezivo zabavlja i tome se toliko smeju da često odzvanja po ceo sprat. Rekao bi čovek da u Upravi grobalja, zatvora i bolnica rade sve same seks mašine, nimfomanke i satiri, nezajažljive aždaje, kojima jadni supruzi i nikad adekvatno zainteresovane žene nipošto ne izlaze u susret da bar donekle utole tu strašnu seksualnu glad koju prezentuju pred nama sa ove strane.

Stavom coito - ergo sum, postavljaju demarkacionu liniju između sebe i nas koji valjda treba da budemo oduševljeni njihovim libidom i koji smo, i po tom pitanju, odvojeni od njihovog sveta.

TRIDESET I OSMA GLAVA

CRNI LABUDOVI

Debeli i kratki komandir Vasa. Kapci i pogled isto takvi. I pored odbojnog izgleda, imao je dobru dušu, s njim se moglo razgovarati. Razgovarati, ako pod tim podrazumevaš njegovu nepresušnu priču i aminovanje slušaoca.

Kad smo već kod kapaka, postoji teorija da, ma koliko čovek bio debeo, taj deo lica ostaje jednako debeo ili mršav, odnosno – neugojiv je. To kod Vase nije bio slučaj. Njemu su se i kapci gojili proporcionalno stomaku. Dovoljno bi bilo da mu vidim glavu kroz prozorče sobnih vrata, pa da dosta precizno procenim kako stoji sa njegovom kilažom u odnosu na poslednje viđenje.

Vasina priča je ipak bila najzanimljiviji deo njegove ličnosti. Nije imala početak ni kraj.

Kad smo se rastali negde u septembru prošle godine, sećam se da nije stigao da mi završi svoju priču čiji je početak bio nejasan. Kao da ga nije ni bilo. Taj njegov način priče je podrazumevao jedan veliki kontinuitet, a njega lišavao potrebe da makar prepriča kratak sadržaj iz prethodnih nastavaka.

Pričao mi je tada vrlo poverljivo, stalno se osvrćući u strahu od nailaska nekog pretpostavljenog. Taj strah je i nametao jedan ispovedni, ali i malko hvalisavi ton istovremeno:

"I onda oni mene prijave na disciplinsku, a ne mogu mi ništa, jer ja znam i koji me prijavio i zašto i znam šta bi im rek'o i za koga, ako bi 'teli da me *kaznu...*" Tu se priča prekinula zbog nekog sumnjivog šuma iz hodnika, da bi, sasvim prirodno, bila nastavljena dva dana kasnije:

"... dođem ja tamo, oni meni: "Zbog napuštanja radnog mesta i dolaska u pijanom stanju oduzima ti se od plate u narednih 12 meseci..."

I, opet se, ne znam zbog čega priča prekinula. Mi smo boravili u Spužu u međuvremenu sedam meseci i pre dva i po meseca, tačno 28-og marta, kad smo došli ponovo u ovaj kazamat, čujem otvara se prorez i neki poznati glas kaže:

"... deset posto!" A ja im kažem : "Ma, jebite se vi! Sreća vaša što nisam stoka, inače bi neki morali da doplaćuju u blagajnu svaki mesec, šta rade i kako dolaze. Jesi razumeo, Žare?" Razumeo sam i povezao posle jedno pola sata i počeo da uživam u njegovom stilu kazivanja. Pre desetak dana me vodi na posetu i kaže potpuno logičnim tokom:

" I još mi prepisali obaveznu meru lečenja od alkohola. Zamisli. A ona Nemica je mnogo stara, išla na neko ispitivanje, ne može da ima dece, pa sam odustao." Tu smo stigli do kraja druženja tog dana i opet je Vasa nestao.

Jutros u šest i petnaest je ušao skoro bešumno i onako pospanom, mi jednako poverljivo saopštio:

"E, je l' znaš da su mi ukinuli onih deset posto?", i otišao istog trenu.

Oko devet me je izvestio:

" A, reko sam mu: "E, moj načelniče, znaš ti koja je razlika između mene i tebe? Ja, mirne savesti mogu..."

Naišla je terapija, pa vizita, pa nastavak:

"....mogu da spavam i na poslu, a ti ni kući ne možeš mirno da zaspiš!" Kako pristati na vreme ako je njegovo trajanje nepravedno? Zašto ne biva neki bezgrešni kantar koji će to presuditi i reći tačno u minut kolika ti je kazna? Ovako te svaki minut razdire sumnjom i smislom. Da li je deo kazne ili minut nepravde? Sa tom nekom pravednom spoznajom mogao bi čovek možda i nešto drugo da radi, sem da čeka. Ili bi tek onda samo čekao proticanje pravedno kažnjenih minuta.

U međuvremenu, razgledam iskrižane prošle zaptivene dane kao da povremeno odajem sebi priznanje. Čuvam ljubomorno tu prošlost kao basnoslovno vredan kapital koji nekom tajnom rukom smanjuje njihovu mržnju prema meni.

Mrze li me jednako kao 31- og jula, 1993-e? Ili je mržnja počela da ustupa mesto nekom racionalnijem osećanju? Ili je iz tradicionalnog inata postala još snažnija? To ni oni koji mrze više tačno ne znaju. Da li mrze jer time dokazuju svoju ljubav prema izgubljenima ili mrze zbog sredine? Mrze li sad već po inerciji, hronično, ili je njihova upala besa i bola prešla u jednu neizlečivu fazu?

Koliko oni znaju šta se desilo te noći? Koliko žele da znaju? Što manje znaju, više mrze.

Ali ne znaju da ne znaju. Oni TO nikad neće priznati. Oni ne žele van tog bola koji je, znam, nemerljiv kao i mržnja prema meni. I sad obmanjuju jedni druge menjajući prošlost i moju i njihove dece. Mi ovde lažemo jedni druge ulepšavajući sadašnjost. Eto, bar nam je naginjanje lažima zajedničko. Ja ću možda jednom priznati kad ovo sadašnje vreme postane davnašnja prošlost da je bilo užasno i da sam ga ulepšavao. Hoće li to oni ikad priznati?

Traje istraga i dalje. Traju veštačenja, odlažu se rokovi, ročišta. I ja život odlažem. Njih niko ne može obavezati ni na jedan rok. To u njihovim strukama ne igra nikakvu funkciju. Šta bi se desilo kad bih to njihovo pravo na vremensku nonšalantnost preneo u svoju profesiju. Bi li mi bilo dozvoljeno da svoju analizu uloge zaneseno produžavam godinu-dve?

Ili da šofer nekog autobusa na relaciji Beograd – Valjevo napravi pauzu kod Uba od devet sati jer obožava crne labudove.

Trista četrnaesti dan

Jučerašnji članak u POLITICI izaziva zebnje. Oni isti krugovi, centri moći od pre neki dan kao da nešto novo smeraju. Da li to Neko već počinje da se sveti? Otkud advokatu sa otkazanim punomoćjem

pravo da komentariše moj slučaj, i otkud mu mogućnost da anticipira buduće (negativne?!) nalaze? A veštačenje još nije gotovo. Ili je završeno odavno?

Trista šesnaesti dan

Trajanje ničega.

Da li je ćerka Alberta Kamija smela da objavi "Prvog čoveka", trideset četiri godine nakon njegove smrti?

Da li ja ovo smem da objavim pre moje smrti? Ili da sačekam, pa par godina posle?

Moj Fjodor je prvi put nešto zaustio da kaže, kad naiđe neuropsihijatar Gavrovič:

"Kako izdržavaš sve ovo"?

On ne bi mogao.

"Ja bih se odavno ubio", dodade.

Strah kod ključara od AIDS-a. U svežnju ključeva se našao i ključ od osmice u kojoj je smešten jedan blizanac, a drugi je soba pored i ne može da pomogne umirućem bratu. Sad se ključ od osmice pere pod mlazom vrele vode jer se virus side ubija na plus 54 stepena Celzijusova.

Ruža ubrana u trenutku nečije bitno smanjene uračunljivosti se mumificirala. Dao sam joj *Nutri 100*, švajcarski vitamin koji je zaledio njen izgled i miris. To i ja popijem ponekad izjutra. Kako li deluje na mene?

Blizancima iz sedmice i osmice, obolelim narkomanima, najverovatnije pozitivnim, ne dozvoljavaju da uzmu papir i olovku od mene. Ne bunim se, a ne bi mi ni vredelo, a što kaže dežurni ključar:

"Otkud neko zna kako to može da se zloupotrebi?"

Papir i olovka kao kombinovano sredstvo za oproštajno pismo. Ključar sa znanjem i zvanjem pripravnika ne želi da komplikuje svoj racionalan i pojednostavljen odnos prema poslu. Dezinfikovaće dvaput okrenute ključeve u njihovim vratima i otići na malo pivo posle naporene smene.

Igla se zabada u njihovo debelo meso. Kako je tužno što ga i dalje kod njih zovu debelim. Od obojice braće-blizanaca ne bi ni jednog čestitog brata od tetke mogao da napraviš. Kažu da im prvo strada centar za istinu. Je li Srbija pozitivna?

Druga dvojica braće danas slave punih pet meseci zbirnog boravka na G-odelenju. Mali jubilej je proslavljen neradno, skromno i separatno. Ne i srceparatno, jer mogu oni još da postignu.

Vrata od WC-a više ne zatvaram. Brava ne radi, a što bih i zatvarao ta vrata kad je cela soba jedna nus-odaja, kao i nus-vreme mog života. Ovo vreme koje trajem.

Bludim u zaleđenu ružu obogaćenu sa sto švajcarskih vitamina. Poredim je sa ogledalom. Osećam komplikovanu tugu, nešto kao komplikovano pijanstvo. Da li ima leka za boljku ove zaustavljene crvene ruže? Umrla je do pola i neće dalje, zahvaljujući švajcarskoj neutralnosti ili sopstvenom inatu?

Penjem se povučen vriskom iz dvorišta da napokon posle dva i po meseca vidim ta lica iz kojih izviru poznati iritirajući krici. Začudo, efekat je bio umirujući. Dok sam posle suočenja sa Goričinim likom ostao u ubeđenju da je radio-tehnika vrhunac civilizacije kasnije samo kvaren video-tehnologijom, sad slikom, dolazim do jednog novog saznanja. Ovi glasovi su adekvatni jer su slike i užasnije od zvuka, pa se vraćajući u nus-prostoriju mog nus-života mirim sa neumitnošću tog zvuka doživljavajući nešto kao anti-šok. Sada me biva stid što sam se nervirao na te zvuke, stid što sam, penjući se na prozor, demonstrirao nevericu u savršenost radija.

Ne treba se penjati na stolicu. Ni na prošlost. Ni budućnost. Jedino opažanjem sebe, sada svog nus-života u nus-vremenu i nus-

prostoru ostajući samo u ravni sopstvene visine možeš zaslužiti pravo da misliš drugačije. Ja-sada-ovde-nus-biće. Sklonjen zamrznut, zaustavljen dok se ne pronađe spasonosna travka koja će tog Dorijana Greja umeti da nastavi, raskravi, prepuštajući taj stadijum hibernacije prirodnom toku starenja.

Meni se sad ništa ne može dogoditi. Srećan sam poput smrznutog Walta Diznija. Još strpljiviji i nadežniji. Kad se jednom raskravim gde će mi kraj biti? Hoću li uginuti na prvom bržem koraku kao zec pušten iz kaveza? Kao maturant na ekskurziji, prejedajući se svakojakog zabranjenog voća?

Kolika je moć švajcarskih vitamina?

Koliko meso može dugo da stoji u zamrzivaču?

Da li je adekvatno ambalažirano?

Da neko ne isključi struju?

Može li doći do kurtz-schlusa?

(Kako bi milicioner sa titogradskog aerodroma, Dragoljub – Miko Savov Nosivoda čuvao stražu ispred Diznijevog frižidera?

A, valjda bi puštio maloga od sestre da vidi *Diznoga* na momenat. Neće Voltu ništa bit'

od toga, ako tetak-Miko malo odškrije frižider, a mali ga je *strašno* volio.) Da li je meso bilo zdravo kad je uskladišteno?

Ovo su sve pitanja koja muče jednu običnu govedinu u vertikalnom zamrzivaču iz njegove tri stotine šesnaeste pregrade?

Zagnjurujem papke još dublje u fijoku i zaptivam zaboravom sve pukotine koje mogu učiniti da moj spasonosni freon ne iscure van. Napolju bi nekom poremetio ozonsku romantiku posle kiše, meni uspaničio dubinu sna.

Osećam se tako duboko zamrznut, perverzno neodgovoran. Sotona i Bog se nadgornjavaju. Bahato se razmeću svojim činodejstvijima.

Osećam se kao balon u koji uduvavaju ništa.

”Čuvaj se igle, sine, i vatre. I njihovog ludog kapaciteta i svog malog volumena.”

”Čuvaj se dece, sine. Nemoj da se igraš sa drugom decom.”

Dan prazan kao duplo golo.

Dobro, ako stvarno i jesam insert iz Jakopetijevog filma, onda hoću da znam i kraj.

Imam prava na to. Moralno je. Profesionalno. Bio sam glumac, zar ne?

”Jesi, ali ovog puta nastupaš kao naturščik!”

Bog, ili taj bezočni Jakopeti ili ne ume da završi svoj dokumentarac, ili se ja stvarno nalazim na njegovom montažnom stolu, ukočen u jednom kadru koji najluđi dokumentarista sveta još uvek ne zna kako da iseče.

Možda očekuje inicijativu od mene? Šta ja, ovako sićušan, na celuloidu mogu sem da molim njegove makaze da seku preko pauze između dva kadra. Da ne seče preko lica.

Ako je ovo film istine zašto da ne – baš preko lica? Ionako mi više neće trebati.

Bio sam glumac. Bio. Ovo su završni kadrovi. Ovo je jednokratna uporaba raba glumca.

Posle upotrebe baciti. Ne u vatru! Glumac je pod pritiskom.

Ni sud moj ne bacati u vatru, niti približavati otvorenom plamenu. Takođe je pod pritiskom.

A da li signore Jakopeti zna, da ako sam predugo fiksiran na montažnom stolu obasjan snopom kontrolne lampe, mogu da se zapalim sam od sebe? Celuloid je zapaljiv. Plastična providna masa, neki derivat nafte uždice se od predugog posmatračkog snopa.

Neka seče i preko lica, postaje nepodnošljivo toplo. Zaustavljen pokret. Kao ulični zabavljač koji izigrava skulpturu. Sve me već svrbi, a ne smem da se pomerim. To su zakoni.

Neminovnosti. Filmska istina. Živa istina. Mrtva tvar. Naslikana, a živa. Ne sme da se počese.

Svrbi do bola već. Dođe mi da iskočim iz tog rama, iz tog kadra, ostavljajući prazno mesto providan ostatak celuloida, pa nek se misli bez mene.

”Ne može, prijatelju! To je film Istine. Postoji ugovor. Obavezao si se ugovorom da ćeš za potrebe Jakopetijevog filma ostati na raspolaganju do kraja!”

”Do kraja?”

”Da! Na tvom ugovoru ne postoji vreme, period angažovanja. Takvi su svi Jakopetijevi ugovori. To si morao da znaš! ”

”Ko je Jakopeti? Nikad ga nisam video.”

”Video je on tebe. Dopao si mu se.”

”Ali ja se ne sećam ni da sam pristao na taj ugovor, ne sećam se trenutka potpisivanja.”

”Gualtiero Jakopetti ne traži pristanak. On odabira. Sam. Treba da budeš srećan što te odabrao.”

”KO JE JAKOPETTI?”

”Saznaćeš uskoro.”

"Kad uskoro?"

"Kad dođe Vreme."

"Vreme je došlo. Traje to vreme. Jako dugo."

"Ne, čini ti se. Prošao je tren samo. Ti još ne znaš šta je Vreme. Moraš biti strpljiv. Jako strpljiv. I ne pitaj više. Ni to ne smeš po ugovoru. Mnogo si već stvari uradio koje ne bi smeo.

Jakopetti obično ne prašta."

TRIDESET I DEVETA GLAVA

PUŠKA IZ PRVOG ČINA

Nacrtao sam sat na ruci. Danas je pola godine od poslednjeg susreta sa sinom. Želeo bih da ga vidim.

Mihajlovič-Dostojevski se zagrcnu.

Napolju pada kiša. Uporno, kao da nije jun. Ili mi samo uporno izgleda jer sve odavde vidim i tumačim sa nekim podtekstom. Paranoja, rođače! "Kiša pada sa podtekstom!" U stvari, u inat MENI pada!

Tri stotine dvadeseti dan

Šest sati je ujutru. Pišem uz sveću jer dežurni ključari nikad ne pale svetlo u šest ujutro ako čuju da se neko probudio. Svetlo se pali samo ako treba da razbuca naše snove i ako je blažena tišina. Tek tada rasveta ima efekta.

Znamo da je došao, s obzirom na to da nas je sve revnosno probudio laganim pritvaranjem vrata koje (ruku mogu da dam) niko u... Zemu nije čuo. Zatim je svoj dolazak potvrdio adutiranjem svežnja ključeva na sto, što je značilo: "Počinje moja era!" A onda smo malo oslušnuli i čulo se buđenje iz svake sobe. Negde česma, mokrenje, šumovi vodokotlića, ja sam već i krevet namestio, ali svetla – nema! Kuća časti! Jedino možda ako se dobro umirimo.

Da! U novoj tišini koja je nastupila, kad su neki nanovo zadremali – svetlo se upalilo.

Sinoćnji ključar kaže:

"Vidiš, a ko bi rekao to za onoga glumca, kako se zove?"

Ne znam *kako se zove*.

"Ma, znaš, onaj Irhan ..."

"Irfan ...Mensur?"

"E, taj!"

Ustreptah, očekujući neko novo zlo:

"Šta se desilo?"

"Pa to da provocira!"

"Koga Irfan da provocira?"

"Pa tamo u pozorištu, u kafani, gde li? Potukao se s nekim Srbima."

"Kad?"

"Pa, zimus."

"Aha, a da nije možda prošle godine?"

"E, možda. A vidiš ko bi rekao da je takav?", reče zabrinuto.

"Kakav?"

"Pa, to musliman i to..."

"Irfan – musliman?" Da mu ispričam ceo slučaj njegov mozak ne bi mogao da primi toliko informacija. Samo mu rekoh da su ti Srbi bili mrtvi pijani i da su bez ikakvog povoda prišli Irfanu, izvukli ga od stola u našem Klubu "Bojan Stupica", da su ga tukli napolju i prislanjali mu pištolj na glavu.

"I mene su maltretirali deset minuta pre njega,", dodah.

"Je li, a koji ti je film najmiliji, mislim tvoj?", odmah upita.

Gledam ga onako ozbiljno zainteresovanog za moju karijeru i ne umedoh nijednog naslova da se setim. Ipak je požurio sa novim stručnim pitanjem:

"A, tu Enu, jeste li je svi...?"

Kad su se vrata zatvorila, da ne bih sebi olovkom izbo oko, podebljah crte ručnog sata na levom zglobu.

Bio je to jedan od poslednjih januarskih dana, 1993-e godine.

Bližio se kraj snimanja filma "Kaži zašto me ostavi", Olega Novkovića. Bilo je negde oko jedanaest naveče kad smo moja koleginica Katarina Gojković, Oleg i ja došli u naš pozorišni Klub

"Bojan Stupica" da nešto pojedemo. Seli smo u moju "kiflu". Tako smo zvali te separee.

"Kifla" pored je zauzeta od prilično pijane družine koju prvi put vidim. U proseku su stariji od nas. Ima i par Crnogoraca među njima. Sedam tako da mogu da ih gledam, Oleg i Kića su im okrenuti leđima.

Nekoliko minuta posle našeg dolaska stiže nam flaša vina od njihovog stola.

Zahvaljujemo podignutim čašama. Otpozdravljaju.

Najpijanijem među njima ispružena ruka sa čašom otkriva pištolj za pojasom. Kreće da anketira ostale za stolom "da li oni znaju otkad on mene zna". Oni ne znaju. Pita mene:

"Lauševiću, znaš li ti otkad ja tebe znam?"

Ni ja ne znam.

"Ne znaš, ne znaš...Konobar! Donesi im još jednu flašu vina." Zahvaljujem i znam da je nepametno odbiti. Stiže nam i gibanica, podgrejana, pasta carbonare nije bilo, kuvar je otišao.

Oleg ima malenu minđušu u levom uvetu. Taj ukras počinje užasno da iritira naoružanog iz susedne kifle. Vadi povremeno pištolj i okreće ga prema Olegovom uvetu koji ne zna šta se dešava iza njegovih leđa:

"On menE da to nosi? Operisaću mu uši!" Ostali ga obuzdavaju.

Ne znam šta da radim. Kažem tiho Kići koja oseća neki pičvajz da požure sa gibanicom i da krenu bez pozdravljanja, ja ću ih stići napolju. Podižem čašu vina najopuštenije što mogu, ustajem i pitam susedni sto:

"Je li slobodno?"

"Za tebe? Od čet'er's pete!"

Osmehujem se. Pitam naoružanog:

"I otkad se znamo?"

"A, ne! Ne znaš ti mene. Nego ja tebe!"

"A, otkad?" Oleg i Kića odlaze. Pijano društvo ih ne registruje.

"E, znaš li, Filipe, otkad ja znam Lauševića?"

Filip nema pojma o nagradnom pitanju večeri.

"Otkad mu je murica bila ovolika!", poentira revolveraš pokazujući palcem i kažiprstom desne ruke neki razmak manji od santimetra. Oduševljeno se smejem zajedno sa čitavim društvom i zovem konobara da im obnovi pića, a ja se, ustajući, zahvalih na druženju, izvinivši se što moram sutra rano na snimanje. Rekoše da piće "NE DOLAZI U OBZIR", i začudo pustiše me bez komplikacija.

"Stupica" je mimo njihovog stola bila prazna.

Ne, nije! Preko puta šanka u polutami sedeo je neki par.

Pola sata kasnije do "Simonide", gde smo pokušali da se smirimo od opasnog ludila čije smo moguće žrtve mogli postati samo pogrešnim pogledom, stižu informacije da je glumac Irfan Mensur prebijen pred devojkom u čijem je društvu bio, da je vođen u baštu na streljanje, da su mu stavljali pištolj iza uveta, pucali oko glave, da su ga razvalili nogom među noge...

Pištolj koji sam kupio posle pretnji u leto 1990-e počeo sam da nosim sutradan posle ove epizode iz našeg Kluba...

Puška koja visi kod Čehova u prvom činu mora da opali do kraja komada.

Nestvarni kotao u kome se nalazim ponekad učini da na čas potpuno zaboravim stvarnost. Kao da sam istrgnut iz života nekog drugog bića, ne svog i objektivno se posmatram.

Skoro će godina dana da sam tu. Mogu li ja to sve podneti i razumeti?

Nikad više neću imati ovu trideset i četvrtu godinu, nikad više ovo proleće, koje me upravo mimoilazi, munuvši me laktom u prolazu. I sve to napolju, ljudi, deca, ulice.

Beograd nikad više neće biti tako lep i mlad. Kad ih jednom ponovo zateknem, znam da će se svi truditi da ih vidim onakve kakve sam ih ostavio, ali to će biti bezuspešno. Infantilna parodija na sebe same. I bićemo svesni tog pretvaranja. I Beograd i ja pravićemo se nevešti. I to će sve biti tužno i vidljivo.

Onda ćemo svi neuspešno tragati za ovom godinom, za ovim prolećem, lamentirati nad njim. Ja ću biti nepopravljivo romantičan i sarkastičan zbog izgubljene godine, tugovaću u sebi na sva zvona. Drugi će se, opet, upinjati da mi stave do znanja da sam propustio najbesmisleniju godinu u svemiru, tvrdeći da je meni život ovde iza rešetaka bio u stvari mnogo sadržajnije nego njihov.

Zlobnici će, naravno, slučajno pominjati imena, mesta, događaje bez mog prisustva, usred priče se prisativši : "A, ti si tada bio u ...". Možda će se i ugristi za usnu, pokazujući time da su, eto, nešto lanuli, a nije bilo umesno. I jedne i druge će to strašno zanimati, mada radije i najradije ne bi o tome... *beogradski madrigal*.

Asja je bolesna, zato danas nisu došli i zato eto opet nisam video ni Duku. Sat koji sam nacrtao na levom zglobu naviću večeras ponovo, nadam se da će sutra biti još uvek tačan.

Malopre mi se učinilo da kasni.

Strahujem od susreta sa Dukom. Strahujem od njegovog straha. Od njegovog sećanja.

To što ćemo se sutra videti možda će ga usmeravati, progoniti i određivati za ceo život. Koliko će snažno biti utisnuta činjenica u njegove vijuge "sreo sam se sa ocem u zatvoru"?

Je li vrednija ta činjenica od nesećanja oca iz tog perioda?

"Nisam ga, ili se slabo sećam, tada viđao. Mislio sam da je mrtav i da će kasnije doći.

Znao sam da mrtvi više ne dolaze, to mi je sam tata rekao, toga se sećam. Nisam patio, ili jesam, pa sam zaboravio. Voleo sam da se sećam kad sam odlazio da ga gledam u pozorištu.

Imao sam dobro mesto. U prvom redu, sa mamom. I ne bih se uspavao. I bio sam miran. On me je naučio.

"Na kraju me gađaj paradajzom, ali u toku predstave budi fin!" Uz ujaka, majku i njegove filmove koje su stalno vrteli po TV-u, počeo sam da mislim o njemu - "legenda". To sam čuo jednom od kuma Gorana. Nisam znao šta to znači..Sad znam.

To nije dobro. Nemoj nikad da kazeš u Srbiji da ti je tata – "legenda".

Sećam se da sam sebe terao da radim bilo šta, samo da ne bih mislio o njemu. Bio sam i ljut na njega. Ono jednom (ili više puta, ne sećam se, kažem) kad sam ga video "tamo" (majka mi je to mnogo kasnije rekla) kazao sam mu:

"A što si išao u taj kafić?". Bez optuživanja. Više sam mu time stavio do znanja da i ja žalim mojom malom snagom što se to dogodilo.

Onda sam ga video, tamo u toj odvratnoj zgradurini, koju su kasnije srušili, jer je u bombardovanju užasno postradala. (Zašto su i nju bombardovali nije mi bilo jasno?) Tada kad sam ga tamo video, jednom samo (mislim da je bilo leto) izgledao mi je strašno stran. Jeste, bio je to on, iz pozorišta, iz kuće, sa svih mesta odakle ga se sećam. Ali bio mi je tuđ.

Trudio se da me nasmeje, čak me je i terao da se smejem golicajući me, što me izbezumljivalo. Jedva sam čekao da pobeegnem iz njegovog zagrljaja. Sestra je bila bliža u komunikaciji sa njim, kao da se odnekud znaju. Tada nisam znao da je majka, krijući od mene, kad god bi posećivala njega, vodila i nju da se vide.

Pravio je neke trikove sa prstima. Kao nema kažiprst na levoj šaci pa ga nastavlja palcem druge ruke, kao mađioničar.

Da, sećam se, bio je i nacrtao sat na levoj ruci. Mislim da je to zbog mene napravio, a ja nisam hteo da mu kažem da mi je to bilo bez veze.

Došaptavao se nešto sa majkom, gledajući u mom pravcu. Hteo sam da pobeegnem.

Kad smo stigli kući jeli smo neku čokoladu koju nam je on dao, a ja sam uveče molio majku da me više nikada ne vodi na ono strašno mesto.

Shvatio sam tog dana da je više nemam oca. Tek tog dana kad sam se uverio da je živ.

Sve do tog dana sam ga zamišljao negde drugde, negde gde smo bili zajedno. U zoološkom vrtu, na moru, na planini. Kasnije sam mogao samo TAMO da ga zamislim.

Napinjao sam se, ali ni na jednom mestu više nije postojao, pa sam već počeo da se plašim da ga se uopšte i sećam.

Dolazio mi je u san isceren sa nacrtanim satom, bez palčeva, golica me i tera me da se smejem. Budio sam se plačući. Ne volim ni sad toga da se setim.

Eto. Nemojte više ništa da me pitate, molim vas.

Bio sam na krugu. Pljusak. Nosio sam kišobran! Izmišljotina, pronalazak, civilizacijski pomak. Osećao sam se kao ljudsko biće,

kao onda kad sam Branku zamolio da dok traje poseta, stavim oko zgloba sat njenog pokojnog muža od kog se nije razdvajala. Danas sam imao samo nacrtan sat, ali vreme je poteklo! Par minuta, ali odmaklo je! Nacrtane kazaljke nacrtanog sata na zglobu koji je držao kišobran su se pomerile!

Eppur si muove!

I, tako. Još uvek sam oivičen rešetkama Centralnog Zatvora u Beogradu, za istim *radnim stolom*, napravljenim od dve spojene kasete, presvučene jednim harlekinskim ćebetom sa crnim, zelenim i žutim romboidima.

Tu su i dve zaustavljene ruže. Jedna je umrla izvršivši samoubistvo u tegli "Gold – lux Nescafe", tako da me mrtvo i presamićeno gleda sa oboda staklene ćelije u kojoj je proživela svoje poslednje dane. Druga još uvek diše – priključena na infuziju švajcarskog vitamina koji je danas, kao neki sarkom, obavio njeno telo, dobroćudno je nagovarajući na život.

Sada je sasvim izvesno da medicina nije svemoguća. Svemoguća je jedino Vera.

Vera i medicina nemaju mnogo veze jedna sa drugom, ali me neodoljivo provociraju da između njih stavim znak jednakosti. I tako sa tom Verom, kao lekom sklapam ovaj dan sa željom da moje *vjeruju* sutra bude još jače, da mi podari snage da ne dam povoda sinu za sećanje poput ovog malopredašnjeg i da me zapamti sutra onakvog kakav sam se projektovao u njegovom najlepšem snu.

Da, znam, opet sam sebično samoljubiv – brinem kakvog će me sin sutra videti, kako doživeti, zapamtiti i čuvati do sledećeg, ko zna kad, susreta. Valjda je svaki otac sujetan po tom pitanju. Znam da je sujetan svaki glumac, to je sasvim izvesno. Ako se ta dva teška poziva spoje, pa ih zateknemo u jednom čoveku koji je osenčen i nekim rešetkama preko lica, tu sigurno nema pomoći. Dete će to oprostiti, a zatvorenik će, služeći se jednom od dve profesije, sve učiniti da ovaj sutra uveče majci ne kaže:

"Nemoj više nikad da me vodiš na ono strašno mesto!"

Tri stotine dvadeset i prvi dan

Proza kroz prozor. Da li baciti pogled ili nešto napisati pa baciti kroz prozor? Želim da vičem, da vrištim, da pokažem svoju nervozu, svoje nepristajanje na ovo nemesto. Hoću nešto da polomim, nekog da udarim, nekog da učutkam. Ne vredi. Nem sam. I slab. I sam. U ovoj posudi u kojoj se nalazim mere stepen naše tolerancije. Zvuk me ubija kroz vrata, kroz prozor iznad vrata, prozora iznad WC-a. Zvuk dolazi iz sobe, iz papuča, zuba, usta, česme. Zašto prolaze sati, a nema nijednog prijatnog zvuka? Zar su svi nakazni vrisci, škripe, urlici, šumovi, svi bolesni zvuci ovoga sveta zatočeni tu sa mnom da mi *oplemenjuju* uši i mozak? Ili su to normalni zvuci koje samo degeneriše akustika ovog zdanja?

Sklopčavam se, pritiskam šakama ušne školjke, glasovi postaju još užasniji. Svi su zatvoreni sada sa mnom u sobi. Ne mogu van. Ni iz sobe, ni iz sebe.

"Tata, ja te sad prvi put vidim. Ti si super. Super-tata." (Ne znam šta ću misliti za trideset godina, ali sad tako mislim.) Uuh!

Svirali su *pokret!*

Ostavljam ovu prostoriju u kojoj sam proveo tačno sto dana u dva navrata. Gledam u one dve ruže, jedna presamićena preko svog staklenog okovratnika, a druga drogirana amizolom i švajcarskim vitaminima zatvorena u malu plastičnu posudicu, ovekovečena.

Ostavljam sledećem ubici sveću okačenu u polovini limenke coca-cole na zid.

Ostavljam i pepeljare ručne izrade pravljene od aluminijumske folije, komada tri.

Ostavljam celo proleće '94-e lične prirode. Ostavljam, kad bolje razmislim, i deo sebe i to se uvek primećuje. Ko ume da gleda. Ko

ne ume, počinje uvek od sebe i sobom sve završava. Nisam ostavio nigde ime na zidu, niti broj dana zaptivenih ovde.

Mihailovič se složio.

Put. Lepa je bila Šumadija danas.

I Valjevo je tu negde. Valjda.

Mili je ćutao.

ČETRDESETA GLAVA

BUBAŠVABE I JELENCI CRNE I BIJELE GORE

U Spužu me je sačekao moj krevet i šest ljudi koji su prekinuli san. Sa Nikolom sam sačekao zoru.

18-i jun, 1994.

San i vrelina Spuža.

Umesto da te blizina i prisustvo drugih ljudi bogati i oplemenjuje, osećam kako mi se od njih navlači *skrama preko mozga*. Kičosfera, slušanje alko-seksualne muzike, banalne komunikacije, jalovo ponavljanje o nevinosti...

Ali, gubeći veru u sud i pravdu, čovek jednako kroz svoje okruženje uvlači u sebe i jedno snažno osećanje – krivice! Vidi realno i tuđe nesreće, vidi sudske nemare, greške, bahatosti veće od onih koje je pritvorenik napravio. Jesam li i zato ovde? Da se ubedim da sam kriv koliko Državni Tužilac tvrdi? Sa pomerenim kriterijumima pravde ubediti nekog da je kriv, itekako kriv, za nešto što u drugom društvu ne bi ni dana odgovarao.

I dalje neće da Branimira Lauševića puste na slobodu.

Ležim. Možda spavam. Ne sanjam sigurno. I ne znam jesu li mi oči *boje zla*.

Dišem hrapavo, otvorenih usta. Ne hrčem, jer bi me već neko probudio. Možda samo bludim u sopstveno ništa.

Ogromna bubašvaba je tik uz moje lice. Gledamo se. Ona bez očiju, ja polusklopljenih kapaka. Procenjujemo uzajamnu opasnost. Ona može da me uplaši brzinom pokreta, ja mogu da pokušam ubistvo ovim Dnevnikom. Stoji pri kraju jučerašnjeg dana. Stoji na rečenici gde se žalim na Državnog Tužioca. Odvratna je. Moram da otvorim oči. Palim cigaretu da bih joj stavio do znanja da je nepoželjna. Bojim je se nepredvidive. Još zurim u nju otvorenih usta.

Palim i sveću. Ona je na levoj stranici, ja na desnoj. Jesam li ja fašista, ili ona slučajni levičar?

Budim se. Još je noć. Ne znam koliko sam spavao. Minut, dva? Sat, godinu?

Ona je i dalje tu. Spavao sam sa bubašvabom. Palim cigaretu. Duvam u ljubavnicu. Da je oteram. Ne želim da se sećam ove noći. Odstupa brzo i kratko do Državnog Tužioca. Da li smo se ljubili noćas? Jesmo li išli dalje od toga? Uzimam naočari i sad je već bolje vidim.

Kao malog, otac me je često vodio u obilazak straža oko Biljarde. Ponekad bi šetali i po okolnim brdima. Jednom je na uskoj stazi koja je vodila uz brdo Vrtijeljku otac pronašao jelenka. Ogromna buba sa rogovima, ali mi je otac rekao da nije ni štetna ni opasna. Samo opasno izgleda da bi nadoknadila svoju naivnost. Zavoleo sam kroz oca jelenka. Uvek smo ga i kasnije kao kornjaču ili ježa sklanjali sa puta da ga neko ne izgazi.

Jelenka sam poslednji put video u jednom Roršahovom testu. Psihijatar je rekao da zna za tu bubu, ali ne verujem da je ikada držao u ruci, a kamoli sklonio sa puta. Jelenak je nešto plemenito. I lepo se zove. Bubašvaba nije. I ne zove se. Sama dođe i šuška, šuška.

Ako bih sad naglo sklopio današnji dan, ubio bih je, i njena beličasta utroba bi se razlila na potezu od Tužioca do Biljarde. Uradio sam to u mislima. Za sad se time i zadovoljavam.

Od ivice papira kojim sam presvukao kasetu što je u ravni sa mojim krevetom, pored mog uzglavlja, pravim prepreku za napast pod uglom od 90 stepeni. Ne želim, kad opet zaspim, da mi uđe u glavu. Ne želim da je pojedem. Želim da brzo ode, inače ću realizovati zaprećenu ideju i spojiti je sa Državnim Tužiocem za sva vremena. Duvam joj u facu telepatski šaljući prethodnu pretnju. Odlazi. Sporo kao jelenak. Mrzim bubašvabe jer su inače brze i imaju belu utrobu.

Idem da sanjam jelenka.

Tri stotine trideset i peti dan

Dobro. Verovatno bi sad bilo logično uzeti smrtonosnu dozu sedativa i završiti sa ovim smrdljivim životom. Bio sam u pravu kad sam pre nekih mesec dana posle članka u novinama

"Braća ljuta na doktore", zapisao - samo da posle ne bude "Doktori se osvetili braći".

Današnja POLITIKA EKSPRES donosi članak "Lauševići uračunljivi". Lepo zvuči, ali kad bi se gledalo u nekom drugom kontekstu. 0,70 % alkohola u mojoj krvi se detaljno obrazlaže kao *alkoholna napetost, sklonost provociranju i dobacivanju*, čime me beli mantili direktno optužuju da sam ja inicirao *svađu i tuču!* O alkoholu pokojnika - 2,1 % kod Popovića i 1,8 % kod Vojovića, nema ni reči! Sve su to, kaže se u članku, lekari zaključili uvidom u sudsku i medicinsku dokumentaciju kao i na osnovu svedočenja, odakle se vidi da sam glasno provocirao okolinu: "Kakva je ovo graja?", "Znaš li ti ko smo mi?", "Ima li još ko?", "Pobježe mi onaj četvrti, majku mu jebem!", "Kakav je ovo nered?"...

Ne, ovo mora da sanjam i da ću se probuditi kao Jozef K. U Kafkinom "Procesu".

Ove rečenice su jedino prisutne u lažnim izjavama društva pokojnika koji su time pokušali da prikažu i sopstvenu ugroženost, dok jedine tri stvarno prisutne svedokinje, tri konobarice, navode da sam pitanje - "Kakva je ovo graja?" postavio normalnim glasom i skoro više za sebe. Da sam kasnije sve vreme govorio umirujućim tonom, da sam se čak i izvinio (nizašta) za kavgu raspoloženom Popoviću, da sam, lagano umirujući ga, spustio svoju ruku na njegovo rame.

Ne, neću uzeti smrtonosnu dozu lekova. Ako sad zaspem zauvek, ovo što su izmislili u svojoj *ekpertizi* će postati istina.

Treći jul, 338-i dan

Ovo je dan kad je umro moj zet Mirko Lakić. Četiri godine već on ne zna ništa o nama.

Ili zna sve? I šta je bilo i što će tek.

Jutro je. Šetnja. Otišao sam do velike kapije, seo na ivicu betona. Bosim stopalom dodirujem zemlju. Otkinuo sam vrh cigarete i mislio na Mirka. Deo je zemlje i te koju dodirujem.

Sahranjen je na obližnjem groblju koje se zove Jelenak. Prah prahu.

"Ah, sve je prah!" tuguje Crnjanski. Nemoć trenutka, vremena.

"Sve je protiv nas, mili moj Mirko. Ti bi bio veštiji životu, a ja tvojoj smrti nikako da se priviknem. Stavim ponekad tvoj sat na ruku kad mi Branka dođe u posetu. Tad više čovek budem. Umirući si rekao Branki da ne vredi i da ti čuvam Mašu i Doru."

"Putovaćemo, Mirko", molila te.

"Đe god odem odnijeću i sebe", rekao si. I umro.

Sad si u travkama i prahu. Blizu smo.

Tri stotine četrdeset i peti dan

Devet naveče. Nema struje. Bilo je *strašno* nevreme negde. Dunuo je malo jači severac zetskom ravnicom i izazvao raspad sistema. Tu, u neposrednoj blizini drevne Duklje koja je imala savršeno razrađen sistem vodovoda i javnih kupatila, mi *jabanci* posle dve hiljade godina nemamo ni jedno, ni drugo. Uspeli smo da izmislimo struju, ali kod nas se ona ne prima. Ovde joj smeta i vetar i kiša i kad sevne munja i kad se dežurni dispečer takne malo rakijom. Sve su to više sile tako nepremostive i nedokučivo tajanstvene za ovo podneblje.

Na ovim prostorima sve se pokriva fantastičnim izgovorima kojim se svako pokoljenje pravda pred onim sledećim i tako u nedogled. Obično se radi o tragedijama koje nam se dešavaju, a koje nekad i priželjkujemo samo da bi navukli, ili zadržali taj korotni oreol mučenika, tragičara i večitih gubitnika.

Imali smo sve *naj* u istoriji. Iako nešto i nije bivalo ekstremno, mi smo mu to uvek dodavali, ne bi li svima obznanili da se nama samo superlativi dešavaju. Imali smo *prvu* štampariju kod Južnih Slovena, koju smo, kad nam je jednom zafalilo džebane, pretopili u municiju.

Najduže smo se kurčili pred Turcima; *najstrašnije* smo im poraze mi nanosili. *Najvišeg* i *najlepšeg* Vladiku i *najpametnijeg* pisca ovog jezika smo imali, ali smo ga zato i *najmanje* čitali, a *najviše* citirali. Imali smo *najuspešnijeg* vladara sa *najdužim* stažom i novijoj istoriji Evrope kog smo se *najlakše* odrekli.

Imali smo *najmasovniji* ustanak u Evropi, pa dve godine kasnije *najstrašniju* podelu u narodu. Zatim, kad se taj ludi građanski rat završio u kom je stradao zanemarljiv broj okupatorskih vojnika, ponosili smo se podatkom da smo mi pobili *najviše* popova na celom Balkanu.

Posle smo baš mi *najviše* voleli Ruse i *najviše* je naših ljudi stradalo u toj dilemi. Onda smo, opet, živeli u *najzabačenijem* kraju zemlje. Niko tada nije hteo da to iznese kao razlog zašto su nas Turci *najviše* zaobilazili. I onda smo dugo godina *najtužnije* živeli.

Onda nam se desio zemljotres, 1979-e godine. Napokon smo imali razloga da odahnemo, jer nam se ponovo nešto *naj* desilo. Desio nam se *najteži* zemljotres koji je ikad zadesio Crnu Goru, pa smo srećno - nesrećni mogli da izjavimo da smo imali *katastrofalni* zemljotres, i samim tim, da opet pogledamo opuštenije celom svetu u oči i da ih zapitamo:

"A? Je l' vidite, je l' ste sad svi svesni naše tragedije?". Posle saučešća celog sveta, malo nam je laknulo i nekako smo Ga (*Zemljotres*) i zavoleli. Draže nam je bilo to saučešće, nego kad bi nam neko vrnuo gubitak.

Onda smo mi *najviše* suza za Titom prolili. Mi smo ga *najvoleli*...

Tragedija i ekstremizam kao konstanta crnogorskog bića. Kao potreba. Kao rodno mesto. Inspiracija i izgovor. Ne daj Bože da nam je u istoriji bilo bolje! Niko za nas ne bi čuo.

Obrukali bi se pred vascelim svetom.

Mogla nam se desiti nesreća pa da budemo srećni, pa da nam neki veseljak nadene ime Bijela Gora. Za zemlju srećnih ljudi, prirodno ime.

Bili bi danas srećni Bjelogorci, nikakvi ljudi, bez harizme, beznačajni.

"Montebianco e Montebianchi", kako bi to jadno zvučalo i kako bi se samo stideli od te beline.

Ovako, svoj usud premažemo još rođenjem crnom *piturom* i posle se samo takmičimo ko će veću nesreću za života dosegnuti.

Gledam u Dostojevskog. Zavrte glavom.

Na današnjoj konferenciji za štampu Fila je preneo moje pitanje:

"Koja je to količina batina koju treba da dobijem pa da počnem da se branim?"

ČETRDESET I PRVA GLAVA

OD TIH SE OČIJU SAKRITI NE MOŽEŠ

Tri stotine pedeset i drugi dan

Ležim sa očima prosutim po izvijenoj ruci. Ni oči, ni ruka nemaju kraj, ni moć. Bludim, sanjam ivice oka, vrhove i snagu prstiju. Kapljem i iscureću sav na beskrajno ispružene oči uokvirene krvavim prstenjem.

Uskoro će godina samospoznavanja. Bola, straha od sebe i drugih ljudi. Kad se ovo jednom završi hoće li se sloboda zvati – "Ne moram da slušam, mogu i da odem?" Hoće, sad već to znam. Znao sam to i pre godinu dana, samo nisam bio svestan. Ko zna šta još znam, a nisam osvestio u sebi?

Tri sata su. Tiho je. Ujutru ću biti izmožden, ali draže mi je malo ovog noćnog mira od te sutrašnje neispavanosti. Ovo mi dođe kao neka terapija, kao nagrada za izdržan preživljen dan. Jesam li preživeo ovaj dan, ili mi je, kao i drugi, napravio već neku fleku, neoperivu. Kako se vida zatvor? Rastu li negde trave za mene?

Volim ovaj deo noći kad, okrenut zidu, sveći, sa Dnevnikom ne znam da sam tu.

Okrećem leđa ljudima, metalnim rešetkama i bubama.

Tri stotine pedeset i četvrti dan

Na nečiju opasku da se „ovaj pasji život ne može više izdržati“, olako procenih da „mora nastupiti nešto bolje, jer gore od ovoga ne može biti.“

„Može, Žaro, može.“, procedi Nikola gledajući mimo mene "I od goreg može gore. I to bude brzo. A dobro sporo dolazi."

Uvek se iznenadim kad vidim oca.

Svako duže odsustvo dragih lica učini da ih idealizujemo. Pamtimo njihove najbolje dane i najsvetlije trenutke.

Oca volim da se sećam iz neke 1969-e, u klasičnom odelu, sa besprekorno ispeglanom košuljom i dobro odabranom kravatom. To su za mene njegove najbolje godine, iako je već tada bio preturio pedesetu, (dakle doba kad vitalnost mediteranske muškosti već kreće nekom silaznom putanjom) što u očima desetogodišnjeg deteta deluje kao "duboka starost". Ja ga snažnijeg ne pamtim, pa je i prirodno što ga odatle dohvatam iz sećanja.

Sećam se, preturio bih po njegovim stvarima i starim fotografijama ne bih li nešto saznao, mada mi ni danas nije jasno šta me je to kopkalo iz njegove prošlosti. Dugo bih se zadržavao ispred njegovih retkih mladićkih fotosa i znam da sam i tada, kao i danas, osećao isti žal – što nije mlađi? Što i tada nije izgledao kao na tim predratnim fotografijama gde se smeje i grli jagnje, ili na jednoj grupnoj slici sa jednom devojkom koja nije mogla biti samo školska drugarica.

Eto, a danas žalim za njegovim zrelim godinama, za njegovim punim autoritativnim glasom gimnazijskog profesora (jednom se zakašljao na času i zbog toga zauvek ostavio cigarete).

Ipak, najsnažnije je sećanje vezano za njegov muzejski period.

Hteo sam da budem važan jednom pri školskoj poseti Muzeju Kralja Nikole. Tu sam sa ocem nebrojeno puta bio i pre te organizovane vizite. Bilo mi je nekako čudno kako mi to idemo da obiđemo Dvor, mi, koji tu živimo oko Dvora, mi "domoroci". Nekako mi je to bilo normalno za "Nemce i ostale Francuze". Ali, što mi to moramo da posećujemo? Pa, mi to

"znamo". To je tu. Naše.

Sećam se da je otac pokazivao Muzej, Glavnom policajcu one Jugoslavije, Stanetu Dolancu. Imam tu fotografiju. Stane i tata se rukuju. I to je bilo u redu. Ali zašto danas kad dolaze III-1 ,2 i 3 Osnovne škole "Njegoš", on, moj otac - mora da bude vodič?

Hteo sam da ostavim utisak familijarnosti sa ambijentom, pa sam u jednom trenutku u dvorskoj trpezariji dok je otac govorio o slikama Kralja i Kraljice, opušteno seo na jednu od muzejskih stolica.

”Gdje god se nalazili u ovoj prostoriji imaćete iluziju da Kralj i Kraljica sa ovih portreta baš vas gledaju... Ti, mali, ustaj odatle! Kakav je to način!” Verovatno bih bio mnogo srećniji da sam kod kuće dobio silne batine, nego da čujem tu grdnju pred svima. Znam sigurno da sam nakon toga bio užasno crven u licu i da više ništa nisam čuo. Ništa za mene više nije postojalo, ni kraljeva trpezarija, ni razred, ni stroga i pravedna učiteljica Bosiljka Dapčević, mog Ljuba bliska rođaka. Ubeđen sam bio da sam doživotno uvredio oca i da se to više ničim neće moći ispraviti.

Kod kuće još veći užas. Najvećom kaznom sam oduvek smatrao negovorenje sa mnom.

Ovog puta se to nije desilo već samo prećutkivanje nemilog događaja sa sedanjem na dvorsku stolicu.

Posle par dana je za ručkom rekao majci :

” Zamisli kakve djece ima u toj školi danas!”

Ludeo sam što mi je stolica tako visoka da ne mogu sakrijem oči iza tanjira.

”Kakve djece?”, pitala je nezainteresovano majka menjajući ocu tanjir. On joj je objasnio čitav ”slučaj”, potom me priupitao:

”Ti to sigurno nikad ne bi uradio?” Tresući se, odmahnuo sam glavom crveneći kao paradajz čorba u mom tanjiru. U meni se tada preplitalo osećanje ponovljenog stida, straha od neke još veće kazne i nade da me u svom kustoskom zanosu otac stvarno nije prepoznao.

Neću ga danas pitati šta je bilo istina. Mislim da znam. I mislim da je odabrao najbolju kaznu.

Ne, danas nisam igrao šah. Nisam imao potrebu da matiram protivničkog kralja, ili sopstvenog oca, što bi rekli psihijatri – jakog oca. Nije bilo potrebe. On je, nažalost, već došao matiran. Takav stalno dolazi i često hvatam sebe da ne želim da ga vidim takvog.

Želim ga opet moćnog sa jagnjetom, ili onom damom. Želim ga u besprekorno ispeglanoj košulji sa dobro odabranom kravatom, kako se pravi da me ne poznaje.

Želim da ga se bojim, opet. Obrnuto nije prirodno.

Ljubo dolazi danas, kaže:

”Vlado (Dapčević) je dobar, *ćudo*, slušaj, možda sam ja budala al' ja vas obojicu mnogo volim, moj stric Vlado i ti ste moje najbliže nesreće.”

Otac mi reče:

”Očekujem od tebe da i dalje budeš dostojanstven. Ne treba se spuštati na njihov nivo!” Ali, oni su profesori Medicinskog fakulteta. Ima među njima i akademika. Kako to jedan običan glumac može da se *spusti* na njihov nivo? Tako, što će javno reći da mu je tajno nuđeno da otkupi svoje grehe? Martin Luter bi danas ponovo imao razloga za bunt.

Indulgencije se evo prodaju i u jednoj pravoslavnoj državi u kojoj će svi bogati jednog dana biti potpuno bezgrešni. Tako me, eto, moderna inkvizicija, radi nemanja para ili zbog prezira prema ideji da na taj način dođem do pravde, optužuje i za ono što nisam uradio, proglašavajući me nasilnikom (veščem) falsifikujući činjenično stanje, tražeći kaznu i za nepočinjene grehe. Neka. Radije ću završiti kao drčni Đordano, nego kao pokajnički Galileo.

Hoću malo svetla. I malo pravde.

”Sine”, šapnu majka odlazeći sa posete, ”neka Anita je htela da te vidi.”

”Neka dođe, ja sam joj javio da želim da je vidim.”

”Nadam se da znaš šta radiš.”

Tri stotine pedeset i osmi dan

Blesim u sveću. Izgleda kao bezruka grčka boginja kojoj su uskratili i glavu. Preko smreškane i vremešne dame kao da je neko prebacio čaršaf i zapalio joj poslednji vratni pršljen. Postmoderna, u kombinaciji sa antiquom.

Zašto bi bilo teško opet baviti se glumom? Gluma jednim svojim velikim delom, ako ne i suštinskim segmentom, treba da unese i radost kod posmatrača. Treba i da ga ozari. Može li dvostruki ubica ikoga više da nasmeje, a da to ne bude usiljeno? Šta može da glumi, a da to ne bude samo on, ogoljen do onog svog najstrašnijeg čina u životu? Ili se može drznuti da predstavlja samo svoje ruke i samo svoju glavu bez šminke? To onda teško da je više gluma, Lauševiću! Ako se baviš isključivo sobom, onda gluma nije najpodesniji sport za tu egzibiciju.

Od boginje sveće ostala je nezgrapna ravna skulptura u čast noćas izviždane mis Jugoslavije u Herceg-Novom. Idem sad da spavam i da sanjam prvu pratilju, Mađaricu iz Novog Sada. Zaboravio sam joj ime, a i moje mi sve čudnije zvuči.

Mislim da se Fjodor osmehnuo.

ČETRDESET I DRUGA GLAVA

NE ZNAM KAKO DA SE BIJEM U OVOJ TUČI

Trista šezdeseti dan

Mnogo bliskih ljudi mi je umrlo u ovih godinu dana ostavljajući me ovde. I kad bi im oživel mozak za nekih hiljadu godinu, moj status quo bi bio – zatvor. Ostao sam im nerazjašnjen, zatvoren, možda

kriv - možda nevin, ali – ukatančen, i ja, ni niko drugi tu više ništa ne može promeniti, osloboditi me iz njihovih mrtvih glava.

Pokušavam da se ne nerviram idejom novopridošlog i novokomponovanog pravoslavca koji bi svaku džamiju spravio sa zemljom. Inače, u crkvu nikad nije ušao:

”Pop je stalno *bijo pjan!*”

Propade moj pokušaj da se između popa i vere ne može stavljati znak jednakosti. A navođenje činjenica da Turci nisu zatrli hrišćanstvo na ovim prostorima, da nisu rušili crkve iako su imali 500 godina na raspolaganju, dočekano je sprdačinom na račun glupih Osmanlija.

Boško je otegnuto i srećno prdnuo da potvrdi tursku zaostalost. Ogluših se o ...smrad, kažem da je u Beogradu u tursko vreme bilo preko dvesta džamija koje su kasnije srušene, dok je retko koji pravoslavni hram iz preturskog doba stradao, čemu smo svedoci...Poziva me Nikola u stranu:

”Zapali Žaro.” Uzimam ponuđeni ”Lovćen”. Čujem zajebavanje na moj račun iz drugog dela sobe. Nikola mirno gleda u mrak kroz zamrežen prozor:

”Jesi l’ ti *čuja* za popa Filipa Rajkovića?”

Odmahnem glavom i dalje slušajući komentare sad već ujedinjenih i dobro zabavljenih sobnih drugova.

”On ti je bio jedna od najmudrijih crnogorskih glava u knjaževo vrijeme”, Nikola dobro odvaja glas i misao od halabuke u našem kazamatu.

”Ne znam tačno”, nastavlja Nikola, ”koja je to tuča sa Turcima bila kad je poginulo pet Petrovića, Knjaževih bratsvenika, a on, Filip Rajković je bio tamo i priča’ je poslije, da je fakat da su oni, Petrovići, muški svezali tu nekrst, ali su se onda opjanili i zaspali, pa su se

Turci poslije oslobodili i ove pjane... posjekli. Pošto je Knjaz, kad je već mislio da nesrećne rođake pretvori u nove heroje, čuo što priča pop Filip, naredio je - da svaki Crnogorac može posjeć'

popa Filipa, a DA KUĆA U KOJU SE ZATEČE POP FILIP MORA DA SE ZAPALI!"

Nikolinu priču prekida večera.

"Šta kuća nudi?", pita sad već afirmisani pravoslavac, ležeći u krevetu prema otvorenim vratima na kojima se pojaviše neki meni nepoznati lik sa kutlačom, koji se odmah deklarirao sa:

" *Ce faci?*" i Šljivo, komandir.

"Je li nešto na svinjsku mas', nemoj molim te, *ele* ođe imamo *Turaca*, pa da im ne zaškodi".

Šljivo je umoran ćutao, a Rumun je gledao u kazan pokušavajući da nađe ime za ono što *nudi kuća*. Nikola je, ne pomerajući se, samo naredio:

"Večerali smo, zatvori ta vrata"!

Rumun je taman hteo nešto da prevede, ali je Šljivo jedva dočekao i zatvorio vrata. Niko nije toliko gladan, ima hrane i u sobi. Nikolina se ne poriče.

Ove noći niko nije spavao. Ili se meni tako samo činilo. Ili je samo Nikola spavao. Ko zna?

Kasno jutro. Napolju je kiša. Nema šetnje. Svako o svome jadu, ponešto. Novodošavši *verniki* čita glasno današnju POBJEDU:

"Podignuta je optužnica protiv muslimanskih čelnika koji su spremali otopljenje Sandžaka."

Boško me gleda, perući zube:

”Je l’ ovo i za tebe?”

Možda misleći da ću okončati sinoćnju temu, tražeći naočare izustih:

”Ne seri više, obraza ti!”

Ne znam kako, ali trajalo je sekundu, možda manje. Boškova, belom penom ispunjena usta, bila su tik uz moju facu:

”Što je, glumac, pičko jedna muslimanska, ne valjaju ti Srbi!” Bio je iznad mene, nije me udarao, samo mi je gotovo ležeći na meni divljački šakama tresao ramena. Sa strane smo izgledali kao mrtav čovek i neko ko očajnički pokušava da ga oživi.

Sećam se misli koja mi je došla:

”Dobro je, makar mu ne smrdi iz usta.”

Mogao me ubiti, ja nisam bio tu. Sećam se da je odjednom krenuo da se udaljava, nekom silom vođen i da mi nestaje preko međunožja, pa stopala, i nisam ga više video.

Nikola ga je uhvatio za nožne članke i sfuljao sa mene. Kazali su mi da je gadno čelom zakačio ivicu kreveta. Neko je zvao i stražare.

”Što je bilo?”, upada Mali Rambo istežući vrat i usta, željan gimnastike.

Svi ćute. Svi su u tom trenutku oko Boška koji krije krvavu fleku na čelu. Ja sam i dalje u potrazi za naočarima dok se, zagledan u prozor sa sredine sobe, ne oglasi Nikola:

”Treba li, mili moj Rambo, Saveznom sudu da pišem da je stala kiša ili ćeš nas puštit’

na šetnju?”

„A, to! Aj’ sa’ ću da pogledam sa šefom smjene”.

Kasna je noć.

Pred duvanje u sveću sreće mi se pogled sa Boškovim.

Leži i nervozno grize gumu za žvakanje. Preko čela je navukao neki peškirić, koji menja današnju kapu sa velikim širitom. Samo se kratko i cinično naceri, ispuštajući kroz nos vazduh sa nekim značajnim:

"He!"

Pokaza mi i jezik.

Ja njemu - srednji prst.

To ga živnu. Pridiže se na laktove, skidajući peškir sa glave. Sede na krevet.

Poče veselo i upitno da maše pesnicama ispred svog lica, klimajući glavom gore -

dole... Potvrdih mu, nemo sedajući na krevet. Ne znam zašto to radim.

Stiže nova gluva informacija sa njegovog mesta i pantomima "kažiprst koji ukršta usta pa potom nokat od palca koji opisno seče vrat". Klimnuh glavom, ne znajući baš da li sam sve dobro shvatio. Idem dalje.

Tišina je odvratna. I svi spavaju. Sveća i pun mesec kroz rešetke.

Onaj peškirić što mu je krio poderotinu, spretno pocepa na dva dela, nemo oduševljen izazvanim zvukom koji nikog nije probudio. Baci mi deo, a drugi zaveza preko svojih otvorenih usta pokazujući mi kako da ga sledim. Sledim ga. Onemeo sam svoja usta. Sad, valjda, treba da počne. Krećemo. On izgleda kao kreten. Bojim se. Nadam se da izgledam jednako loše.

Nisam siguran da baš znam kako treba da se bijem u ovoj tuči. Ne znam, u stvari uopšte kako da se bijem.

Na Akademiji smo to sve fingirali. I Boško i ja delujemo dovoljno opasno. On malo opasnije. Čuči u nekoj sumo pozi, ja pokušavam da ga pratim.

Zakačio mi se deo čaršafa za levu patiku, to me nervira, ali pokušavam da se koncentrišem na tuču. On, preteći, zeva prema meni preko zatvorenih usta, ja uzvraćam, mada mi se čini da sam sam sebe više stegao onim peškirićem nego on. Kružimo oko stola.

Neka poluprazna koka-kola je na stolu. Deluje kao obostrani nišan. Nisam siguran šta treba da uradim, ali koncentrisan sam. Povremeno podignem naočare. Da, obojica smo jezivo znojavi.

Ne mogu da verujem da svi spavaju. Čučeći obilazimo sto i on u jednom trenutku vadi –

viljušku!

”Idi u pičku materinu!”, pomislih, izbošće me viljuškom, a nemam ni čačalicu da se odbranim. I on onda naglo, skoči na sto, skidajući povez sa ustiju, sa jezivim urlikom, koji je valjda probudio ceo svet i upalio sva svetla i ... tad krenu najgromoglasniji smeh koji sam čuo u životu... cela soba se previjala po podu, a Nikola je prednjačio, ljubeći me :

”Žale moj”!

Da nije ovoliko vruće rekao bih da je večeras Nova Godina. Toliko dobrih emocija, neočekivanih, od ljudi koje sam nekako drugačije video. Oni su napravili za mene pozorišnu predstavu koju ja nikad ne bih umeo da smislim. Ja sam amater.

”Novokompovani pravoslavac” je gospodin Dragan Jovanović, zanimljiv lik iz Bara, koji je daleko od rušenja džamija i koji je smislio čitavu igru, ne bi li nam malo život učinio lepšim.

Bilo je ...drugačije. Boško je jedan od boljih glumaca koje sam sreo! Ja, doduše nisam video njegovo krvavo čelo, ali, rekli su mi, a i krio ga je, što bih sumnjao.

Nikola mi je bio malo sumnjiv, ali "kralju niko nije mahao iznad glave".

Tri stotine šezdeset i drugi dan

Šetajući, Nikola mi završi onu priču o popu Filipu Rajkoviću:

" Krio se pop Filip, danima. Nije mala stvar da te Gospodar tako nagradi i osudi: DA KUĆA U KOJU SE ZATEČE POP FILIP MORA DA SE ZAPALI!", ponovi Nikola.

Jedne noći, on sam zna kako, uvuče se u Dvor Knjažev, iznenadi barjaktare i kaza im:

" Aj sad momčadijo, pa probudite Gospodara i da ispuni ono svoje obećanje!" ČETRDESET I TREĆA GLAVA

DOGODILO SE NA DANAŠNJI DAN

Možda bih jednom mogao da objavim zbirku molbi, žalbi, zahteva i ljubavnih pisama koje sam iz ove sobe odašiljao raznim Većima i Vijećima, Komisijama, Komorama, Upravnicima, unesrećenim mladim ženama i sitnoj deci. Najčešće sam to činio u tuđe ime, patetično se pozivajući na Zakon, Pravdu, Veru, Boga, javno mnjenje i definitivnu promenu..

Danas sam od srca napisao za jednog Radoša žalbu na produženje pritvora. Vrlo sam se trudio, jer mu želim da izađe, mada takvog voliš u sobi. I ubeđen sam da će moja srceparatelna žalba uspeti.

"Moja tek rođena ćerka je u inkubatoru. Ima 1600 grama. To je, gospodo sudije, mojih 1600 razloga za promenu života. Molim Vas, Vi nađite makar samo jedan da mi pomognete da se vratim..."

navedoh pored nedonoščeta i ženu u zavadi sa svima njenim i njegovim, sve misleći da masno kitim.

Kad mu pročitah, zatekoh mu neki tupi pogled.

”Izvini, prećerao sam”, rekoh.

”Sve je to tako, ništa nijesi izmislio.”, tužno zaključih.

Sa strane Nikola upućen u priču, ali više za sebe izusti:

”Samo jedno dijete ti je ka' gola demidžana. Zalud ćeš ga pazit'. Destregaće se, kad-tad.”

Kružna zavesa obima 364 dana polako završava svoj put, zaklanjajući sve datume u godini od mog pogleda. Za dan, samo, nastaviće ta zavesa oko mene duplo da me odvaja od života, imitirajući puževu kućicu. Kad će stati?

Još uvek gledam van kroz taj prorez slobode koji postaje sve užih. Prorez.

Prorezi u mom životu.

Dozvole mi svakog jutra da odnesem litru čaja od kantariona do zaključanih vrata od sobe u kojoj je Mili. Jeste, mi imamo *tajni* rešo u sobi i možemo skuvati čaj, kafu. I, jeste, dozvolili su mi da bratu svakog jutra doturim čaj, ali, bez kontakata, jer smo u *istom djelu*.

Ostavim mu čaj ispred vrata da može da ga uzme kad im kasnije otvore vrata.

Podignem rezu sa proreza na vratima njegove sobe i pozovem ga kuckanjem kroz maleno duplo pravougano staklo. Dođe sa druge strane i budemo na otprilike istoj udaljenosti od proreza, sa istim položajem glave.

U staklu vidim svoj lik. Nosinu posred lica. U taj lik onda uđe bratovljev sa istom, doduše nešto manjom surlom. Onda vidim da

smo braća, kad ne znam čiji je koji nos. Da li je to moj uklopljen u njegov lik, ili obrnuto. Onda blesavo poželim da imam njegovu čulo mirisa. Za trenutak tako stojimo promenjenih noseva i sraslih lica, pa mu pokažem razlog dolaska i kažem:

"Viski!".

Boja je identična. On objašnjava da nije ni jučerašnji popio i da sutra svakako neće biti potrebe da pravim novi. Odlupetamo još par nevezanih reči kojih se kasnije nikada ne sećam i spustim metalnu rezu preko mog odraza sklopljenog sa njegovim realnim likom.

Ostavljam plastičnu flašu sa čajem od kantariona pored vrata i odlazim da podignem rezu sa vrata naše sobe. Gledam ih, dok čekam da pristigne komandir i pusti me unutra. Ne vide me ako tiho sklonim metalni zatvarač sa blindiranih vrata. Delujem sebi mnogo slobodniji od njih. Moćniji, jer sam bliži slobodi za ta jedna zaključana vrata. *Ličnost bliska imperatoru.*

Oni su okrenuti svojim prorezima. Televizoru, novinama, kartama, molitvi, prozoru... U sve to gledaju kao u ram nedostižnog života. Pogled van tih proreza vraća u realnost. Ulazim, postajem deo njih, a do pre tren, samo, bio sam tako superioran...Odlazim do svog kreveta i otvaram ovaj moj beli prorez i ispunjavam ga slovima, plašeći se beline kao dete lekarskog mantila.

U ovo vreme pre godinu dana je počela moja poslednja predstava, "Šćepan Mali", u Budvi. Još uvek nisam hteo da oblačim kostim. To uradim tek posle završenog prvog čina.

Trema me hvata posle drugog. Moj knjaz Dolgorukov se pojavljuje tek u četvrtom činu. Negde oko polovine predstave trema će biti pojačana i nezdravim kašljem od dima posle pucnja iz scenskog topa. Pirotehničar je opet preterao. Odigraću tu predstavu za Maju i moju majku...

Okrećem se prema svom Zidu. Sa vokmena slušam "Najbolju instrumentalnu muziku iz studija Čajkovski", poklon jednog

naklonjenog ključara iz Centralnog Zatvora. Pored je polutak od sveće zaboden u dno napola isečene limenke od koka-kole. (Menora bi mi više odgovarala.) Ispod je postavljena današnja BORBA da vosak više ne kaplje na zelenu posteljinu moje majke. (Skinuti vrelom peglom preko novina.) BORBA u kojoj ne postoji rubrika "Dogodilo se na današnji dan", već samo tužna realnost svakodnevnice načičkana postJutelovsko-reformističko-nostalgичnim bodljama koje nikoga neće ogrebat, "do svoje rođeno srce i sebe", kako bi rekao Aleksandar-Leso Ivanović.

31-i jul, 1994-e

"Godina prođe – dan nikad", kaže Nikola.

Ovim istim kažiprstom kojim sada podržavam ovu olovku, pre tačno godinu dana sam usmrtio dvojicu momaka, trećeg ranio.

Pucao sam. Nastavljali su sa napadom, pijani, nesvesni bola. Mislio sam da promašujem. Zato sam ispraznio ceo šaržer. Trinaest metaka.

Na današnji dan 1496-e, Kolumbo je otkrio Trinidad.

1684-e, poginuo je Vuk Mandušić, a 1784-e, umro je Didro, začetnik građanske drame.

Šandor Petefi je ubijen 1849-e godine, a Todor Kadić je Knjaza Danila ubio na današnji dan 1860-e, u Kotoru.

31-og jula 1944-e, je nestao Egziperijev avion, a 1964-e, Rendžer IX je poslao prve snimke tamne strane Meseca...

Tri stotine šezdeset i osmi dan

U očima ljudi sa kojima delim sudbinu i sobu odgovoran sam za sve što se od igranog programa zbiva na televiziji. Iza svega kao da stoji na odjavnoj špici i moje ime i ukoliko film ili bilo šta drugo ne

odgovara njihovom specifičnom rafinmanu, eto razloga za paljbu - po meni.

Ukoliko, ne daj Bože, budem uhvaćen da i gledam nešto, pa se neko od njih priključi, tek sam onda nagrabusio.

Upravo se na Prvom programu daje "Crveni udar", Golubov možda najbolji film. Posle uobičajeno burne partije preferansa zbog koje sam mislio da gledam neku verziju skinutu sa alžirske televizije, jer od silnog navijanja, adutiranja i svađe apsolutno ništa nisam razumeo, gledanju filma se, evo, priključuju i ostali.

Objasnih da se radi o starom filmu mog dobrog prijatelja Predraga Golubovića, koji je, nažalost, umro pre dve nedelje. Nisam još bio završio, kad čujem:

"Mene bi ovo bilo sramota da gledam!" Vidim u kadru esesovsku uniformu i ne želeći diskusiju, lagano nekom mimikom pristadoh da me je *sramota* i povukoh se do ovih stranica.

Sad film gledaju svi sem mene i niko se ne stidi, prate ga sa zanimanjem.

Film je ovde, inače, sinonim za seks i dobru tuču, ostali su *nikakvi*. Muzika može biti dobra jedino ako je novokomponovana, pri čemu je libretto presudan. Knjige se, uglavnom, ne čitaju jer su *predugačke*, a i "ko će sve to povatati što je taj genije htio da reče". Čitalačka pažnja može da izdrži format nekog kraćeg trač-članka. Dalje ne.

Sećam se nesrećnog Belog iz CZ-a kog sam ubeđivao da pročita neku knjigu.

"Aaaa, neću...", odmahivao je osmehnuto glavom, kao da ga nagovaram da propuši.

Poučen tim iskustvom, ovde ne preporučujem više nijednu knjigu, jer ta po njihovom ukusu - još nije napisana.

Sve sam usamljeniji. Mi nemamo o čemu da razgovaramo. Oni su odavno shvatili da od mene ne mogu saznati nijednu pikanteriju iz života mojih kolega, a ja njih ništa ne pitam. Još jedan zid. Prorez se otvara samo ako nekom treba pomoći oko ukrštenice, napisati žalbu, molbu, pismo kući, ili kad se treba pozabaviti nekom hranom.

Film je završen. Odgledali su ga, ali su se na kraju ipak posuli pepelom, izjavljujući da je film *sranje*. Kako ga nisam i ja gledao, ovog puta sam potpuno nevin.

Slična je situacija kad se daje i neki moj film, koji ja, po pravilu, odbijam da gledam. Pre par dana se davao film "Dogodilo se na današnji dan". Drag film, puno lepih emocija me vezuje za taj projekat, ali nisam hteo da ga gledam. Kao i obično, počinju da me kritikuju, ali se i zaustave kad krenem i ja da ga napadam još više od njih. I... onda oni kreću da ga brane!

A, ne daj Bože, da na krugu kasnije neko iz druge sobe počne da blati moj film! Spremni su da se potuku dokazujući da se radi o genijalnom delu! Jer, ja sam iz *njihove* sobe, mogu oni meni svašta ako treba, ali neko drugi da me i mrko pogleda, to neće moći. Ja sam *njihov*, i moja gluma i moji pogledi na život, i moja tragedija su *njihovi*. I tu nema šta da se diskutuje.

I u životu nam je tako. Mora se biti na jednoj strani. Ne možeš biti neopredeljen, a sramota bi bilo priznati da si neupućen, neinformisan. Zaletećeš se na jednu obalu, iako ništa o njoj ne znaš, samo da ne bi ostao da plutaš tu negde, neizjašnjen. To bi bila najsramojnija opcija jer ćeš time navući bes obe obale i nastradaćeš u unakrsnoj vatri. A tu, na brzinu odabranu obalu, ćeš glorifikovati još i pre nego stigneš do nje, biti njen vatreni zagovornik, ne znajući možda da je pusta i nepristupačna, sve iz straha od davljenja na nekoj sredini.

Bipolarni ekstremizam kao konstanta balkanskog mentaliteta ili brđansko-atavistički animozitet prema vodi?

Bila je Anita u poseti.

ČETRDESET I ČETVRTA GLAVA

O ETICI I NAJBOLJEM PRASETU.O LEPTIRU

378-i dan

Stiže mi pre neki dan poruka od doktora Jovana Marića, koji je inače Predsednik Etičkog komiteta Srpskog lekarskog društva, a bio je i član jednog od Odbora koji su nas veštačili. On nije potpisao poslednje optužujuće nalaze. Tražio je, preko Tome File, da mu se obratimo sa žalbom, što sam juče i uradio. U današnjoj POBJEDI (12. avgust, 1994.) je osvanulo pola stranice sa velikim naslovom "Provjera etike". Napao sam oba Odbora, optužujući ih za zloupotrebu profesije i osvetoljubivost.

Naše suđenje i prezentacija nalaza oba Odbora je zakazano za 7- i septembar.

Nepažnjom stražara, Miloga i moja soba su puštene na šetnju zajedno! Pričam mu za žalbu Etičkom komitetu. Čitao je u POBJEDI, kaže.

"Šta misliš?", pitam ga.

"Ne znam, ne vjerujem ja nikome. Ko zna ko se sve *krpi* preko nas." (*Krpi* može značiti i to što piše, ali u crnogorskom slengu znači i *bije, obračunava.*) Ćutimo.

"Ovo ti je Mikoje..", počinje Mili neku drugu temu. Ispred nas, čudno u stranu iskrivljene glave, hoda oniži dežmekast novi pritvorenik.

"Oslobođen je vojske jer mu je stalno kapa padala s glave."

Samo Mili može iz rikverca u četvrtu brzinu.

"Što je uradio?", pitam razoružan.

"Zatekao je komšiju kako mu krade prase i ubio ga."

Ćutim. Mili nastavlja:

”Jedva čeka rekonstrukciju.”

”Što?”

”Srešće prase.”

Gledam u brata, nikad ne znajući kad izmišlja svoje priče da bi me oraspoložio, a kad govori istinu. Počinjem, ipak da se smejem. To mu je dovoljno da nastavi:

”Pitao sam ga kako se sad osjeća prase poslije šoka i neuspjele otmice. Znaš što mi je rekao?”

Uzdržavajući se, i izbegavajući bratovljev pogled, odmahujem glavom.

”Najbolje je u komšiluku, rekli su mu na posjeti.”

Znam da nas gledaju sa mnogo prozora, znam da nas možda i nisu slučajno pustili zajedno na šetnju, koncentrišem se na neke strašno ozbiljne svatri. Mili je neumoljiv i nastavlja: ”Mikoje je strašno ponosan što mu se prase posebno ističe među generacijom”.

Teška šetnja.

Trista osamdeset i prva noć

Da bi probleme mimoišli, moramo im poći pravo u susret.

Jedan leptir Mrtvačka glava pokušava da dokaže moju misao. Bori se sa plamenom sveće. Kad se suoči sa ovim svojim problemom, njegovi će svi problemi nestati, sagoreti.

Je li to moj problem? Šta je meni sveća?

Izgleda da je malo oprljio krilce, sad se prilepio uz zid, tik pored sveće. Da li je na ivici da reši svoj dnevno-životni problem? Šta li

misli? Možda misli da će nešto od mene naučiti? Ili to on mene podučava? Da li mi to očiglednom nastavom pokazuje svoje bolno iskustvo? On sad zna. A ja?

Ko zna gde je moja sveća, moj fatalni plamen? Je li bila, ili će tek? Je li ovo pisanje to odlaženje problemu u susret? Da bi se čovek oslobodio aerofobije - treba da leti! Da bi rešio svoje probleme moraš ih izazvati na dvoboj. Ti i tvoji problemi. Oči u oči. Ko pretekne –

pričaće. Ako ti ostaneš, pričaćeš do kraja života o pobeđenim problemima i imaćeš novi problem. Logoreju pobeđe. Ako pobeđe problemi, ostaće da cinično svedoče o tvojoj ništavnosti, neće otići sa tobom. Lebdeće i iznad tvoje poslednje kuće.

Čuo sam lavež napolju i mislio da dopire iz mene.

Leptir je još tu. Oprijen, uporan... i tako dalje.

I ja sam. I tako dalje.

Gde sam to ja? Leptir bar ne zna ili se pravi da ništa ne zna. Ili, možda *zna da ništa ne zna*.

Promeni se na brzinu, majčin sine! Makar po padežima. Ego, mei, mihi me, a me (aut) mecum. Ne pomaže! Opet ne znam ni ko sam, ni gde. Samo je "Zašto?" poznato. I to, reklo bi se, svima više od mene.

Danas je čovek-pritvorenik imao epileptični napad na krugu. Šetale su uniforme okolo, lenjo. Vruće je ovde u avgustu. Jedan iz sobe je iz preferansa, ne dižući glavu, pitao:

"A, misliš da će baš da umre?", namrštio se i posle duže pauze spustio vrlo značajno, kao u zemlju definitivno da polaže, adut na sto. Dodao je da ima i "dva'es' krsta". Imao je *gastritis* na licu. Napolju je neko dozivao moje prezime.

Leptir se i dalje ne pomera. Strpljiv, neumitan kao i ime koje nosi.

Šta od leptira zvanog "Mrtvačka glava" ostane posle smrti? Ko mu je to tako strpljivo istetovirao znak na leđima? Ko se to zajebava sa nama? Strpljiv, suicidan kao sveća.

Samopregorna mučenica.

Iznad mog uzglavlja spava neka ptičurina priljubljena uz zid. Nije veća od muve, ali je sveća čini ogromnom. Velike oči. Noć. Velike senke. To je možda kondor. Leptir čuči tik uz sveću, znajući da mu je tako manja senka i da će tako izgledati manje strašan.

Na stolu je beli plastični kanister. Izigrava duha kad god se okrenem na tu stranu.

Ćutaću malo i neću se više osvrnati. Tako imam manje problema. I razloga da se suočavam sa njima. Da, odatle je i krenulo ovo noćas.

Maše mi kanister. Slušam Tinu Turner i ignorišem svaku glupu šalu u 3 i 20 ujutru ovog petnaestog, ne, već je uveliko šesnaesti Glupi Avgust, 94-e godine.

Rano jutros je predsednik Lilić čestitao Praznik graničarima.

Leptir se nakrivio ulevo, napravio ceo krug i ponovo stao na isto mesto. Možda mu je hladno, možda nema kalendar, ni crkveni. Danas je Gospa od Škrpjela. Danas će Bokelji odneti po kamen na njeno ostrvo.

Danas je možda i Butterfly's- day. Možda je svima leptirima hladno oko srca, pa naginju ka samoubistvu. Kao kitovi, kao Koprivice. Kao sveće noćnih pesnika.

Vreme je da se suočim sa svojim večerašnjim problemom. Da bih mimoišao mrak, treba da se zaputim tamo gde mrak počinje. U san. Stopiću se sa ptičurinom iznad mog uzglavlja i sa Mrtvačkom glavom koja će spavati pored mene. Tresnuću svećom po preživelim mornarima i biću sutra neutešno sanjiv i zaboravan.

Vreme brže prolazi kad pišeš, nego kad sanjaš.

Uprava šalje svog vikara da me probudi i privede. Interesuje ih kako je moguće da onaj i onoliki članak dospe u novine? Ko je to dao?

Ja nisam. Ja sam samo napisao.

Spavao bih, ali se bojim da nešto ne propustim od besmislenog jutra. A bojim se i muva, vrućine, posete, buke, erekcije i tako dalje. Shvatio sam da živim "i tako dalje". Sleće mi muva na čelo. Posle će na neko govno. Ili je već bila.

Mogao sam da pobegnem jutros. Znaju da sam mogao. Znaju i da nisam hteo. Ili znaju da ne bih daleko stigao, pa da me probaju.

Odavde se inače može pobeći. Najbolji je termin kad garda primi platu. To što su dobili neke silne milione rano zorom, može da znači da to vredi nekih stotinak maraka ako požure do prvog dilera, ili mogu da sačekaju da im se završi smena pa, da predveče, za one iste novce pazare duplo manje nemačkih para. Tako da je zatvor tada prilično šupalj. Ostane po koji *srećnik* da razvlači šetnje, a vidiš mu iz očiju nesigurnost...

O čemu su razmišljali i šta su izjavili jučerašnji svedoci epileptičnog napada na krugu oko 19 i 15?

Zatvorenik broj Jedan i broj Dva su doneli padavičara i legli na ivicu Kruga. Krug. Kao prva i poslednja pomoć. Pored su dva stražara. Nesrećnik se trese i balavi na usta.

Stražar prvi misli:

"Kako je jak čovjek kad ga ovo snađe. Volio bih da imam njegovu snagu." Zatvorenik pored glave misli:

"Ma, kurac bi ovo i Laušević umio ovako!"

Stražar drugi misli:

"Vruće je u pičku materinu. Vruće, a skoro osam uveče."

Stražar prvi se zamislio prekrštenih ruku iznad epileptičara:

"Kako se zvaše onaj ruski pisac što je ima' ovo isto?"

Stražar drugi misli:

"Uf, što bi sad leglo jedno, 'na bazi zmije', 'nikšićko'."

Šta su svedoci epi-napada glasno kazali?

Zatvorenik pored glave viče:

"Lauševiću, viđi ovoga!"

Neko Sa Nekog Prozora predlaže:

"Daj mu nešto metalno u ruku!"

Neko Sa Drugog Prozora dopunjuje:

"Utoku mu daj, Bato, utoku!"

Stražar drugi, levicom češka jaja (što mu daje zabrinut izraz lica), a iz desne lagano odvaja srednji prst glasu sa poslednjim predlogom.

Stražar prvi odnekud se seti:

"Maksim Gorki! E! Maksim Gorki!"

Svi ga pogledaju začuđeno.

Bolesnik se i dalje trese i udara glavom o beton.

Kako je dalje tekao tok misli kod policije i zatvorenika dok su pružali prvu pomoć epileptičaru?

Stražar drugi, široko zevajući, pomisli:

”Ma, popio bih i ono odvratno Bip-ovo sad.”

Stražar prvi se u sebi dvoumi:

”Možda bi mu olovka stvarno pomogla, hemijska. Metal, a možda bi nešto i napisa’. Ka’

Maksim Gorki.”

Zatvorenik pored nogu, ponosan što imaju takav slučaj u sobi, zvera okolo želeći da bude viđen, kao, uostalom, svi viđeniji Crnogorci. Klima glavom i misli:

”Ja sam ga, kumašine, iznio, ja! Sa ove dvije moje ruke, kume! Sa drugoga sprata! Ja, kume! Niko drugi! I sad sam tu, ali ljudi su nezahvalni – gledaju u njega! Neka! Nijesam ja važan! A niko ga ne bi vidio da ga ja nijesam snio dolje!”

Epileptičar nije mislio ništa, sem kako da iščupa jaja Drugog zatvorenika i da ih baci svinjama izvan kruga. Onda se uhvatio za svoja i krenuo da ih čupa, nesvestan bola. Potom se smirio i odveli su ga ponovo nazad.

Svi su bili ponosni što se terapija uspešno okončala.

Bila je ponovo Anita. Da, nama se desila ljubav. Sreli smo se na snimanju filma ”Boj na Kosovu”. Ona je maskerka. Shvativši da ja ipak želim da sačuvam svoj brak, ona se tada udala i rodila ćerku. Andreu. Bez ”j”.

Dolazi otmena, visoka, lepa.

”Razvodim se”, reče mi danas.

Trista osamdest i šesti dan

Ne žali se, ne talasaj, ne skreći pažnju na sebe!

Žaliće me tajno. Osuditi javno. Oprostiti kasno.

Profesor Jovan Marić izjavljuje danas u POLITICI da on nalaze nije potpisao iz administrativnih razloga, ali da njegovo mišljenje ničim ne odudara od mišljenja ostalih kolega!

ČETRDESET I PETA GLAVA

FIGURAE VENERIS

U zemlji je potpuni haos! Ratuju svi sa svima. Sada Srbi postaju neprijatelji Srba.

Muslimani kolju muslimane. Hrvat Mesić protiv Hrvata Tuđmana. Izetbegović protiv Abdića.

Milošević protiv Karadžića. Karadžić protiv Izetbegovića. Tuđman protiv Miloševića. I tako do najluđe mašte.

Pa zar neće biti logično jednom taj vašar ponovo naterati pod istu cirkusku šatru?

Duge pripreme za spavanje. Strah pred Njenim Veličanstvom Posteljom. Ugađam joj.

Ispravljam je, popravljam, čistim i zatežem. Ceo dan sam je izbegavao da joj ne dosadim, da je ne povredim, ne bi li me noćas, posle ovog dugog udvaranja, primila na konak i pristala na moje telo. Uglavnom se ispočetka nećka, odbijajući me. Onda me gotovo dovede do granica blaženstva, a onda me neočekivano odgurne baš kad sam bio siguran da ćemo ostvariti tu dugo pripremanu vezu...

Danas sam, eto, sve uradio da bi se oboje zaželeli jedno drugog. Ljubomorno sam je čuvao od tuđih dodira, ne bi li se noćas povinovala svim mojim zahtevima i pozama. Opet ništa.

Pola jedanaest naveče. Navlačim *oklop* slušajući Stinga. Neprimereno sebi i njemu pojačavam glasnost do maksimuma da poništim glasove ljudi u sobi. Isti glasovi, maniri, mane (vrline nikad ne otkrivamo u zatvoru, služile bi podsmehu). Tražim neko vreme i kutak u koji bih se sklonio na kratko bar. Ostali kao da nemaju potrebu za tim. Ja ne mogu da se kartam, jer nisam spreman da se svađam, da se bijem.

Grešim stalno. Stalno ne pristajem na ljude, stvari, okolnosti. Hoću da budem izvan, a ne u središtu toga. Ja još, izgleda, ne vidim da to moja glava visi negde okačena na ekseru probodena kroz ušnu školjku.

Šizofreno ne pristajem da se radi o meni. A možda je to put izlaska? Možda bih se obezglavio, možda pokrio krastama kad bih bio sa svim ovim ljudima toliko unutra.

Noć je, predebela, bez sna. Možda se san bio i primakao da me pokrije kad su počeli ubodi komaraca. Nisam čuo zujanje. To je nova generacija, prilagođena za noćne napade. Na velikoj visini isključe svoje motore i onda se, slobodnim padom, obrušavaju na svoju žrtvu.

Doktrina nemačkih *štuka* je očigledno prevaziđena. Nije više fazon uplašiti žrtvu, ipak je najvažnije napiti se krvi i bezbedno se povući sa transportom moje nulte, RH pozitivne grupe.

Pišem uz lampu koju sam dobio od Anite.

”Neonka je zdravija za tvoje oči”, kaza.

”I bolesnija za moju dušu”, pomislih.

Neonsko svetlo me podseća na nesigurne klinike na kojima rade lekari otaljavajući svoj posao, prethodno zakasnivši na njega. Neon me podseća na jalove kancelarije, na ružne i opasne čekaonice, na hodnike socijalističkog užasa. Uvek bi radila samo jedna *neonka*, tek da svedoči o tehničkom progresu zemlje, ostale su nedostajale. Ili pocrkale, pa nikad zamenjene.

Već je odavno četvrtak, 391-i dan, a ja se i dalje pitam odakle naviru komarci i dokle će tako.

Četvrtak, dan susreta sa bliskim ljudima koji su se već uvežbali da prikriju strah i stid pred ostalim nezatvorenim svetom što je neko njihov ovde.

Dolaze i sa velom tajne, isceliteljski. Mi, nadežni, čekamo sve misleći da će uspeti da nas ubede da se neke stvari uopšte nisu dogodile, a neke, koje neminovno slede, tek se nikako neće desiti. I tako lažemo i odlažemo.

Poseta. Moj advokat Toma Fila. Kaže da su nas u Beogradu veštačili nepostojeći Odbori! To su lekari čije je članstvo u Odborima uglavnom prestalo, tako da nisu imali legitimitet za ekspertizu. Sud iz Podgorice je poslao zvaničan zahtev Dekanatu Medicinskog Fakulteta u Beogradu u kome traži potvrdu legitimiteta.

U međuvremenu, stiže mi i zvaničan odgovor doktora Jovana Marića, predsednika Etičkog Komiteta. Između ostalog kaže:

”Vaše primedbe na izbor i način citiranja izjava svedoka su posebno analizirane.

Smatramo da je izbor citata svedoka deo metodološkog postupka izrade nalaza i mišljenja veštaka...”

”Poštovani gospodine Mariću, na ovo ću vam odgovoriti jednim Kunderinim citatom:

”Prošlost svakog od nas moguće je podjednako uspešno prilagoditi biografiji omiljenog državnika, kao i biografiji zločinca.”

Ostaće nepoznanica zašto su se naši *biografi*, pored mnoštva već proverenih i pozitivnih podataka i izjava iz istog dosijea, opredelili samo za negativne, koji su pritom i lažni?

Smatrao sam da je tendenciozna i negativna selekcija - narušavanje etike, kad ono ispade -

deo metodološkog postupka! Mea culpa!

Doktor Marić dalje kaže:

”Na primedbu o delu nalaza veštaka koji se odnosi na stepen alkoholisanosti i ponašanje Žarka Lauševića kritičnom prilikom –

etički propust bi se mogao sastojati u tome što u nalazu nisu navedene sve moguće karakteristike lica koje se nalazi u stanju lake napitosti.”

”Oprostite mi, Profesore, ali to je nonsens! Odbori nisu bili pozvani da iz udžbenika povade ”SVE MOGUĆE karakteristike...”, već da dijagnosticiraju i kvalifikuju MOJE ponašanje kritičnom prilikom, potkrepljujući ga ponuđenim informacijama iz spisa. Da su *biografi* hteli, mogli su pronaći pravu sliku mog ponašanja (izvinjenje Popoviću, umirujuće reči, dobronamerne gestove, opis mog ponašanja od strane tri nepristrasne svedokinje..) Valjda se traži ISTINITA slika u konkretnom slučaju, a ne (zlonamerno) teoretisanje na temu ”Ponašanje N – lica u stanju lake napitosti.” Sami ste time, nažalost, odgovorili na moje pitanje: ”Šta su to oni izveštačili?” Nismo im bili potrebni ni mi, ni sudska dokumentacija!” Profesor Marić je inače i čuveni seksolog. Vrlo često po raznim časopisima i TV-emisijama mogu se pronaći njegovi jako zanimljivi prilozima i saveti iz oblasti seksa.

Mnogo je bolji u seksu nego u etici.

Trista devedeset šesti dan, 30-i avgust, 1994. Deset sati i dvadeset pet minuta Ne mogu da verujem! Imao sam danas priliku da se sretnem sa svojim arbitrom! Ovde, u Spužu.

Poseta. Ljubo, moj, Dapčević. Odlazim da ga sačekam gde mi je i rečeno, u drugu kancelariju levo. Druga kancelarija desno, vidim - otvorena vrata. Možda je komandir pogrešio, bacam pogled i vidim – sudiju Miraša Radovića kako nekom oduzima izjavu. Klimnem glavom i nazovem:

”Dobar dan!”

Dugo me gleda, meškolji se, ćuti, zvera okolo pronicljivo, ne odgovara.

”Dobar dan!”, ponovih. Ništa.

"Izvinite", dodah.

Pa, gospodine Radoviću, u Zakonu piše da ste dužni, kao moj sudija, dva puta nedeljno da me obidete, da se raspitate za uslove u kojima živim, a ne umeste ni "Dobar dan" da mi nazovete prvi put kad me sretoste van suda?

Crna Goro, tragičeska tajno!

"Ma, on nema šlifa.", zaključi, šušajući, malo kasnije Ljubo Dapčević.

ČETRDESET I ŠESTA GLAVA

DA LI SAM ZAKLJUČAO VRATA?

Mir u sudnici.

Vidim da sa leve strane sudskog Veća sede dr Dožić, dr Milenković i dr Mikić.

Pretres počinje iznova. Izvode Milog. Sudija mi dozvoljava da, u okviru svoje izjave, prokomentarišem novo veštačenje. Govorim više od pola sata. Tražim od tužioca da proširi optužnicu na još jedan pokušaj ubistva, ili da pokrene postupak zbog lažnog svedočenja protiv svedoka A.J.

Mili se u svojoj izjavi zapita, s obzirom na nalaz veštaka, da li je uopšte pucao.

Sudu pristupa dr Tomić, zatvorski lekar. Tužilac Radonjić ga pita:

"Je li Vam Žarko rekao da ima potres mozga?"

Dr Tomić odgovara:

"Kako pacijent to može da zna?"

Pristupa milicioner Đurović i navodi da me izvodio iz *betonjerke* više puta da povraćam.

Kaže i da sam se žalio na glavobolju.

Tužilac se buni. Ne zna ko je svedok, ni zašto je tu.

Sudija Radović pita veštake iz Beograda imaju li nešto da pitaju svedoka.

Dr Dožić kaže:

”Nemamo.”

Čitaju se nalazi. Čitaju se Filine predstavke i komentari.

Tužilac Radonjić se buni što njega niko ne pita za mišljenje o nalazima, a odbrana i optuženi su se izjasnili pre njega. Sudija:

”Dobro, da Vas pitam, imate li kakvih pitanja?”

”Nemam.”

”Pa, eto, pitao sam Vas.”

Sudija hoće da postavlja pitanja komisiji. Dožić kaže da im postave pitanja, pa će se oni povući i smisliti (?!) odgovore.

Sudija prihvata.

Ne prihvata moj advokat Toma Fila:

”Žao mi je, ali oni su fatamorgana. Ovi ljudi nisu članovi Odbora niti po zakonu to mogu biti.

Sudija čita pismo Dekana Medicinskog fakulteta iz Beograda gde se ne osporava, ali i ne potvrđuje njihov legitimitet. Fila pita:

”Postoji li ima pečat na tom pismu?”

Sudija gleda u pismo:

”Ne postoji.”

”Znam. Imam neke špijune na Medicinskom fakultetu i znam da to pismo nigde nije zavedeno. To je privatno pismo. A, to je kao što znate – protiv zakona!” Buni se tužilac Radonjić:

”Molim, gospodine Predsjedniče, pa nije ovo Skupština. Nećemo valjda ovdje raspravljati o tome je li nešto zakonito ili ne?”

Fila je u elementu:

”Zanimljivo. To moram da zapamtim! A gde bi inače raspravljali? Pročitaću Vam član Zakona o Krivičnom Postupku, koji Vas obavezuje da tražite potvrdu legitimiteta Odbora. Ako ih išta danas budete pitali – kršite Zakon.

Sudija objavljuje:

”Pauza 15 minuta.”

Zaboravio sam kako mi miriše kuća, kuhinja i rani jadi, ali ću se setiti čim ih jednom pomirišem, a onda nikad neću hteti da se setim ovog vonja koji me okružuje i na koji sam otupeo. Ne osećam više naš smrad, iako mi je ovaliki nos.

Jutros sam se jako davno probudio i živio ceo jedan vek pre nego sam dospeo u ovo *sad*. Bio je to jako mukotrpan i neizvesan put koji me opet, čini mi se, čeka iza ćoška naredne noći. (Ustajem da proverim da li su vrata zaključana. Jesu. Miran se vraćam.) Ležem, pa opet blenem u sebe. Pitam:

”Ko sam to? Ko sam, gde i zašto sam?”

Brišem stakla od debelih očala, ali i dalje se ne razaznajem.

”Tko ste Vi zapravo, gospo'n' Laušević? Nosilac tih teških cvikera, ili nečeg još kratkovidnijeg? Dobro, vidim sve do minus šest i nazad, ali

to je sve unazad. Ko? Pušač sopstvenih nervnih vlakana, bez filtera? Pisalac udvoričkih i udvaračkih pisama? Raspamećeni i rasentimentalisani nadzornik sopstvene tragedije? Lični denuncijant?

Imam oreol od paučine iznad glave. Bojim se buba. Štite me paukovi koji se predstavljaju kao nebube.

Rekao mi je jedan doktor u Beogradu, na poslednjim pregledima, da je video na skeneru moje glave da imam *manje vredan mozak*.

Plakao sam, naravno. Nisam hteo da se svađam.

"To se tako kaže", objašnjava mi. Ja mu kažem da to ne sme da se kaže. On mi kaže:

"Bolje je da se kaže."

Ja sam mu onda rekao neke reči koje su mi kroz uši izašle, a ne pored zuba, on opet kaže:

"Ali, znaš i sa manje vrednim mozgom može lepo da se živi."

"Ma, nemoj. Pa što ti ne živiš s njim, onda?"

"Neka, fala.", kaza i ode.

Opet sam plakao, naravno, i hteo sam da udarim glavom u zid. Onda se onaj doktor vratio i rekao:

"Tako će ti biti još manje vredan i posle ćeš moći da ga trampiš za dve krempite." I opet ode. Onda sam ga (mozak) položio na jastuk i ponudio mu dve baklave. Nije hteo ni jednu.

"Ljut sam", kaže, "a kad sam ljut, ne volim baklave."

"Šta voliš kad si ljut?"

"Pivo", kaže, "da ugasim ljuto."

"I ja volim pivo. Nema. Hoćeš vode?"

" Hajde, malo."

Pijem vodu. Dam i njemu malo.

"Nemoj mnogo", kaže, "videće me onaj doktor, pa će onda da kaže *manje vredan i još voden.*"

Ćutim. Ćuti. Žao mi ga. Žao mu je. Plačemo. Ja pijem vodu. On, žedan, dohvati samo po kap koje moje suze. Slano, pa opet žed. Gledamo se. Stid nas. Moj manje vredan mozak i ja. Delujemo kao napušteni dvojac iz sentimentalnog šlagera.

Ćutimo i pušimo. Njemu prija, a ja kašljem. Pušim i dalje, ugađam mu.

"Ujeo me komarac", kažem.

"Znam", kaže.

"Svrbi me", žalim se.

"Počeši se", odobri.

"Lako je tebi. Ti si iako manje, je li, vredan, ipak mozak, ja sve činim za tvoj ćejf, a opet samo mene svrbi kad me ujede komarac. Ti to ZNAŠ, ali tebe ne može da ujede komarac. Ti znaš kad se ja uplašim, ali ne znaš šta znači usrati se od straha." Okrenuo se na drugu stranu i ignoriše me.

Posle pauze od 15 minuta sudija je rekao veštacima da idu kući i da drugi put dodju sa roditeljima.

Tražio je i da se uradi novo veštačenje Miloga pištolja, jer se tužilac Radonjić igrao kod kuće, i opalio u luster, iako je metak bio stavio naopako u šaržer.

I zakazao je rekonstrukciju za 20-i septembar u 10 sati ujutru.

I naredio je da se svi nađemo ponovo u istoj sudnici, petog oktobra, ove 1994. godine.

ČETRDESET I SEDMA GLAVA

SAMICA

9-i septembar, 1994, 406-i dan

Javljam se iz jedne samice gde sam se preselio na sopstveni zahtev.

Tišina. Ne pamtim kad sam slađe jeo. Čorbasti pasulj. Zatvorski, stari dobri pasulj. Iza salate od kupusa, naslonjen na zid, prekrštenih nogu zadovoljan je i Fjodor Mihajlović.

Sad smo sami, moja robija i ja.

Dolazi Nikola na prorez koji na ovim vratima nema staklo. Plače. Kaže da svi iz sobe traže da idu u samice.

Sam. Miran i sam. Ne moram da slušam tuđe zvuke, priče o *kraljevima* iz Nikšića, Konika, Zabjela i svih ostalih *kraljevstava* Crne Gore.

U Državnoj Bezbednosti je izbila panika. Pozvan je i Upravnik beogradskog CZ-a, moj brat od tetke, koji je naložio da se, ukoliko je potrebno, upotrebi i sila kako bi se onemogućila moja samoća.

”Onda ću i ja upotrebiti silu i onda zaraditi kažnjeničku ćeliju, što mu opet izađe na samoću i to uvezanu lancima i liscama.”

”Nećeš da se ubiješ?”, pita Državna Bezbednost.

”Imao sam solidnih prilika i u grupnoj sobi, pa nisam.”

”Nećeš?”, insistira Bezbednost.

”Neću.”

”Ajd' potpiši ovo”, pruža neki papir.

”Neću da vas tužim, ako se ubijem, majke mi.”

”Ajde, molim te, ne zajebavaj se.”

Potpisah.

Sad želim da se dobro naspavam, jer tamo se od *krunisanih glava* nije moglo, a moj san je upravo najlepší kad prvi *kraljevi* izađu u šetnju.

Bio sam uhapšenik suda, ali i ostalih u sobi. Prisustvo svakog čoveka više, smanjuje ti slobodu.

”Kad si sam, onda si sasvim svoj. Sa još jednim čovekom – napola svoj i što je više ljudi oko tebe - to si manje svoj”. Ovo je bio uzdržani Leonardov odgovor na pitanje jednog drskog novinara:

”A što se vi, signore da Vinci, ne ženite, makar sa Mikelandelom?” Moja samica je slična onoj u kojoj sam proveo prve tri noći u Spužu, s tim što pripada takozvanom ženskom krilu, pa pored davno zaboravljene WC šolje imam i bide! Prozor je okrenut prema ženskom krugu koji pripada istočnom delu ove dvospratne zgrade. Na tom krugu ću i ja šetati. Sam. SAM!

Pritvorenih žena, inače, bude u proseku tri ili četiri, pa Uprava ostale prazne ćelije koristi za kažnjavanje muške klijentele, ili za njihove prve dane.

Dimenzije ćelije su one, iste. Sedam koraka. Sve je užasno prljavo. Bubašvabe, muve i komarci. Danas je bilo 37C. Nalazim i neke skakavce kojih ima svuda po sobi. I skaču po metar u dalj! Lažem, nemam metar, ne mogu da izmerim njihove skakavičije domete, ali... dobri su. Ignorišem ih. I dobro mi je.

Oko kreveta sam opisao krug kineskom kredom, Brankinim lekom protiv nasrtljivih buba.

Imam i jednog miša u sobi. U fazi smo upoznavanja. Stavio sam na mali poslužavnik malo kajmaka. Unutra sam, ne znam zašto, izdrobio i malo amizola.

Prestao sam da pijem ovaj fantastični lek u Beogradu, a nekim čudom su te tablete, njih desetak, ostajale neoduzete prilikom čestih pretresa. Možda će prijati mišu. Ali, kad bolje pogledam, nisam siguran da može da dopre do ovog posluženja. Neko je, izgleda, već imao problema sa dotičnim, pa mu je postavio barikade. Noćas, kad sam ustajao, video sam samo rep i nisam siguran da ostalo od miša može da mi uđe u sobu. Doduše, možda je specijalizovao rep, pa će preko njega noćas uzeti terapiju. Čudno, ali miš mi tu izgleda zaglavljen. Ili je ušao kao sasvim mali, pa se tamo raskrupnjao. Možda će morati na neku žešču dijetu da bi mi se pridružio. Da li mu se isplati to udruživanje sa mnom kad sam mu već na startu ponudio jake sedative?

Ovde se osvetljavam sa više različitih izvora. Jedna je slabašna zatvorska sijalica postavljena iza rešetaka pri prozoru i koja ne dopire do ovog dela sobe, ali čije se prisustvo oseća po zidovima. Imam i Anitinu neonku koja radi na baterije, a treća je sveća. Napad jednog komarca me je naterao da oformim i četvrti izvor svetla – upaljač, ne bih li, koristeći se Nikolinom veštinom, uspeo da ga pronađem negde na zidu. Nikola je ipak Nikola, a ovaj komarac vešto pravi slalom i večera me lagano. Koristi moje duže rečenice i onda mi pije krv.

Pišem kraće. Nalazim ga. Ostavljam trag sopstvene krvi na zidu moje nove sobe.

Neki Bjelopavlić blizu zatvora već drugu noć prati sina u vojsku. Hoće, očigledno dobro da ga isprati. Od sinoć je u tu svrhu ispaljeno par sanduka raznorazne municije. Šta li mu to priželjkuje tolikim pucanjem?

Onaj nastradali komarac se, trenutak pre susreta sa mojim dlanom, motorolom javio najbližoj rodbini i sad ih evo tu. Prave rekonstrukciju, obleću, prete, piju krv.

Mrzim ovo dugo vrelo leto sa svim njegovim bubama, miševima, komarcima. Hoće li se završiti već jednom, makar zahladiti malo da udahnem svežiji vazduh. Vazduh koji nije ulepljen od zatvoreničkog

znoja. Da mogu da popijem čašu jesenje vode tek pristigle iz oblaka. Ovako imam utisak da stalno pijem istu čašu vode, koju podzemni laboranti samo ponovo pošalju nalepivši etiketu *ČISTO*.

Onaj miš je upravo prošao pored moje glave ne nazvavši ni "Dobro veče". Sad licka trag kineske krede i prezrivo se kezi posmatrajući izvrnutu bubašvabu pored, koja traži nepostojeće tlo na nebu. Miš je, dakle, izašao iz rupe za koju sam mislio da je manja od njega.

Uplašili su ga kumovi Bjelopavlići koji regrutu upravo demonstriraju *odeljenje u napadu*, prašteći iz sveg mogućeg naoružanja. Nema samo "URA!" Da, noću nema "URA", a to su sveiskusni pratioci u vojsku. A što noću nema "URA", ne znam? Valjda iz humanih razloga da se neprijatelj ne bi uplašio. Malo li je što pucaš, nego još i da vičeš na njega. Fer doktrina, bez stresa za napadnutog.

Noćas je dozvoljeno preseljenje Srba tamo gde su bili Hrvati i obratno u jednom delu Bosne. I kod mene je noćas velika seoba zahvaljujući tragu kineske krede. Poražene bube napadaju kao Nemci u povlačenju 1945., pokušavajući da naprave što više štete.

Noć sa svojom teškom zavesom da svakoj stvari drugačiji izgled. Tako je i sa ljudima.

Dok jutro dečije skakuće, dan, što više stara, dobija lice sve sumornije i opasnije za druge i tebe.

Posmatram stvari kojima sam muromantski noćas davao najmonstruozniji izgled.

Preko letve koja sprečava (sic!) bube i miševe da prodru iz drugih soba u ovu, sinoć je presamićen visio pacov oklembešene glave i umornih prednjih šapa. Delovao je kao da je dugo čekao taj trenutak predaha, kao da se spasio posle užasnog brodoloma, pa se uhvatio za letvu kao spasonosni sims. Još će se malo nadisati (mog) vazduha, skupiće snagu i krenuće da se sveti meni, za sve što mu je njegov najveći neprijatelj – čovek od pamtiveka smišljao, nameravajući da ga sasvim istrebi.

Čak sam mu i oči razaznao i umoren pogled poluspuštenih, ali ipak unezverenih očiju iz kojih je siktala namera zla. Kao da me je varao tim odglumljenim umorom i pokazujući samo glavu sa ramenima skrivao je ogromnu snagu koja je bila adekvatna snažnoj telesini iza letve.

Malo zatim nisam više mogao da vidim njegovu desnu šapu. Sve je delovalo identično, čak sam mu i dahtanje čuo, ali desne šape više nije bilo. Nastavlja glumu vidljivim delom tela, a desnicom se sprema da napravi nešto strašno. U jednom trenu sam čak pomislio da radi nešto skaradno. Kao da mokri ili se čak samozadovoljava, tako da ti poluspušteni kapci odaju neko sladostrašće, a ne zlo. Ostaje mi čudno zašto to radi buljeći u mene. Da li hoće da me ponizi svojim egzibicionizmom? Zna li da sam ga svestan? I da li je on egzibicionista ili sam ja voajer? Momenat! Ovo je ipak moja soba, moj dom, a činiti takve stvari u tuđem stanu...A šta on misli? Verovatno isto. I on ovaj prostor smatra svojim, a mene, kao i ja njega, tretira kao uljeza koji prisustvuje njegovoj masturbaciji.

Ne želeći da i naredne noći prisustvujem devijantnim manifestacijama, jutros sam tu *krpu* pomerio menjajući joj izgled, mada nisam siguran da već sad ne liči na crnu živu petokraku koja kreće lagano da me sledeće noći potpuno ispije.

ČETRDESET I OSMA GLAVA

REKONSTRUKCIJA

20-i septembar, četiri stotine sedamnaesti dan

Jutro. Čekamo satima u *marici* parkiranoj na poznatoj lokaciji. Nismo u odelima, iako ćemo se sresti sa sudijom. Imamo neke trenerke na sebi. Unutra smrdi na mokraću, napolju pada kiša. Kroz rupicu zatvorenih vrata, pozadi otkrivamo da na obodima zabrane visi masa radoznalog sveta koju stotinak specijalaca sprečava da priđu bliže. Na prednjem sedištu, odvojen od nas staklom i gustom metalnom mrežom, dosađuje se policajac. Iznad njegovih ukrštenih reči kroz šoferšajbnu vidimo barikade i zaustavljen saobraćaj.

U pozorištu se uvek kroz zavesu pronade neki prorez gde možeš neprimetno da zvirneš

'ko sve sedi u publici'. Kroz ove proreze još uvek ne možemo da dokučimo ni "kad će početi".

Poučen dugim čekanjima na filmu, gde smo oduvek čekali da se namesti rasveta, a glumce već odavno doveli, smirujem Milog:

"Možda namještaju 'noć'."

"Znaš da sam prešao u tvoju staru sobu?"

"Rekao mi je Nikola."

"Dali su mi tvoj krevet. Bolje mi je otkad sam tamo."

"I meni otkad tamo više nisam." Postajem nervozan:

"Piša mi se."

"I meni. A ovo je jedini nužnik"

Slabašni zrak dnevnog svetla koji dopire kroz prorez slobode otkriva praznu plastičnu flašu "Coca-cola" na podu.

"Nikad nijesam..."

"Ni ja", zaključio Mili obostanu muku.

Kiša se napolju pretvara u pljusak. Znatiželjnici se razređuju. Zvuk kiše pojačava potrebu za mokrenjem.

"Ovo može još satima", konstatuje Mili.

"Znam", složio se.

"Piša mi se...", žalim se ponovo.

"Što si pio?"

"Od juče od podna ni pio ni jeo"

"E, pa to ti je od toga.", brzo uspostavi dijagnozu.

" 'Oćeš ti prvi ?", ne pristajem na duhovitosti.

"Tebe će prvog zvat'...". Već sam bio počeo da se mučim sa nemogućim centriranjem, kad čujem Miloga nastavak:

"...ti si glavna uloga."

Pršti mokraća po prstima, okolo, Mili nastavlja:

" I ne sjekiraj se, tako se najbolje skidaju barutni gasovi." Otvaraju se vrata i kao na egzekuciju prozivaju mlađeg brata. Dežurni milicioner vidi šta radim, daje mi još par sekundi, pritvorivši vrata.

Izlazim, brišem ruke nekim toalet papirom iz džepa uzetim jutros za -
ne daj Bože.

Kiša sad samo rominja. Prestaje. Sad mi je žao što ne pljušti. Zbog higijene.

Kamere, dve ili tri, policijske normalno, mada sam, nesvesno, ipak pazio da ne otkrijem svoj ružniji profil.

”Recite nam, Žarko, gde ste tačno stajali kad ste naručivali jelo?”

”Dobar dan”, izgovorih, zaboravljajući u trenu da ne voli taj pozdrav.

”Dobar dan”, odmumla sudija u žutom jesenjem kompletu i sa onim istim crnim brkovima. Pored njega stoji stariji gospodin i odsutno ga pokriva kišobranom.

”Moj brat je naručivao jelo”, podsećam sudiju, ”ne ja”.

Vidim pored mnoštva sveta u bašti kafića dva znana crna čoveka, u crnim odelima, sa crnim cipelama, sa crnim košuljama, sa crnim florom preko levog crnog revera, sa crnim dušama i crnim kolutovima ispod crnih očiju. Svi su mokri. I Tužilac i moj advokat, Toma Fila.

Sudija Radović, ljut nešto, rukom pokazuje pratiocu da nema više razloga da bude tu sa kišobranom:

”Ispričajte nam, Žarko, kako se sve odigralo.”

Krećem da rekonstruišem događaj. I sam se začudih kako brzo (registrovali su) izvlačim (upišanim rukama) pištolj iz torbe i još veštije i brže ga repetiram. Pokazujem gde sam, gde su, gde smo tada svi bili, gde je ko ležao i gde smo pobjegli.

U svom pokazivanju se neminovno primičem dvojici crnih ljudi, kreće komešanje u interventnom vodu policije, na šta im jedan crni čovek (Vojović) mirno kaza:

”Ne bojte se, slobodno.”

”Gde ste stajali kad ste pucali u Vojovića?”, pita sudija Radović.

Pokazah.

”Gdje je tačno bio Vojović u tom trenutku?”

Pokazujem na mesto gde upravo stoji njegov otac.

”I kako ste pucali na njega, pokažite.” Usmeravam pištolj prema crnom čoveku. Gleda me u oči. Gledam ga. Razmišljam koji je bolesni um omogućio ocu da dublira mrtvog sina. Dok držim pištolj i nišanim u čoveka kome sam ubio sina, razmišljam koliko me mrzi baš sad u ovom trenutku. I ne krivim ga.

Može li išta biti strašnije od bola za izgubljenim potomkom? Ispred mene su dva oca raspolučena između bola za izgubljenim sinovima, strašnom mržnjom prema ubici, činjenicama i svojom istinom.

”Pokažite nam položaj u kom je u tom trenutku bio Vaš brat”, traži sudija.

Ležem na pod glavom pored Vojovićevih nogu pokazujući sudiji, kameri, tužiocu, crnim ljudima položaj u kom je Mili primao udarce, dok sam iznad njega ubio sina crnog čoveka čiji imalin sa crnih cipela osećam. Okrećem glavu na drugu stranu, ne zato što mrzim imalin, ili se bojim crnog čoveka da mi ne izbije oko crnim špicom desne noge, već zato da bih ispoštovao faktografiju tragedije.

Iako kasnijem toku rekonstrukcije nismo prisustvovali, saznajemo da je Kovač ponovo promenio iskaz. I ostali iz njihove grupe su danas pokazivali da su čak i ulazili u baštu zatičući krvavi obračun, jer se ispostavilo da se, sa pozicija odakle su me navodno prepoznali, uopšte i ne vidi bašta kioska. Ja im ne zameram, verovatno bih i ja lagao da sam na njihovom mestu.

Najmanje upravo zameram Kovaču, jer on je i najgore prošao od svedoka i najviše razloga za mržnju ima. I nelogično bi bilo da svedoči protiv sebe! Ali, teško je to negovorenje istine. Istina čeka, strpljiva je i jednom mora bilo gde, bilo kad da izbije. Kao čir. Istina je samo jedna, od nje se beži mnogim drumovima.

Danas je otkrivena i rupa od metka, neregistrovana do sad, za koju se može pretpostaviti da potiče od Miloga pištolja, što uz činjenicu da se rekonstrukcija obavlja posle 15

meseci (!) pri dnevnim uslovima (!) govori o kvalitetu ovog sudjenja.

Inače, na rekonstrukciji je brat pokojnog Popovića, onom istom pljuvačkom kojom je gađao u sudnici Jovana Ćirilova, Upravnika mog pozorišta, pljunuo i mog advokata Tomu Filu.

Došao sam *kući*. Pokušavam da zaspim. Znam da sada u mojoj staroj sobi Mili, kome se danas inače nije išlo u WC, već spava umoren sedativima na koje su ga navukli u beogradskom zatvoru. Njegov prvi komšija, sklopljenih ruku, naglas se moli da ga Bog sačuva od lošeg društva.

Nikola se bori sa prvim snom u koji će neizbežno doći i njegov mrtvi sin.

Navikao je bio svog, još nekog Sina, da spava sa ispruženom rukom koja je pred spavanje tražila potporu u snažnoj očevoj šaci.

Ta ispružena Sinovljeva ručica učinila je da i on počne tako da spava sa ispruženom rukom, koristeći svoju mišicu kao jedini jastuk.

Trideset godina kasnije kroz san se ruka i dalje tako pruža. Jutrom se prvo probude prazni prsti koji kroz vazduh traže onu davno ispuštenu dečiju ručicu. Onda se tek otvore, od višegodišnjeg plača, podbule, teške oči koje kreću nemoćno da cure niz tu ispruženu ruku, tražeći izgubljeno na njenom kraju.

Vidim je da je Fjodor Mihajlovič drugačije ukrstio noge.

Ne znam da li ćebe čiji sam trenutni vlasnik ima bube, vaške ili samo – smrdi?

Svakom je zatvorskom ćebetetu i osobnoj karti i preko potrebna kvalifikacija, da – smrdi.

A ako u svojim nedrima gaji i farmu buba, onda zaslužuje i ono - *posebno se ističe!*

Moje bi ćebe, siguran sam, pobedilo na nekom međunarodnom takmičenju. A tako umilno izgleda.

Da, to je to ćebe, od kog je Fjodor Mihajlovič Dostojevski dobio vaške i zbog koga ne može više na ovoj mladalačkoj fotki da sedi skrštenih nogu. Evo ga liči na uspaljenu usedelicu koja se butinama samozadovoljava, dok me inače smerno gleda.

Svrbe Mihailoviča vaške iz mog ćebeta, ali zbog nekih glupih zakonitosti fotografije, ne može da se počese. Narušio bi fotogeničnost svoje genijalnosti.

Ugasim povremeno svetlo i onda ga čujem kako se drapa i psuje na krestjanskom ruskom. Kad upalim svetlo, zatičem mu samo delić poslednjeg paničnog pokreta kojim se dovodi u onu poznatu pozu.

Pravim se kao da ništa nisam video i čekam da se sam prijavi kod zatvorskog lekara.

Da sam izađe iz svog fotografskog stida. Šta mu je to trebalo. Mogao je samo da piše. Sujeta mu nije dozvolila, morao je i da se slika kao jedan gospodin i ne sanjajući da će mnogo godina kasnije takav, zaustavljen, u nekom drugom kazamatu, spuškom, dobiti vaške.

Branka mi je donela mišolovku! Uzrokuje kajanje i suicid kod miševa. Poslednji model!

ČETRDESET I DEVETA GLAVA

BITNO SMANJENA URAČUNLJIVOST

Četiri stotine dvadeset i četvrti dan

Već drugo jutro zaredom me budi roj nenaspavanih muva. Pipam se, gledam šta to nalaze na meni? Jesam li mek, smrdljiv? Govno li sam?

Dok pokušavam da razrešim jutarnjeg Hamleta u sebi, san je već negde zbrisao.

Napipavam po stolu naočari ne bih li lakše zatim tražio san. Nema. Naočari su tu, ali sna –

nema. Tražim ga kasnije u dimu prve cigarete. Ne vredi. Dok sam ja zurio u dim, Sunce nije imalo vremena više da čeka. Okačilo je svoj žuti rešetkasti kvadrat na zid iznad mojih nogu.

Sad se, nevidljivom rukom, ta slika lagano pomera prema drugom bočnom zidu, plivajući preko aqua kolor vrata, dolazeći do bele ruže ubrane na krugu pre neki dan, u trenutku bitno smanjene uračunljivosti.

Nije se ta ruža toliko odvajala od mnoštva drugih tamo na krugu (ili ja toga više nisam svestan), ali mene je fascinirala njena gotovo svetačka skromnost u lepoti. Sad se događa ono čega sam se i plašio. Dolaskom u ovu sobu se uobrazila, procvetala i dovoljno je da se bilo ko strani ovde pojavi, da počne da izigrava orhideju. Tako se i sad pred Suncem šepuri svojim ogromnim belim laticama. Sve će joj se to, čini mi se, obiti o glavu. Da je bila samo malo skromnija, mogla je, kao pupoljak, da proživi u ovoj sobi mnogo duže. Sada joj za svako novo pretvaranje treba sve više snage. Mada pokušava na sve načine da sačuva negdanju lepotu (a stvarno je bila lepotica), vidljivi su prvi tagovi vremena na njenom svetačkom licu. Panično počinje da beži od tog novog lika koji je sustiže odričući se svojih najstarijih lepeza kojima se do skora toliko ponosila.

Boriće se, vidi se to po njoj, još jako dugo. Naravno, to neće izmeniti neumitnost, ali imponuje ta borba za lepotu.

Ponovo se upuštam u avanturu slikanja Dukinog lika. Radim ga u pastel. Sinoć sam pobacao boje po ćeliji besan od nemoći pred likom sina koji ne mogu da dosegnem, da osetim.

Zatim sam skupljao bojice i ponovo klečao nad započetim portretom, gledajući unezvereno u te oči. Koje me optužuju. Ispituju. I ne znam -

vole li?

Vreme mi ipak najbrže nestaje ne ni u čitanju, ni u pisanju, već pri slikanju. Još ukoliko se nerviram zbog sporosti rezultata i neveštosti poteza... Otkrivam da sam oko malene senke desnog ugla usana dva sata obletao, dobijajući grčeve u nogama.

Pravim pauzu. Cigareta nestaje u dva-tri manijačka udisaja. Palim novu. Otkrivam, tužan, da je za ovih dva sata moja bela ruža – orhideja, ponovo promenila žanr života. Ovaj je, ipak, najžalosniji. Preda mnom je osedela uvela starica kojoj još samo otmena kičma ne podleže umoru. Rasplela je sad sasvim svoje žutobeke vlasi i, shvativši da više nema šta da izgubi, prkosi mojim očima svojom obnaženom vitkošću.

Kao tužni maslačak koga su njegova deca zaboravila već istog trena kad ih je prvi povetarac odneo u zrelost, u neizvesnost koja se zove avantura života. Većina će ih jalovo skončati pred očima svog stvoritelja, ne uspevši nikad da se domognu roditeljske visine.

Maslačak će, na tu tužnu sliku, samo oboriti glavu možda zahvalan što će i on tu završiti sa svojom mrtvorodenom decom. Tako nekako ova umorna seda starica sa setom posmatra svoje rasute đinđuve koje je odbacila, ne želeći da je svetlo sutrašnjeg dana dočeka sparušenu i okićenu tom, već sada, bezvrednom bižuterijom.

Umire kao zaustavljena balerina koja pozira nekom impresionisti, pa zadržava svoju gracioznost opirući se samo vrškom palca o život, o umetnost njenog življenja.

”Žarko, imaš posjetu!”, javlja mi Burić, pritvorenik koji je, stekavši poverenje kod straže dobio neki posluslobodni tretman. Učestvuje u delanju hrane, kuva stražarima kafu, deli terapije sa nekim bolničarem, dostavlja poštu i ...zove na posete. Posle par minuta dolazi mamurni, ali i uvek dobro raspoloženi Šljivo, otključava moju ćeliju i prati me do dela zatvora predviđenog za posete.

Uobičajena procedura pri posetama je nikakav kontakt između zatvorenika i posetilaca.

Ponekad Uprava dopusti i slobodnu posetu, gde možeš u nekoj od kancelarija da provedeš par minuta sa porodicom, ili nekim privilegovanim vizitorom, ali u prisustvu stražara.

”Odobrio ti je Upravnik slobodnu posjetu, idi u kancelariju prvu lijevo.” Ulazim unutra i čekam. To je prostorija tri sa tri, ima dva stola koja svaki put neko drugačije postavlja i ima par metalnih stolica. Vruće je. Tri sata popodne. Posle par minuta ulazi Anita u pratnji sa Šljivom, koji uzima jednu stolicu stavlja je u okvir vrata i pospano seda na nju. Nogom odsutno pridržava vrata koja bi se inače zatvorila. Relativno pristojna udaljenost koja nam omogućava neprisluškivanu komunikaciju. To je, reklo bi se, već trebalo da bude i normalna stvar, posle toliko vremena provedenog u ovim odajama bez ikakvog prestupa.

Gledam ovu lepu ženu čije me rupice na obrazima svaki put jednako izbezume. Ćutimo.

Gledamo se.

”Donela sam ti svakojakog voća”, kaže, a meni počinje da se vrti u glavi.

”Kojeg?”, pitam izgubljenih očiju.

”Pa, imaš tamo u torbi jabuke...”, kreće da nabraja.

”Da...i šta još?”

”Imaš grožđa...”, lice joj se razvlači u osmeh.

”Šta još?”, vrlo sam zainteresovan.

”Smokve...”, nastavlja polako.

”Aha...”

"Da, šta ima još...?"

"Šta ima još?"

"Imaju trešnje..."

"Trešnje.

"Ima i jedna lubenica", glasovi nam postaju tiši.

"Lubenica?"

"Hladna.", prošaputa.

"Hladna.", složih se.

"Šljivooooo!," dere se neko sa kraja hodnika.

"Eee?"

"Brzo, tuča je u L-1"

"Pa, neka je, što ću im ja?"

"Napali su Đuku, opet!"

Šljivo, bez razmišljanja skoči sa stolice i otrča niz hodnik.

Vrata se bez Šljivove noge uz tresak zatvoriše.

I naša svest, takođe.

Bela ruža je skončala. Od tuge. Od srca. Ja sam je ubio. Doveo sam sa kruga dve mladáne, još u pupoljku, crvene ruže. Posle sam se pokajao zbog tog postupka. U trenu kad sam ih patetično preneo preko našeg praga, ona je zanemoćala, previla se lagano u struku i izdahnula. Moral mi očigledno nikad nije bio jača strana... Pored nje, žive još, patrijarhalne i visokomoralne, ja dovodim dve pubertetlijeke da tu bahanalijem pred njenim umirućim očima. I to sa dve

istovremeno. Starica to nije mogla da izdrži. Baš sam stoka, kad bolje razmislim.

Pravdanje tipa "doveo sam ih da joj olakšaju stare dane, da ima društvo i u predvorju smrti" su slabašni izgovori jednog lukavog razvratnika.

PEDESETA GLAVA

ZAVRŠNE REČI

Danas, petog oktobra, 1994-e godine, je nastavljeno suđenje braći Laušević. Sud je prihvatio legitimitet Medicinskog Odbora iz Beograda, na šta je Toma Fila glasno rekao i potom zatražio da uđe u zapisnik:

"Ovo nije suđenje nego farsa!"

Ja sam rekao sledeće:

"Smatrao sam da će gospoda lekari, ovde predstavljeni kao članovi Sudsko-medicinskog i Sudsko-psihiatrijskog Odbora, pri Medicinskom fakultetu u Beogradu, u svom obrazloženju i odgovorima, pokušati da nas uvere u suvislost svojih navoda. Međutim, u silnoj želji da svoje nalaze predstavljaju što verodostojnije, oni su otišli i korak dalje od svojih pismeno dostavljenih stavova.

Profesor u penziji, dr Dožić, reče da su saznali da je moja tolerancija na alkohol umanjena. A, čime to doktor može da dokaže? Prvo, nije rađeno nikakvo ispitivanje koje bi moglo da objektivizuje jedan takav stav. Drugo, da sam im to ja rekao, a nisam, zašto bi mi se verovalo? Zašto bi verovali toj mojoj izjavi, a ostale smatraju da su izrečene, da bih umanjio svoju krivičnu odgovornost?

Svoju stručnost pri odabiru isključivo negativnih izjava su demonstrirali i pred ovim sudom kad rekoše da sam nesrećnog Vojovića ubio – iz osвете! Dr Mikić je od moje izjave:

”Mislio sam da je moj brat mrtav, ili ga ovaj u tom trenutku ubija”, uzeo samo prvi deo ”Mislio sam da je moj brat mrtav” i, analogno tome, me optužio za ubistvo iz bezobzirne osvete.

Mislim da je ušla u zapisnik i tvrdnja dr Mikića, specijaliste za sudsku medicinu, da sam, nasuprot Popovićevom hamburgeru, ja u torbi imao – Magnum! Pa, evo da informišemo neobaveštenog doktora, da sam u torbi imao pištolj CZ 99, a Magnum nije pištolj, nego oznaka za kalibar, inače drugačiji od 99mm.

Doktor Dožić reče da sam se *drao* kritičnom prilikom, ali ne objasni na čemu je bazirao takav *stručan* stav, kad sve tri nepristrasne konobarice navode da sam sve vreme govorio tiho, smirujućim tonom. Da, saznali smo od doktora i jednu novu moju izjavu: ”Kakav je ovo nered?” Profesor Milenković reče da je posle potresa mozga nemoguće preduzeti tako svesnu radnju kao što je odbrana. Ne znam kako profesor objašnjava dokazanu činjenicu da, recimo bokseri i posle nockdown-a, nastavljaju sa borbom. Ja, opet, ponavljam da nisam ja, niti moji advokati postavili dijagnozu potresa mozga. Jedino što tvrdim je da se ne sećam putanje od prvog udarca do ugla kafića i rekao sam da sam imao jedan prekid svesti u kom sam osećao nove udarce. A da li je taj prekid svesti bio praćen i potresom mozga, to ostavljam stručnim licima da utvrde.

Izgleda da je logika sledeća: Jedino ako sam imao potres mozga, i ako sam bio bitno smanjeno uračunljiv, može mi se tolerisati pravo na odbranu. Ili, ako nemam potres mozga i nisam smanjeno uračunljiv, onda ne treba ni da se branim. Niti smem. Ni sebe, ni brata.

Od *objektivnih* doktora smo saznali da smo Branimir i ja kritične večeri najopasnijeg protivnika imali u ogradi koju smo preskakali. Da sam hematom na glavi zadobio od ograde.

Saznali smo da je Branimir pogodio Vojovića, iako je njegov metak pronađen u krovu kafića.

Na ove moje primedbe ne tražim više odgovore od njih, jer ni na jedno moje postavljeno pitanje nisu dali odgovor. Pitao sam ih:

"Gde su našli moje izjave koje su citirali?" Rekli su: "Svašta smo mi *tamo* našli." Ostalo je nejasno šta znači i gde je to *tamo*, jer u zapisnicima toga nema. Valjda bi, istine radi, morali da objasne *gde su tražili to što su našli*.

Pitao sam čime su se rukovali u selekcionisanju ponuđenih sudskih i medicinskih spisa? Rekli su da je to deo *naučne* metode...

Dvadeset i prvi oktobar, 448-i dan, XI - i dan suđenja

Da ne dužim, za pet dana će biti završne reči.

Tužilac Radonjić je prvo odbio zahtev odbrane za puštanjem Milog na slobodu, kao *deplasiran*, pa je zatim 12 (dvanaest) minuta kasnije izvadio iz svoje tašne i pročitao novu optužnicu u kojoj Milog tereti za pokušaj ubistva. Mili više *NIJE UBIO DVOJICU*, već samo *POKUŠAO JEDNOG, PA PROMAŠIO*. To je otkrio posle petnaest meseci!

Danas su nas oštećeni Popovići nazvali *Šiptarima(?)*. Ne znam šta je očekivao autor te dosetke, ali ja se nisam osetio povređenim. U jednom trenutku, dok je Fila govorio metar iza naših leđa se glasno čuje:

"Branimire, zaklaću ti decu!"

Mili (Branimir) ustaje i pita sudiju:

"Sudija?"

Radović uzima svoju strašnu olovku i kreće da kucka.

Mili ga ponovo pita:

"Vi jedini u sali ne čujete ove prijetnje?"

Olovka se pojačala i sudija kreće da poskakuje u mestu:

”Branimir Laušević se kažnjava opomenom!”

Molim desnom rukom Miloga levicu da sedne. Pogledamo se. Seda. Razumesmo se.

Sve izgleda jasnije. I definitivnije.

Pet dana kasnije svi su rekli svoje završne reči.

Tražene su naše glave. I mi to isto tražimo.

Tužilac je priznao da su pokojnici započeli tuču, a onda naveo Kovača i ostale iz njihovog društva kao ključne svedoke i zatražio kaznu po zakonu.

Otac Popovića je objasnio *da on nas ne zove Lauševićima nego Artukovićima* i pitao se:

”Kako Fila ima obraza da ih brani? S kim si se ti, Fila, družio?”

”Sudija, ako ne reagujete, na sledeću uvredu napuštam suđenje!”, ustaje Toma.

Miraš se malo uspravio u stolici, ali nije trošio olovku.

”Tražim smrtnu kaznu za obojicu!”, završio je Popović.

Otac Vojovića kaže da mu je *Mili krvnik broj jedan i da je on sve zakuvao*. Traži smrtnu kaznu za obojicu.

Toma mi je posle rekao da je upravo imao najduže završne reči u karijeri. Govorio je sat i po, duže nego što je govorio kad je zastupao zagrebačke kontrolore letenja kad su se iznad Zagreba sudarila dva aviona i izginulo 160 ljudi.

Posle naših advokata koji su zatražili oslobađajuće presude zbog *evidentne nužne odbrane*, govorili smo Mili i ja. Mili je, i pored pretnji,

bio miran i kratak.

Ja sam pričao više od pola sata.

Rekao sam da ja i čitava porodica Laušević tragediju Vojovića i Popovića doživljavamo kao svoju. Da sam dešnjak. Da mi je torba visila o desnom ramenu. Da sam desnu ruku spustio na Popovićevo rame, izvinjavajući se. Pitao sam sud:

”U kom tom civilizovanom društvu se lagano spuštanje ruke na nečije rame, uz snishodljivo izvinjenje, može smatrati izazivačkim činom?”

To je bio odgovor na optužbu oca Popovića da to *nikako nijesam smio njemu da uradim*.

Onda rekoh da sam uradio sve što sam mogao da pijanog nasilnika umirim i odobrovoljim. I Mili je to pokušao. I pitao sam gde je tu tužilac pronašao *svađu*? Rekoh da svađa podrazumeva verbalnu, žučnu konfrontaciju različitih stavova, koja podrazumeva i voljnu radnju sa *obe* strane, što se po svedočenju tri konobarice nije dogodilo. Rekao sam da sam rečenicom: ”Znaš li ti mene?”, pokušao da se predstavim, ne bih li ga odobrovoljio, što je i Mili uradio. Ne da bi mu zapretili, jer se, činjenicom da je neko glumac ne pretili, već upravo obrnuto. I rekao sam da je moj pištolj svakog trenutka mogao da se nađe u Popovićeovom posedu, a kako bi ga on upotrebio, posle prethodnog ponašanja, mislim da je potpuno jasno. I

”Posle toga zatičem scenu gde, sad pokojni Vojović, nekim predmetom, za koji se ispostavilo da je polomljena flaša, udara mog brata po krvavom licu, dok se ovaj ne pomera.

Ako mislite da sam u tom trenutku išta drugo mogao da uradim sem da pucam, onda sam kriv.”

Rekao sam da lekari SMO iz Beograda nisu bili profesionalni.

Nisam rekao da su mi tražili pare. Niti bih to mogao da dokažem. Možemo samo da dokažemo da su iz *nekog razloga* izvrnuli dokaze. Možemo da dokažemo da ne govore istinu.

Oni znaju zašto su to tako uradili i zbog čega su se ponašali kao oštećeni.

I rekao sam da smatram da sam te noći branio život svog brata i svoj i da sam postupao u nužnoj odbrani i da tražim oslobađajuću presudu.

Sudija Miraš Radović završava suđenje i najavljuje da će presudu izreći za pet dana, 31-og oktobra, 1994-e godine u 12 sati.

PEDESET I PRVA GLAVA

PRESUDA

28-i oktobar, 455-i dan

Otvaraju se vrata od moje samice.

"Imaš vizitu, Žarko!" Komandir propušta unutra - Milog!

"Eee, ti si?"

"Evo. Ja."

"Odobrio je Upravnik, pola sata.", obavesti nas Đuka, komandir, zaključa vrata i ode.

Stojimo, gledamo se. Mili i ja. Prvi put smo sami, posle 15 meseci. Gleda ćeliju, razgleda.

"Crtaš Dušana?", gleda u nedovršeni pastel.

"Nijesam još završio ... e, imam neku čorbu što je Anđe Nikolina donijela!

"Već sam je jeo. Odlična je."

Ćutimo. Da nam brane, toliko toga bih imao da mu kažem, ovako ne znam o čemu bi.

U istoj je nevolji i on, vidim.

"Imaš šah!", primeti malenu plastičnu garnituru među knjigama na polici iznad stočića za ručavanje. Sporazumesmo se, nemo, da je to najbolje rešenje u ovom trenutku. Sedamo na krevet i tablu sa šahom smeštamo na jedinu hoklicu u ćeliji. Brzo nameštamo figure. Pade mi na pamet:

"Da nastavimo onu partiju iz CZ-a?"

" 'Ajde."

Možda to nije najvažnija stvar na svetu, ali ja ne volim, kao beli, Kraljev gambit i ne znam zašto sam se onog dana u CZ-u odlučio za to otvaranje. I to još - naslepo. Obično gubim u tom otvaranju od Milog i sa sočivima. I večeras sam zapao u lošu poziciju.

"Puštaš me" , čitam mu sa očiju.

"Ne, znaš da sam slab u ovoj varijanti", odgovaram isto očima.

Nestade struje, a napolju se već dobro smračilo. Skratio se dan. Fijuče vetar. Ustajem i palim nekoliko sveća oko naše šahovske table. Vetar, koji se provlači kroz odškrinut prozor, mimoilazi nas i ispod vrata odnosi dim naših cigareta u hodnik. Usput se poigrava sa plamenom sveća i našim senkama. Sretne mi se ponekad pogled sa upalim očima moga brata.

"Što očekuješ u ponedjeljak?", vidim mu teško pitanje .

"Sve!", pogledah ga .

Skrenu pogled negde u stranu.

Otključavaju se vrata.

"Već prošlo pola sata?", pitam komandira.

"Sat i..", zavrnu malo rukav sa leve ruke, *"dvanaest minuta!"*

"Idem ja, pa ćemo nastaviti ovu partiju drugi put."

"Ma, gotova je ova!"

"Nije, nije. 'Ajde, vidimo se!"

" 'Ajde! Fala, Đuka!"

Ode. Gledam u tablu sa figurama. Gledam tamo gde je do malopre sedeo moj brat.

Petnaest meseci! Petnaest meseci crnogorska *pravda* drži mog brata vezanog, samo zato što je moj brat! Pokušao da smiri napadača, nokautiran, zatim bez razloga. Kad je ovaj nastavio da ga bije - pucao uvis, pa je od dodatnih batina izgubio svest; mogao da pogine, ili od siledžijskog klanja, ili od metka rođenog brata, i - završio na robiji! Da je te noći bio u društvu sa Zefom, ili sa, recimo, Dragoljubom – Mikom Nosivodom, ili sa tužiocem Zoranom Radonjićem i da je uradio to isto što je uradio, bio bi ono, što bi jedino logično i bilo u normalnoj državi – oštećena strana.

Neka čudna ravnodušnost se uselila u mene. Napolju je jesen, možda zima, ja nisam.

Ja sam unutra. Ali, ni to nije važno. Ništa odjednom nema važnost.

Hladno je. "Ugrejte sebe, a ne sobu", savetuje neko. Pokušavam da radim bilo šta. Već dva dana se otima sve čega se dohvatim. Znan osećaj i sa slobode. Osećaj praznine, dosade i bezvoljnosti.

Pisao bih, ali olovka beži od zloupotrebe.

Onda bih nešto crtao, ali se užasavam početka, uvek lošeg početka.

Hteo bih nekom pismo da sročim, ali nisam poslao ni ona već napisana, pa odustajem.

Sređivao bih ćeliju, ali deluje sređeno, pa bih je samo uneredio.

Čitao bih neku knjigu, ali ne mogu da se vezujem za nove sudbine.

Pričao bih sa, pre neki dan ubranim ružama, ali nisam raspoložen za flertovanje večeras.

Slušao bih neku dobru muziku, ali na radiju ne odustaju od novokomponovane muzike.

Mrzi me da stavim neku poznatu kasetu.

Popio bih lexilium i zaspao, ali tek je sedam – probudiću se u ponoć i shvatiti da sam uhapšenik u Spuzhu, što je jako ružan osećaj.

Pisao bih sudiji Mirašu Radoviću, ali on ništa ne bi razumeo, pa neću ni to.

Išao bih na kupanje, ali nema nikog da mi otvori vrata.

Lupao bih na vrata, ali to još nisam uradio u zatvoru, pa neću ni noćas.

Pričao bih sam sa sobom, ali ne mogu da se nadvikujem sa turbofolkom sa radija.

Ugasio bih radio, ali to zahteva opet neki napor, a u biti - to bi bila antiakcija.

"Dabogda joj ruke o'pale", kune neka umetnica sa radio talasa, a ja bih se smejao, ali i to me mrzi.

Ocipelio bih jednu uspavanu bubašvabu pri vrhu levog bočnog zida, ali to zahteva veliki angažman, poznavanje osnova planinarske veštine i problem sa prljavim podom od cipele.

"Večeras ću da pijem do smrti!", preti svojoj jetri jedan drugi umetnik sa radija, a ja ću se, možda, ipak odlučiti da upotrebim cipelu. Obe. Jednu za bubašvabu, drugu za Radio Crne Gore. To zgodno može da se uradi odavde, ležeći. Ako promašim, imam još uvek na raspolaganju i patike, a zatim mogu, kao poslednji metak, da iskoristim ovu knjigu. Time bi možda dobila na težini, zbog bubašvabe. I opravdala postojanje.

Mogao bih da zapalim cigaretu, ali čujem da je pušenje štetno. Krećem ipak da to uradim kad čujem sa radio talasa novi hit:

"Meni treba čaša pića". Sad neću ni da pušim kad me umetnik podsetio na nešto što bi prijalo u ovom trenutku.

”Jedna, druga, treća čaša, više ne znam broj...”, prolama se najnovije dostignuće našeg folka.

Mogao bih da se izmažem ceo AUTANOM, pa da se efikasno zaštitim od komaraca, ali kao zainat – nigde nijednog.

Noćas ništa nije kako treba.

Docrtao bih svoju ruku kako grli Duku, ali ću se onda sasvim uklopiti u nivo melosa koji dopire do mene sa valova crnogorskog radija, pa se pokrивam ćebetom ne bih li se zaštitio od novodolazećeg talasa hladnoće.

Bliži se osam sati, pa ideja o spavanju, sa ili bez lexiliuma, postaje sve primamljivija i nekako najnenapornija. Treba, doduše, staviti glavu tamo gde su sad noge i obrnuto, deložirajući organ po organ. Je li noga organ? Organ čula hoda. Glava? Organ čula bluda. Kad kažem blud, mislim na bluditi. Organ čula pristajanja. Čula nerviranja. I laprdanja. Šišanja i umivanja.

Ako je zagrobni život dosadan kao ovaj zatvorski, onda neću ni da umirem.

Smračilo se odavno. Pišem pri škiljavoј zatvorskoј sijalici. Ispred mene je ugašena sveća. Sa sokolom od voska na ramenu. Soko ima dugu pelerinu. Fitelj sveće šapuće nešto sokolu. Nešto što smrtnici ne mogu pojmiti.

Jedna od one tri ruže se nakrilila na ovo moje (zajebavanje, mučenje, pisanije), kao da kibicuje, ili možda samo ljubomorno špijunira. Plače svojim laticama po meni. Nad svojom sudbinom. Ili mojom? Pored nje je ćutljivi i ostareli nar i jedna banana. Nar ima krunu kraljeva iz bajki, banana - Titove pege kad se vraćao iz Havane.

Fjodor Mihajlović par dana nije bio na fotografiji. Nije mogao da izdrži, jednostavno i otišao je nekud. I ja bih. Danas je opet tu. Ljut, ali i odmoran, rekao bih. Kao da je malo i zarumenjen. Je li se to

matora mrcina negde kurvala prethodnih dana? A, zaricali smo se na apstinenciju (on je čak predlagao celibat). Nismo izdržali, dragi Fjodore!

Kao u prekinutoj šahovskoj partiji posle odigranih četrdeset poteza mislim šta će sutra odigrati.... sudija?

Ispred mene je razapet slikarski beli papir. Šta ima na njemu?

Već pospan, žmirkam, naprežem svoj minus i nalazim na njemu lik dobroćudnog belog šeika. Ustajem i po senci koju je iscrtao Fjodor M.D. grubo iscrtavam lik koju će danja svetlost uništiti. A i ko zna kako će mlađani Dostojevski sutra sedeti?

Ispred mene je i praznina belog papira sveske u kojoj pišem. Šta će sutra pisati tamo?

Deratizacija i dezinfekcija od pre nedelju dana je bila čista smejurija. Žurka rezistentnih miševa se odvija po čitavoj sobi, ispod kreveta, na krevetu, igraju se, skaču i smeju se Brankinoj mišolovci, koja deluje kao maketa parne lokomotive Džordža Stivensona iz 1825.

godine na radnom stolu Jasua Kabuzukija, direktora japanske železnice 2038. godine.

Miševi su onim otrovom oplemenjeni i genetski popravljani. Još su se i parili sa onim čudnim skakavcima kojih više nema. Sad mogu da skaču i po metar uvis. Čudan sam ja čovek.

Sad ću još da žalim za onim starim dobrim sivim niskohodnim naivnim miševima, a ovo genetsko čudo, kompilacija miša i skakavca, ukrštena u mojoj sobi, umesto da me oduševi, sad me onespokojava. Moraću i ja da se sparim sa jednom štipaljkom za veš, ne bih li naučio da držim usta zatvorena, makar noću zbog ovih letećih miševa.

Noćas tako dobro radi muromant u mojoj glavi. U svemu oko sebe vidim likove i, sem dobrog šeika, ostali i nisu tako dobro raspoloženi.

Da, sutra mi je presuda. Šanse su nam fifti-fifti. Ne znam kome više vere da poklonim?

Da li svom advokatu, Tomi Fili, koji kaže da gubi glavu i da je sve moguće, ili mojoj tetki koja se zarekla da, ako me osude, nikad više neće praviti slatko od dunja komšiji jednog porotnika, koji inače ima slabu bešiku, a i dremljive je prirode. Ko će tu prevagnuti? Filina glava, ili tegla slatkog od dunja?

Sudija Miraš Radović zna šta će se desiti sutra, ja ću probdeti noć kao neznalica.

Šta radi sada? Vodi ljubav, razmišlja o mom životu, ili smrti, o godinama?

Bili su mi moji kumovi iz Beograda danas u poseti, Goran i Neša. Ne propuštaju nijedno suđenje. I Ljubo moj, sa njima. Kaže mi:

” Bert Lancaster nije sačekao da sazna vašu presudu. Umro je danas.” Još nekoliko sati je ostalo do najpresudnije reči u mom životu.

Kriv? Nevin?

Kako su kratke te dve reči, a koliko tereta nose sa sobom. I jedna i druga.

Napolju užasno grmi. Vrlo blizu je udario grom.

Moram biti miran, kao stvar. Kao četkica za zube. Kao ti, Fjodore, kad su te izvodili na streljanje. Jesi li bio miran?

Ipak je naša presuda, Mihailoviču, samo jedna čestica teško iskaziva bilo kojim procentom u odnosu na Svekolikost. A i ti, šta si u svemu tome?

”U prostoru onom užasnome,

bi ti bio samo jedna točka!”

Ko zna koliko još nula sleduje posle tog svemoćnog zareza, koji ti otvara oči, odvaja od značaja. Koliko još nula, pa onda neka jedinica koja si ti.

Devet sati je ujutro, 31-og oktobra, 1994-e godine

Gledam sunčane zrake koji padaju na mladost Fjodora Mihailoviča.

Miran je jutros.

Odosmo.

Sudija Miraš Radović:

”Žarko Laušević je KRIV, jer je odbijajući od sebe neskrivljeni protivpravni napad drastično prekoračio nužnu odbranu i ispalio u napadače trinaest metaka kojima je usmrtio Dragana Popovića i Ranka Vojovića i teško ranio Aleksandra Kovača. Osuđuje se na petnaest (15) godina zatvora.

”Branimir Laušević je KRIV, jer je odbijajući od sebe neskrivljeni protivpravni napad prekoračio granice nužne odbrane i sa eventualnim umišljajem pokušao lišiti života Ranka Vojovića, ispalivši u njegovom pravcu jedan metak, koji ga nije pogodio, pa se osuđuje na dvije (2) godine zatvora.”

Pismo od Anite. Ima bebu u stomaku.

KRAJ PRVOG DELA

AUTOPORTRET

Žarko Laušević je rođen na Cetinju 19. Januara, 1960 godine, na Cetinju. Na beogradskom Fakultetu Dramskih Umetnosti, odsek – gluma, diplomirao je 1982 . u klasi profesora Miroslava-Minje Dedića. Iste godine postaje stalni član Jugoslovenskog Dramskog Pozorišta.

Odigrao je na desetine značajnih uloga u pozorištu, na filmu i televiziji. Dobitnik je velikog broja jugoslovenskih nagrada, poput Zlatne arene u Puli, Sterijine nagrade, "Cara konstantina",

"Ćele kule", nagrade "Zoran Radmilović"...

31.jula, 1993 godine, postao je glavni akter jedne tragedije...